

דור ה-Y בישראל, פרק 16 למה לי פוליטיקה עכשיו? - אסקפיזם כתפישת עולם

עוז אלמוג, תמר אלמוג

נוצר ב-6/3/2014

צעירים בישראל

שמעון קרוש
באדיבות דוברות אונ' חיפה

האם יש להם עמדה?

מחקר התרבות הפוליטית של דור ה-Y מעמיד אתגר מדעי לא פשוט, ממספר סיבות:

- רוב נתוני הסקרים הפוליטיים, שפורסמו עד היום, אינם מפולחים כמתבקש, על פי מגזרים ותרבויות משנה (חילוניים, מסורתיים, דתיים, חרדים, ערבים, דרוזים, עולים מבר"מ, עולים מאתיופיה וכו'). בדרך כלל מכניסים את כל האוכלוסייה הישראלית תחת נתון אחד מוכלל, וכך מחמיצים הבדלים, ניגודים וסתירות פנימיות בין קבוצות באוכלוסייה.

ברוב הסקרים אין אפילו פילוח של שכבות גיל. כלומר, במקרה הטוב אפשר ללמוד מהסקרים הפוליטיים על מגמות כלליות באוכלוסייה היהודית, אבל לא על צעירים. הניסיון מלמד כי בדרך כלל המגמה הכללית בציבור מוקצנת אצל הצעירים, אבל בהיעדר פילוח גילאים, בלתי אפשרי לאמוד זאת כראוי.

- סקרים רבים (בעיקר כאלה המתפרסמים בתקשורת) אינם מספקים פרטים על שיטת הדגימה והשיקולים שמאחוריה. במקרים רבים המדגם קטן מכדי להסיק מסקנות אמפיריות תקפות על כלל האוכלוסייה.

יתרה מזאת, לכלי התקשורת יש נטייה לצד הסנסציוני (לייצר כותרת רועשת) והשאלות בסקר נבנות בהתאם. רבים ממכוני הסקרים פועלים במודע או שלא במודע כדי לרצות את האג'נדה הפוליטית של הגוף המזמין. הדבר לא נעשה בהכרח באמצעות עיוות נתונים מכוון, אלא באמצעות שני דפוסים טיפוסיים: דגשים על ממצאים מסוימים והתעלמות מאחרים; שימוש בשאלות מכוונות אשר מטות את התוצאות.¹

- בתקופתנו אנשים נעשו קצרי רוח, חסרי סבלנות, ואינם מביעים נכונות להשיב על שאלות מורכבות או ארוכות הדורשות קשב רב, דוגמת אלה הנדרשות לצורך התחקות אחר עמדות פוליטיות. בלית ברירה משתמשים החוקרים בשאלות קצרות, שהן במקרים רבים שטחיות ואינן מגרדות אפילו את השכבה העליונה של ההשקפה האישית. התופעה הזאת מוקצנת במיוחד אצל צעירים, משום שהנושא הפוליטי לא עומד בראש מעייניהם. זאת ועוד, כיוון שרמת המעורבות הפוליטית של הצעירים אינה גבוהה (על כך בהמשך), במקרים רבים אין להם דעה ועמדה מגובשות. התוצאה היא שהם נוטים לזרוק תשובות שטחיות עם גוון עדר, שלא משקפות בהכרח את עולם הערכים הפנימי שלהם.

- מנהלי הסקרים הם בדרך כלל אנשים בגילאי 40+, ומושגים רבים שנראים להם מובנים (ומופיעים בסקר) אינם כה נהירים לדור הצעיר. הם נוטים להסיק מסקנות מרחיקות לכת מתשובות הנחקרים, כאשר בפועל תשובות המרואיינים מבוססות על חוסר הבנה או הבנה חלקית של השאלות. לדוגמה, באחד הסקרים נשאלו צעירים, האם חשוב שישראל תהיה "מדינה יהודית ודמוקרטית". איש מהחוקרים לא טרח לבדוק כיצד הנסקרים מפרשים את המילים "יהודי" ו"דמוקרטי". כשבוחנים לעומק את הפרשנויות שהציבור מעניק למושגים הטעונים הללו, מתברר שהן מתפלגות על פני רצף רחב. כך למשל, יש התופשים את המושג "יהודי" בדגש דתי ואחרים התופשים אותו בדגש לאומי. למותר לציין שהתפישות השונות משפיעות גם על התשובה לשאלה הזאת.

באחד הסקרים הוצגה השאלה "האם אתה תומך בהפרדת הדת מהמדינה?" כאשר לנשאלים לא ברור כלל מה נכלל תחת המילים "דת" ו"מדינה" ומה בדיוק רוצים להפריד ואיך. השאלה נותרת ברמה הסימבולית והאסוציאטיבית בלבד, ולכן התשובות עליה עלולות להטעות או לכל היותר לספק תמונה שטחית בלבד.

לא אחת הצעירים אינם מבינים את המשמעות ואת ההשלכות של התשובות שלהם לשאלות הסקר, ו"נופלים בפח" שטומנים להם הסוקרים (באופן מכוון ובלתי מכוון). למשל, בסיכום של סקר שערך המכון לדמוקרטיה נכתב כך: "ממצא מדאיג במיוחד הוא כמיהתו של רוב הנוער (60 אחוזים) למנהיגים חזקים (תחליף למסגרת החוקית) והרגשתם של למעלה ממחצית מבני הנוער שפוליטיקאים אינם נוטים להתחשב בדעתם של האזרחים".² אפשר לשער שחלק גדול מהנחקרים הצעירים לא קישרו בין המושג הטעון והסימבולי "מנהיג חזק" לבין דיקטטורה ופאשיזם. הם תפשו אותו כפשוטו: מנהיג שנבחר באופן דמוקרטי והוא "חזק" משום שהוא נחוש בדעתו ועומד בלחצים. כך קרה שתוצאות הסקר פורשו כסימן מדאיג להקצנה ימנית ולסכנה ממשית לדמוקרטיה הישראלית.

- שאלות שעוסקות בתחום הפוליטי מושפעות במידה רבה מהעיתוי שבו הן נשאלות. הדבר נכון במיוחד כאשר מדובר באירועים מטלטלים שמעוררים פרץ של רגשות, כגון פיגוע טרור או שערורייה פוליטית. כיוון שישראל היא מדינה שבה אין רגע דל, כמעט כל סקר מושפע מאירועי השעה. נכון שלאורך זמן הפולסים הרגשיים מתאזנים, אבל אצל הצעירים התשובה לסקר היא במקרים רבים גם סוג של התרסה כנגד המציאות הקשה.

- קיים הבדל, לעתים ניכר, בין התפיסה הכללית (התיאורטית) שבה מחזיק פלוני לבין יישומה בחיי היומיום. לעתים קרובות העמדה קיצונית והחלטית בהרבה מההתנהגות בפועל. למשל, יהודים רבים תופשים את החברה הערבית באופן שלילי (בעיקר בשל המתח הפוליטי של הסכסוך המזרח תיכוני), אבל זה לא מונע מהם לקיים קשרי חיבה וידידות עם חברים ערבים לעבודה או ללימודים. התחושה שלנו (וקשה לאמת זאת מבחינה אמפירית), שהפער הזה גדול במיוחד בדור הצעיר. זאת, בין השאר משום שיש להם פחות צורך לגבש תפישת עולם כוללת, שנשענת על מערך עמדות סדור וקוהרנטי. הם יותר חשים ומתנהגים כ"תצפיתנים", שמתבוננים על המחזה הפוליטי ללא הרבה תשוקה, עניין ומעורבות, ומגבשים את עמדתם אד-הוק לפי התרחיש הספציפי שהובא לידיעתם.

- סוקרים רבים ניגשים לסקר מתוך הנחת מוצא של משיבים תפישת עולם מגובשת לגבי מכלול הסוגיות הפוליטיות, ושקיימת הלימה בין עמדותיהם לבין החלוקה הפוליטית שהיתה נהוגה בארץ שנים רבות (למשל, בין "ימין" ו"שמאל" או בין "רתיים" ו"חילוניים"). הנחה רווחת נוספת של הסוקרים היא שיש עקביות בתפישות ובבחירות של האנשים. אבל בעידן של שטף מידע ותקשורת מהירה ההכרעות הערכיות של בני-אדם נעשות פחות עקביות וקשורות יותר לדעה נקודתית על אירוע כזה או אחר. למעשה, רבים יוצרים לעצמם סל אקלקטי ודינמי של עמדות ותפישות עולם. זה נכון לגבי כלל האוכלוסייה, אבל מודגש יותר אצל הצעירים, שנוטים לחיות יותר בשלום עם סתירות וניגודים.

כך למשל הם סבורים שירידה מהארץ לא טובה למדינה, אבל אם חבר יספר להם שהוא מתכנן להגר, הם לא יבקרו אותו ויראו את הבחירה שלו בהבנה; הם לא מאמינים שהערבים חפצים בשלום אמת אבל באותה נשימה יסכימו להחזיר שטחים תמורת הסכם הגיוני; הם יכולים לחבב את המתנחלים ובאותה נשימה להודות שמעולם לא היו ביהודה ושומרון ושאינם מבחינים בין אריאל לעמנואל; הם "בעד אלוהים ועם ישראל" אבל נגד כפייה דתית.

הסתירות, או הסתירות לכאורה, לא ממש צורמות להם והם מג'נגלים בין העמדות בקלילות, ללא העמקה וחקירה, כאשר הם ניזונים ממידע חלקי וזמני.³

במקרים רבים עמדות שמתגלות בסקרים סותרות זו את זו, בלי שהצעירים אפילו מודעים לסתירה.⁴ חוסר העקביות הפוליטית של הדור הזה קשור בין השאר להגדרות המשתנות של זהות. בניגוד לדורות קודמים, אצל ה-Yניקים השקפה פוליטית היא סממן בעל משקל נמוך בזהות העצמית שלהם, ולכן הדחף לייצר לעצמם השקפה איתנה ומבוססת חלש יותר. למעלה מזה, כיוון שהם לא אוהבים להתווכח בלהט, הפוליטיקה לא בוערת כאש בעצמותיהם. מבחינתם לכל אחד "יש את האמת שלו" ואם לא הצלחתי לשכנע, נעבור נושא.

התקשורת הישראלית מעודדת שיח פוליטי מתלהם ורווי קלישאות וסיסמאות, בין השאר לצורכי רייטינג. התוצאה היא שה-Yניקים הורגלו מגיל צעיר לתפוס את המציאות הפוליטית באופן פשטני מאוד, ובמקרים רבים גם לא בוגר. לעיתים קרובות מה שנראה אצלם על פניו כקיצוניות אידיאולוגית הוא בעצם סוג של "דאחקה" מתלהמת בסגנון של "ניתן להם בראש" ולא איזו משנה פוליטית סדורה.

הזהות הפוליטית החלשה של ה-Yניקים קשורה גם לתקופה שבה הם גדלו. זו תקופה שבה המחלוקות, המתחים והפערים האידיאולוגיים בחברה הישראלית התמתנו. השסעים הדתי, העדתי, המגדרי, המדיני-ביטחוני (שמאל-ימין) וגם הכלכלי (רוב אזרחי המדינה אווזים בהשקפת עולם קפיטליסטית) כבר אינם מייצרים "מחנות" שעומדים משני צידי המתרס. עם הזמן המציאות הוכיחה שכולם צודקים וכולם טועים (למעשה הפער האידיאולוגי העמיק בתקופה הזאת בעיקר בין קצוות הסקלה, כלומר בין הקבוצות הקיצוניות בתוך המחנות, שהקצינו עוד יותר). לכן רוב הצעירים גם לא משייכים את עצמם למחנה כלשהו (רובם משתייכים מבחינת השקפתם למרכז הפוליטי) ומסרבים להיות מקוטלגים.⁵

כיוון שלצד הקיטוב בין המחנות מתחוללים גם תהליכי אינטגרציה והשפעה הדדית, העמדות של ה-Yניקים ביחס לתופעות חברתיות חורגות מהמתווה הפוליטי הישן.

לדוגמא: כאשר הציבור החילוני נשאל בסקרים על חרדים, כמעט תמיד זה בהקשר לשוויון בנטל (צבא וכלכלה). השאלות הללו הן בעלות אופי פוליטי הצהרתי ורוב הנשאלים נותנים תשובות בהתאם, כלומר הם רואים את החברה החרדית באופן מאוד שלילי. אבל כאשר בודקים את היחס של רוב היהודים החילונים ובעיקר המסורתיים להיבטים מגוונים בחברה החרדית, כגון: עשיית צדקה, כיבוד הורים, שימור מורשת יהודית, חיים בצנעה וכדומה - מתגלה יחס הרבה יותר חיובי. יתרה מזאת, חרף הדימוי השלילי המוכלל (של החרדים כקבוצה) רבים מהאוכלוסייה המסורתית (הלא דתית) נוהגים לפקוד רבנים ומקובלים חרדים כדי לקבל עצה וברכה. רבים עוד יותר גודשים את בתי חב"ד בחו"ל שבראשם עומדים שליחים חרדיים. האם צעיר שמגיע לבית חב"ד רואה רב חרדי מול העיניים? מעשית כן, תודעתית-פוליטית לא. הוא אמנם רואה רב בלבוש שחור, אבל בסיטואציה הזאת הוא אח וחבר, וכל הרקע החרדי נעשה בלתי רלוונטי. זו גם הסיבה לכך שבחגיגות ברסלב באומן אפשר לראות בליל של דתיים, חרדים וצעירים מסורתיים (רובם מדור ה-Y).

באותה מידה ה-Yניקים יכולים להצביע למפלגת ימין ובמקביל לתמוך בהחזרת שטחים, או להעריך את נפתלי בנט, מנהיג מפלגה דתית, וכך בכך לתמוך בהפרדת הדת מהמדינה. המחשה מעניינת לחוסר העקביות המאפיינת את הדור הזה אפשר לראות בבחירות לרשויות המקומיות בנובמבר ב-2008. סקר שנערך בראשית אוקטובר 2008 על ידי מכון דחף בראשות מינה צמח עבור 'ידיעות תל אביב', הצביע על כך שדב חנין, איש המפלגה הקומוניסטית, מוביל בבירור ובפער גבוה בקרב בני דור ה-Y בתל אביב. כשנשאלו בני 18-24 בעבור מי יצביעו - 55 אחוזים מהנשאלים אמרו כי יצביעו לחנין, ורק 17 אחוזים אמרו כי יצביעו לחולדאי. גם בקרב בני 25-29 התוצאות היו דומות - 46 אחוזים לחנין ורק 23 אחוזים לחולדאי. זאת, למרות שהאג'נדה שמקדמים דב חנין ורשימתו, "עיר לכולנו", עמדה מכמה בחינות חשובות בסתירה לתפיסת העולם הצרכנית והפוליטית⁶ המאפיינת את דור ה-Y. היו שתלו את האהדה של הצעירים לחנין בביקורת החברתית שהוא השמיע על יוקר המחיה בתל אביב ואת ההתגייסות ברשתות החברתיות

כנגד חולדאי. אבל כצפוי, ביום הדין הצעירים לא בחרו בחנין והתמיכה באג'נדה שלו נשארה ברמה ההצהרתית בלבד. הסופר ניר ברעם כתב: "בשונה מהדור של אבא שלי, נגיד, הדור שלנו לא ממש מקשר בין האידיאולוגיה לבין אופי הפרנסה. אנשים שמאמינים בדבר מסוים, לאו דווקא חיים אותו, והאידיאולוגיה כבר לא שווה למקצוע."⁷

העידן הפוסט-אידיאולוגי

פטריטיזם ללא תום נעורים

יואב איתאל

הפטריטיזם העז היה מאז ומתמיד אחד מסימני ההיכר של החברה הישראלית - רגש שעדיין דומיננטי מאוד בכל המגזרים היהודיים ובכל שכבות הגיל. סקרים מוכיחים שוב ושוב שהישראלים מאוד קשורים למדינתם ואוהבים אותה. רובם גם חשים שהם בני מזל להיוולד ולגור בישראל.⁸

הצעירים אינם שונים לכאורה מהוריהם בכל הנוגע לאהבת המולדת. רובם חשים הזדהות עם ישראל וגאווה על היותם ישראלים.⁹ כאשר הם בחו"ל, כתיירים, תרמילאים או מהגרים זמניים, הם

מתעדכנים באופן רצוף במתרחש בארץ. הם גם אוהבים להציג את עצמם כישראלים וכועסים על מי ש"מלכלך" על המדינה, קצת בדומה למי ש"מלכלך" על משפחתם (זאת גם אחת הסיבות לסלידה שרבים מהם חשים כלפי השמאל הקיצוני הפוליטי, שמוציא את דיבתה של ישראל).

גם הציונות זורמת עדיין במחזור הדם, אף שהיא אינה מוגדרת במונחים אידיאולוגיים.¹⁰

Y ניקים רבים גם חשים דאגה כנה למדינה ולהמשך קיומה. הם למדו על בשרם שישראל מוקפת אויבים ששואפים לחסלה, ולמעשה האיום בתקופת חייהם רק גדל, בין היתר בשל התעצמות האסלאם הקיצוני.¹¹

עם זאת, בני דור ה-Y אינם תמימים וחדורי שליחות היסטורית כמו הוריהם בנערותם, משום שהמדינה איבדה את הילת הקודש שאפפה אותה. הם נולדו לתוך העידן ה"פוסט-ציוני", כלומר להלך רוח ניהיליסטי, ציני, חומרני ואנוכי יותר.¹² הם נחשפו לאורך השנים לכותרות שליליות שלא היו בעבר, מבחינת העוצמה והשכיחות, וספגו את התחושה הכללית שמהשוו השתבש בחזון התמים.¹³

הפזמון הפופולרי של אריאל זילבר "אני שוכב לי על הגב" שיקף ובישר בזמנו את השינוי התרבותי הזה: אני שוכב לי על הגב/ מביט על התקרה/ רואה כיצד חולפים ימי/ בבטלה גמורה [...]
 בלי להיות או לא להיות/ אני פשוט ישנו/ בלי שום דבר אשר כדאי/ למות למענו
 בלי תקווה וכלי ייאוש/ אני פשוט צופה/ כמו תייר על העולם/ והוא כל כך יפה.¹⁴

אצל רבים מהצעירים בולטת הדואליות ביחס למדינה: מצד אחד הם אוהבים לחיות בישראל וחושבים שזו מדינה מיוחדת במינה, עם יתרונות שלא ימצאו במקום אחר. באותה נשימה, הם בטוחים שזו מדינה מושחתת, שיש טייקונים מניפולטיביים ופוליטיקאים אינטרסנטיים שמושכים בחוטי הכלכלה. הם גם חשים שעבריינים לא נענשים,

שעובדים לא מקבלים תגמול הולם על השקעתם, ובאופן כללי שיש אי צדק חברתי. אבל עדיין המדינה מאוד שלהם. הזהויות "ישראל" ו"יהודי" עדיין נמצאות במקומות הראשונים אצלם, אבל מסתמנת מגמה כללית של עלייה במשקלן של זהויות נוספות: פרופסיונאלית, פנאי ותחביב, הורות ועוד. הרשתות החברתיות מחזקות את המגמה הזאת.

דרג/י לפי סדר החשיבות את הגורמים שקושרים אותך לישראל

דור ה-X	דור ה-Y		
6.1	6.2	ממוצע	משפחה
1.4	1.4	ס. תקן	
106	189	סה"כ	
3.9	4.9	ממוצע	חברים
1.5	1.5	ס. תקן	
106	189	סה"כ	
4.6	4.1	ממוצע	שפה ותרבות
1.7	1.6	ס. תקן	
106	189	סה"כ	
4.3	3.9	ממוצע	ציונות
1.9	1.9	ס. תקן	
106	189	סה"כ	
3.1	3.0	ממוצע	יהדות
1.9	1.8	ס. תקן	
106	189	סה"כ	
3.3	2.9	ממוצע	קריירה
1.6	1.5	ס. תקן	
106	189	סה"כ	
2.8	2.9	ממוצע	חשש מקשיי התאקלמות במדינה אחרת (זרות, אנטישמיות ועוד)
1.9	1.7	ס. תקן	
106	189	סה"כ	

מקור: הסקר בוצע עבור מחקר דור ה-Y על ידי מכון המחקר פאנלס ב: 22-18 למאי 2013, באמצעות פאנל המשיבים האינטרנטי Panel4all (טעות הדגימה המרבית: ±4.9%).

הערות: המשיבים מהאוכלוסייה החילונית היהודית בישראל (חילונית/ת על פי הגדרה עצמית), מחצית נשים ומחצית גברים. דור ה-Y: בני 21-34; דור ה-X: בני 45-55. התפלגות המדגם על פי מקום מגורים: תל אביב והמרכז: כ-50%, חיפה והצפון: כ-25%, ירושלים, יו"ש והדרום: כ-25%.

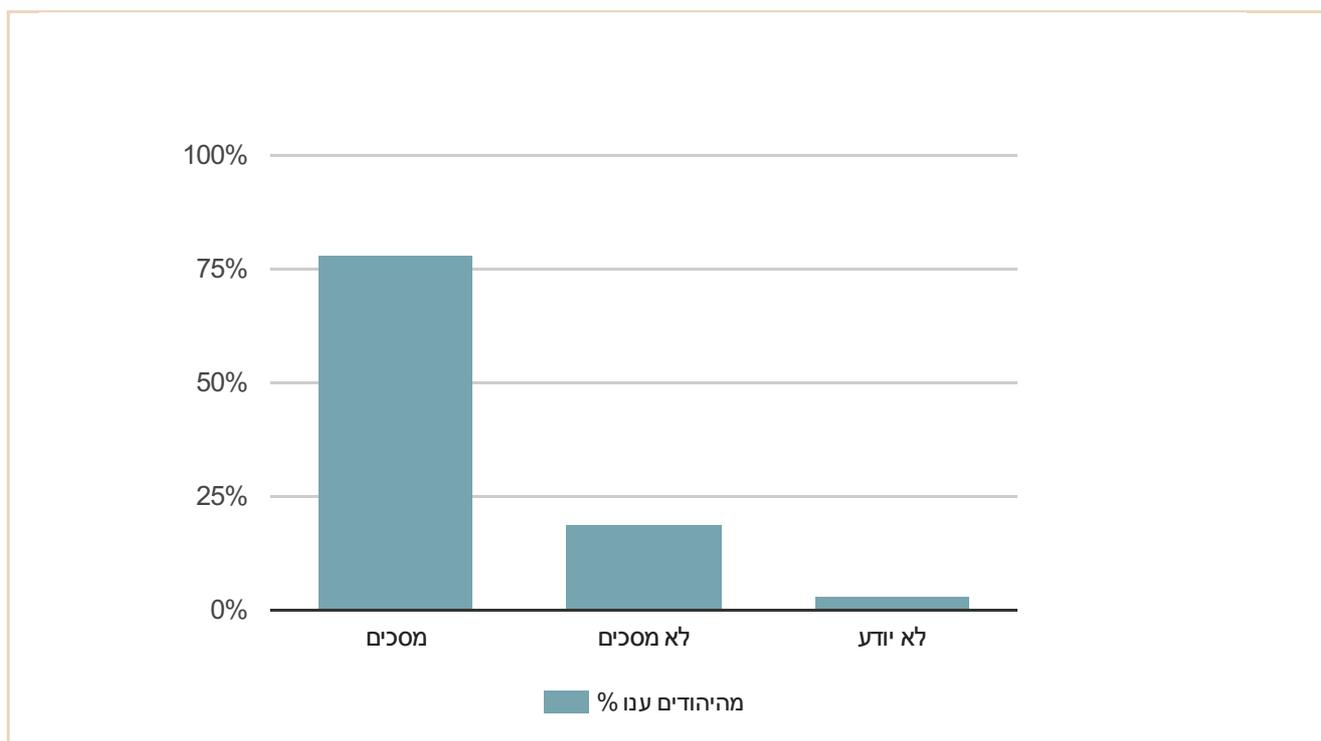
ציון 7 לגורם שהכי קושר ו-1 לגורם שהכי פחות קושר.

סקר פטריוטיות ישראלית

שאלות	% היהודים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאד"
באיזו מידה אתה רואה את עצמך כפטריוט ישראלי?	72%
עד כמה אתה גאה להיות ישראלי?	88%
אם אחת מהמדינות העוינות באזור תאיים בנשק גרעיני על ישראל (פצצת אטום), האם תישאר לחיות בארץ?	81%
שאלה	% היהודים שענו "אסכים בהחלט" או "קרוב לוודאי שאסכים"
אם תפרוץ מלחמה נוספת, האם תסכים להילחם למען המדינה או להשתתף במאמץ המלחמתי בדרך כלשהי אם אין ביכולתך להילחם?	95%

מקור: מכון מדגם ייעוץ ומחקר, סקר פטריוטיות ינואר 2009, הוצג בכנס הרצליה התשיעי, פברואר 2009. נתונים: הסקר נערך באמצעות ראיונות טלפוניים בקרב 613 מרואיינים, המהווים מדגם מייצג של בני 18+ בישראל. הערה: הסקר נערך בין התאריכים 20-21/01/2009, ימים ספורים לאחר סיום מבצע "עופרת יצוקה" ברצועת עזה, ויש להניח כי רישומו הטרי מצא ביטויו בממצאים.

לקביעה: אני אעודד את ילדי לחיות בארץ למרות שיש מקומות בטוחים ומשגשגים יותר בהם יוכלו לחיות

מקור: מכון מדגם ייעוץ ומחקר, סקר פטריוטיות ינואר 2009, הוצג בכנס הרצליה התשיעי, פברואר 2009. נתונים: הסקר נערך באמצעות ראיונות טלפוניים בקרב 613 מרואיינים, המהווים מדגם מייצג של בני 18+ בישראל. הערה: הסקר נערך בין התאריכים 20-21/01/2009, ימים ספורים לאחר סיום מבצע "עופרת יצוקה" ברצועת עזה, ויש להניח כי רישומו הטרי מצא ביטויו בממצאים.

אהיה מוכן/ה לסכן את חיי כרי...

גיל					
סה"כ	דור ה-X	דור ה-XY	דור ה-Y		
77.2%	78.3%	74.3%	78.3%	מסכים מאוד	אהיה מוכן/ה לסכן את חיי כרי להגן על חיי משפחתי
17.3%	17.9%	18.3%	16.4%	די מסכים	
94.6%	96.2%	92.7%	94.7%	סה"כ מסכים	
2.5%	2.8%	3.7%	1.6%	לא כל כך מסכים	
1%	9%	1.8%	5%	כלל לא מסכים	
3.5%	3.8%	5.5%	2.1%	סה"כ לא מסכים	
2%	0%	1.8%	3.2%	לא יודע	סה"כ
404	106	109	189	שכיחות	
100%	100%	100%	100%	אחוז	אהיה מוכן/ה לסכן את חיי כרי להגן על המדינה שלי
12.1%	14.2%	7.3%	13.8%	מסכים מאוד	
35.9%	40.6%	31.2%	36%	די מסכים	
48%	54.7%	38.5%	49.7%	סה"כ מסכים	
33.7%	30.2%	36.7%	33.9%	לא כל כך מסכים	
14.6%	14.2%	20.2%	11.6%	כלל לא מסכים	
48.3%	44.3%	56.9%	45.5%	סה"כ לא מסכים	סה"כ
3.7%	9%	4.6%	4.8%	לא יודע	
404	106	109	189	שכיחות	
100%	100%	100%	100%	אחוז	

מקור: הסקר בוצע עבור מחקר דור ה-Y על ידי מכון המחקר פאנלס ב: 22-18 למאי 2013, באמצעות פאנל המשיבים האינטרנטי Panel4all (טעות הדגימה המרבית: ±4.9%).

הערות: 404 משיבים, המהווים מדגם מייצג של האוכלוסייה החילונית היהודית בישראל (חילונית/ת על פי הגדרה עצמית), מחצית נשים ומחצית גברים. התפלגות המדגם על פי דורות: דור ה-Y (בני 21-34): כמחצית הנשאלים; דור ה-XY (בני 35-44): כרבע מהנשאלים; דור ה-X (בני 45-55): כרבע מהנשאלים. התפלגות המדגם על פי מקום מגורים: תל אביב והמרכז: כ-50%, חיפה והצפון: כ-25%, ירושלים, יו"ש והדרום: כ-25%.

זהויות בקרב צעירים ישראלים

<p>בסקר שנעשה ב-2002 נמצא כי קשר בין בחירת הזהות (יהודית לעומת ישראלית) לבין מידת הרתיות של הנשאלים. 78% מהנשאלים החרדים הגדירו את עצמם קודם כל יהודים, ואף אחד מהם לא ראה בעצמו ישראלי. בקרב הדתיים 73% רואים בעצמם יהודים, ורק 16% ישראלים. המסורתיים נחלקים בין 55% שמגדירים את עצמם יהודים לבין 35% ישראלים; ואילו מתוך החילונים 34% מזדהים עם ההגדרה 'יהודי', ו-49% עם ההגדרה 'ישראלי'.</p>
<p>בסקר שנעשה ב-2008 נמצא שהזהות הישראלית ("מה מגדיר אותם הכי טוב") היתה במקום הראשון (37%) והישראלית במקום השני (29%). בסקר אחר שנעשה באותה שנה נמצאה הזהות היהודית במקום הראשון (47%) והישראלית במקום השני (40%).</p> <p>חשוב להעיר כי רבים בארץ רואים חפיפה בין המושג "ישראלי" למושג "יהודי".</p>
<p>עוד נמצא בסקר (2008) כי הזהות הישראלית חזקה הרבה יותר בקרב הנשים בהשוואה לגברים. הקבוצה שהכי מגדירה עצמה כישראלית היא קבוצת בעלי הכנסה הגבוהה (הכנסה נטו למשק בית מעל 10,000 ₪). כ-48% הגדירו עצמם קודם כל כישראלים. רק כ-23% מהם הגדירו עצמם קודם כל כיהודים. זאת, בניגוד לבעלי הכנסה הנמוכה (עד 7000 ₪ הכנסה למשק בית), שהגדירו עצמם יותר כיהודים (כ-33%) מאשר ישראלים (26%).</p>
<p>בסקר שנעשה ב-2009 נמצא שמחצית מהיהודים הישראלים מגדירים את עצמם בראש ובראשונה כיהודים, וכ-40% מגדירים את עצמם ראשית כישראלים.</p>
<p>מחקר של חיל החינוך והנוער מ-2012, שבחן את הזהות הישראלית-יהודית של מפקדים בצה"ל, מצא כי רובם מייחסים משקל גבוה יותר לזהות הישראלית בהשוואה לזהות היהודית: 94% השיבו שהזהות הישראלית חשובה או חשובה להם מאוד ו-82% השיבו שהזהות היהודית חשובה או חשובה להם מאוד (מדובר ב-233 קצינים: 65% גברים ו-35% נשים בדרגות שונות: מחניכים בקורס קצינים ועד לקצינים בדרגת סגן אלוף שהגיעו לסדרות חינוך).</p>

מקורות:

לוי, שלומית; לוינסון, חנה וכ"ץ, אליהוא. 2002. יהודים ישראלים: דיוקן. קרן אבי חי והמכון הישראלי לדמוקרטיה. אלמגור, עוז. 27.2.2008. נינט, ז'אקו ובני דורם: לא אשכנזים ולא מזרחיים. כנס האשכנזים של המכון לחקר הציונות וישראל ע"ש חיים ויצמן, אוניברסיטת תל-אביב.

הדר, יעל; הימין-רייש, נעמי וקנפלמן, אנה. אפריל 2008. מי אנחנו? זהות לאומית במדינת ישראל. פרלמנט, 58.

אריאן, אשר וקיסר-שוגרמן, איילה. 2009. יהודים ישראלים - דיוקן: אמונות, שמירת מסורת וערכים של

האמת שלי והאמת שלך

תהליך הדמוקרטיזציה של העולם המערבי הביא לתפנית בחשיבה המוסרית שאת תוצאותיה אפשר לראות בתפיסה הערכית שפיתח דור ה-Y: איבוד תוקפו של השיפוט המוסרי והתייחסות למציאות במונחים יחסיים. בעבר הפילוסופים דיברו על מות ההיסטוריה, מות האמנות, מות הסובייקט והאובייקט, מות המחבר, מות האלוהים, מות התיאוריה ומות האמת. אבל זה היה יותר בגדר אמירה תיאורטית וסוציולוגית. אצל ה-Y ניקים הרוח הזו השתלטה על תפיסת המציאות.

דור ה-Y גדל ללא מורי דרך וללא דמויות בעלות סמכות מוסרית ומוסרית, כדוגמת אנשי דת, מורים, מדריכים או מנהיגים לאומיים. הוא התבגר בעידן שבו נופצו רוב המיתוסים, ובכלל זה מיתוס הכריזמה. ההורים הפכו לחברים של ילדיהם וכתוצאה מכך מצטיירים כאנשים ללא מידות תרומיות. כיוון שהדור הזה ממעט לקרוא ספרים, הוא גם נחשף פחות למודלים של מוסר ברומנים הגדולים. נשארה המדיה האלקטרונית, בעיקר הטלוויזיה, אבל רוב הדמויות שהיא מציגה לא נועדו לחיקוי. או שהן רדודות ואומללות או שהן מניפולטיביות ורעות במתכוון.

זה דור "פוסט-אידיאולוגי" אשר ספג והפנים את התפיסה שהעולם יחסי. כבר אין טבע אחד, גבול אחד ואמת אחת, אלא בעיקר נקודות מבט - סובייקטיביות בעליל. הפאתוס המהפכני וכובד הראש מוחלפים בקלילות ובחשדנות העליזה, והספק דוחק את הוודאות.¹⁵ ה-Y ניקים אינם מצפים לגאול את עצמם ואת העולם אלא בעיקר לחיות את הרגע. האושר עבורם הוא לא "אושר/עושר העמים" אלא אושר אישי מאוד.

יש שיטענו שהפוסט-מודרניזם העממי המאפיין את דור ה-Y מבטא בעצם מדרגה נוספת של השתחררות מהדוגמות הישנות הכובלות ושל התפכחות מהתמימות המסוכנת ומהקסם המלאכותי של העולם. אולי זה קשור אפילו להתפתחות מוסרית, כלומר למעבר לחברה דמוקרטית ופלורליסטית יותר, שבה הכריזמה מוסרת לא רק מאנשים אלא גם מטקסטים ומוסכמות. עם זאת, נראה כי הביטוי הפוסט-מודרני בתפיסתם של צעירי דור ה-Y לא מגיע מהמקום של ידע והשכלה אלא דווקא ממקום של בורות ושטחיות. אמרו להם שאין אמת מוחלטת וזה נותן להם "פטור" מחשיבה מעמיקה ומחתיכה סיוזיפית לאמת.

התקשורת מסייעת להם ובעצם מעצימה את התופעה. היא מפיצה סקרים ומחקרים פופוליסטיים, שלא אחת מציגים דבר והיפוכו. על כל דעה אחת של מומחה פלוני מובאת דעה אחרת של מומחית אלמונית, והבלבול גדול. למעלה מזה, בכליל הדיווחים והראיונות הכול נעשה בגדר קוריוז, ומחליף צבעי משמעות כזיקית: הטוב נהיה לרע והרע לטוב. התקשורת בימינו היא במידה רבה קרקס נודד של גיבורים לרגע, שבו משיכת תשומת לב (בכל דרך אפשרית) היא העיקר.

תפיסת הזמניות והיחסיות של הערכים הופנמה אצל הצעירים ומשתקפת בנטייה שלהם להימנע ככל האפשר משיפוטיות ולהיזהר לחרוץ דין על עניינים ציבוריים השנויים במחלוקת. בניגוד להוריהם הם מסתפקים בצעידה בגבולות המותר והאסור ולא מעסיקים את עצמם בשאלה מה ראוי או לא ראוי. המציאות החברתית נתפסת אצלם כ"מערכת יחסים" וכאוסף של רגשות ואינטרסים סובייקטיביים. מבחינתם אין צדק אבסולוטי ולכן כבר אין צד צודק מול צד טועה. יש בעיקר סכסוכים ובעיות ברי חלוף שאפשר לפתור באמצעות "הקטנת ראש" ולקייח צעד אחורה. אם לשאול מושגים מעולם המשפט: הם מעדיפים גישור על פני תביעה משפטית ואם אפשר עדיף לגמור דברים בלחיצת יד. השיקוף המזוכך ביותר להבדלי הדורות הוא מטבע הלשון הרווח בעיקר בקרב צעירים: "אני הולך עם האמת שלי" (פירושו הסמנטי: לכל אחד מאיתנו יש את "האמת" שלו ואין טעם להתווכח ולריב).

דין בפורום אקטואליה:
 אוממי: "אני תומך בהסרת המצור על עזה. [...] ההתלבטות היא איך אני מפגין בעד זה בלי להיות מזוהה עם כל מיני ארגוני שמאל קיצוני?"
 Timeless: "אני חושבת שאתה צריך ללכת עם האמת שלך. אם חשוב לך ללכת להפגין בנושא הזה - אז לך. גם לא ברור לי מי בדיוק יזהה אותך עם ארגוני השמאל הקיצוני."
 אוממי: "אני הולך עם האמת שלי, אני פשוט לא יודע איך לגעת איתה באנשים אחרים."
 שרי דוברברנית: "אבל למה אכפת לך בכלל מה יחשבו עליך? אם כמו שכתבת חשוב לך ללכת עם האמת שלך בקטע הזה - אני לא מבינה מה הבעיה."¹⁶

הביטוי "האמת שלי" מופיע גם בשירים פופלאריים:

האמת שלי (שורטי)¹⁷
 [...] "לא מפחדת מכלום
 אני לא אסחף לתוך ים של שעמום
 אני אהיה מי שאני
 אז היום זו האמת שלי [...]."

הכל כבר מוכן (גלי עטרי)¹⁸
 "כמו שאדם הולך לישון/ מבלי לדעת מה יחלום/ אני יודעת שתופיע לי פתאום
 הכל כבר מוכן אליך כאן / גם הפחדים ברחו מזמן/ רק האמת שלי רוצה איתך לישון [...]."

אחיהם הצעירים של ה-Y ניקים כבר גדלים על ברכי המוטו הרווח "לך עם האמת שלך" (ואל תתייחס לביקורת שמתנגדת לה). יוני כהן-אידוב, בן דור ה-Y ואלוף העולם לדיבייט לאוניברסיטאות, הדגים את התפישה הזאת

"בתוכנית 'מאסטר שף ילדים', אותה שמעתי מהסלון בעודי מנסה לגנוב כלים נקיים מבית ההורים כיוון שלא היה לי כוח להדיח כלים, אמרו כל השפים המומחים גם יחד לאחד הפעוטות שהתבשיל שלו לא מוצלח. הם המליצו לו להוסיף תבלין א', להפחית תבלין ב', והיו נחרצים במיוחד שהשילוב בין שתי מנות (צר לי, לא התעמקתי בפרטים) לא עובד ולא יכול היה לעבוד.

אלא שכראוי למי שהתחנך על ברכיהם האמונות של בובליל וג'קי, הילד לא נתן לדעת המומחים להפריע לו. ממרום 10 שנות חייו ועשרות הסנדוויצ'ים עם שוקולד ללא קשה שבוודאי הכין עד כה, הוא הישיר מבט למצלמה ואמר בלי להתבלבל: 'שמעתי מה הם אמרו, אבל אני הולך עם האמת שלי. זה מה שהלב אומר לי לעשות.' אתם מבינים? זה לא שהוא ילד קטן שלא מביין בקולינריה ואולי ראוי שיקשיב למנוסים ממנו, זה פשוט שהלב אומר לו להכין אוכל גרוע. עניין של זמן עד שעבריינים יתחילו להשתמש בהגנת 'האמת שלי' בבית המשפט, ועניין של זמן עד שיעבור החוק שיכיר בה כהגנה חוקית מתקבלת על הדעת. תזכרו איפה קראתם זאת לראשונה.¹⁹

התפיסה של יחסיות האמת, שמנחה את ה-Y ניקים, קשורה בין השאר להתפתחות אוקיינוס המסרים האינטרנטי, שבו המדיום נעשה המסר והאריזה חשובה יותר מהתוכן. צעירים רבים אינם טורחים לברר, לתהות, להצליב מידע, להטיל ספק במסרים שאליהם נחשפו. הרגש מחבר אותם לאירוע יותר מהראש. לכן, מי שמשכיל לרגש אותם זוכה באהדתם ובתמיכתם.

המחשה לתופעה זו, שככל הנראה מאפיינת את דור ה-Y בכל העולם, אפשר למצוא בפער הגילאים שקיים בארה"ב בכל הנוגע לשיעורי התמיכה בישראל. סקרים מראים כי הצעירים האמריקאיים נוטים לתמוך יותר בעמדה הפלסטינית והמבוגרים בדיוק להיפך.²⁰ ההסבר שאפשר לתת לכך היא העובדה שהגישה האנטי ישראלית רווחת מאד ברשת, ומופצת ביעילות רבה באמצעות ארגונים אנטישמיים ופרו איסלאמים ופלסטינים.

מדוע הצעירים משתכנעים דווקא מהמסרים האנטי ישראלים, שרובם שקריים ומעוותים את פני האמת?

ראשית, רבים אינם מאומנים בקריאת מסרים מורכבים. הם מסתפקים במספר מצומצם של מסרים ויזואליים, במסרים קצרים, בגימיקים. הם לא מנסים להבין לעומק את מורכבות הבעיה הפוליטית. כאמור, הדרך שלהם לתפוס את העולם היא בעיקר רגשית ולא ניתוחית לוגית.

שנית, המסרים הקצרים, בהם מודגשת התוצאה ולא הסיבה והתהליכים, מרדדים ומשטחים את תמונת המציאות. הם מקשים על ההבחנה בין טוב לרע בין התוקפן לקורבן, בין המקומי לבינלאומי.

שלישית, ה-Y ניקים אינם מתאמצים לבדוק אמיתות, כלומר לברר מה בדיוק עומד מאחורי הפרסומים שאליהם נחשפו. לכן הם גם נוטים ללכת שבי אחרי מניפולציות תקשורתיות. כך למשל, כאשר הם רואים סיקור מוטה של רשתות בעלות אוריינטציה אנטי ישראלית, הם לא מבינים כלל מה מניפולטיבי בו.

רביעית, צעירים רבים לא תמיד מבינים את ההקשר הרחב. לעתים אירוע זעיר מקבל נפח חסר פרופורציות או להיפך. כך נוצרת תמונת מציאות מעוותת.

אבל מעל לכל, צעירים רבים רגילים בעיקר לגירוי רגשי ולא לגירוי אינטלקטואלי שכלי. הרגש מחבר אותם יותר מהראש לאירוע ותופס את תשומת לבם. לכן, מי שמשכיל לרגש אותם זוכה באהדתם.

זאת ועוד, באינטרנט פועלים מיליוני גולשים שמפיצים מאות מיליוני מסרים מדי יום כמעט על כל נושא. התוצאה היא עצלות מחשבתית. גולשים רבים לא מתאמצים מלכתחילה לגבש עמדה פוליטית עצמאית ולנסח אותה לעצמם ולאחרים, ומעדיפים לברור להם עמדות מתוך הסל הגדול.

בין רצינות לציניות

חברה אידיאלוגית מתאפיינת ברצינות תהומית, ובמקרים רבים מגרשת את האירוניה העצמית מחשש לכפירה

בעיקר. זאת משום שאירוניה מפוגגת את הקדושה, ויוצרת מבט מרוחק, שמנחית את האידיאלים הגבוהים לקרקע.

התרבות הציונית הייתה מעין דת-לאום, ואחד ממאפייניה העיקריים של כל דת הוא התביעה "להיות רציני". מעט מאוד אירוניה הופקה בימי פריחתה של הציונות, וגם מה שהופק לא היה על פי רוב הומור סאטירי ואנרכי, המנגח מוסכמות ערכיות, אלא הומור יהודי-יידישאי או הומור נעורים של "חבורה שכזאת".

החברה הישראלית הציונית איבדה מהכבדות הרצינית שלה בתהליך הדרגתי, שהתרחש בעיקר בעולם התקשורת, הספרות, האמנות והבידור. ככל שהלכו ורבו רגעי ההומור במציאות הישראלית, ובמיוחד בעיתונות הישראלית, ככל שנעשתה הסאטירה נוקבת ואמיצה יותר, כך פחת הלהט האידיאולוגי, וגבר דחף הכפירה.

העקיפות של ילקוט הכזבים, הבדיחות הפלמחנקיות ב"שלושה בסירה אחת", הלעג המריר של עמוס קינן, השנינה היהודית המרכז אירופית של אפרים קישון, הקריצות המעודנות של נסים אלוני ושל יוסי בנאי, הקריקטורות האתניות של שייקה אופיר ושל הגשש החיוור, ההומור ה"פרחי" של אורי זוהר ושל אריק איינשטיין, ההומור השחור של חנוך לוין, הצניניות הפוליטית של צוות "ניקוי ראש" וחבורת "zoo הארץ", הקומיקס של דודו גבע, הניהיליזם ה"מופרע" של חבורת "דבר אחר", הקומדיה הליצנית של חבורת "זהו זה", ה"סתלבט" המשועשע של אברי גלעד וארז טל בגלי צה"ל, ההומור הקוסמופוליטי והכאסחיסטי של בדרני הסטנד-אפ קומדי, ההומור האבסורדי של "החמישייה הקאמרית", ההומור המוטרף והשטותניקי של "טל ומשה בעיר הגדולה", "פלטפוס" ו"ילדים סורגים לאלוהים", הסאטירה המצלפיה של "החרצופים", ה"צחוקים" הילדותיים של תוכניות הבידור בערוץ השני ("פספוסים", "קומדי סטור" וכו').

בזכות אותם אנשי סאטירה הפכה החברה הישראלית מחברה כבדה ותמימה לחברה מפקחת וצינית המוכנה "לעשות צחוק מעצמה". כל אחד בזמנו ובדרכו נעץ עוד סיכה בפאתוס הנפוח של האידיאה הגדולה ורוקן אותה מן האוויר שהעלה אותה למעלה. רעמי הצחוק על סולם ריכטר ההומוריסטי שיקפו את רעידת האדמה האידיאולוגית המתמשכת שהתרחשה בישראל.

קלות הראש והאירוניזציה על החיים משתקפת גם בעיתונות, שאליה נחשפו ה-Yניקים מילדותם. מצד אחד העיתונות בתקופתם מאד השתפרה ונעשתה יותר רב גונית, חקרנית, סוציולוגית וביקורתית, וגם פתוחה יותר למידע ולהשפעות מחו"ל (מסיבה זו הצעירים היום אולי פחות אתנוצנטריים). אבל באותה מידה זו עיתונות שנוטה לסנסציה, עיתונות יחצנית ועצלנית, שבה המקצוע "עיתונאי" הולך ונעלם וכך גם "פובליציסט". במקומם צמח בה מה שזכה לכינוי "אני-תונאי" - אבולוציה של הניו ג'ורנליזם וה-Ijournalism.

השפה הבלוגרית (כתובה "יומנית" אישית ומבודחת) השתלטה בהדרגה על המקצוע ועל השיח היומיומי של הצעירים. גם חוסר ההבחנה בין אמת לחצי אמת, בין גבוה לנמוך, בין מקרה פרטי והכללה ובין רציני למצחיק ומגוחך.

האירוניה והציניות נעשו יותר ויותר משולחי רסן ונוקבים (בתקשורת, באומנות ובשפת היומיום), וההיתר להתבונן בחיוך ולעיתים גם בבוז על תופעות, גם כואבות ורציניות, הורחב עד כמעט למקסימום (כולל בדיחות מקאבריות ומורבידיות). התופעה הזאת שיקפה בין השאר התבגרות, עלייה בביקורתיות והשפעות של התפיסה הפסיכולוגיסטית שרואה בכל תופעה חברתית אגו ואינטרסים.

חומרי הבעירה האידיאולוגיים ששימשו מצע למדרת האידיאליזם הסוציאליסטי והצינוני (העיתונות, האמנות והכלכלה המגויסים) הפכו בישראל לפריטי נוסטלגיה וישראליאנה מצהיבים ומאובקים, והם מעלים חיוך אפילו על פני הדורות שהושפעו מהם.

דור ה-Y גדל לתוך עולם ציני והומוריסטי והרחיב את גבולותיו, בעיקר בשדה הסטנד-אפ ותרבות סרטוני היוטיוב. אלא שהסטנד אפ מפרק לא רק את הפאתוס הלאומי, אלא גם את הפאתוס האישי ומצייר את כולנו כטיפוסים גרוטסקיים מלאי גחמות וחולשות מטופשות. באווירה כזאת טבעי שמערכות שאמורות להיות ברזום של עולם

מי שמייצג בצורה אותנטית ופופולרית את התפישה הצינית-שטוניקית ("כל הפוליטיקה מגוחכת"), המאפיינת את דור ה-Y הוא הקומיקאי גדי וילצ'רסקי. מדובר בגיבור רשת עם אלפי עוקבים (רובם צעירים בני גילו) בפייסבוק, עשרות סרטוני יוטיוב וטורים שרבים מהם הפכו ללהיטי רשת ויראליים. וילצ'רסקי לא נזקק לכתבת פרופיל שמסבירה את האיש והתופעה. הוא פשוט כתב אותה על עצמו:²¹

"הוא סטלן, טבעוני, סובל מפיצול אישיות ומפטריטיות-יתר, והצליח להתחזות לאחד ממנהיגי המחאה החברתית במשך חודש שלם. הכירו את "האיש והמגפון", גדי וילצ'רסקי. [...] הפריצה הגדולה של וילצ'רסקי לתודעת הציבור הישראלי התרחשה בשישי באוגוסט 2011, ב"הפגנת ה-300 אלף" למען צדק חברתי, כאשר כתב ערוץ 1, יאיר ויינרב, הציג אותו כאחד ממנהיגי המאבק בראיון בשידור חי. וילצ'רסקי, מצויד במגפון ומשקפי שמש אדומים, עמד מול המצלמה וסירב להתייחס לשאלותיו של ויינרב ברצינות. בתום ראיון קצר, החזיר ויינרב את השידור לאולפן, אך מאותו רגע, במשך חודש שלם, הפך וילצ'רסקי למרואיין מבוקש בתקשורת הישראלית, תוך שהוא מוכיח שוב ושוב כמה קל להפיל בפה כתיבי עיתונות וטלוויזיה. ארבעה שבועות לאחר הראיון בערוץ 1, התראיין וילצ'רסקי אצל כתב חדשות ערוץ 10, ניב גלבוץ, במסגרת סיקור ההפגנה החיפאית של "הפגנת המיליון". בהפגנה זו שם וילצ'רסקי דגש מיוחד על הפטריטיזם החיפאי שהפך לסימן ההיכר שלו, ואשר מגולם בקמפיין הציבורי "חיפה לחיפאים" הקורא לגירוש תושבי הקריות מחיפה ולמניעת נישואי תערובת בין חיפאים לקרייתים. [...]

בשלהי שנת 2011, לכבוד חג חנוכה, קיים וילצ'רסקי מחאה של איש אחד מול שגרירות יוון. "לא מספיק שהם באו לפה וחירבו לנו את בית המקדש. לא מספיק שהם הצביעו נגדנו בכ"ט בנובמבר. הם גנבו לנו את הצבעים של הדגל!". [...]

בהפגנה למען לגליזציה של קנאביס שהתקיימה בדצמבר 2013 בכיכר רבין בתל אביב, עשה וילצ'רסקי מחווה למנחם בגין, כאשר נשא נאום חוצב להבות שכלל קטעים שנלקחו מתוך הנאום המפורסם שנשא בגין באותו כיכר ערב בחירות 1981, ואשר הותאמו לנסיבות ההפגנה למען לגליזציה: "בדרך כלל, פה בכיכר, יש הרבה דגלים סחים. היום יש כאן הרבה דגלים ירוקים. זהו ההבדל המוסרי, ההיסטורי, האידיאולוגי, בינינו לבין השלטון הסחי הצורר. שרת הבראות, תזכירו לי את שמה, יעל גרמן, אמרה את האיולת על מריחואנה רפואית. עד הבוקר, לא ידעתי מה זה מריחואנה רפואית, ולא ידעתי מה פירושה. המריחואנה היא רפואית לכולנו! אנחנו עם שכולו פוסט טראומה. זוהי זכותנו המוסרית, האידיאולוגית והחופשית לעשן שאכטה. סטלנים! דלוקים! יהודים!!"

וילצ'רסקי, שנוהג לצעוק "נחנקנו כבר!" על כל דבר שמפריע לו, עובד לכד, ללא סוכן בסיוע מתנדבים ומעריצים. "קומיקאים אמורים להיות חוד החנית של החברה, לא ליצני החצר. יש לי הרבה דברים להגיד ואני אגיד אותם. במקרה שלי אני גם אצעק אותם."²²

ביטויים לציניות של בני דור ה-Y ניתן למצוא בשפע גם בפייסבוק. חשוב לסייג ולציין כי דור ה-Y רחוק מלהיות ביקורתי וציני בכל השטחים. אדרבא, ישנם תחומים שבהם התמימות של ה-Y ניקים בולטת במיוחד. הם נתונים למניפולציה של עולם התקשורת, הפרסום והבידור במידה לא פחותה ואולי אפילו גדולה מזו של דורות קודמים, שהרי היום מנגנוני ההשפעה משוכללים מאי פעם, אלא שבדור הזה לא מדובר בשטיפת מוח אידיאולוגית אלא בשטיפת מוח צרכנית.

ייתכן כי התמימות והצייתנות כלפי עולם הפרסום והביקורתיות והציניות כלפי מסרים אידיאולוגיים הם למעשה צדדים שונים של אותו מטבע. שניהם קשורים בחיפוש הנוחות וברתיעה מעימותים והתמודדות. מתן אמן באידיאולוגיה מצריך להתמודד עם המורכבות שלה עם רב הממדיות שלה ועם ההתנגשות בינה לאידיאולוגיות סותרות (ובמקרים רבים יש צורך גם בויכוחים ועימותים פומביים עם הסובבים). גם הפגנת ביקורת ודעה עצמית מול שטיפת המוח בפרסומות מצריכה מאמצים לא מבוטלים, כמו חשיבה ביקורתית, הבעת עמדה נגד הזרם (התמודדות עם לחץ חברתי) ויכולת להגן בפומבי על עמדתך הייחודית, ובמילים אחרות גם להתעמת. הפתרון הקל הוא לברוח מהעימותים והויכוחים באמצעות כניעה וצייתנות למסרים של עולם הפרסום והתרחקות מכל פעילות אידיאולוגית.

שוליים של אידיאולוגיות קטנות

יש להדגיש שדור ה-Y כולל בתוכו גם צעירים חדורי אידיאלים, שכמהים ללמוד ולהעמיק ומתמסרים למטרות

אלטרואיסטיות מגוונות. אפשר למצוא אותם בארגונים למען הסביבה ולמען בעלי חיים, למען זקנים ונוער שוליים, בתנועות נוער, במערכת הביטחון, במסגרות פוליטיות שונות ועוד. במיוחד הם נמשכים למשנה הסוציאליסטית שמנסה לתת מענה לקפיטליזם הדורסני והאנטי-שווינוני.

למעשה, דווקא כיוון שנוצר ואקום ערכי ואידיאולוגי, השוליים האידיאליסטיים הולכים ומתרחבים ולעיתים גם מקצינים (למשל, קבוצות רדיקליות של זכויות אזרח, של לוחמי איכות סביבה או של אנטי-צרכנות). אבל התופעה הזאת מטעה בהיבט הסוציולוגי כי נוצר הרושם שמדובר בתופעה דורית רחבה, בעוד שבפועל מדובר במיעוט דמוגרפי - יוצא מן הכלל שמעיד על הכלל.

השוליים האידיאולוגיים מתרחבים ולעיתים מקצינים מכמה סיבות: ראשית, דווקא הריק הרוחני יוצר כמיהה למשהו קצת יותר עמוק ומתגמל מבחינה נפשית. שנית, בעידן האינטרנט המרחק הפיזי כבר לא מהווה מכשול להתארגנות משותפת. אפשר ליצור מסה קריטית של קבוצות-מטרה דרך הרשתות החברתיות. שלישית, לעיתים השוליים מקנים חממה לצעירים דחויים חברתית, כלומר כאלה שאינם מוצאים את מקומם בתוך הרוב הקונפורמי.

אפשר לומר כי את עידן האידיאולוגיות הגדולות מחליף עידן של אידיאולוגיות קטנות. הן קטנות במובן של היומרה, כלומר אינן מבקשות להחריב את העולם הישן ולבנות עולם חדש, אלא ממוקדות ברעיון קונקרטי, שנועד לשפר את איכות חיינו בתחום ספציפי. אפשר לומר כי מבוכנים רבים סגנון חיים אידיאולוגי החליף תפיסת עולם אידיאולוגית.²³

נמאס מפוליטיקה

צעירים בישראל

שמעון קרוש
באדיבות דוברות אונ' חיפה

בעקבות המהפכה התעשייתית והתפתחות מדינת הלאום התחזק כוח ההשפעה של האזרח על החברה שמסביבו. במקביל התחזקה גם מידת מעורבותו בתהליך הפוליטי, שבאה לידי ביטוי בעניין במתרחש בזירה השלטונית (ולכן גם רצון להתעדכן ולעדכן אחרים), בהשתתפות בשיח על תופעות חברתיות היסטוריות ועדכניות (הרצאות, שיחות סלון וכו'), בהזדהות עם "הסיפור בהמשכים" של המדינה וברצון להשפיע ולעצב את המציאות (אם באמצעות הצבעה, ביקורת פומבית, מחאה או מעשים כלשהם). במילים אחרות, ניתן לומר, שמידת המעורבות הפוליטית של האזרח היא המידה שבה הפוליטיקה מעניינת אותו ומניעה אותו.

מעורבותם של אזרחי המדינות הדמוקרטיות הלכה והתעצמה במהלך המאה העשרים בין השאר בשל התחזקות התקשורת והעלייה ברמת ההשכלה. האנשים הם סקרנים מטבעם וככל שהם משכילים יותר כך סקרנותם עולה. הזירה הפוליטית היא דרמטית, רבת תהפוכות, מלאת יצרים וקשורה גם באסטרטגיה וטקטיקה. קצת בדומה לספורט. לכן טבעי שבמהלך תקופה זו אנשים גילו מעורבות: קראו עיתונים, האזינו לרדיו וצפו בטלוויזיה. הם הרגישו שהם חיים בתוך דרמה מתמשכת, שבה הם עצמם לוקחים חלק.

המשברים החברתיים (כולל מלחמות) שרדפו זה את זה רק העצימו את העניין שהיה לאנשים בנושאים מדיניים, ביטחוניים וכלכליים. כלומר, האדם במאה ה-20 התרגל לכך שלפוליטיקה יש תפקיד מרכזי בחייו.

הדבר בלט מאוד בישראל, בעיקר בעשורים הראשונים לקיומה. ישראל היא חברה מאוד תוססת, והתעניינותם של הישראלים בפוליטיקה הייתה תמיד חזקה מאוד, ונחשבה לאחד מקווי האופי הלאומי שלנו.

הישראלים וכחנים מטבעם, אסרטיביים, אכפתיים ומשוכנעים שיש בכוחם להשפיע. גם העובדה שישראל נמצאת תחת איום קיומי מוסיפה אוקטן של מתח, כעס ודרמה ל"עלילה הפוליטית" ומעודדת מעורבות.

הנגישות למידע פוליטי באמצעות רשת האינטרנט, לצד עלייה ברמת ההשכלה, היו אמורים להביא להגדלת העניין והמעורבות של האזרחים בזירה הפוליטית. בפועל התרחש תהליך הפוך. סקרים בעולם²⁴ ובישראל מצביעים על ירידה באכפתיות הפוליטית בכל שכבות האוכלוסייה ובעיקר בשכבה הצעירה.²⁵ הדבר משתקף בין השאר בירידה בשיעור ההצבעה ובקריאת מאמרי סקירה ודעות, במחאה פחות אקטיבית²⁶ ובעניין פחות בחדשות (ראו בהמשך).

סטודנטית בת 25 : "לראשונה בחיי הייתי פעילה פוליטית בבחירות. הלכתי לשמוע גם את שלי יחימוביץ' וגם את יאיר לפיד, ואפילו שאלתי אותו שאלה. ואחרי כל זה גם הצבעתי. יותר פעילות פוליטית מזה אין."
מראינת: "ומה עם לקרוא מצע של המפלגה שהצבעת לה?"
סטודנטית: "זה כבר היסחפות."

דרגו את נושאי השיחה הבאים לפי מידת הפופולריות בשיחות עם חברים

גיל				
דור X-ה	דור ה- XY	דור Y-ה		
3.2	3.1	2.8	ממוצע	סוגיות בוערות בזירה הפוליטית (תפקוד הממשלה, חקיקה, התבטאויות, יחסים בינלאומיים וכו')
1.6	1.7	1.5	סתקן	
106	109	189	סה"כ	
2.6	2.4	2.3	ממוצע	ענייני ביטחון (הגרעין האיראני, המצב בסוריה, השלום עם הפלשתינים וכו')
1.5	1.4	1.3	סתקן	
106	109	189	סה"כ	
4.4	4.6	4.3	ממוצע	ענייני פרנסה ועסקים (יוקר מחיה, אבטלה, עבודה וכו')
1.5	1.3	1.4	סתקן	
106	109	189	סה"כ	
4.3	4.2	4.3	ממוצע	משפחה, יחסים וזוגיות
1.7	1.7	1.6	סתקן	
106	109	189	סה"כ	
3.6	3.7	3.7	ממוצע	תרבות בידור ופנאי (ספורט, מוסיקה, תוכניות טלוויזיה וכו')
1.5	1.6	1.7	סתקן	
106	109	189	סה"כ	
2.9	3.1	3.6	ממוצע	חוויות משותפות (צבא, לימודים, טיול לדרום אמריקה/ המזרח הרחוק וכו')
1.6	1.5	1.6	סתקן	
106	109	189	סה"כ	

מקור: הסקר בוצע עבור מחקר דור ה-Y על ידי מכון המחקר פאנלס ב: 22-18 למאי 2013, באמצעות פאנל המשיבים האינטרנטי Panel4all (טעות הדגימה המרבית: ±4.9%).

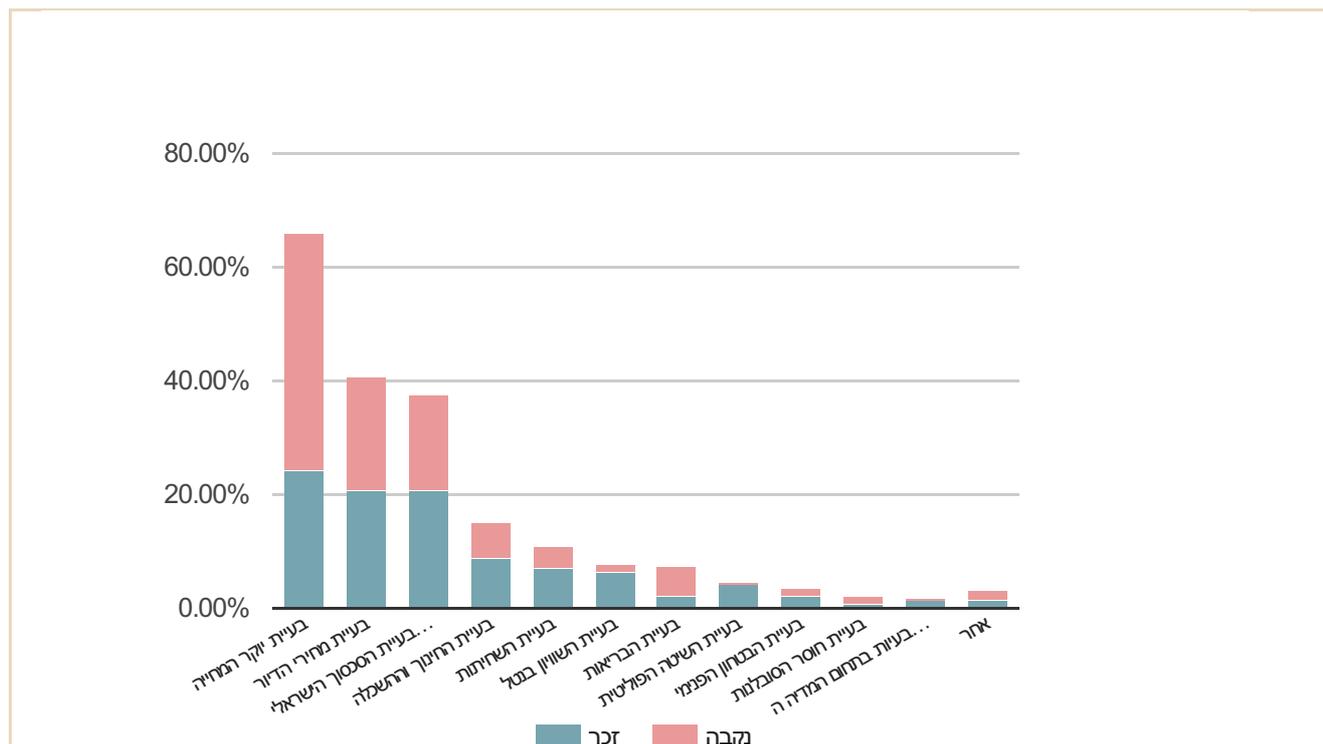
הערות: 404 משיבים, המהווים מדגם מייצג של האוכלוסייה החילונית היהודית בישראל (חילונית/ על פי הגדרה עצמית), מחצית נשים ומחצית גברים. התפלגות המדגם על פי דורות: דור ה-Y (בני 21-34): כמחצית הנשאלים; דור ה-XY (בני 35-44): כרבע מהנשאלים; דור ה-X (בני 45-55): כרבע מהנשאלים. התפלגות המדגם על פי מקום מגורים: תל אביב והמרכז: כ-50%; חיפה והצפון: כ-25%; ירושלים, יו"ש והדרום: כ-25%.

ציון 6 לנושא השיחה שהוא הכי פופולרי ושעולה יותר כשאתם נפגשים עם חברים ו-1 לנושא שהכי פחות פופולרי. הדגשים להבדלים מובהקים (אלפא של 0.1).

יש המייחסים זאת לשוב. התקשורת דנה ושוב באותם משברים וויכוחים פוליטיים, ואנשים פשוט הותשו והתייאשו. אצל רובם, מבוגרים וצעירים כאחד, נוצרה תחושה שדבר לא משתנה באמת, ש"טוחנים מים" ובמקרים רבים חוזרים בסוף לנקודת ההתחלה. התחושה היא גם שהמציאות משתנה יותר בשל תהליכים גלובליים ופחות כתוצאה ממדיניות או ממנהיגות כזו או אחרת. נוצר גם הלך רוח שהחיים הפכו לעיסה של פרסום, יחסי ציבור ותדמית, שהחדשות הם לא יותר מדרמות חולפות - מופעי אקסטרים שנועדו בעיקר לצורכי רייטינג.

באחד הסקרים שאלנו את ה-Yניקים: "אם היית נבחרת/ת לכנסת, ויכולת לפתור בעיה אחת במדינה, במה היית בוחרת/ת?". למעלה מ-50 אחוזים בחרו בבעיות כלכליות, שנוגעות לרמת החיים (יוקר המחיה ומחירי הדיור). פחות מ-20 אחוזים ציינו את בעיית הסכסוך הישראלי - פלסטיני כבעיה העיקרית של מדינת ישראל. הנתון הזה מדהים על רקע העובדה שהשאלון ניתן שנה וחצי אחרי מבצע צוק-איתן ובעיצומו של גל טרור רצחני חדש, שהשתולל ברחבי המדינה. בעיות שקשורות לצדק חברתי (שחיתות, שוויון בנטל, בריאות וכו') זכו לאחוזים בודדים. דומה שהדבר משקף את התפיסה הרווחת בקרב צעירים שהבעיות הגדולות תקועות ולכן עדיף להתמקד במצוקות שיש להן לפחות אופק של פתרון. אין ספק שהדבר נותן ביטוי גם למיקוד העצמי ולאורניטציה מטריאליסטית של הדור הזה.

אם היית נבחרת/ת לכנסת, ויכולת לפתור בעיה אחת במדינה, במה היית בוחרת/ת?

מקור: סקר פאנלס דצמבר 2015, נערך לטובת מחקר זה.

נתונים: הסקר נערך בקרב מדגם מייצג של 294 יהודים (לא דתיים) בגילאי 26-35.

הערה: נמצאו הבדלים מובהקים בין גברים לנשים (באלפא של 0.1) בבעיית יוקר המחיה (נשים בחרו בבעיה זו באופן מובהק יותר מגברים) ובבעיית השוויון בנטל (גברים בחרו בבעיה זו באופן מובהק יותר מנשים).

הירידה באכפתיות ובמעורבות הפוליטית נובעת גם מתרבות ה"עליהום" התקשורתית, שבולטת במיוחד בישראל. כל התבטאות פומבית מלווה בתגובות משתלחות מכל עבר. זו תרבות דיון שטחית, היסטורית, מזלזלת, פוגענית, מסיטה ומתלהמת. ועל הכול מנצחת התקשורת, שחפצה בדם. זה גורם לאנשים רבים להשתבלל, להתמקד בחיים הפרטיים ולחפש פחות את רומו של עולם.

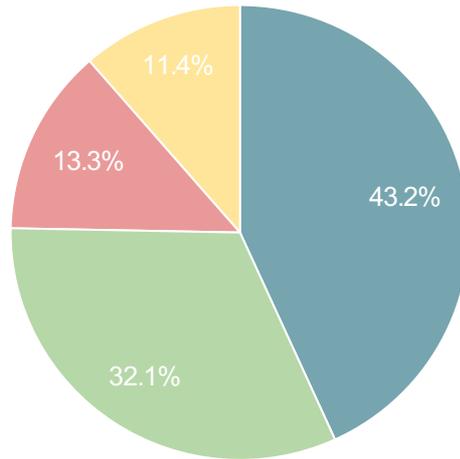
יש המייחסים את התופעה לבורות. חלקים לא קטנים בציבור חסרים ידע בסיסי במגוון תחומים - יחסי פנים וחוץ, כלכלה, רוחה וכיוצא בזה.²⁷ חוסר הבקאות מאפיין יותר צעירים, בעיקר בשל מקורות המידע שלהם.²⁸

בעוד שהדורות הקודמים הורגלו לצרוך מידע פוליטי יומיומי מעיתונים וממהדורות חדשות ברדיו ובטלוויזיה, הצעירים גדלו לעולם שמסתפק בעיקר בכותרות ובסיסמאות קליטות. הם גם קוראים פחות ספרים, ולכן מכירים פחות את הנרטיב ההיסטורי שעומד בבסיס הפוליטיקה העכשווית.²⁹ חוסר הבקאות בעובדות "היבשות"

"רציתם לפיד ?! קיבלתם זין בעין.. עוד מעט גם על האוויר שאנחנו נושמים נשלם גועל נפש"

"כזה טיפש היאיר הזה.. פשוט טיפש!! לא מבין בכלל מה הוא עשה."

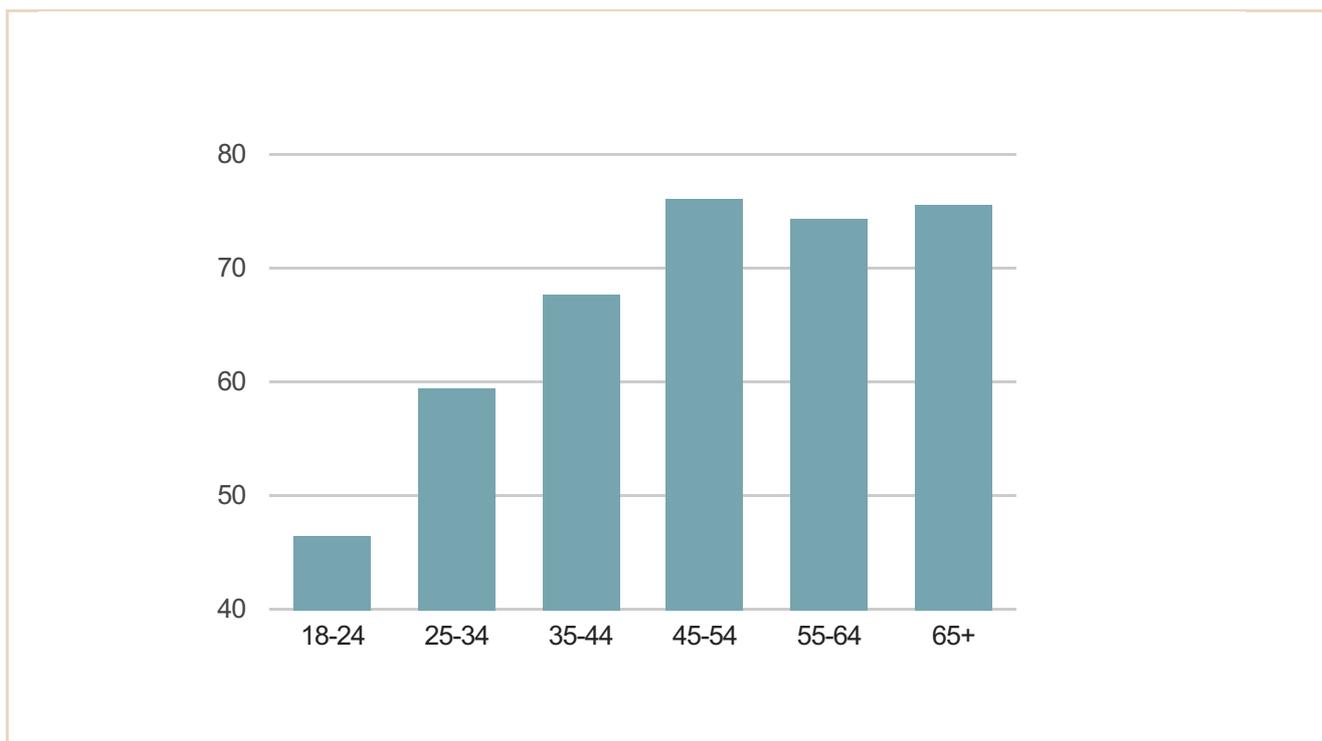
דימוי הפוליטיקאים בכלל האוכלוסייה (היום ביחס לעבר)

● לא יודע/מסרב ● יותר טובים ● פחות טובים ● אותו דבר

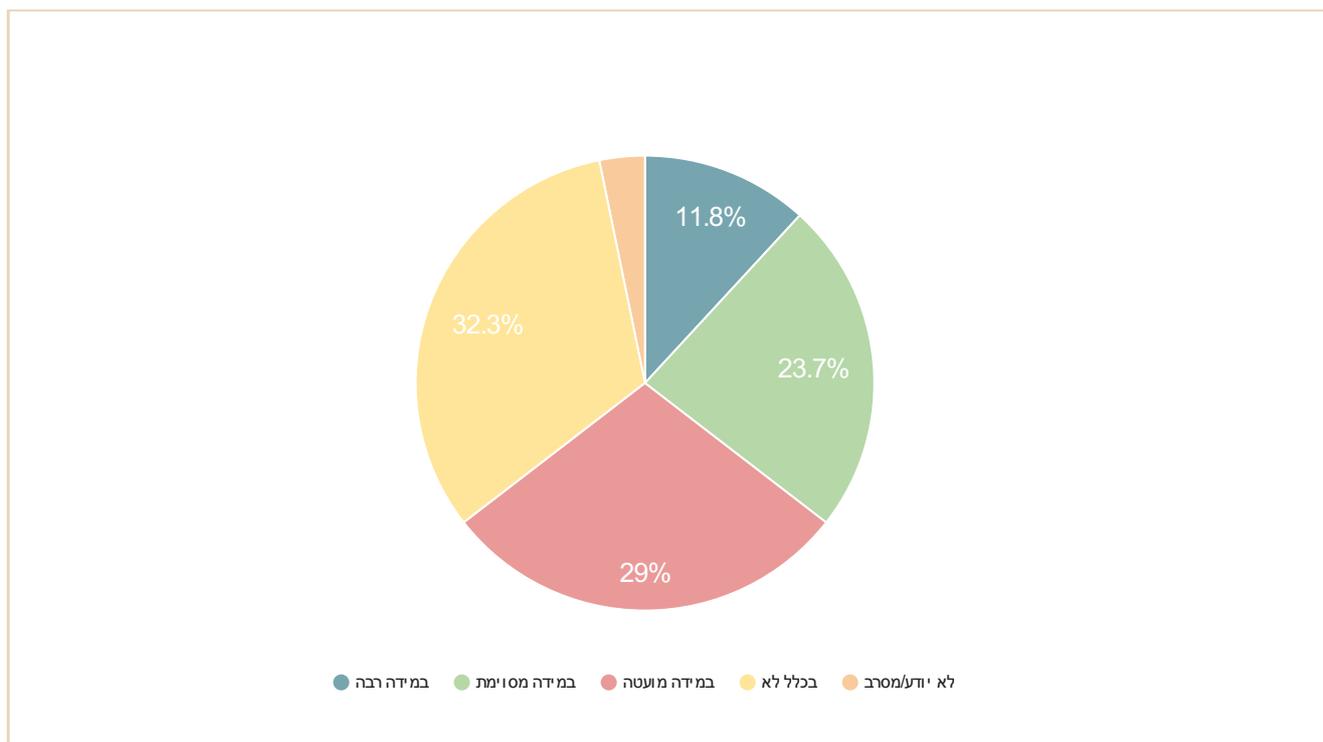
מקור: הרמן, תמר; הלר, אלה; אטמור, ניר ולבל, יובל. 2013. מדרד הדמוקרטיה הישראלית 2013. המכון הישראלי לדמוקרטיה. נתונים: המדגם כלל 1,000 מרואיינים (852 יהודים ו-148 ערבים). הנתונים המובאים הם של היהודים בלבד - מדגם הכולל גם דתיים וחרדים. איסוף הנתונים נעשה בטלפון על ידי מכון המחקר "דיאלוג", באפריל 2013.
הערה: מענה לשאלה "כשאתה משווה את הפוליטיקאים בישראל היום למה שאתה זוכר או יודע על הפוליטיקאים של ישראל בעבר, האם אלה..."

באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (במידה רבה מאוד ובמידה רבה, באחוזים)

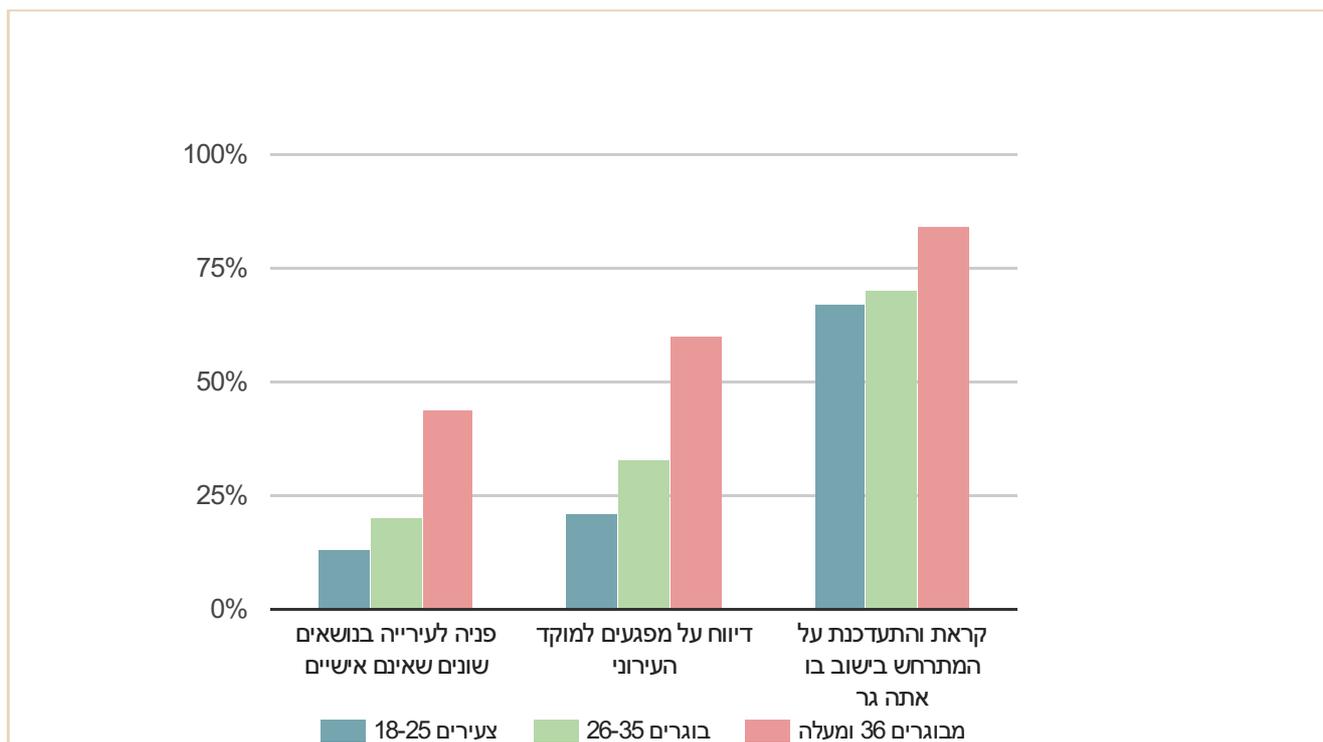
מקור: הרמן, תמר; הדר, אלה; אטמור, ניר ולבל, יובל. 2013. מדד הדמוקרטיה הישראלית 2013. המכון הישראלי לדמוקרטיה. נתונים: המדגם כלל 1,000 מרואיינים (852 יהודים ו-148 ערבים). הנתונים המובאים הם של יהודים בלבד - מדגם הכולל גם דתיים וחרדים. איסוף הנתונים נעשה בטלפון על ידי מכון המחקר "דיאלוג", באפריל 2013.

באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (באחוזים)

מקור: הרמז, תמר, הלר, אלה, אטמור, ניר ולבל, יובל. 2013. מדר הדמוקרטיה הישראלית 2013. המכון הישראלי לדמוקרטיה.
נתונים: המדגם כלל 1000 מרואיינים מתוכם 852 יהודים. הערה: מתייחס למדגם יהודים.

אתיקה אזרחית

מקור: יוגב-קרן, הילה וכץ, חגי. השתתפות חברתית של צעירים בישראל. 2013. הפקולטה לניהול ע"ש גילפורד גלייזר, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

נתונים: במחקר השתתפו 510 משיבים, במדגם אקראי של האוכלוסיה הבוגרת בישראל מעל גיל 18, לפי התפלגות הגילאים באוכלוסיה. 89.8% יהודים, 5.3% מוסלמים, 2.9% נוצרים והיתר, 1.8% דרוזים.
הערה: נמצאו הבדלים מובהקים בין הקבוצות.

למה להתווכח? בואו נסכים שלא להסכים

אפשר שגישתם המרוחקת של ה-Yניקים לפוליטיקה מבשרת את ראשיתו של עידן פוסט-פוליטי או פוסט-אידיאולוגי שמתהווה בדמוקרטיה המערבית - עידן שבו במקום לחפש צדק אבסולוטי, מקטינים מעורבות רגשית. כלומר צמצום נקודות חיכוך ו"הכלה" על פי "המודל הנשי" במקום הטפת מוסר וסמכותנות על פי "המודל הגברי".

במידה רבה זה בדיוק מה שה-Yניקים מיישמים בחיי היומיום. רבים אימצו את התפיסה שאין טעם לחנך את הזולת, ללמד אותו לקח או "לפתוח פה" - בעיקר כשמדובר בפוליטיקה. לשיטתם, כעס הוא בעיקר תוקפנות ובזבוז אנרגיה ומוטב להרחיק אותו מהר ו"להתקדם".

סטודנטית בת 24: "הימנעות מויכוח נובעת מחוסר רצון להשקיע בכך אנרגיות ולהלחם על עקרונות. אני מרגישה שאנשים בוחרים לשתוק הרבה פעמים מתוך נוחות או פשוט מתוך חוסר אכפתיות ומשיכת כתפיים."

קשה לכמת את שכיחות הקונפליקטים בחברה ואת הווליום שלהם, אבל דומה שמספיק בהתבוננות שיטתית בסביבות של צעירים כדי להבחין בתופעה הזאת. רק לעיתים נדירות אפשר לראות אותם מתווכחים בלהט על משהו.

בדרך כלל הם יושבים ביחד במעגלים, רגועים ושמחים, ונוטים להחליף דאחקות ורשמים על נושאים שיש עליהם הסכמה רחבה או לכל היותר חילוקי דעות חסרי חשיבות (מי ראוי לנצח בריאליטי, באיזו מדינה יותר כיף לטייל וכדומה). חבר שמעורר פולמוס, גם ערכי, נתפס כמשבית שמחה (party pooper) ולרוב הוא זוכה לפנים חמוצות (לא תוכחה כמוכח). אצל רבים נוצרה גם תפישה שהגינוי הפומבי (כלומר בפני החברים) הוא הבלתי מוסרי (כי הוא מעליב ותוקפני) ולא המעשה שגרם לו.

בקבוצות המיקוד שערכנו ובראיונות האישיים הייתה הסכמה רחבה למדי שדור ה-Y לא רק פחות כועס ובעל ציפיות נמוכות יותר מהזולת, בכל המובנים, אלא גם נוטה לסלוח ולמחול לאחרים (וגם לעצמו) מהר יותר ובנדיבות גדולה יותר מאשר הוריו.

יולי: "בדור ההורים הכל עניין של אגו וכבוד. הצעירים של היום יותר קלילים".
מעייין: "דור ההורים חושב שבגלל שהוא עבר יותר דברים בחיים עם הרבה ניסיון אז הוא תמיד צודק ולכן קשה לו יותר לסלוח. לא תמיד זה נכון. העולם שלנו מתפתח ומשתנה וגם הצעירים יכולים ללמד את הדור הישן."
רויטל: "ההורים מגיעים מדור שהוא מקובע יותר לכן להם זה קשה יותר להתנצל כי הם יודעים מה הדרך שלהם והם מקובעים על הדרך שלהם."

המוטו "למה להאשים, הרי כולנו אנושיים, כולנו טועים ומועדים מדי פעם" חזר בראיונות.

אם מישהו או משהו באמת מפריע להם, הם יזונו הצידה או יסלקו את מקור ההפרעה (למשל "חסום" בפייסבוק). רבים מהם פשוט נמנעים מראש מעימות ("ללכת בראש בראש") או תוכחה (בעיקר פומביים), גם כאשר מדובר בנושא עקרוני ובבעיות מוסריות (המוטו הוא "אל תהיה כבד אחי - תזרום").

סטודנטית בת 28: "קשה לנו עם קונפליקט. עימותים מייצרים קושי. זה להיכנס בצורה ברורה לנקודת קושי. גם ככה כל קושי הוא קטסטרופה. הוא מנופח. עדיף לא לבקש העלאת שכר. בשביל מה להתמודד עם אי נעימות. יותר קל לברוח. זה פשוט יותר פשוט. העולם גם ככה עמוס."

סטודנטית בת 30: "בשבילי עכשיו להיכנס לדיון מוסרי? - תעזבי אותי בשקט. מתי כן? או כשזה יגע לי אישית ואז ברור שאני אעסוק בזה. או כשיש שם משהו מאוד מעניין ובואו נקיים עליו דיון. אבל זה בסיכוי יותר קטן. לכן אני לא צופה בסרט דוקומנטרי וגם לא קוראת ספר עיון. כן לסרט עלילתי ולספר פרוזה."

רבים סיפרו לנו שכאשר נוצרו מתחים עם חבריהם, ההעדפה שלהם הייתה לנתק מגע לזמן קצר, להימנע מויכוח ישיר, להסתגר עד יעבור זעם. בקבוצת המיקוד שקיימנו הייתה הסכמה לכך שצעירים נוטים להימנע מויכוח, כיוון שהויכוח נתפס מעצם מהותו כאלים, מזיק ולא רצוי - מעין בזבוז אנרגיה ומעכיר אווירה.

הדגמה לתופעה אפשר למצוא באסוציאציות שעלו למילה "ויכוח":
תומר: מנסה להתחמק ממנו, לעיתים אין ברירה.
דודי: יש ויכוחים שאפשר לוותר עליהם מתוך ידיעה שהנזק יהיה גדול מהתועלת. כל אחד והחישוב שלו.
רן: תגרה, ריב, כעס.
נופר: ויכוח מזכיר לי ילדותיות, ראש בראש, קצת מריבות אולי, צעקות. מצב שבו צד אחד יוצא מופסד.
לימור: עימות, כעס.

כשהטונים עולים, לרוב יופיע משפט מרכזי, שנועד למנוע את הערכת האווירה, כגון "בואו נסכים שלא להסכים".

הברחה מעימותים ברמה האישית משפיעה גם על הימנעות מעימותים ברמה הפוליטית. ה-Y ניקים נמנעים מויכוחים פוליטיים, שהם מטבעם קונפליקטואלים ומלאי יצרים. הם מעדיפים לא להיכנס במוח קר לדיונים, שאין בהם אפשרות של פשרה, כלומר כאלה שבהם בוודאות דעה אחת "תנצח" והשנייה "תפסיד". זה דיון חיכוכי מטבעו

דפוסי הצבעה

נוטשים את הקלפי

הירידה במעורבות הפוליטית ובזיקה למדינה, לצד התחזקות המיקוד העצמי, מתבטאים בירידה בשיעורי ההצבעה בבחירות. בארצות הברית, למשל, מצביעים בקושי חצי מן הקולות הכשירים. התופעה בולטת במיוחד בקרב צעירים.³⁴

Say they definitely will vote in this year's elections (USA)

	Elections in 2010	Elections in 2006
under age 30	45%	48%
ages 30 and older	76%	71%
Gap	31	23

Reference: Pew Research Center. 7.10.2010. Lagging Youth Enthusiasm Could Hurt Democrats in 2010.

שיעור ההצבעה בישראל נמצא "במקום טוב באמצע" (בהשוואה למדינות בעולם נמצאת ישראל במקום ה-20 מבין 36 מדינות שתוצאות הבחירות בהן נבדקו). היא מופיעה אחרי פינלנד וקוסטה ריקה ולפני יפן, אנגליה, צרפת וארה"ב. בישראל ישנה מגמה רבת שנים של ירידה באחוז ההצבעה, כמו במדינות מערביות אחרות, אולם מה שמדאיג במיוחד היא מגמת הירידה בעשור האחרון, שמהווה ביטוי לאכזבה הניכרת מהפוליטיקה וההתרחקות ממנה.³⁵

אפשר לחלק את תולדות שיעורי ההצבעה בישראל לכנסת ולראשות הממשלה לשלוש תקופות עיקריות:

התקופה הראשונה היא עשרים השנים הראשונות של מדינת ישראל - מקום המדינה ועד מערכת הבחירות לכנסת השביעית (1949-1969). בתקופה זו היו שיעורי ההצבעה בבחירות גבוהים במיוחד - יותר מ-80 אחוזים.³⁶

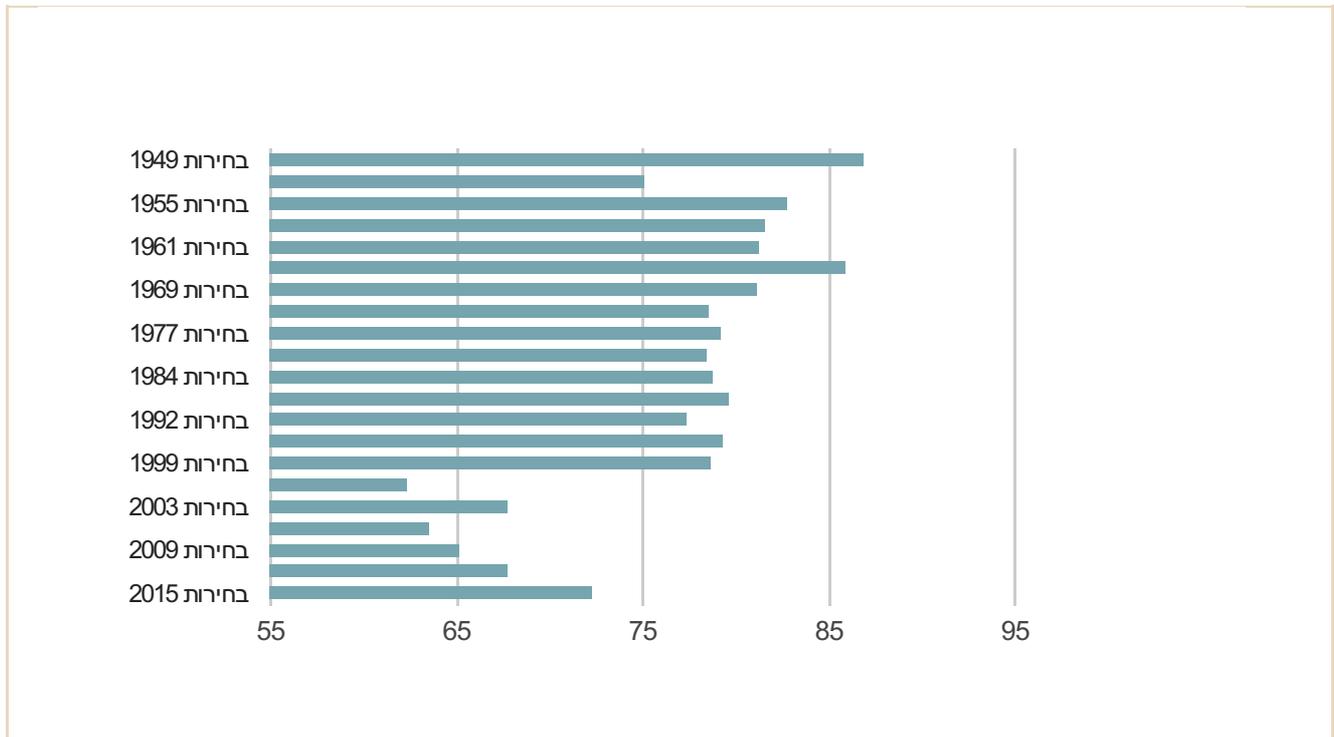
התקופה השנייה החלה במערכת הבחירות לכנסת השמינית (1973) והסתיימה עם סיום האלף - בשנת 1999. בתקופה זו היה שיעור ההשתתפות בבחירות מעט מתחת לרף ה-80 אחוזים, אך עדיין נחשב לגבוה בהשוואה למדינות אחרות. יש לשער כי הירידה בשיעורי ההצבעה בתקופה השנייה קשורה במידה רבה בתוצאותיה של מלחמת יום הכיפורים ובירידת האמון בפוליטיקאים ובמוסדות המדינה. אפשר שגם משבר אוסלו, שהוריד את שיעור ההצבעה במגזר הערבי, השפיע.

התקופה השלישית (2001-2013) היא תקופת הירידה החדה. איתות ראשון לה נמצא במערכת הבחירות המיוחדות לראשות הממשלה ב-2001, אז היה שיעור המשתתפים 62.3 אחוזים בלבד.³⁷ לכל אורך התקופה נע שיעור ההצבעה בין 60 ל-70 אחוזים.

חשוב לציין כי למגזרים שונים בחברה הישראלית יש אחוזי הצבעה שונים באופן מובהק. הדתיים-הלאומיים הם

בעלי שיעור הצבעה גבוה מאוד לכנסת, בעוד שהערבים בעלי שיעור הצבעה נמוך. שיעור נמוך במיוחד נמצא אצל הברואים.³⁸ לעומת זאת, שיעור ההצבעה בבחירות לרשויות המקומיות ביישובים ערבים גבוה מאד. גם למגזר החרדי (בעיקר החרדי-ספרדי) והרוסי יש מאפייני הצבעה משלהם, המושפעים מקוד ערכי. המגזר החילוני הוא מגזר שרובו מצביע, אבל בשנים האחרונות המוטיבציה להשתתף בבחירות הולכת ופוחתת והדבר בולט במיוחד בקרב הצעירים. בינתיים התופעה משמעותית במיוחד בבחירות לרשויות המקומיות,³⁹ אבל יש כבר סימנים לכך גם בבחירות לכנסת (על כך בהמשך).

שיעורי הצבעה לכנסת לאורך השנים

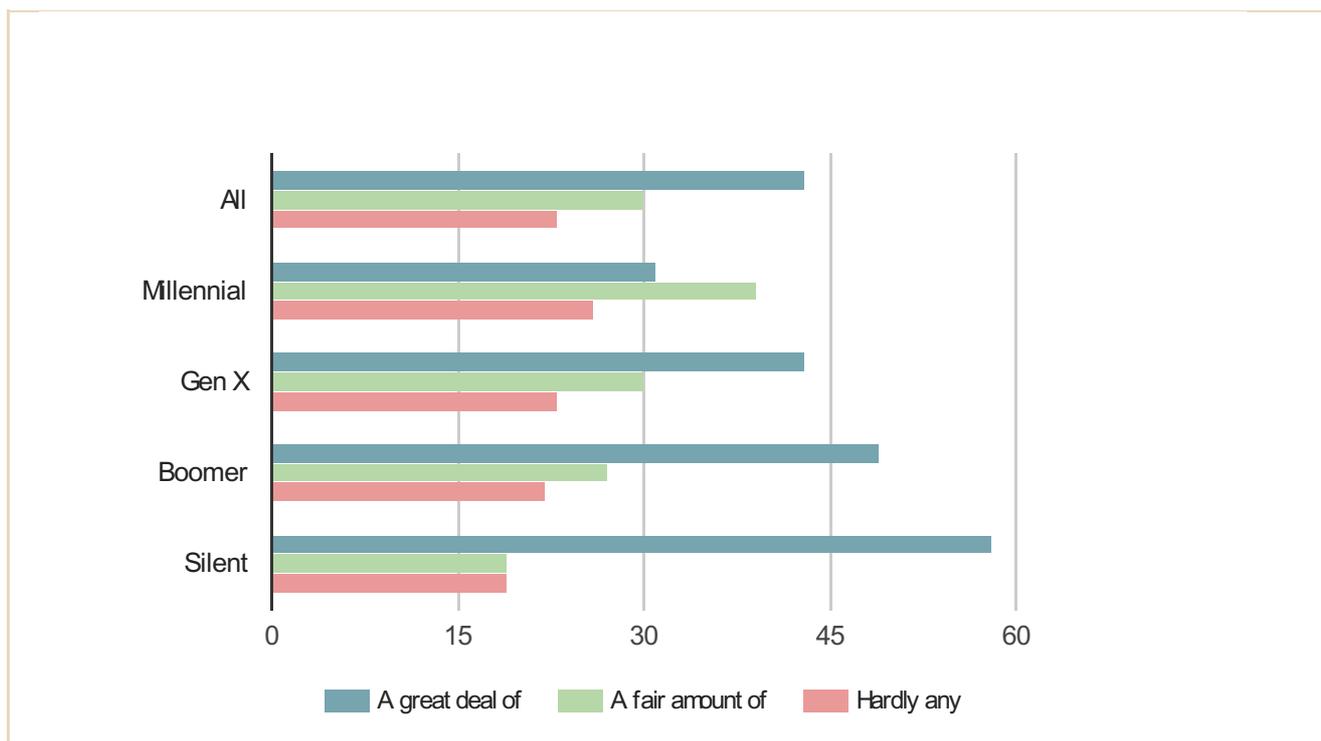
מקור: אתר הכנסת - www.knesset.gov.il

לירידה בשיעור ההצבעה מיוחסים גורמים כלכליים, דמוגרפיים, תרבותיים, טכנולוגיים ומוסדיים, ובין החוקרים ניטשת מחלוקת על משקלו של כל אחד מהם. להלן נסקור כמה מהסיבות לירידה בשיעורי ההצבעה, בעולם המערבי ובישראל:

- האזרח הלא-מצביע משתייך בדרך כלל לזרם המרכזי באוכלוסייה. רבים מהם חשים שהצבעתם לא משפיעה ולכן אין טעם להגיע לקלפי.

- רוב המפלגות מחזיקות פחות או יותר באותה אג'נדה פוליטית. השינויים ממש מזעריים וכוללים בעיקר דגשים. לכן התחושה הכללית שזה כלל לא משנה במי תבחר. במילא כולם יבחרו באותה מדיניות.⁴⁰ רבים מתקשים להבחין בין המפלגות גם משום שאינם קוראים מצעים (בבחירות 2013 חלק מהמפלגות כולל מפלגת השלטון, כלל לא פרסמו מצע). התופעה רווחת בכלל הציבור אבל בולטת בקרב צעירים.

Percentage saying there is ___ difference in what the republican and democratic parties stand for

Reference: Pew Research Center. 7.3.2014. Millennials in Adulthood.

- חוסר האמון בנבחרי הציבור ובמוסדות השלטון גורמים לאדישות ולריחוק מהבחירות ומהפוליטיקה.
- בישראל נערכו בחירות לכנסת או לראשות הממשלה בשנים 1999, 2001, 2003, 2006, 2009, 2013 ו-2015 והבוחר התעייף מלהצביע.
- הסקרים התכופים המתפרסמים בתקשורת מהווים אמצעי לחץ חליפי על השלטונות, על בסיס יומיומי ולאחרונה גם הרשתות החברתיות משחקות תפקיד בהקשר הזה.
- הגורם העיקרי לאי-השתתפות בבחירות הוא האכזבה מהפוליטיקאים, שבאה אחרי תהליך ארוך של התפוררות המפלגות. אנשים התעייפו, איבדו תקווה וכבר אינם מאמינים לאף אחד. רבים רואים בחברי הכנסת מושחתים ורמאים, ואומרים לעצמם: מה יוצא לי מזה שאני בוחר בהם? הם הרי דואגים אחר כך רק לעצמם.

בספטמבר 2005, לקראת הבחירות ב-2006, פרסם ידיעות אחרונות כתבה תחת הכותרת "בבחירות אלך לים". אחד המרוויינים, בועז שגיא (30), סטודנט מתל-אביב, אמר לכתב העיתון שהבוז כלפי הפוליטיקאים היא הסיבה שהוא אינו עומד להשתתף בבחירות. בפעם הקודמת הוא הצביע ל"ישראל ביתנו" ולשרון. הפעם, הוא הסביר, אף אחד מהם לא יקבל את קולו. "אני לא מאמין להם יותר כי לא איכפת להם מאיתנו. זה הפך למשחק כזה, ששום בחירה לא תשנה את התוצאות. מדובר תמיד באותם שחקנים, וכולם מושחתים, ואני כבר מתוסכל באופן מוחלט. הפכתי להיות אדיש כלפי מי שנמצא בשלטון."

פרדי בן-סימון, בעל מספרה בחיפה, סיפר לכתב שזאת גם הגישה הרווחת אצל הלקוחות שלו, תושבות השכונות היוקרתיות בחיפה. "מטבע הדברים אני משוחח עם הרבה מהן במהלך העבודה, ואני מוכרח לציין שאני שומע את זה כל הזמן", הוא מסביר. "הלקוחות אומרות לי: 'עזוב אותי מהצבעה, זה כבר לא מעניין אותי. יום הבחירות הוא יום כיף בשבילי, יום שאפשר ללכת בו לים או לקניון'."

אפילו עורך הדין הוותיק ששי גז, שרואיין לכתבה, ציין שהוא שוקל ברצינות לוותר על הליכה לקלפי בבחירות הבאות. "פעם הרגשתי שהפוליטיקאים היו אנשים שהאמינו בדרכם", הוא אומר. "פעם ידעתי מי ימין ומי שמאל. אבל היום אני רואה בפוליטיקה רק מלחמות אגו. שיקולים של 'רק אני ואני'. זה חבל וזה עצוב. אבל השיטה הקיימת, של מרכז הבחור את הח"כים, גורמת לכך שרק עסקנים מקצועיים מגיעים לכנסת. אך להצביע רק אם ברגע האחרון אתגבר על הרתיחה שבתוכי."⁴¹

- רבים חשים ששיטת המפלגות פשטה את הרגל ואינה מתאימה לעולם החדש - הדיגיטלי והגלובאלי. נציגי הציבור (חברי הכנסת) אינם נבחרים באופן ישיר על ידי הציבור (בשונה, למשל, ממתחרים בתוכניות ריאליטי) ורבים מהם מאכערים שלא התקדמו במסלול קריירה הישגי ותחרותי כמקובל בכל התחומים האחרים (עסקים, שירות ציבורי וכו'). כל השיטה המפלגתית מריחה קומבינה אחת גדולה ויוצרת את התחושה שהדברים נתפרים בחדרי חדרים מתוך אינטרסים אישיים ובחישות. התקשורת מפרסמת מפעם לפעם דיווחים, שמאששים את התמונה הזאת.

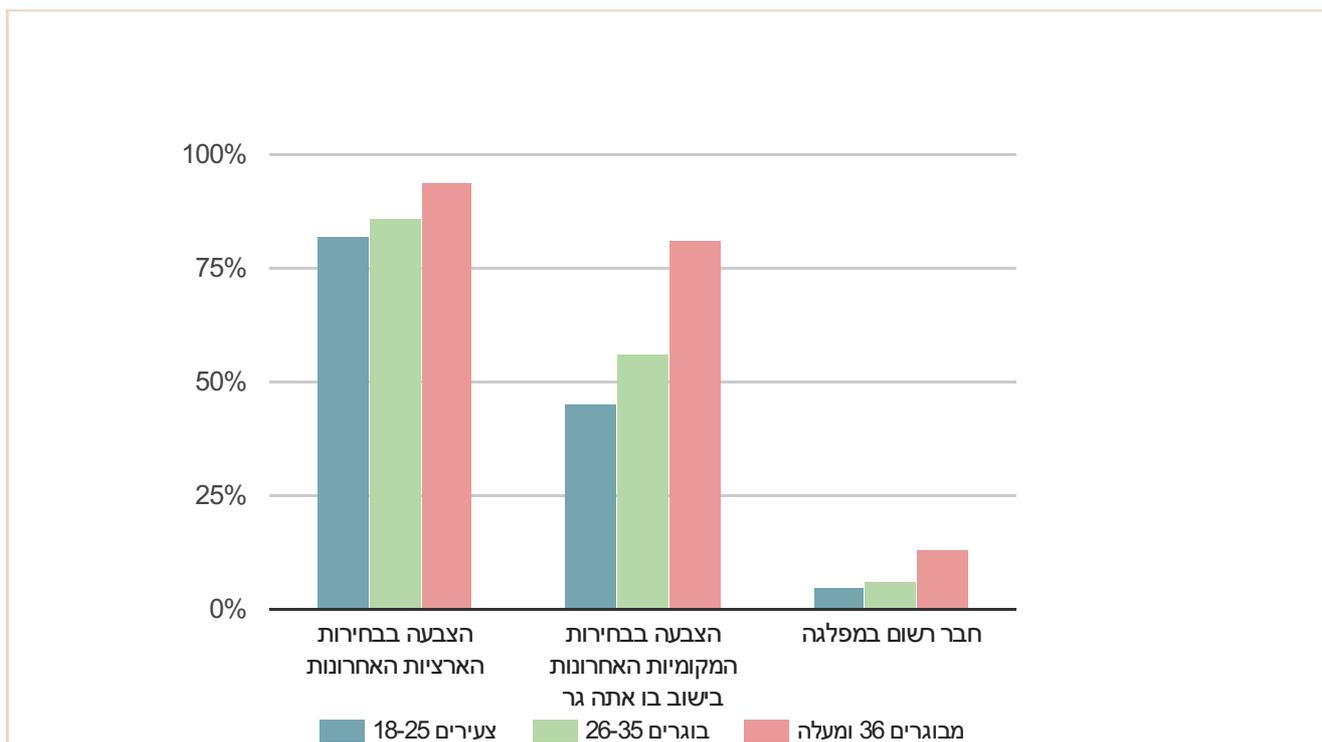
- יש המייחסים את הירידה בשיעורי ההצבעה לנטייה הרווחת ל"תעמולה שלילית" של המפלגות והמועמדים, להתקפות על אופיים של המתחרים ולהשמצות הרדיוות, המשפיעות על הדרך שבה תופס הבחור את ההליך הדמוקרטי בכללותו. הצעירים "נולדו" לתוך תעמולה שלילית זו ולא נחשפו להליכי בחירות אחרים.

- הירידה העקבית באחוזי ההצבעה בעולם המערבי משויכת בעיקר לאוכלוסיה הצעירה ולמהגרים. ארצות המערב קלטו מהגרים רבים, הנוטים להיות מעורבים מבחינה פוליטית פחות מכלל האוכלוסייה. להשתתפות פחותה זו שתי סיבות: האחת - רבים מהם מגיעים ממדינות חסרות מסורת דמוקרטית (ארצות האסלאם או מדינות הגוש הסובייטי לשעבר); והשנייה - קשיי הקליטה המלווים בניכור כלפי המדינה הקולטת.

- הסבר אחר תולה את הירידה בשיעורי ההצבעה בהבדלים בין-דוריים. אם בדורות המבוגרים עוד נותרה מוטיבציה להשפיע ולשנות, אצל הדור הצעיר זה הולך ונעלם. רבים מהם מסתגרים לתוך בועה שאטומה לסערות הפוליטיקה. למעשה גם הסערות הן כבר לא מה שהיו. בשלב מסוים הדרמה מאבדת מהעוצמה שלה, וכל מחלוקת נראית עוד סיבוב שחוק של ספין תקשורת שיועוד עוד לפני שמישהו יספיק להתרגז. על פי חוקרי בחירות, בשני העשורים האחרונים נכנס למעגל המצביעים דור המאופיין באדישות פוליטית, המתבטאת בנטייה חזקה שלא להשתתף בבחירות. במילים אחרות, הירידה לא הייתה אחידה בכל הגילים. הוותיקים יותר, אלה שהצביעו בפעם הראשונה לפני שנות התשעים, ממשיכים להצביע, ואילו שכבות הגיל הצעירות יותר נמנעות מכך.⁴²

ניתוח סקרי בחירות שנעשו בישראל בעבר מלמדים שגם אצלנו שיעור ההצבעה נמוך יותר בקרב צעירים וחילונים, למעט חיילים (זאת משום שהצבא מעודד השתתפות בבחירות). צעירים רבים לא בוחרים גם כיוון שהם מתגוררים בדירות שכורות באזור המרכז והמגורים הארעיים שלהם לא מפתחים הזדהות שתביא אותם להצבעה לרשויות המקומיות. ברמה הארצית רבים לא מצביעים בשל זמן הנסיעה ("בזבוז יום") למקום הקלפי, שאליו הם רשומים (בדרך כלל בית ההורים).

שיעורי הצבעה לפי גיל

מקור: יוגב-קרן, הילה וכץ, חגי. השתתפות חברתית של צעירים בישראל. 2013. הפקולטה לניהול ע"ש גילפורד גלייזר, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

נתונים: במחקר השתתפו 510 משיבים, במדגם אקראי של האוכלוסייה הבוגרת בישראל מעל גיל 18, לפי התפלגות הגילאים באוכלוסייה. 89.8% יהודים, 5.3% מוסלמים, 2.9% נוצרים והיתר, 1.8% דרוזים.
הערה: נמצאו הבדלים מובהקים בין הקבוצות.

אדישות פוליטית של צעירים

<p>מסקר שערך מכון "מאגר מוחות" לקראת בחירות 2006 עלה שרק כרבע (27%) מבני 18-32 מתעניינים בבחירות. 19% ציינו שמקור המידע העיקרי שלהם על פוליטיקאים הוא התוכנית "ארץ נהדרת", ורק 41% ידעו מיהי שרת החוץ. עוד נמצא בסקר שרק 44% מתכוונים להצביע בבחירות לכנסת.</p>
<p>כאשר התבררו תוצאות הבחירות, עלה כי מחצית מאלו שלא הלכו אל הקלפי היו מתחת לגיל 35 (השיעור הנמוך ביותר אי פעם).</p>
<p>מסקר שערכו בדצמבר 2008 מכון פאנלס יחד עם חברת ל"עומק התודעה" (חברה העוסקת בשיווק ופרסום לצעירים) נמצא ש-33% מבני 18-25 אינם מתכוונים להצביע בבחירות ו-15% טענו כי הם לא יודעים אם ילכו להצביע. 40% מהצעירים בגילאי 26-35 אמרו כי אין כוונתם להצביע ו-6% התלבטו אם לגשת למלא את חובתם האזרחית. הסקר נעשה עבור הדה-מרקר והשתתפו בו 501 צעירים יהודים בגילאי 18-35.</p> <p>הנשאלים בסקר סיפקו שתי סיבות עיקריות לחוסר העניין שהם מפגינים כלפי מערכת הבחירות. הראשונה היא כי אין אף מועמד אמין בעיניהם (58% מהצעירים עד גיל 25 אמרו כי אינם מאמינים לדבריהם של המועמדים לראשות הממשלה). הנימוק השני הוא כי "הנושא פשוט לא מעניין אותי".</p>
<p>בסקר שערך מכון "פאנלס" לקראת הבחירות ב-2013 בקרב מצביעים לראשונה, עלה כי מחציתם "אינם מתעניינים כלל" או "לא ממש מתעניינים" בפוליטיקה.</p>
<p>לאחר הבחירות ב-2013 הייתה ציפייה לשינוי מידת המעורבות הפעילה בשל אפקט מחאת רוטשילד. לצד התנועה שהקימה דפני ליף, קמו כמה תנועות לעידוד ההצבעה בבחירות, בעיקר של צעירים, כמו "עורו" ו"מתפקדים". הצעירים הנמרצים שמילאו את הרחובות בתקופת השיא של המחאה גם הוציאו מקרבם מועמדים רבים לכנסת (חמישה חברי כנסת ילידי שמונים ומעלה כיהנו בכנסת ה-19. שלושה מהם מ"יש עתיד" - שנעשתה מזוהה עם הצעירים. השניים האחרים הם סתיו שפיר ואיציק שמולי - מנהיגי מחאת רוטשילד). וגם תנועות רבות שנועדו לבצע שינוי חברתי, כל אחת בתחומה. אבל בסופו של יום, שיעור ההצבעה הכללי וככל הנראה גם של צעירים, לא עלה.</p>
<p>יש הגורסים שדווקא תוצאות המחאה כיבו את האש הפוליטית שאולי בערה זמן קצר בעת המחאה. אי חידוש המחאה שנה לאחר מכן והתחושה כי לא נעשה שינוי ממשי בעקבותיה, הביאו לאכזבה.</p>

מקורות:

שחורי, דליה. 12.3.2006. דור שלם אדיש, או פשוט מיואש. הארץ.
 איילה צורף, "כדי לעודד צעירים להצביע, צריך להפוך את הבחירות לאופנתיות", הארץ, 30.12.2008.
 מניב, עמרי. 16.1.2013. הצעירים מתעניינים, אבל לא הולכים להצביע. nrg.

השפעת הקסם האישי

אצל רבים מצעירי דור ה-Y בעולם קנה המידה להערכת הפוליטיקאי הוא האישיות, הקסם האישי והרטוריקה שלו ופחות המשנה הפוליטית והאידיאולוגית שהוא מייצג ומוביל. זו אחת הסיבות העיקריות לקסם שהילך ברק אובמה על הבוחרים הצעירים בארצו.⁴³ זה היה גם חלק משמעותי מסודר הצלחתם של יאיר לפיד (עם הסיסמה "באנו לשנות") ונפתלי בנט (עם הסיסמה "משהו חדש מתחיל") בבחירות 2012. רבים מבוחריהם הם Y ניקים, שהוקסמו מהרקע והגיבונים שלהם לא פחות מהמשנה שהם הציגו.

הצבעת קצה לעומתית

שיעור לא מבוטל מהצעירים מצביע כאקט של מחאה או אי-אמון ולא כאקט של הזדהות. מדובר בתפיסה פוליטית לעומתית - הם לא מזהים את עצמם כמחנה אלא יותר כבעלי דעה. הדבר משתקף, בין השאר, בהתחזקות קלה של ההצבעה למפלגות קטנות (במקרים מסוימים למפלגות שלא עוברות את אחוז החסימה, למשל 'עלה ירוק'), ובהצבעה למפלגות נישה, שצצות ונעלמות כלעומת שבאו. הדוגמה המובהקת לכך היא מפלגת הגמלאים שזכתה בלא פחות משבעה מנדטים בבחירות 2006. למרבה ההפתעה רבים מבוחריה היו דווקא צעירים.⁴⁴

דיון בין חברי פייסבוק על הצבעה למפלגת "עלה ירוק":
 חבר 1: "עשיתי כבר דברים נוראיים רבים בחיי. דברים שלא חשבתי מעולם שאעשה. אבל זה עולה על כולם: עתה שהיאוש כמעט גובר על התקווה, אני שוקל ברצינות להצביע לעלה ירוק."
 חבר 2: "גם אני מתקשה להחליט מי הכי פחות גרוע..."
 חבר 1: "באמת שאני לא יודע מה יזיק יותר למדינה: מפלגה נאיבית להחריד לגבי השלום, או מפלגה שלא רוצה שלום; מפלגה קפיטליסטית מטורפת, או מפלגה סוציאליסטית מתאבדת; מפלגה דתית קיצונית, או מפלגה אתאיסטית מנכרת. אלו האפשרויות שלי. ואתם עוד מתפלאים שאני שוקל ברצינות את עלה ירוק??"

הדור שלא מרד

מרד נעורים בחברה הישראלית

בישראל מעולם לא היתה תופעה נרחבת ומשמעותית של מרד נעורים בדומה למה שהתפתח בתקופת ילדי הפרחים בארה"ב ובאירופה. חברו לכך מספר גורמים:

חובת השירות הצבאי

"האשם" הראשון והחשוב מכל למיתון יצר המרדנות של נערינו ונערותינו הוא השירות הצבאי, שלאור הנסיבות הביטחוניות, נתפס על ידי רוב הציבור הישראלי כחובה מוצדקת. אובדן החופש האישי, ההכרח לדחות את "החלומות" האישיים במספר שנים, כמו גם ההשתלבות המהירה של הצעיר בארגון ממוסד "של מבוגרים", מנטרלים חלק משמעותי מהמטען החברתי הנפיץ הטמון בגיל רגיש זה.

גיא פריבס

השירות הצבאי מפקיע את נעוריהם של הישראלים (ובהכרח גם את רצונם ויכולתם למרוד בעולם המבוגרים) לא רק משום שהוא יוצר הגבלה חוקית על חופש פעולתם, אלא גם, ואולי בעיקר, משום שהוא מבגר (בעיקר את הבנים). הצעיר הישראלי, המשרת ביחידות הקרביות, חווה במשך שירותו סדרה של חוויות טראומטיות (לחץ גופני, לחץ חברתי, פעילות תחת אש וכו') המוחקות באחת את התמימות ואת "הטיפשות הבריאה" המאפיינות את גיל ה"טיפש עשרה". יתרה מזאת, צה"ל נוהג להעניק אשראי גדול במיוחד למפקדיו הזוטרים ומטיל על כתפיהם אחריות כבדה. צעיר כבן עשרים מוצא עצמו מופקד על גורלם וחיייהם של עשרות נערים, הצעירים ממנו בשנה או שנתיים בלבד, ועל ציוד מלחמתי ששוויו מיליונים רבים. אשראי חברתי זה – המחניף לאגו הצעיר – מהווה מנגנון חיברות (סוציאליזציה) אידיאולוגי בעל עוצמה, שכן הוא מדרבן את המפקד הצעיר להזדהות (הן ככורח תפקידי והן כהכרת תודה) עם המטרות של הארגון הצבאי שמינה אותו ואשר העניק לו אשראי כה נרחב.

השירות בצבא מהווה "אנטי וירוס" למרדנות גם בגלל אופיו ה"מרובע" והטוטליטרי של הארגון הצבאי. שעה שבוגר התיכון האמריקאי עוזב את ביתו ושם פעמיו אל הקמפוס האוניברסיטאי – כור היתוך של "אנטי פטריוטיזם" וליברליזם – פונה בן גילו הישראלי לבקו"ם – כור היתוך של פטריוטיזם ושוביניזם. שעה שהצעיר האמריקאי לומד על עצמאות מחשבתית, על יחסיות תרבותית ומדעית ועל פלורליזם אינטלקטואלי, מתורגל חברו הישראלי בציות

ומשמעת ומטפח את אחוות החפירות ואת ה"אֶסְפֵּדִי דֶּה-קוֹר" הגברי (השוואה זו עוסקת בעיקר בגברים משום אופי השירות הצבאי השונה בין גברים לנשים בצה"ל).

הסוציולוג קרל מנהיים - שקנה את פרסומו בחקר התחלופה הדורית - כינה את התקופה, שבה בא הדור החדש במגע עם הרעיונות החברתיים של דורות קודמים, כתקופת ה"מגע הטרי". המגע האינטלקטואלי בין הרעיונות הישנים לבין מוחות רעננים, אשר טרם "התקלקלו" במכש הממסדי, הוא זה היוצר, לדעת מנהיים, את "מרד הדור" ומחולל את השינויים התרבותיים. ואולם, אצלנו מגיע הדור הצעיר למגע אינטלקטואלי עם הרעיונות האוניברסאליים (בתחום המוסר, המשפט, הסוציולוגיה וכו') בגיל מבוגר יחסית (לאחר הצבא), וגם זאת לאחר שנצרך כבר בכור ההיתוך הצבאי. המגע הרעיוני של הדור הצעיר מאבד אפוא בתרבותנו מ"טריותו" ומחיוניותו, ולפיכך גם מהפוטנציאל המהפכני הטמון בו.

זאת ועוד, השירות הצבאי, המתארך בארץ על פני שנתיים עד ארבע שנים, מצמצם את פסק הזמן שבו יכול הצעיר "להרשות לעצמו" למרוד בטרם יתברגן. בחברה מערבית, המתאפיינת באתוסים של הישגיות, תחרותיות ורכושנות, אין הצעיר השאפתן יכול להרשות לעצמו ל"פגור" במרוץ אחר הגלימה השחורה, החלוק הלבן או חליפת הטוויד. בגיל 21-22 כאשר הלימודים, ההתמחות, ההתנסות המקצועית והטיפול במדרג ההיררכיה הארגונית עדיין לפניו, מרד נעורים הוא בחזקת לוקסוס.

ולבסוף, הצבא מצליח "לקטול" ביעילות את חידקי תזזית הנעורים (בעיקר של המין הזכרי) גם משום שהוא מהווה "לִּוְנָה פֶּאָרְק" של מצ'ואיזם. יותר משנישאה מהפכת ילדי הפרחים של שנות השישים על גלי האידיאליים החדשים, היא נישאה על גלי השעמום של החיים בחברה פוסט-תעשייתית. המרידה בממסד אכן הייתה משאבה יעילה להזרמת אדרנלין, אלכוהול והורמונים זכריים בגיל המתאים. אולם למי שגורלו מזמן ללחום בשדה קרב אמיתי, לא נחוצה מנת אדרנלין נוספת. אדרבא, אחרי שלוש שנים של פעימות לב מואצות כל מה שהצעיר הישראלי מבקש לעצמו הוא קצת שקט נפשי.

המצב הביטחוני

גלולה יעילה אחרת לשיכוך יצרים אנטי ממסדיים היא המצב הביטחוני. ישראל היא "מדינה במצור", החיה מיום היווסדה תחת איום קיומי. המלחמות המתמשכות והטרור, שמכה בה ללא הרף וללא רחמים, הטמיעו בישראל (ובכלל זה בצעירים) תחושה של "שגרת חירום". האיום הביטחוני ה"לירי" אילץ את האיומים הפנימיים ה"פרוֹזֵאיים" לפנות לו דרך, והמועקה הקולקטיבית דחקה הצידה את מועקותיו של היחיד. הצעיר הישראלי למד, ועודנו לומד, מקטנותו ש"אנו מצווים לשאת במערכה על קיומנו", והוא נתבע בשם המתים והחיים להתגייס כקודמיו למאבק המקודש. "ביטחוניזם" זה ניטרל לאורך ההיסטוריה הישראלית לא רק מרד נעורים פוטנציאלי, אלא גם מרידות עדתיות ואף מרידות פועלים (ע"ע אירועי ואדי סליב ומרד הימאים בחיפה בשנות החמישים).

ה"משפחה"

גורם נוסף להיעדר מרד הנעורים בתרבותנו הוא מה שניתן להגדיר כתסמונת ה"משפחה" - ששורשיה נטועים עמוק בתרבות היהודית. החיכוך והמתח הנוצרים בין הורים לבין ילדיהם, על רקע ניכור ואי הבנה, הם הגורם המאין החשוב ביותר להיווצרות מתח בין-דורי בתרבויות המערב (ע"ע "she's leaving home" של הביטלס) - מתח שעשוי להוביל בסופו של דבר גם למרד נעורים (ברמת המשפחה או החברה). אבל בתרבות של "יוסי ילד שלי מוצלח", של "רק חיימק'ה שלי" ושל "שלחי לי תחתונים וגופיות", לא רק שאין מתח בוולטאז' גבוה בתוך המשפחה, אלא שדומה כי לעתים קרובות יש ממש סימביוזה בין-דורית. צה"ל, לא רק שאיננו מנתק ומסכסך בין ההורים לילדיהם, אלא שהוא אף מהדק את הקשר הרגשי ביניהם. "יום הורים" עם המג"ד, השבעות משפחתיות בכותל, חבילות "צ'ופרים" הנשלחות בסדירות אדוקה ל"אי שם" ו"ד"ש עם שיר" בתכנית "קולה של אימא" - כל אלה הפכו זה כבר לחלק מתווי ההיכר הבולטים של התרבות הצבאית ואפילו הלאומית שלנו. גם כשנערנו הצעיר מתכנן את מסעו המסוכן לשלגי ההימלאיה ולפסגות האנדים - מסע שהוא מעין מרד נעורים "מאורגן עם רישיון" - אמאל'ה

קונה לו את נעלי הטיפוס ואורזת לו את התרמיל לדרך. ואל דאגה, הוא ישלח בסדירות גם מכתבים וגם תמונות.

תרבות הדוגרי

סיבה נוספת להקהיית עוקצו של המתח הבין-דורי היא תרבות ה"דוגרי" ותחושת החברותא "השטעטלית" המשותפת לרוב הישראלים. הבוז לסמכות והנוהג הישראלי לקצר דיסטנס הפכו זה כבר לשם דבר ברחבי העולם (לרע ולטוב). לא טיפחנו מנהלים ומורים מטילי אימה בבתי הספר (אינן לנו גם בתי ספר פרטיים-אריסטוקרטים) ואפילו אל המפקדים הגבוהים בצבא אנו בקושי מצדיעים ונוהגים לפנות אליהם בשם הפרטי. בקיצור, אין דמויות סמכותיות, ומכאן גם שאין נגד מי להתריס. זאת ועוד, במדינה קטנה, שבה כולם מכירים את כולם, מעטים נעשים מנוכרים לסביבתם ולכן גם לא מורדים.

השפעות מערביות מגיעות ב"delay"

גורם אחר לחוסר המרדנות הוא הקרתנות שאפיינה שנים רבות את הישראלים ונגזרה מגודלה המזערי של המדינה ומהעובדה שאנו מהווים אי תרבותי הנתוע במרחב זר. לפני עידן הכבלים, הטיסות, האינטרנט והסלולרי ישראל הושפעה מהתרבות המערבית ב"delay". רוב האופנות (בתחום האמנות, המוסיקה, הלבוש ואף בתחום הפוליטיקה), שהופיעו בארה"ב ובאירופה, השתרשו במקומותינו רק לאחר שמיצו עצמן בארצות הולדתן. תופעה זו הקתה את יכולת החדשנות של הדור הצעיר (שנעשה חקיינן), ובעיקר אפשרה למסד להיערך לקראת השינוי הצפוי.

הציניות הישראלית

אפשר להוסיף למכלול הגורמים להתנהגותם הבלתי מרדנית של הצעירים בישראל גורם נוסף - הישירות והציניות הישראלית (גישת ה-Cut the Bullshit). הצעיר הישראלי נוטה לגחך למראה התנהגותן האקסצנטרית של קבוצות שוליים צעירות מרדניות בעולם המערבי. חבורות מגולחי הראש ונעולי המגפיים, הפנקיסטים עטורי הכרבות הצבעוניות והשניצים הזוהרים או ה"פריקים" היחפנים עטויי הגלביות - כל אלה ודומיהם נראים לישראלים רבים פתטיים, שלא לומר מטופשים ביומרותם. הצעיר הישראלי הטיפוסי, מתוחכם ובוגר לרוב מבני גילו בחו"ל (גם בשל הצבא וגם בשל החיים בצל הסכנה), ובעיקר פחות תמים.

אין במי למרוד

הדורות שצמחו בעולם המערבי אחרי מלחמת העולם השנייה (שנות החמישים, השישים, השבעים והשמונים) נחשבים לדורות המרדנים ביותר בתולדות האנושות. הם העזו לשנות מוסכמות היסטוריות מושרשות כמעט בכל תחום. הם פיתחו את מסגרות הנוער, שיצרו אלטרנטיבה למשפחה המסורתית הסגורה, ייבאו ואימצו את הגישה ההומניסטית האנטי סמכותנית לבתי הספר ולמשפחה, מרדו במסד הצבאי והפוליטי, פתחו את רוכסני הפורטיטניות והביאו את בשורת הרוק'נרול והפמיניזם. "ילדות הפרחים" הורידו את סינר עקרת הבית והעזו לפתח קריירה תעסוקתית - תחילה במקצועות הצווארון הורוד (מורה, אחות, גננת וכו') ואחר כך גם במקצועות הצווארון הלבן. מאוחר יותר שיחררו בני הדור את התקשורת מחישורי התעמולה והצנזורה והיו ליזמי היי טק שפרצו מוסכמות כלכליות וטכנולוגיות.

כל המרידות הללו היו כרוכות בסיכונים ובמחירים אישיים, שנראו אז ככדאיים. התחושה שרווחה היתה שיש עבור מי ועבור מה למרוד ולקחת את הסיכונים. דור ה-Y כיבה את אש המרד ונעשה סתגלן ופאסיבי יותר בהשוואה לדורות קודמים. זאת, ממספר סיבות: ראשית, ה-Y ניקים חיים בעולם של שינויים מהירים. לכן גם לא נוצרו בקרבם דחף והמחויבות למרוד, להתריס ולהסתכן כדי לחולל מפנה (אם ימתינו מספיק זמן זה יקרה מעצמו).

שנית, דור ה-Y גדל בתרבות ממוקדת עצמי. בעולם שבו היחיד ולא הקולקטיב עומדים במרכז קשה להניע אנשים לטובת מטרת משותפת. שלישי, דור ה-Y הגיח לעולם שיש בו הרבה פחות במה או במי למרוד. כאשר ההורים, המורים, המפקדים והבוסים הם החברים שלך - קשה דחף המרדנות. יתר על כן, רוב התופעות המחתרניות והאנטי

מחאה בעידן הדיגיטלי

עם זאת, אף שה-Y ניקים סתגלנים ופסיביים יותר בהשוואה לדורות קודמים ואף שהם אינם נוטים למרוד, דווקא דחף המחאה והבעת הדעה לא נעלמו בדור הזה ואפילו התעצמו.

בקיץ 2011 פשטה מחאה חברתית רחבה בישראל שהוציאה אל הרחובות אזרחים רבים בדרישה לשינוי סדר העדיפות החברתי-כלכלי ולהשבת הסדרי מדינת רווחה לישראל. המחאה הוצתה על ידי קבוצת סטודנטים שהקימו מאהל מחאה בשדרות רוטשילד בתל אביב.

למעשה הכל התחיל מהודעה בפייסבוק שדפני לייף, צעירה בת 25, פרסמה לחבריה. לייף שנאלצה לעזוב את דירתה בשל העלאת שכר הדירה, שבה התגוררה, הזמינה את חבריה לקחת אוהל ולהצטרף אליה.

לייף ספגה ביקורות מכל הכיוונים, החל מטענות על דרך התבטאותה, עילגות סיסמאותיה, ונטייתה להבליט את עצמה. האשימו אותה שהיא ממעטת ללון במאהל המחאה, שהיא שמאלנית קיצונית, פוגעת במשא ומתן עם הממשלה, שאינה חלק ממעמד הביניים, שלא שרתה בצבא ועוד. אבל האסרטיביות שלה והיותה נציגה מאד אותנטית של צעירי תל אביב (מבחינת מרכיבי הדמות) בצירוף רוח גבית של התקשורת, מיצבו אותה מהר מאד כגיבורת תרבות והקנו לה אהדה רחבה.

לימים הסבירה בראיון את מניעיה הרחבים יותר (אפשר שהם נוסחו בדיעבד כאשר כבר הפכה לגיבורת תרבות): "הוצאתי אוהל כי נמאס לי מהשיטה, לא בגלל דיור. זו פרשנות. לקחו ממני את האפשרות ליצור, לחלום. לקחו ממני באופן אישי נלקחה החירות האינטלקטואלית, היצירתיות שלי נחסמה. זה מצב מסוכן. אני לא פה כדי לשרוד, אלא כדי לחיות. זה השינוי התודעתי הכי חשוב שיש פה בחודש האחרון. מלהגיד 'העיקר הבריאות והביטחון', אנשים התחילו להתעורר, התחילו לחלום יש פה תרפיה שאנחנו עוברים כחברה. קבוצת תמיכה ענקית. אתה מודה שהחיים שלך בלתי אפשריים. לבוא ולהגיד 'מגיע לי' זה ממקום של self esteem גבוה. אנחנו בונים את ההערכה העצמית שלנו מחדש כחברה."⁴⁵

לפתע נוצרה איזו תקווה שהנה הצעירים החומרניים והסתגלנים בכל זאת מסוגלים לקחת את המושכות לידיים, למחות ולחולל שינוי.⁴⁶ התקווה הזאת השתלבה בתקווה הכללית שיצר "האביב הערבי" - סדרה של התקוממויות הפגנות, ומעשי מחאה ואליםמות בהיקף חסר תקדים בעולם הערבי, שהחלו ב-17 בדצמבר 2010. התחושה היתה שהנה, הגלובליזציה האינטרנטית מובילה למהפכה דמוקרטית חדשה.⁴⁷

הצטרפותם של סתיו שפיר ואיציק שמולי לצוות המוביל של מחאת רוטשילד תרמה למיצובה כגל אותנטי של צעירים חדורי רוח לחימה. איציק שמולי, יו"ר התאחדות הסטודנטים, פעל תחילה מאחורי הקלעים להובלתה והרחבתה של המחאה, עסק בהקמת מאהלים ובקידום המחאה בכל רחבי הארץ, בהמשך לקח פיקוד.

שמולי נתפס על ידי הצופים כצעיר האחראי, גיבש מסמך דרישות לראש הממשלה, מתוך מחשבה שיהפכו את ישראל למקום שפוי יותר לחיות בו. היו לו חיכוכים עם יוזמי המאבק אשר לא אהבו את החיבור שלו לממסד (הוא התנגד לאמירות שמדובר על מחאה אשכנזית, יאפית) אבל מקומו היה חשוב במיצוב המחאה לתוך לב הקונצנזוס. מה שהחל כמחאת הצעירים הפך במהרה למחאת מעמד הביניים הרחב, החילוני בעליל.

הביקורת על המחאה צצה כבר מתחילתה. היו שאמרו שמדובר באנשים עם אג'נדה פוליטית, שכל הפעילות ממומנת

על ידי תומכים מהשמאל, שמטרתם להפיל את הממשלה ואת ביבי ושמאחוריה עומדת השנאה לחרדים ולמתנחלים. בפועל החבורה הצעירה שהובילה הייתה חסרת אמצעים ואג'נדה והתנהלה, באופן טיפוסי לדור ה-Y - מהיום למחר וללא משנה סדורה.⁴⁸

למעשה הם הופתעו מההיקף והמהירות בהם הכל התפתח ופרץ, ומהחיבוק התקשורתי (כולל הירתמותם של סלבריטאים מתחום הבידור). חוסר המוכנות שלהם השתקף בראיונות שהקרינו חוסר בטחון ועילגות.

אבל ככל שחלף הזמן הצטרפו עוד ועוד קבוצות למחאה, שהזדהו עם הרעיון שהחיים בארץ מכבידים ושנוצר חוסר צדק מובנה. זאת לא הייתה רק מחאת "המסכנים" והעניים אלא מחאת המתמחים ברפואה, המרפאים באמנות, העובדות סוציאליות, האמנים ועוד. כולם הצטרפו לגל: ההורים לילדים בעלי צרכים מיוחדים, התאחדות הסטודנטים הארצית, המכינות הקדם-צבאיות, אבות גרושים, גמלאים, תנו לחיות לחיות, פורום ערי הפיתוח, התנועה הרפורמית, העובדים העצמאיים, להט"בים ועוד נוספים.

התאחדות הסטודנטים, דאגה להקמת והפעלת מאהלים בכל רחבי הארץ, ומדי יום פורסמו ידיעות בתקשורת על מקומות נוספים בהם התמקמו ודיווחים שוטפים על פעילויות אשר התקיימו בהם. אנשים פרטיים, אמנים, אנשי תקשורת וגופים מסחריים נרתמו ותרמו ממשלוח של אוהלים, דרך הכנת שלטים ועד תרומת אוכל לאלפים שנטו את אוהליהם בלב הערים.

נוצר גם מעין הווי של מעין "וודסטוק" שהיו שראו בו אווירת מסיבות. רבים הגיעו לטייל באזור ולראות את האטרקציה החדשה.

במבט לאחור אפשר לאתר ארבעה גורמים עיקריים שהביאו להצלחה הזמנית של המחאה:

הגורם הראשון היה, מצוקה אמיתית של צעירים שאינם מצליחים "לסגור את החודש". "זה לא רק מחירי הדיור" אמר אחד המוחים "זה גם הקוטג', הדלק ויוקר המחיה במדינה הזאת, שלא תואם את יכולת ההשתכרות שלנו". מוחה אחר אמר: "אני נלחמתי בלבנון ובעופרת יצוקה, למה שאעזוב את הארץ? כרגע כולם חיים על זמן שאול, עוד קצת אוברדראפט, לוקחים עוד קצת מאבא, עוד קצת מהסבתא, אבל בקרוב גם זה ייגמר."⁴⁹ מצוקת הצעירים היתה חלק ממצוקה אותנטית של מעמד הביניים הרחב, שחש שרוב המעמסה הכלכלית נופלת על כתפיו ושהמדינה שואבת ממנו (בין היתר לקבוצות פחות פרודוקטיביות) יותר ממה שהיא נותנת לו בתמורה.

הגורם השני היה כוחה של התקשורת החדשה - האינטרנטית. לאחר שנים של תלונות וקיטורים בסלונים, פאבים ובתי-קפה, הודעה אחת ברשת הצליחה להוציא את כולם החוצה. היא גם יצרה לגיטימציה להודות בפומבי בחולשה כלכלית ולתבוע זכויות.⁵⁰

הגורם השלישי היה העיתוי. המחאה נפלה על חודשי הקיץ שבהם אנשים פנויים יותר להקדיש זמן לדברים שמחוץ לסדר היום העמוס.

אבל דומה שמעל לכל הגורמים עמדה מעורבותה של התקשורת הממוסדת ובעיקר הטלוויזיה והעיתונות הכתובה. ביקורת על יוקר המחיה ועל מצוקתו של מעמד הביניים אפיינה את התקשורת עוד לפני גל המחאה, אבל האוהלים שהקימו הצעירים ברוטשילד היוו המחשה סימבולית למצוקה הזאת והצטלמו מצוין. הם גם השתלבו היטב במגמה הכללית הנמשכת של חלקים נרחבים בתקשורת לנגח את ראש הממשלה בנימין נתניהו ולבקר את כישלונותיו בתחום חברתי והמדיני.

התקשורת סיקרה את המחאה לא רק באופן אינטנסיבי אלא גם מאד אוהד.⁵¹ תוכניות וראיונות שודרו ישירות מהמאהלים ודיונים יצרו לחץ מתמיד על קובעי המדיניות.

התקשורת גם הפכה את דפני ליף, את סתיו שפיר ואת איציק שמולי לגיבורי השעה, וסייעה במיתוג המחאה באמצעות הסלוגן "העם רוצה צדק חברתי".

לאחר שלושה שבועות במאהל ברוטשילד ואלפים שיצאו להפנינג של מחאה, החלו פעילי המחאה המובילים לגבש בצורה מסודרת מסמך מסודר שריכז את עיקר דרישותיהם, וזאת לאור תגובת הממשלה. המוחים שדרשו בתחילה באמצעות סיסמאות מתן פתרונות למצוקות השונות של המעמד הבינוני והמעמד התחתון (לרבות עלויות דיוור, יוקר מחיה) החלו להתגבש, ולמדו בשטח להתנסח, לאחר שרבים עלו על הגל והצטרפו אליהם. דרישותיהם היו: הפחתה במיסים, השקעת עודפי הגבייה במסים בחזרה באזורי המדינה דרך תקציב המדינה, ביטול חוק הווד"לים שקידם ראש הממשלה, בנימין נתניהו, פתרונות דיוור, חוק חינוך חובה חנם החל מגיל 3 חודשים, תוספת של תקנים, מיטות, מכשור רפואי ותשתיות בריאות בכל רחבי הארץ, עד לרמה המקובלת במדינות ה-OECD, בלימת ההפרטה של מוסדות רווחה ובריאות הנפש והתחייבות הממשלה לביטול הדרגתי של עבודה קבלנית במגזר הציבורי.⁵²

המטרה לדבריהם הייתה להפוך את הכלכלה מכלכלה של מספרים לכלכלה של אנשים.

היו שאמרו שהייתה פה הזדמנות פז באמת לשנות דברים מן היסוד, ולא כמה סעיפים במו"מ האינסופי מול הכוח. מארגני המאבק ניסחו מסמכי דרישות מהממשלה. אלה לא היו מניפסטים פוליטיים ואידיאולוגיים משום שלא הייתה כאן תביעה לשינוי השיטה. אחד המגיבים בתקשורת ציין באירוניה כי אולי המניפסטים החדשים הם "ציוצים, בלוגים, טוקבקים, קירות, פרופילים - ועוד לא למדנו איך לקרוא אותם באמת....הרי שבמציאות החדשה הקורא הוא שמרכיב לעצמו מניפסט מתוך הבליל העצום של מידע."⁵³

הייתה גם ביקורת על הצביעות שמאחורי דרישות הצעירים, כלומר על נטייתם לדרוש מאחרים להשתנות ולא מעצמם.⁵⁴

חוסר המיקוד הפוליטי והכלכלי של מנהיגי המחאה, המניפולציה של הממשלה, שהגיעה את הרוחות באמצעות עוד ועדה ממלכתית שלא שינתה הרבה (ועדת טרכטנברג), סיום עונת הקיץ וענני המלחמה שהשחירו שוב בעזה - כל אלה הפכו את התקוות לשינוי אמיתי לעוד אירוע תקשורתי שהתחיל בקול ענות גבורה והסתיים כצפוי בקול ענות חלושה. אפשר שההישג המשמעותי היחיד של מחאת רוטשילד היה העלאת נושא יוקר המחיה ובעיקר הדיוור לראש סדר העדיפויות התקשורתיות והפוליטי. בתחומים מסויימים גם ניתן לראות ירידת מחירים או לפחות ריסון של עלייתם.

צחוק הגורל שמה שהצית את מחאת רוטשילד הוא גם אחד הגורמים שקבר אותה. למעשה המחאה לא ממש נקברה, אלא עברה לזירה חדשה ומרתקת: הרשתות החברתיות.

הקדימון למהפכת המחאה הדיגיטלית הופיעה בדמות תרבות הטוקבקים. "טוקבק" (talkback) הוא מנגנון המאפשר לגולשים באינטרנט לכתוב תגובות על כתבות או מאמרים, בדרך כלל בסוף הכתבה או המאמר. בדרך כלל כותבי הטוקבקים שומרים על אנונימיות או משתמשים בכינוי. בהשוואה ל"מכתבים למערכת" בעיתונות הכתובה, שמאפשרים לקוראים בודדים להתבטא, הטוקבקים מאפשרים לגולשים רבים לכתוב, בהיקפים גדולים ובזמן אמיתי, ללא תיווך ועריכה.⁵⁵

הטוקבק מתקיים במרחב המקוון כולו ואינו תופעה בלעדית לישראל, אך יש לו בישראל מאפיינים ייחודיים. היקף האתרים העיתונאיים המאפשרים טוקבקים וכן החיבור של הטוקבקים אל גוף הכתבות (ולא בהפניה לאתר אחר או לדרך נפרד באתר) אינם קיימים בעיתונות המקוונת באנגליה, בארה"ב, בצרפת או בגרמניה.⁵⁶ זה מאפשר לטוקבקיסטים "להיצמד" לכתבות/ מאמרים ולקבל בולטות בעין הקורא. העיתונאי רוביק רוזנטל הגדיר את הטוקבק כ"כיכר העיר של הלונדון" - זירה מקוונת לשחרור כעסים ותסכולים. לדבריו זו זירת שיח גברית (כ-80 אחוזים מהמגיבים), שמתאפיינת בשיח אלים, גם ומתלהם.⁵⁷

הרשתות החברתיות - שבהן לצעירים יש דומיננטיות - העצימו מאד את יכולתו של האדם להביע את דעתו ובמיוחד לקבל הד במרחב הציבורי. למחאה הדיגיטלית יש מספר מאפיינים המבדילים אותה מהמחאה המסורתית. להלן נמנה כמה מהם:⁵⁸ המחאה ברשת צומחת ומתפשטת במקרים רבים במהירויות אדירות (תוך דקות מתלכדים אלפי מוחים),

המדדיה החדשה נותנת קול לכל אחד מהמוחים (האפשרות לנסח את הביקורת במלים שלך) ולכן הנוכחות של המחאה רבה וקולנית יותר. היא גם מאפשרת לגולש לאמוד את עוצמת הסולידריות, באמצעות הלייקים, השיתופים והתגובות.

בניגוד למחאת הרחוב, שהיא נדירה באופייה (פורצת אחרי משבר מצטבר או אירוע קיצוני), המחאה הדיגיטלית היא בעלת אופי יומיומי ולרוב גם אקלקטי ונקודתי. היא מלינה לא רק על היעדר דיור בר השגה ועל יוקר המחיה אלא גם על מחיר הקוטג', על התנהלותו הבעייתית של זמר ידוע או התנהגות פוגענית של נהג אוטובוס.

המחאה ברשת היא גם פחות אלימה מזו של הרחוב (האלימות בה היא מילולית בלבד) ולכן גם אינה גולשת בדרך כלל להתנגשויות עם המשטרה. עם זאת, במקרים רבים היא יוצאת משליטה, ועשויה לייצר מעין טקס סקילה מילולי אלים שמפיל קורבנות (מה שמכונה "שיימינג").

מחאת הפייסבוק היא בעצם ברובה "מחאת כורסה". התופעה הזאת כבר זכתה לכינוי "אקטיביזם של הפייסבוק" או "אקטיביזם רפוי" (Slacktivism). יש הטוענים שזוהי מחאה בעירבון מוגבל כי היא אמנם קולנית, מנוסחת היטב ורבת משתתפים, אבל קצרת מועד ונטולת קורבן אישי של ממש.⁵⁹ בפייסבוק אמנם מתנהל שיח ערני על נושאים שבחדשות והצעירים מגיבים על כל מיני פרשיות ומביעים הזדהות או מורת רוח, אבל אלה יותר תגובות של צופים בהצגת תיאטרון ופחות ביקורת שמניעה אנשים לקום ולעשות מעשה. עם זאת, לעיתים הרשת החברתית מלבה רגשות, יוצרת לחץ חברתי ומהווה קול קורא יעיל למחאה שיוצאת לשטח ויכולה אף לגלוש לאלימות פיזית.

למעשה, הפוליטיקה התוססת של המדיה החדשה - שמובלת על ידי הדור הצעיר - מחליפה בהדרגה את הפוליטיקה הממוסדת והמחלידה של "הזקנים".⁶⁰ בחסות הטוקבקים, הבלוגים והסטאטוסים בפייסבוק נוצרת קהילה ללא מעמדות, שבה לכל אחד יש הזכות שנשמרה בעבר לפרשנים ולמומחים. כיכר העיר הדיגיטלית העיקרית היתה עד לאחרונה דף הפייסבוק 'סטאטוסים מצייצים', ששיתף את הגולשים בסטאטוסים "מדליקים" מרחבי הרשת. בהיותו כה פופולרי ודינמי הוא היווה את אחד המוניטורים המעניינים של דופק החיים הישראלי ושיקף את הגנום הפוליטי של ה-Yניקים. הוא התאפיין מצד אחד בתגובות אלימות ו-וולגריות - לעג ציני שמופנה לכל עבר, שפה בוטה, שמחה לאיד, אכזריות, דעתנות שחצנית ובוז לבעלי כוח, ומצד שני - אסרטיביות, אמפתיה, סקרנות, חברותיות, חוש הומור ויחסים פמיליאריים שטוחי היררכיה. ומעל לכול, הוא שיקף את הרעיונות (copy writing) הקודחת של הצעירים.

עם הזמן יותר ויותר חברי כנסת ושרים הפנימו את כללי המשחק הפוליטיים החדשים והם נכנסים בהדרגה לפייסבוק, במקרים רבים בסיוע עוזריהם הצעירים.⁶¹ הראשון בישראל, שעשה בפייסבוק כלי לצבירת פופולריות ברמה הלאומית, היה יאיר לפיד. כחיית תקשורת וותיקה וכותב מחונן ופופולרי הוא הבין את כוחו של המדיום - בעיקר בקרב צעירים - היכולת לדבר עם הבוחרים בגובה העיניים מבלי להיות תלוי בעורכים שיתקילו אותך בשאלות מביכות ויחתכו דברים חשובים.⁶² מה שאולי לפיד לא קרא נכון זה את הסיכון שיש בדבר. כי באותה מידה שאתה מקבל הדים חיוביים על דבריך אתה חשוף גם למבול של נאצות וחרפות. דף הפייסבוק אמנם מאפשר מבחינה טכנית למחוק שאלות מרגיזות ומגיבים טורדניים ואלימים, אבל כשאתה אישיות ציבורית, זה נעשה כמעט בלתי אפשרי לעצור את הנחשול. למעשה קיים שלב בפופולריות שבו מי שמחזיק את הכוח הם המגיבים ולא בעל הדף.⁶³

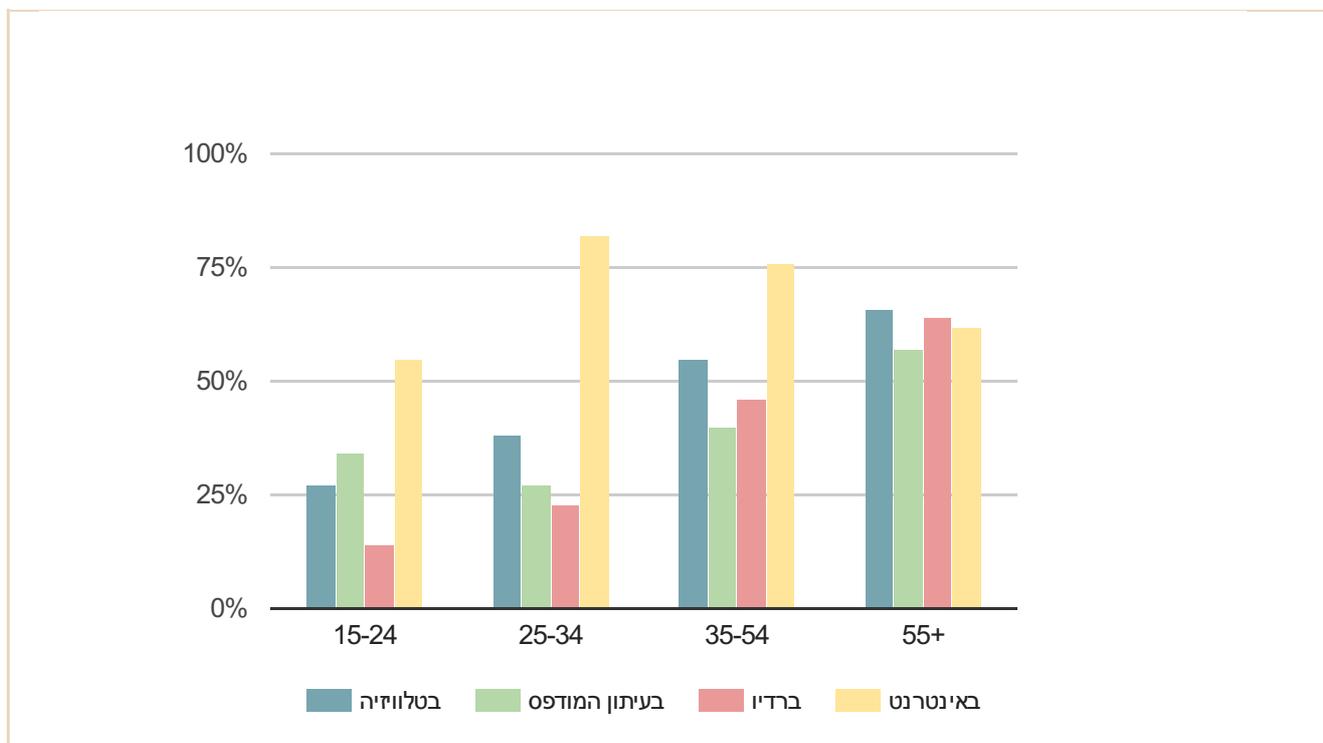
צורכים חדשות, אבל אחרת

הישראלים נעשו מכורים לחדשות בגלל טבעם הסקרני והווכחני, בגלל הדחף לבקר ולשנות מציאות ובשל הסיכונים הביטחוניים, שמחייבים את האזרח הסולידרי להיות ערני ולהתעדכן ברציפות. חדשות גם נחשבו לסוג של מצרך בידורי, כיוון שתעשיית החדשות בארץ היתה תמיד דינמית, פיקחית ויצירתית, וידעה לרתק מיליונים.

ובכל זאת משהו השתנה בשנים האחרונות. השינוי הזה משפיע על כל האוכלוסייה הישראלית אבל חותמו ניכר במיוחד בדור ה-Y. אם בעבר פעלו בתקשורת הישראלית מספר מצומצם של סוכני חדשות, היום השוק רווי. המחשב הנייד, הסמארטפון והטאבלט מצמידים את החדשות לכל אחד, בכל אשר יפנה. כיוון שאי אפשר לברוח ולנוח מהשטף, שנוחת בכל דקה, נוצרת עייפות החומר ובעקבותיה גם כהות ואדישות.

היחס לחדשות משתנה בשנים האחרונות גם בשל השינוי בתדמיתה של התקשורת. בעבר הרחוק היה לתקשורת הישראלית תדמית של גוף אמין ואחראי. התדמית הזאת הולכת ונשחקת עם השנים והיא משתקפת בין השאר במוניטין הלא-גבוה שהציבור מייחס בסקרים למקצוע העיתונות. למעשה נוצר כאן יחס דואלי. מצד אחד הישראלים מעריצים אנשי תקשורת בולטים, ובעלי כוח השפעה (זו גם הסיבה למשיכה שיש לצעירים ללימודי תקשורת). מצד שני הם בזים למוסד התקשורתי ומזהים בו מניפולציה, אינטרסים, פופוליזם, הגזמה וחוסר איזון - בעיקר בתחום הסיקור והפרשנות הפוליטיים.

צריכת אקטואליה בכלי המדיה השונים לפי גיל

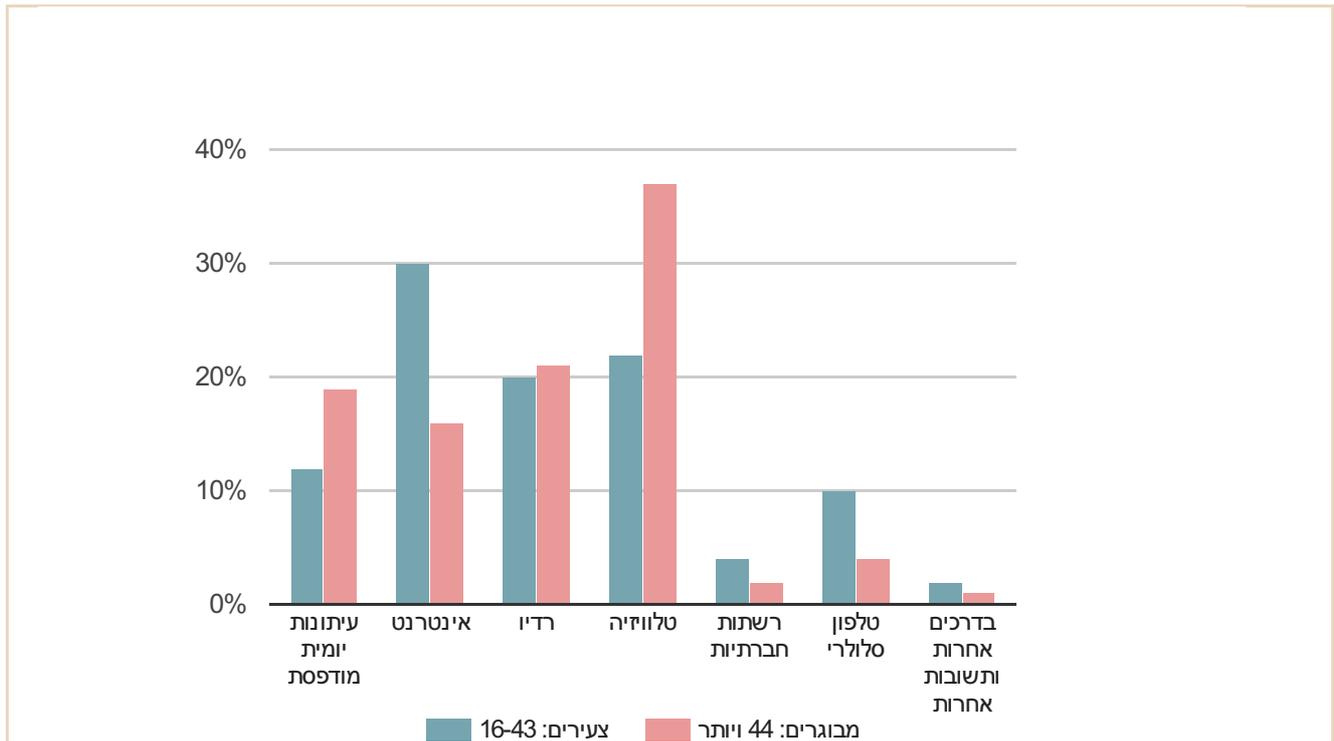

מקור: אריאל, ירון וכרמל, עופר. 15.5.2012. מדד יזרעאל לצפייה בטלביזיה. מכללת עמק יזרעאל.

נתונים: הסקר בוצע על ידי מכון "מחשוב" - מחקרי שוק ודעת קהל". השתתפו 596 משיבים, המהווים מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית בישראל בגילאי 15+

הערה: סקר מיוחד לקראת פסטיבל שובר מסך השמיני (2012).

דפוסי התעדכנות בחדשות לפי גיל

מקור: מאגר מוחות. 30.1.2014. סקר דעת קהל בנושא תקשורת דיגיטלית.
 הערה: הבדלים ביחס לדפוסי ההתעדכנות בחדשות לפי גיל נמצאו מובהקים. צעירים מוגדרים בסקר זה כבני 16-43 (דור ה-Z, דור ה-Y ודור ה-XY).

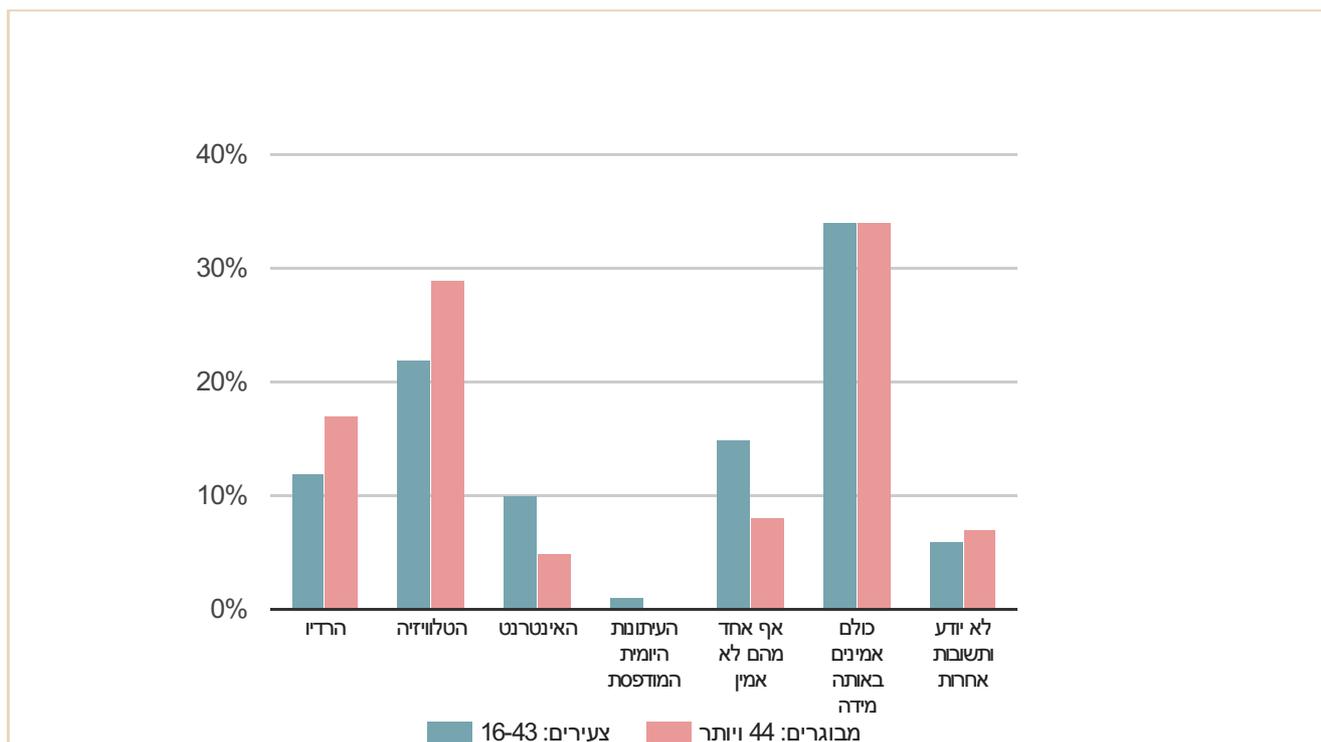
צריכת חדשות

<p>בסקר שערכו אגודת "הדעה החדשה" ועיתון "אובזרבר" ב-2013 עלה כי הקהל הבריטי אינו רואה ואינו שומע חדשות, משום שהן משעממות ועוסקות בענייני חוץ. תוצאות הסקר זעזעו את אנשי התקשורת בבריטניה. חלק מן הנשאלים לא ידעו מיהו ראש הממשלה הנוכחי וחשבו שזהו רונלד רייגן ולא דוד קמרון.</p>
<p>בסקר שנערך ב-2001 נמצא כי קרוב ל-45% מהציבור הישראלי גולשים באינטרנט בעיקר למטרת התעדכנות בחדשות.</p>
<p>קיימים הבדלים בין הדורות בכל הנוגע לצריכת חדשות בטלוויזיה. הצעירים מעדיפים לצפות בתכנים "קליילים" יותר כמו תוכניות מוסיקה, ספורט, "החיים הטובים", ריאליטי, בידור ושעשועונים. הם צורכים ערוצים ותוכניות אלה יותר מחדשות ותוכניות פוליטיות.</p>
<p>דור ה-Y נחשף יותר מכל דור אחר למרחש ברחבי העולם כי החדשות הן הראשונות שעברו תהליכי גלובליזציה באמצעות ערוצי הלוויין ואתרי האינטרנט. כשיש אירוע חשוב ודרמטי בעל אחת מהארצות הוא עובר במהירות לכל המהדורות. אבל זו צריכת חדשות פאסיבית ביסודה. מסקר שנערך עבור פסטיבל שובר מסך של מכללת עמק יזרעאל (אוכלוסיה יהודית) עולה כי רק 10% מהציבור גולש באתרים בין לאומיים, ולמעשה, עבור מרבית הישראלים, מה שלא הופיע באמצעי התקשורת הישראלית, מבחינת מרבית הציבור איננו קיים.</p>
<p>מסקר שנעשה בתחילת 2014 עולה כי כרבע מהישראלים צורכים חדשות דרך האינטרנט, שמהווה את כלי התקשורת המועדף ביותר. הצפייה במהדורות החדשות בטלוויזיה במקום השני (22%). לאחריהם: העיתונים (21%), הרדיו (19%), הסלולארי (6%) והרשתות החברתיות (3%). צעירים (16-43) מתעדכנים יותר מהמבוגרים באמצעות אינטרנט (30% לעומת 16% ובטלפון הסלולארי (10% לעומת 4%). מבוגרים מתעדכנים יותר מהצעירים באמצעות עיתונות יומית מודפסת (19% לעומת 12%) וטלוויזיה (37% לעומת 22%). בשאר האמצעים, שיעורי התעדכנות דומים.*</p>
<p>ב-2014 רשם אתר Ynet ירידה של 11%, אך הוא ממשיך להוביל עם 10% מכלל הישראלים. וואלה במקום השני עם 7%.</p>
<p>הערוצים הפופולאריים הם ערוץ 2 וערוץ 10. ערוץ 1 נחשב לערוץ של "זקנים" ופחות משליש צופים בו מפעם לפעם.**</p>

מקורות:

שאו, מנשה. 16.12.2013. מסורבי ביטחון. News1.
 דרור, יובל. מאי 2012. ישראלים בעידן הדיגיטלי. המכללה למנהל.
 גולן, שירלי. מאי 2011. מחקר: לא רק ריאליטי - הנוער מתעניין גם באקטואליה. אתר יסודות.
 גרינצווייג, אמילי. 22.5.2011. מיליון ישראלים צופים קבוע במהדורות החדשות. וואלה.
 מאגר מוחות, 30.1.2014. סקר דעת קהל בנושא תקשורת דיגיטלית, לקראת הכנס לתקשורת דיגיטלית 2014.
 *הסקר נעשה על ידי מכון מאגר מוחות בקרב 586 ישראלים, לקראת כנס העיתונות הדיגיטלית 2014. DIGIT.
 **כך נמצא ב מחקר שנעשה ב-2010 על ידי ד"ר מירה פוירשטיין וד"ר אריה קיזל בקרב 413 בני נוער יהודים וערבים בכיתות ט' ו-יא'.

אמינות נתפסת של אמצעי התקשורת לפי גיל

מקור: מאגר מוחות. 30.1.2014. סקר דעת קהל בנושא תקשורת דיגיטלית.
 הערה: הבדלים ביחס לדפוסי לאמינות הנתפסת של דיווחי החדשות באמצעי התקשורת לפי גיל נמצאו מובהקים. צעירים מוגדרים כסקר זה כבני 16-43 (דור ה-Z, דור ה-Y ודור ה-XY).

אמון הציבור בתקשורת

מסקר שנערך ב-2010 עלה כי רק שליש מהנוער היהודי בארץ אומרים שיש להם אמון בכל או ברוב אמצעי התקשורת. בקרב הצעירים הבוגרים השיעורים נעים סביב חמישית. יתר על כן, קצת פחות משליש מהצעירים הבוגרים טוענים כי אין להם אמון ברוב או בכל אמצעי התקשורת.

מסקר שנערך ב-2010 עלה כי רוב הצעירים סבורים כי התקשורת הישראלית לוקה בדיווחיה החדשותיים באי אמינות, מציגה אלימות באופן מוגזם ומוקצן ונוטה לעסוק בהפחדה מיותרת של הציבור. (הסקר נערך על ידי ד"ר מירה פוירשטיין וד"ר אריה קיזל בקרב 413 בני נוער יהודים וערבים בכיתות ט' ו-יא').

לפי מדד הדמוקרטיה 2012, אמון הציבור הישראלי בראש הממשלה גבוה בהרבה מהאמון בתקשורת.

מסקר שנעשה בתחילת 2014 עלה כי רק 31% מהישראלים תופסים את כלל העיתונאים "כאמינים ורציניים". עיתונאי הטלוויזיה זוכים למידת האמון הגבוהה ביותר (22%), אחריהם העיתונאים בעיתונות היומית (14%) ועיתונאי הרדיו (14%) ולבסוף, בפער ניכר עיתונאים העובדים באתרי האינטרנט השונים (2% בלבד). (הסקר נערך על ידי מכון מאגר מוחות בקרב 586 ישראלים).

מקורות:

צמרת קרצ'ר, הגר (עורכת). 2010. גם וגם: סתירות בזהות בקרב צעירים בישראל - מחקר הנוער הישראלי השלישי של קרן פרידריך אברט: שינוי בעמדות לאומיות, חברתיות ואישיות. הוצאת הקסל, ראלף ונתנוון, רובי. גולן, שירלי. מאי 2011. מחקר: לא רק ריאליטי - הנוער מתעניין גם באקטואליה. אתר יסודות. הרמן, תמר וחובריה. 2012. מדד הדמוקרטיה הישראלית 2012. המכון הישראלי לדמוקרטיה. גולדנברג, רועי. 24.2.2014. סקר: מהדורות החדשות בטלוויזיה - פחות צופים, פחות אמינות. גלובס.

השינוי בדפוסי צריכת החדשות נובע גם, ואולי בעיקר, מהמהפכה הדיגיטלית. כיום מעטים (מכל הדורות) קוראים

עיתונות יומית מודפסת, והמעט שעושים זאת צורכים בעיקר חינמונים ומוספי סוף שבוע.⁶⁴ צריכת החדשות היומיומית נעשית בעיקר באמצעות תוכניות הבוקר והערב של ערוצי הטלוויזיה (ערוץ 1 נחשב לערוץ של "זקנים" וה-Y ניקים צופים בו פחות) ובאמצעות אתרי החדשות האינטרנטיים.

צריכת עיתונות מודפסת

עד שנות ה-80', היו בארה"ב לכרה כ-1,750 עיתונים. בשנת 2000 ירד המספר לכ-1,480 ותשע שנים אחרי זה, הוא הצטמצם לכ-1,380.
אם בשנות ה-60' המספר היומי של גליונות דפוס עמד על כ-60 מיליון, ב-2009 הוא ירד לכדי 45 מיליון.
בשנת 2000 קראו מעל 70% מגילאי 18 עד 34 עיתונים מודפסים. כעבור שמונה שנים השיעור התכווץ לכ-50% בלבד.
לפי נתוני Pew, ב-1991 עדיין קיבלו כ-56% מהציבור האמריקאי ידע חדשותי מעיתונים מודפסים. הירידה הגדולה המשמעותית הראשונה בנתון זה התרחשה ב-2002, במקביל לחדירה המהירה של האינטרנט, אז ירד שיעור החשיפה הכולל של עיתונים בארצות הברית ל-41%. ב-2008 כבר הגיע שיעור החשיפה של העיתונים ל-34% בלבד, וב-2010 ירד ל-31%.
לפי נתונים שפרסם באוקטובר 2014 ארגון AAM (Alliance for Audited Media), המאגד חברות מדיה, מפרסמים ומשרדי פרסום בארצות הברית - ההכנסות ממודעות ירדו ב-2006-2008 בכ-23%, וב-2009 לכרה ירדו בכ-30% נוספים. ב-2008 איבדו כ-16 אלף עיתונאים אמריקאים את מקום עבודתם, וכ-17 אלף עיתונאים נוספים נאלצו לחפש עבודה ב-2009.
דו"ח של האיחוד האירופי שעסק בהשפעת המשבר על החברה האזרחית גילה כי במדינות אירופה נשחקו תנאי העבודה של העיתונאים שנשארו במערכות, ונחלשה יכולתם להתאגר. בעקבות זאת, נכתב בדו"ח, חלה הידרדרות חמורה בסטנדרטים של העבודה העיתונאית, שכן עיתונאים שחוקים שעובדים שעות רבות נוטים להסתמך יותר על מקורות רשמיים, וזונחים את האיזון בין אלה לבין דיווח המסתמך על חקירה ואת הדרישה להצלבת מקורות. בנוסף, חל זינוק במספרם של העובדים במערכות עיתונים על תקן מתמחים - חלקם אפילו ללא תשלום. כתוצאה מכך, מזהיר הדו"ח, מתפתח מצב שבו רק בעלי אמצעים מהמעמד הגבוה יכולים להרשות לעצמם להיכנס למקצוע העיתונות ולזכות באפשרות להשפיע בתחום.
הפסקת הדפסתם של מספר עיתונים מרכזיים בישראל, כמו גם הירידה החדה בביקושים לעיתונים מודפסים בכלל, הביא את עיתונות האינטרנט למרכז העשייה עיתונאים בישראל. יוצא דופן הוא עיתון מקור ראשון שעיקר פעילותו היא בעיתונות המודפסת, עבור קהלים שאינם עושים שימוש ברשת האינטרנט בסופי שבוע וחגים. תופעה דומה מתרחשת גם בעיתונות החרדית.

מקורות:

פישר, ישראל. 14.8.2014. תעשייה דועכת // דד ליינ. The Marker.
 מהגוליס, איריס; מאור, דפנה; פינגולד, סיון ופלדמן, נדב. 12.3.2012. עם מיליוני גולשים בתשלום: כך ממציאה עצמה העיתונות מחדש. The Marker.
 קורפל, יונתן. 15.3.2012. הפרינט לא מת, הוא רק גוסס. אנשים ומחשבים.
 הרץ, ג'ובני. 9.5.2013. שינויים קיצונים בהרגלי צריכת החדשות בישראל - מהפכה עכשיו. אתר ישראל-פטריוטי.

מקור עדכון נוסף עבור הצעירים (אצל מקצתם הוא מקור עיקרי) הוא הרשת החברתית, שמציפה ידיעות וחדשות מעניינות וחשובות מהארץ והעולם.⁶⁵ החברים משתפים זה את זה במידע עדכני מעניין, בעיקר כזה שזכה לנפח גדול של שיתופים. כתוצאה מכך תמונת החדשות של הדור הצעיר היא מאוד אקלקטית ונעה בין הגבוה לנמוך ובין החשוב לשולי, בין האמין למפוברק ובין המקומי לגלובלי.

בניגוד לדורות קודמים שתפסו את עיקר החדשות בהתאם לכותרות הראשיות (דגש על חדשות בתחום המדיני-ביטחוני-כלכלי), צרכן החדשות מדור ה-Y מתעניין במדיניות של ביבי לצד ריקוד חדש מקוריאה, או במשבר הקואליציוני לצד סרטון יוטיוב שבו נראה חתול מקניט כלב. בעוד הוריהם התכנסו לשיחת סלון כדי לדון במדיניות המוטעית של הממשלה או בפתרון הסכסוך הישראלי-ערבי, ה-Y ניקים דנים באותו כובד ראש בקמפיין של בר

רפאלי או ביבוא יין חדש. יש הטוענים כי זו גישה גמישה, דמוקרטית ומאוזנת יותר, ויש הרואים בכך סוג של אסקפיזם ושטחיות.

המחקר מראה כי הצעירים ברובם מדפדפים על כותרות החדשות, התמונות והבוקסות, ועוברים בזריזות למדורים "העסיסיים" יותר.⁶⁶ בהיבט הזה הם אינם שונים היום מכלל האוכלוסייה. אבל יש בכל זאת תחום אחד שבו השוני גדול: הצעירים אינם מתעניינים במדורי הפובליציסטיקה (מאמרי סקירה ודעות) והם נמשכים יותר לקצר (כותרות ועדכוני חדשות), לידיעות הצרכניות (קניות, בידור, ספורט וכו'), לקליל ולהומוריסטי. כלומר, הדגש אצל ה-Yניקים הוא על "עדכון" ולא על הנמקה והעמקה.

סיבה נוספת להיחלשות מעמדה של הפובליציסטיקה המסורתית בעיני הצעירים היא התפתחות הבלוגים⁶⁷ ודפי הפייסבוק האישיים. בעידן התקשורת הישנה, רק קבוצה קטנה של עיתונאים בכירים קיבלה את הבמה להביע דעה (מה שהעניק להם כוח עצום). בעידן הדיגיטלי הרייטינג שלהם ירד משום שכל אחד ואחת יכול להיות מוביל דעה, ללא תיווך של שומרי השערים. הפובליציסטיקה החדשה היא לא רק מבוזרת ודמוקרטית יותר אלא גם אינטראקטיבית יותר, ולכן קוסמת יותר לצעירים. קבוצות הפייסבוק והוואטסאפ הופכות במקרים רבים למעין פרלמנטים של חברים, וחדשות היום נידונות באווירה נינוחה ומפוגנת.

מבין סוג הידיעות הבאות סמן את אלה שהכי מעניינות אותך לקרוא (בעיתון או באינטרנט)?

דור ה-Y	
59.3%	ידיעות מעולם הכלכלה והצריכה
45.5%	ידיעות מעולם הפנאי והבידור
40.2%	ידיעות מהעולם הפוליטי
35.4%	ידיעות מעולם התרבות והאמנות
21.7%	ידיעות מעולם הספורט
4.2%	לא יודע

מקור: הסקר בוצע עבור מחקר דור ה-Y על ידי מכון המחקר פאנלס ב: 22-18 למאי 2013, באמצעות פאנל המשיבים האינטרנטי Panel4all (טעות הדגימה המרבית: ±4.9%).

הערות: 189 משיבים מדור ה-Y (בני 21-34). התפלגות על פי מקום מגורים: תל אביב והמרכז: כ-50%, חיפה והצפון: כ-25%, ירושלים, יו"ש והדרום: כ-25%.

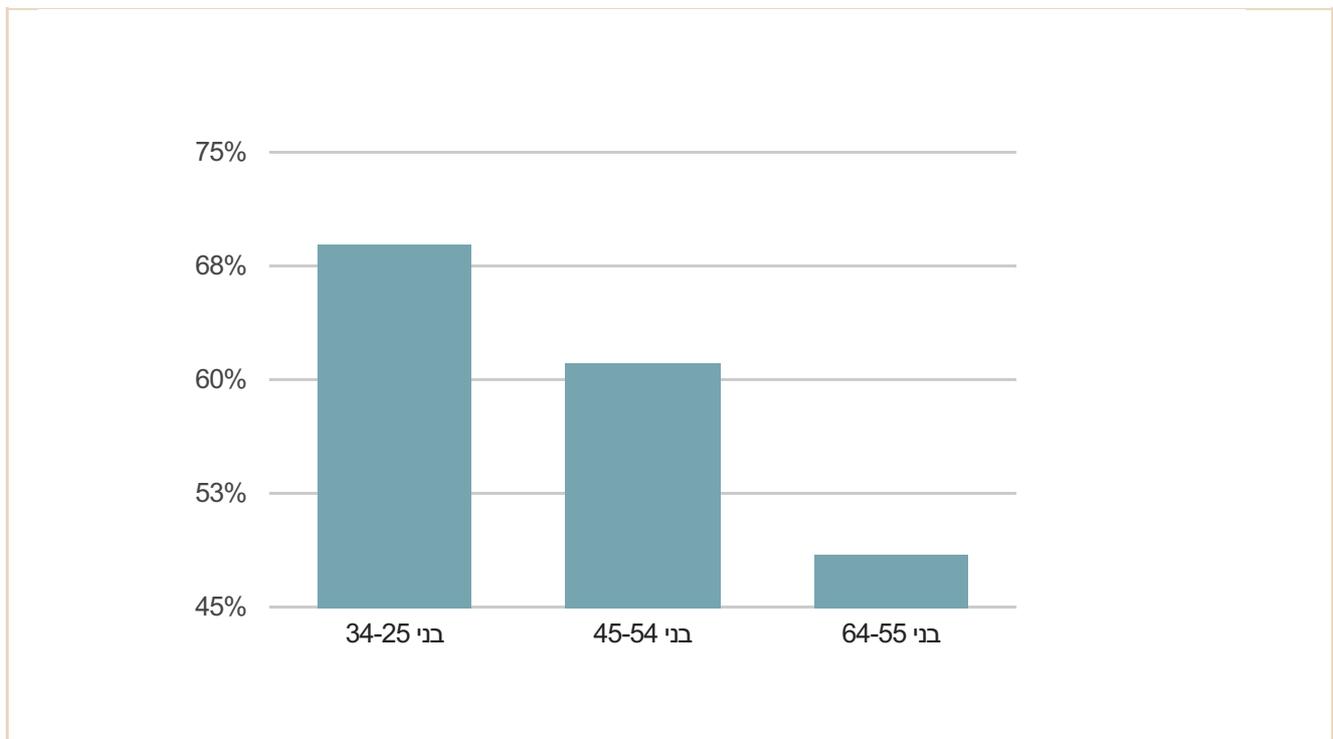
צפייה בחדשות

ממוצע שנתי באחוזים	מהדורת החדשות
מהדורות ערב	
22.4	"חדשות הערב" של ערוץ 2
10.4	מהדורת "חדשות 10"
4.9	"מבט" בערוץ הראשון
מהדורות בוקר	
7.1%	"העולם הבוקר" (ערוץ 2 רשת)
6.2%	"יום חדש" (ערוץ 2 קשת)
3.8%	"אורלי וגיא" (ערוץ 10)

מקור: מן, רפי ולב-און, אזי. יוני 2013. דוח שנתי: התקשורת בישראל 2012 - סדרי יום, שימושים ומגמות. המכון לחקר מדיה חדשים, חברה ופוליטיקה בשיתוף יפעת מחקרי מדיה וקנטאר מדיה מחקרי TGI, בית הספר לתקשורת, אוניברסיטת אריאל בשומרון.

הערה: נתוני הצפייה של הוועדה למדרוג מבוססים על פאנל המורכב מ-580 בתי אב וכ-2,100 פרטים, המהווים מדגם סטטיסטי מייצג של אוכלוסיית בעלי מקלטי הטלוויזיה בישראל, ששיעורה 93% מכלל האוכלוסייה.

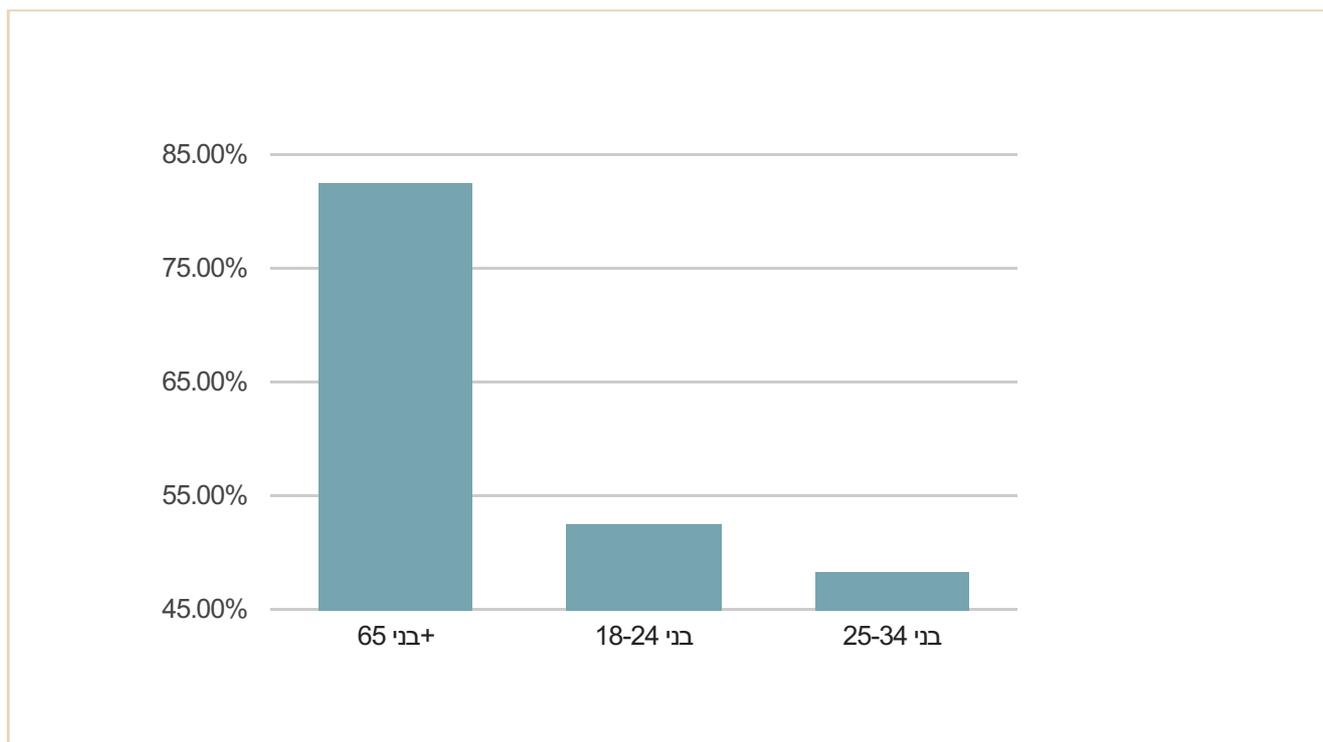
אני יכול להסתדר בקלות בלי עיתון יומי (% שהגיבו בחיוב להיגדר)

מקור: מן, רפי ולב-און, אזי. יוני 2013. דוח שנתי: התקשורת בישראל 2012 - סדרי יום, שימושים ומגמות. המכון לחקר מדיה חדשים, חברה ופוליטיקה בשיתוף יפעת מחקרי מדיה וקנטאר מדיה מחקרי TGI, בית הספר לתקשורת, אוניברסיטת אריאל בשומרון.

נתונים: סקר TGI 2012.

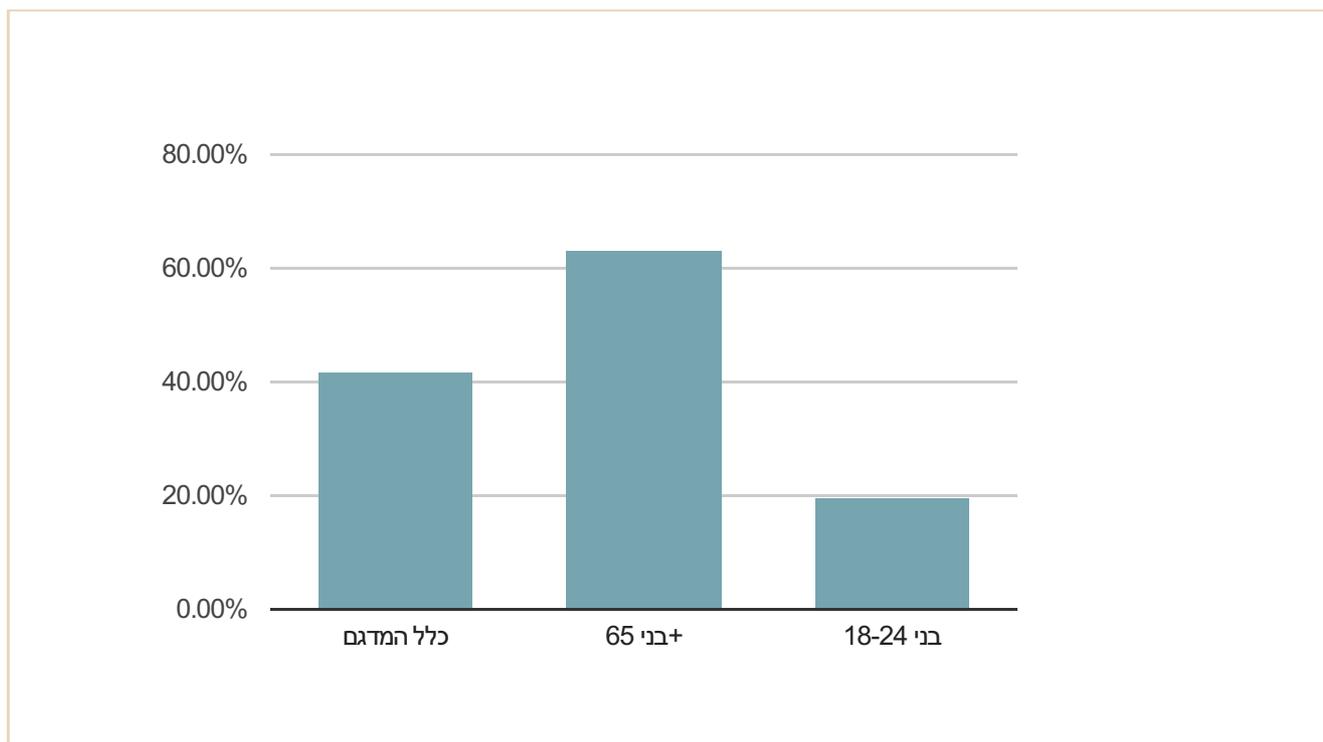
שיעור החשיפה לעיתון כלשהו בימי חול

מקור: מן, רפי ולב-און, אזי. יוני 2013. דוח שנתי: התקשורת בישראל 2012 - סדרי יום, שימושים ומגמות. המכון לחקר מדיה חדשים, חברה ופוליטיקה בשיתוף יפעת מחקרי מדיה וקנטאר מדיה מחקרי TGI, בית הספר לתקשורת, אוניברסיטת אריאל בשומרון.

נתונים: סקר TGI 2012.

אני תמיד מקשיב לחדשות ברדיו (% שהגיבו בחיוב להיגד)

מקור: מן, רפי ולב-און, אזי. יוני 2013. דוח שנתי: התקשורת בישראל 2012 - סדרי יום, שימושים ומגמות. המכון לחקר מדיה חדשים, חברה ופוליטיקה בשיתוף יפעת מחקרי מדיה וקנטאר מדיה מחקרי TGI, בית הספר לתקשורת, אוניברסיטת אריאל בשומרון.

נתונים: סקר TGI 2012.

השוואה והאנטישמיות בעולמם של הצעירים

המסע לפולין כחוויה דורית מעצבת

משלחת הולץ לפולין במחנה בירקנאו

בית ספר הרב תחומי הולץ חיל האוויר

מאז הקמת המדינה נתפסה השואה כאירוע מכונן וחשוב בתרבות הישראלית, ומערכת החינוך הישראלי נרתמה בעוז כבר מראשיתה ללמד על השואה ולהנציח את הנספים. לזיכרון השואה היה גם תפקיד מרכזי בחינוך הציוני, שכן היא חיזקה את ההיגיון שעומד בבסיס התנועה הציונית (הקמת מקלט ליהודים) והעצימה את הממד הדרמטי סביב האפוס של עם שמסרב להיכנע וקם בכל פעם מחדש מהריסותיו.⁶⁸ אבל בשעה שרוב המיתוסים המכוננים של הציונות נחלשו בדור הזה דווקא מיתולוגיית השואה התחזקה.⁶⁹ יתכן שהדבר משקף את תנועת המטוטלת שישראל עברה מגישה של שלילת הגולה ודגש על ערכים של עוצמה ועצמאות חילונית, לגישה אמפאטית ופחות דוגמטית לסבל תוך התעצמות הזיקה היהודית.

לקחי השואה השפיעו ועודם משפיעים גם על גיבוש תפיסת העולם הפוליטית של היהודים בישראל, ובעיקר בסוגיות המרכזיות שנמצאות עד הים בלב המחלוקת הציבורית: צביונה היהודי של המדינה, הבטחת רוב יהודי, קליטת עליה, יחס למיעוטים, ויתורים טריטוריאליים וכיו"ב.

הדורות הראשונים במדינה (דור הניצולים והדור השני) גדלו על ברכי הזיכרונות מהשואה, ולמעשה, חוו אותם בביתם. עם השנים שולבה השואה בתוכנית הלימודים הממלכתית ברמות שונות. דור ה-XY הוא הדור הראשון שלמד את נושא השואה כתחום דעת מחייב וזאת על פי חוק שתיקנה הכנסת בשנת 1979 ויושם בפועל החל ב-1981. כעשור לאחר חקיקת החוק נערך מסע ראשון לפולין בחסות משרד החינוך.⁷⁰ דור ה-XY היה הראשון להשתתף במסעות אלה, אבל בתקופת בגרותם של דור ה-Y הפך המסע לפולין לחלק מהותי ובלתי נפרד מלימוד השואה, ויותר תלמידים מבקשים להשתתף בו.

נעמה גליל מציינת כי: "בשנות השמונים התעצם הצורך החינוכי במציאת עוגנים לחיזוק האידיאולוגיה הציונית ולביסוס צדקת הציונות בעיני הנוער. נוכח דורות שהגשימו, לחמו ובנו את המדינה, ולאחריו דור שמרד במוסכמות אך ניסה לבנות בדרכו נולד דור ה-Y לתוך ואקום אידיאולוגי. המערכת החינוכית והפוליטית זיהתה את הוואקום הזה ולמילוי ניסתה לכוון בין השאר באמצעות הוראת השואה והמסעות לפולין. נושא השואה הינו נושא קונצנזואלי, אולי היחיד בחברה הישראלית, ולכן ניתן להשית עליו עולם שלם של ערכים יהודיים ישראלים ואוניברסאליים ובאמצעותם לאפשר לבני הנוער חיבור מחודש לעשייה הציונית.

הבשלות לעסוק בנושא השואה היתרגמה למישור החינוכי בעצם הפיכתו של הנושא ליחידת חובה במבחני הבגרות. קיים קו משיק בין תחילת פירמול לימוד הנושא לבין ראשית המסעות.⁷¹

כאמור, דור ה-XY היה הדור הראשון שהשתתף במסעות במסגרת בני הספר, אולם בשנים הראשונות מספר

המשלחות שהשתתפו במסע היה מצומצם וגם מספר המשתתפים בהם היה קטן יחסית.

עם השנים הלכה והתמסדה מסורת הביקורים במחנות ההשמדה כחלק ממהלך חינוכי תחילה בתיכונים ואחר כך גם בצה"ל ("עדים במדים").⁷² דור ה-Y כבר גדל והתחנך במערכת חינוך שבה המסע לפולין נפוץ ורבים מבקשים להשתתף בו. כיום מאפיין המסע לפולין בעקבות שואת העם היהודי את גילאי העשרה, בדיוק כפי שהתרמילאות מאפיינת את גילאי העשרים, מסיימי השירות הצבאי, כך. המסע הפך למקובל עד כדי כך, שההימנעות ממנו נתפסת כהדרה על-ידי מי שידם אינה מושגת לממן את ההשתתפות בו.

מחקרים שעסקו בנושא המסעות הציגו ממצאים אמפיריים המעידים על כך שתלמידים, מורים, מנהלים ומומחים בתחום רואים את המסע לפולין כהיבט מרכזי בתוכנית הלימודים להוראת השואה וכחוויה רגשית בעלת עוצמה עבור המשתתפים.⁷³ 80 אחוזים מתלמידי כיתה ט' שנשאלו אם הם מתכוונים להשתתף במסע בעתיד, השיבו בחיוב. כלומר, שנים לפני שהם יכולים להשתתף במסע, קיימים אצלם מוכנות, רצון ועניין ליטול בו חלק. ניכר כי בחלק לא קטן של התיכונים קיימת תרבות ארגונית המעודדת את היציאה למסע כחלק מתוכנית חינוכית מובנית לתלמידי י"א-י"ב.

בשנת 1988 נסעו לפולין כ-200 תלמידים. עם השנים, גדל בהתמדה מספר המשתתפים, ועד סוף שנת 2013 יצאו יותר מ-400,000 תלמידים לפולין. עלייה משמעותית מורגשת מאז ראשית שנות ה-2000, כאשר מספרם של הנוסעים התקבע על למעלה מ-20 אלף לשנה. הצפי הוא שעד סוף שנת 2014 למעלה מ-30 תלמידי תיכון ישובו ממסעותיהם.⁷⁴

מספר בתי ספר ותלמידים שיוצאים למסע לפולין

השנה	מס' התלמידים	מס' בתי הספר
2003	22,455	284
2004	20,258	320
2005	21,871	340
2006	24,896	358
2007	26,303	383
2008	15,814	255
2009	23,853	425
2010	22,756	662
2011	25,252	508
2012	27,758	471
2013	29,424	---

מקור: גליל, נעמה. מסעות בני נוער לפולין בראי דור ה-Y, עבודה שהוגשה לפרופ' עוז אלמוג במסגרת הסמינר: מהצבר לחנוך - תרבות הצעירים בישראל, החוג ללימודי א"י, אוניברסיטת חיפה, 2014.

תרומתו והשפעתו של המסע לפולין על המשתתפים בו נתונים במחלוקת, ומעורר ויכוח בקרבה רבים. הוויכוח החל עוד טרם הפכו אלה לנחלת רבים מתלמידי התיכון הישראליים. הביקורות הן מזוויות רבות ונוגעות להיבטים שונים של המסע, החל מארגון לקוי ודגשים שגויים,⁷⁵ התנהגות לא ראויה של הצעירים, שתופסים את המסע יותר כאירוע חברתי כיפי (נסיעה לחו"ל)⁷⁶ ופחות כסיור לימודי (דבר המביא לא פעם להתנהגויות שאינן ראויות),⁷⁷ דרך אפליה

של מיעוטי היכולת הכלכלית,⁷⁸ ועד לביקורות פוליטיות (הטענה כי המסע מחזק תפישות לאומניות ומקדש המדינה על חשבון ערכים אוניברסליים).⁷⁹ אבל דומה כי על דבר אחד אין מחלוקת: למסע הזה נודעת השפעה על תפישת עולמם של הצעירים והצעירות. זאת במספר היבטים:

- למסע השפעה בכל הנוגע ללקחים מהשואה: הוא מחדד לצעירים את ההיגיון והערך המוסרי באידיאולוגיה הציונית (הקשר בין עבר העם היהודי להקמת מדינת ישראל) ואת חשיבות קיומו של צבא הגנה לישראל. המסע לפולין מחזק בצעירים את התודעה שיש להם כאזרחים מחויבות היסטורית להגן על מדינת ישראל, שהיא התשובה המוסרית והמעשית לאנטישמיות שהמיטה את השואה על העם היהודי.⁸⁰ זאת ועוד, מחקרים מראים כי המסעות גורמים לעליה משמעותית בתפישה כי ישראל זה המקום היחידי שצריך לחיות בו, שכל יהודי בגולה צריך להעלות לארץ, ושישראל הוא המקום הבטוח ביותר ליהודים לחיות בו. זאת ועוד, בני הנוער מרגישים אחרי הנסיעה שהם אוהבים יותר את ישראל וגאים בה, מרגישים כי זהו ביתם ואין הם מתכוונים לעזוב את הארץ.

- בנוגע לזהות היהודית, עולה מהמחקרים כי המסע לפולין גורם לבני הנוער להרגיש שלהיות יהודי זה דבר מסוכן. כמו כן, מגדיל המסע את תחושת הסכנה האישית של בני הנוער (במשתמע את החרדות שלהם).⁸¹

- גם היחס השלילי כלפי ערבים התגבר בעקבות המסע. אמנם בעקבות המסע סבורים בני הנוער כי יש להלחם נגד התופעות האנטי דמוקרטיות בעולם ובישראל, וכי יש לדאוג לכל בני המיעוטים, אולם יחד עם זאת, המסע גורם להם לראות בערבים איום גדול יותר על ביטחונם האישי ועל מדינת ישראל. תחושת הסכנה גדלה, ואיתה גדלה גם דחיית הערבים.⁸²

- הביקור במידן-אושוויץ-טרבלינקה-בלז'ץ-סוביבור ואתרי מוות נוספים ממחיש למבקרים בעיקר מהו נאציזם ומה היה "הפתרון הסופי" אבל מחמיץ את הדיון המוסרי הכללי ברצח עם. הזעזוע והרחמים העצמיים, שמולידים גם סצנות של בכי, מחליפים ניתוח מעמיק של נפש האדם ולמה הוא מסוגל להגיע בשל חולשותיו (באופן מוזר ומקומם הצעירים אינם נחשפים ברובם לממצאי הפסיכולוגיה החברתית אודות הנפש האוטוריטיבית ועוצמתו של הקונפורמיזם) ובשל חשיבה לא דמוקרטית. ואמנם סקרים מוכיחים שרק שיעור קטן מהצעירים עושה את החיבור בין אפליית המיעוט היהודי ורמיסתו לבים המחויבות של היהודים לשמור על ישראל דמוקרטית ושוויונית (ובכלל זה יחס למיעוטים).⁸³

אפשר לשער שדור ה-Y למד ויודע על השואה יותר מדורות קודמים.⁸⁴ אין ספק שהמסעות לפולין, לצד תוכניות העשרה נוספות שפותחו במערכת החינוך ובמערכות נוספות, היו שיקוף של המגמה הזו ותרמו לה באופן משמעותי.⁸⁵ היו לכך גם סיבות פדגוגיות: עד שנת 1981 נושא השואה לא היה חלק מבחינות הבגרות, ולימוד השואה נשא בדרך כלל אופי אידיאולוגי-רגשי ושימש פחות אתגר אינטלקטואלי. גם המחקר האקדמי בנושא השואה היה בשלבים התחלתיים בלבד, ולכן לא נוצר הבסיס לחומרי לימוד ראויים. התוצאה הייתה שבוגרי מערכת החינוך עד לשנות ה-80 למדו את נושא השואה באופן חלקי ולא מעמיק. התרחבות המחקר האקדמי במהלך השנים, תרמה ליצירת חומרי למידה ראויים ולהגברת הידע בתחום. גם התבגרותה של החברה הישראלית שהביאה לראיה רב ממדית של אירועים היסטוריים (כולל אירועים מכוננים בתולדות האומה), שינוי את דפוסי לימוד השואה. התוצאה היא שהשואה הפכה (בעיקר משנות התשעים) למאורע הבולט בהיסטוריה היהודית.⁸⁶ המאמץ שהשקיעה מערכת החינוך הממלכתית בלימוד השואה גם הפך אותו כגורם מרכזי בעיצוב הזיכרון, התודעה והזהות בקרב מורים ותלמידים.⁸⁷ בבגרות להיסטוריה שעושים תלמידי י"א-י"ב (מה שמכונה "היסטוריה ב'") 50 אחוזים מהחומר עוסק באידיאולוגיה הנאצית, עליית המשטר הנאצי לשלטון, המעבר של גרמניה מדמוקרטיה לנאציזם, מלחמת העולם השנייה, תהליכי ההשמדה ומרד הגטאות. 50 אחוזים הנוותרים עוסקים בין היתר בהקמת מדינת ישראל, במלחמת העצמאות ועוד.⁸⁸

עם זאת, המחקר מלמד שתפישת השואה אצל הצעירים היא בעיקרה רגשית ושטחית ונעדרת עומק אינטלקטואלי. לדעת נעמה גליל "הבט זה ניכר בספרי המסע שבתי הספר מוציאים לאחר שובן של המשלחות. מרבית הכותבים

עוסקים במראות אותם חוו ובתחושות שעוררו אצלם. אחת השאלות שהעסיקו את התיכונים יותר מכל הייתה איפה הם הצליחו 'להתחבר'. כמעט באף חוברת לא נמצא העלאת שאלות מתחום ההיקש והמחשבה על ההווה והעתיד, גם לא הקשר היסטורי רחב, או התלבטות בסוגיות של הומניזם ושאלות אוניברסאליות".⁸⁹

כיוון שהמסע נערך בפולין ולא בגרמניה, אצל צעירים רבים נוצר הרושם (לעתים התת-הכרתי) שפולין ולא גרמניה הנאצית, היא הגורם המרכזי בהשמדת היהודים.⁹⁰ זה יכול להסביר באופן חלקי מדוע בסקרים הם מפרידים בין גרמניה. הנה כי כן, סקרים מראים כי שיעור בני הנוער המתעניינים בשואה עלה בעשור האחרון באורח ניכר.⁹¹ אבל במקביל גם חל שיפור משמעותי בתדמיתה של גרמניה. הצעירים אמנם מודעים לתפקידם של הגרמנים ברצח העם היהודי, אך גרמניה נתפסת כיום לרוב כארץ אחרת, נאורה וידידותית לישראל, שלא יכול לקום בה משטר נאצי פעם נוספת.⁹² אפשר שזו אחת הסיבות לפופולריות העולה של ברלין כמקום מגורים.

אלו מבין הנושאים הבאים לדעתך לא ראוי להתברח עליהם:

סה"כ	גיל			
	דור ה-X	דור ה-XY	דור ה-Y	
10.9%	14.2%	12.8%	7.9%	אלוהים
2.7%	2.8%	4.6%	1.6%	ציונות
8.2%	4.7%	8.3%	10.1%	משפחה קרובה
3.5%	1.9%	5.5%	3.2%	חברים קרובים
54.0%	46.2%	60.6%	54.5%	אנשים בעלי מוגבלויות
3.5%	2.8%	5.5%	2.6%	יהדות
50.5%	53.8%	54.1%	46.6%	שואה
8.7%	6.6%	9.2%	9.5%	זכויות אדם
4.2%	6.6%	3.7%	3.2%	עדות
3.2%	1.9%	4.6%	3.2%	הגנה על הסביבה
26.5%	23.6%	29.4%	26.5%	מי שאיננו בחיים (מתים)
29%	29.2%	24.8%	31.2%	מותר להתברח על הכל
404	106	109	189	שכיחות
204.7%	194.3%	222.9%	200%	סך הכל

מקור: הסקר בוצע עבור מחקר דור ה-Y על ידי מכון המחקר פאנלס ב: 22-18 למאי 2013, באמצעות פאנל המשיבים האינטרנטי Panel4all (טעות הדגימה המרבית: ±4.9%).

נתונים: 404 משיבים, המהווים מדגם מייצג של האוכלוסייה החילונית היהודית בישראל (חילונית/ על פי הגדרה עצמית), מחצית נשים ומחצית גברים. התפלגות המדגם על פי דורות: דור ה-Y (בני 21-34): כמחצית הנשאלים; דור ה-XY (בני 35-44): כרבע מהנשאלים; דור ה-X (בני 45-55): כרבע מהנשאלים. התפלגות המדגם על פי מקום מגורים: תל אביב והמרכז: כ-50%; חיפה והצפון: כ-25%; ירושלים, יו"ש והדרום: כ-25%.

לחיות במדינת המרצחים

היחלשות הסטיגמה

ברלין
עוז אלמוג

ההגירה מארץ ישראל נחשבה ביהדות למעשה בלתי ראוי. חכמי ישראל קבעו לאיסור על ההגירה סייגים בודדים וחריגים, כגון: הגירה מחמת רעב, הגירה כדי להתחתן או ללמוד תורה והגירה לצרכי פרנסה ורפואה.

באתוס הציוני נחשבה העקירה מישראל להפניית עורף לחזון הלאומי, ולמצער לחולשה וכישלון אישי וחברתי. ביטוי לכך ניתן למצוא במושג השיפוטי "יורד" (היפוכו של המושג "עולה"), שהחליף את המושג הניטראלי "מהגר". התיוג השלילי של המהגרים כ"בוגדים ומשתמדים" הוא תולדה של חברה מלוכדת, אידיאליסטית וטוטאלית, שנלחמה על קיומה. זה היה מעט אכזרי, אבל אולי הכרחי בנסיבות ההן.⁹³

מלחמת ההתשה ומלחמת יום הכיפורים הולידו משבר ערכים לאומי. השיח הציבורי סביב סוגיית "הירידה" התלהט בעיקר לאחר שראש הממשלה דאז יצחק רבין כינה את היורדים "נפולת של נמושות" (בראיון עיתונאי ב-1976). דמותו של "היורד הישראלי" תויגה מכאן ואילך גם באמנות הפופולרית "כמי שבא לחפש חלומות בארץ ניכר (בייחוד בארצות הברית) וסופו להתאכזב ולהבין שאת האושר האמיתי ימצא רק בישראל".⁹⁴

בעקבות היפתחותה של ישראל לעולם והמעבר לכלכלת שוק תחרותית, הלך ופחת האנטגוניזם כלפי היורדים, והורחבה הלגיטימציה - לפחות בשתיקה - לחיים במדינות אחרות. המילה "יורד" הופיעה פחות ופחות בתקשורת, עד שכמעט ונעלמה מהשיח הציבורי.

מהפכת התקשורת והניידות (הוזלה במחירי טיסות, רשת אינטרנט מהירה וסלולרי בינלאומי) הפכו את השהות מחוץ למולדת (כולל לתקופות ארוכות) לחלק מסגנון החיים של אנשי עסקים, מדענים, רופאים, עורכי דין, אנשי תקשורת, אמנים, ספורטאים ועוד. גם בישראל חדרה ההכרה כי ניידות אוכלוסיה היא תופעה טבעית, במיוחד בקרב השכבה המשכילה והיצירתית, שמחפשת להפרות ולהיות מופרה, ללמוד, לפרוץ שווקים ולמקסם רווחים. גם מהפכת התקשורת הדיגיטלית תורמת להפחתת הסטיגמה שכן היא מאפשרת למהגר לשמור על קשר רציף עם חבריו ושאריו במולדת.

הלגיטימציה הזוחלת להגירה נבעה גם משינויים בקוד הערכים, שעליו עמדנו בפרקים קודמים, ובעיקר השתלטות האוריינטציה האינדיבידואליסטית והחומרנית. משבר הדיור ויוקר המחייה הוסיף למגמת ריכוך התדמית מכיוון נוסף. משנוכחו ההורים בקושי של ילדיהם, בני דור ה-Y, להתפרנס ולקנות דירה בישראל, החלו מחזקים את החלטת ילדיהם לנסות את מזלם מעבר לים.

החברה הישראלית כיום לא רק שמגנה פחות את המהגרים, אלא שרבים רוכשים הערכה למי שהצליח "בליגה הבינלאומית" ורואים במהגר "שעשה את זה" "גאוה ישראלית".

הקמבק של שיח הירידה

ואף על פי כן, השיח על "הירידה" מסרב לרדת מסדר היום הישראלי. לאחרונה הוא לבש פנים עדכניות, המשקפות את המשבר הכלכלי ואת תחושת חוסר הוודאות והייאוש בעקבות החמרת הסכנות הביטחוניות.

המגמה הזאת החלה בראשית 2002, כאשר חבר הכנסת דאז משה ארנס הציע, לקראת הבחירות ב-2003, להרחיב את זכות הבחירה גם לישראלים השוהים בחו"ל. מנתונים שנאספו על היורדים, לקראת הדיון בוועדת חוקה חוק ומשפט בנושא בכנסת, התברר כי בכל רגע נתון חיים כמיליון ישראלים בחו"ל (כמחציתם בעלי זכות בחירה). עוד נמצא שבני 20-34 עוזבים את ישראל בשיעורים הגבוהים ביותר.⁹⁵

כצפוי, הפוליטיקאים מהמחנות השונים ניצלו את המידע הזה לניגוח הדדי. כאשר התברר שהצבעת הישראלים בחו"ל עשויה להטות את כל מערכת הבחירות, דוללה ההצעה למתן זכות בחירה רק לשליחים רשמיים של ישראל בחו"ל (מדובר במספר מאות בלבד).

סקר של קרן אדנאור הגרמנית שנערך ב-2007 - שנה אחרי סיום מלחמת לבנון השנייה - הקים שוב את הארי מרבצו. הסקר חשף כי קרוב ל-42 אחוזים מהישראלים זכאים לאזרחות באחת ממדינות האיחוד האירופי או ארצות הברית וקנדה על סמך האזרחות אותה מחזיקים או החזיקו הוריהם או סביהם. רבים מהם מתכננים אמנם להמשיך לחיות בישראל, אך בכל זאת פועלים להוצאת אזרחות זרה "לעת צרה" להם ולמשפחותיהם.⁹⁶ העובדה שבישראל מותר להחזיק באזרחות כפולה תרמה לביקוש הגובר. לא מעטים גם קונים נכסים בחו"ל הן להשקעה והן כדירה משפחתית נוספת, מה שהופך אותם בעקיפין לבעלי אזרחות או לפחות לבעלי זיקה נוספת.

לסקר זה הצטרף סקר נוסף באותה השנה מבית היוצר של גאלופ העולמי. 20 אחוזים מהישראלים שהשתתפו בסקר טענו, שהיו מהגרים לצמיתות למדינה אחרת, לו רק הייתה ניתנת להם ההזדמנות.⁹⁷ כאן נעיר שהנתונים הללו עמדו בסתירה (שחוזרת על עצמה עד היום)⁹⁸ לממצא אחר שהופיע באותו סקר והוצנע בדיווחים: הציון הממוצע שנתנו הישראלים לאיכות חיהם היה גבוה בהרבה מהממוצע העולמי וקרוב יחסית לדנמרק אשר נמצאה בראש הטבלה. עם זאת, כבר אז הסתמנה מגמה נוספת, שמאפיינת את ישראל עד היום: בקרב קבוצות הגיל הצעירות ניכרה נטייה גבוהה יותר לרצות לחיות מחוץ לישראל, מאשר בקרב האוכלוסייה הישראלית הבוגרת.⁹⁹

ההד הצעירי ששוררו הסקרים הביא את משרד הקליטה לגבש תוכנית לעידוד החזרה של יורדים. סיבה נוספת לגיבוש התוכנית הייתה הירידה החדה במספר העולים לישראל - זאת בשל מיצוי הפוטנציאל של העלייה מבריה"מ לשעבר.¹⁰⁰

הדיון סביב הירידה קיבל טוויסט עדכני בעקבות פרסום דו"ח מקיף של הכלכלנים, אריק גולד ועומר מואב, שכותרתו "בריחת מוחות מישראל".¹⁰¹ לטענתם, מה שמדאיג בירידה הוא העובדה שאלפי אנשי היי טק ומדענים ישראלים עובדים וחיים בחו"ל מחוסר ברירה.

אם עד לפרסום המחקרים הללו - שסוקרו בהרחבה בתקשורת ונדונו גם בכנסת - הדימוי של ה"יורד" היה של אדם שטחי ורודף בצע, הפעם הירידה קושרה לשכבה המובילה בישראל. גם מוקד האשמה עבר הסבה סמלית: במקום להאשים את היורדים בבגידה, הופנתה האצבע המאשימה למדינה שבוגדת בהם.¹⁰²

מחקר נוסף, שפורסם בשנת 2008 על ידי הכלכלן דן בן דוד, הוסיף שמן למדורה. נטען בו כי היחס בין מספר המרצים הישראלים הנמצאים בארצות הברית לבין המספר בארץ גבוה מן היחס המקביל בכל מדינה אחרת.¹⁰³

חשוב להעיר כי הטענה על "בריחת המוחות" סובלת מתשתית ראייתית בעייתית, הן בשל קשיי מדידה והן בשל ערשם ערכיים.¹⁰⁴ נזכיר כי המדע הישראלי מעודד צעירים ללמוד ולהשתלם בחו"ל (דוקטורט ופוסט דוקטורט). יתר

על כן, חלק גדול מהמעבדות הגדולות והעשירות נמצאות באירופה ובארה"ב, וטבעי שמדענים ישאפו להגיע אליהן. למעשה, אפשר לראות בהגירת משכילים בכלל ושל אנשי מדע בפרט מהלך אבולוציוני טבעי בעולם גלובלי.¹⁰⁵

מחאת הצעירים של 2011 העלתה שוב את סוגיית הירידה מהארץ על סדר היום. הפעם קושרה התופעה לבעיה הבוררת והמעיקה של יוקר המחיה (בעיקר מזון ודירה) ואי-השוויון בנטל. בשלהי יוני 2011 הופיע במדור הדעות של Ynet מאמר של בחור צעיר בשם יוני גבע, שהזדהה כבמאי ומפיק הגר בתל אביב. הזעקה היתה אותנטית: "נתנו את שלוש השנים הטובות ביותר שלנו להגן על המדינה הזו בגופנו, תמורת שכר זעום וסמלי. [...] אנחנו אלו שמביטים החוצה אל מדינות המערב ומבינים שכוח הקנייה שלנו קטן בהרבה מזה של בני גילנו בעולם הגדול. אנחנו מרוויחים פחות מהם ומשלמים יותר. אנחנו מתחילים לחשוב לעצמנו, בתחילה בשקט, ואז בקול רם, אולי עדיף יהיה לעזוב? [...] בינינו לבין עצמנו, בפאבים, בבתי הקפה, במקומות העבודה, השאלה הזו עולה יותר ויותר: אולי נהגר למקום שבו במשכורת ממוצעת אפשר לקנות רכב, לשכור דירה, לקנות מזון במחיר שפוי וליהנות מתחבורה ציבורית ראויה. כן. הגעגועים יהיו קשים, אבל כשאנחנו מביטים אל העתיד ועושים את החשבון הפשוט, המספרים אומרים לנו שלא נצליח לחיות פה בכבוד, שלא לדבר על לגדל משפחה. [...] אני לא מתכנן לעזוב. אני אוהב את המדינה הזו בכל לבי, המשפחה החברים והתרבות שלי נמצאים כאן. אבל אשקר אם אומר שלא עשיתי עם עצמי את החשבון, בדקתי את המספרים, וכרגע הם נגדי ונגד חבריי. והתחושה היא שלאף אחד לא באמת אכפת. על זה אנחנו נאבקים."¹⁰⁶

כעבור מספר ימים התפרסם באותו מדור מאמר נוקב לא פחות, שכותרתו "הדשא בגרמניה ירוק יותר",¹⁰⁷ המחבר היה סטודנט בן 26 בשם צחי ברדה, שחי בברלין: "אחרי שלוש שנות שירות בצה"ל, חמש שנות עבודה בשכר שמגרד את הממוצע וניסיון כושל אחד ללימודים אקדמיים ברי מימון ביוקר המחיה הישראלי - נשברתי. החלטתי לארוז את המחברות ולנסות את מזלי מעבר לים. אני לא אוהב את המילה יורד. ישראל היא עדיין הבית שלי, מקום שאני אוהב, מקום שאליו אני רוצה לחזור. אני לא מרגיש כמי שהפנה עורף למדינה, אלא כמי שהמדינה הפנתה עורף אליו. שלמרות שנתתי שלוש שנים מחיי, והמשכתי ותרמתי 23 אחוזים מס שולי על שכר שגם ככה לא ממש מספיק ליותר מלממן שכירות, תחבורה ומזון אם ההורים לא עוזרים לך - לא קיבלתי את התמורה המינימלית - הסיכוי להתחיל את חיי הבוגרים בלי להיאבק מדי יום על קיומי." בהמשך מנה ברדה את היתרונות של החיים כסטודנט בברלין:

"אוניברסיטה ציבורית בגרמניה לא גובה שכר לימוד. לא רק מאזרחים - מכולם. [...] שכר הדירה שלי, בדירת 60 מטר עם שותף ומרפסת במרכז קוטבוס, 15 דקות הליכה מהאוניברסיטה, 1,100 שקלים בחודש. כולל חשמל, מים, ארנונה, חימום, אינטרנט וטלפון. 50 אחוזים הנחה לסטודנטים בתחבורה הציבורית זה נחמד. בגרמניה אני מקבל כרטיס לנסיעה חופשית בתחבורה הציבורית, עירונית וביין-עירונית, בכל מדינת המחוז, תמורת 1,000 שקלים בשנה. התחבורה עובדת שבעה ימים בשבוע, 20 שעות ביממה. [...] כשאני רוצה להתאוורר ולצאת, אני משלם בין 10 ל-15 שקלים על כוס בירה, וכנ"ל על מנת שווארמה. וכשרציתי לצאת לחופשה, ב-250 שקלים טסתי ללונדון. הלוך-חזור. כן, זה עולה פחות מטיסה לאילת. [...] ישראל, במקום לשמור עלינו, הצעירים שמשרתים, עובדים ולומדים - דוחקת אותנו החוצה, והופכת את האופציה של להיאבק על האפשרות לחיות ולבנות עתיד כאן, לפחות ופחות הגיונית. אני רוצה לחזור. אני מתגעגע לאנשים, לים, לכירה מכבי, למשחקים של בית"ר, לבמבה ולחומוס. אבל ככל שעובר הזמן, החיים בישראל נראים כמו מותרות, כמו משהו שאני יכול להרשות לעצמי במשך שבועיים-שלושה בשנה, אבל לא כדרך חיים."

המאמר הזה שקישר באופן ישיר וגלוי בין יוקר המחיה בארץ לבין ההגירה, זכה למאות תגובות מקצתן מגנות ומקצתן תומכות. כך למשל כתב אחד המגיבים: "אין מה לכעוס עליך. בסך הכל אתה מתאר את המציאות. אותה מציאות שכאן בישראל אנחנו מתלוננים עליה השכם וערב בלי לעשות כלום בקשר לזה. אז הפעם זו ההזדמנות האחרונה של החברה לשכנע את הצעירים להישאר. והנה רמז - לקלל את מי שרוצה לעזוב לא תהיה התחלה טובה. בהצלחה לכולנו."

המאמר היה הפרומו לפולמוס הולך ומתלהט (בעיקר בכמות Ynet ובפייסבוק), על עזיבת הצעירים בשל קשיי קיום, כאשר הוא מתודלק בכל פעם מחדש במאמרים ישירים ומתריסים בנוסח דומה.

עיתון הארץ פרסם בשנת 2012 סקר שהצביע על כך כי 37 אחוזים מהישראלים שוקלים לעבור לחיות בחו"ל מתישהו בעתיד. אצל רובם הסיבה העיקרית הייתה הקושי להתקדם כלכלית. ראוי לציין כי רק 2 אחוזים מכלל הנסקרים ציינו שבסופו של דבר הם ממש בטוחים שיהגרו לארץ אחרת. כלומר מדובר בעיקר בפנטזיה, אף שגם פנטזיה מבטאת תפישת עולם וסולם ערכים.¹⁰⁸

ההזדהות של לא מעטים עם היורדים יצרה תחושה שלא כולם מפנים עורף למהגר ולא כולם רואים בו בוגד. רבים קישרו באופן טבעי בין המצב הכלכלי והמשבר הפוליטי לבין ההגירה. בעיניהם לאקט של ההגירה היתה גם אמירה פוליטית, ולכל הפחות הוא היה בעיניהם צעד מתבקש, לאור מה שתואר כבגידתה של המדינה באזרחיה. המסר היה: אתם בגדתם בנו, אז אל תתפלאו שאנחנו עוזבים.

מבחר של תגובות: "החיים בארץ קשים לבלי נשוא, במיוחד עבור הצעירים. מי שיכול להקל על חייו שינדוד בעקבות הפרנסה. למה לא?"; "זה לא מעניין לי את הזרת השמאלית איפה את גרה ולמה. תעשי מה שבא לך בברלין, בטוקיו או קנדה. בחרת שלא לקשור את גורלך בגורל האנשים שחיים פה, זו זכותך המלאה"; "חיים רק פעם אחת! אז צריך להיות איפה שטוב לך; בוא נגיד את האמת: ישראל לא אותה מדינה יהודית שהתיימרה להיות. ואם צריך לבחור לחיות בין גויים אירופיים או גויים ישמעליים הבחירה פה ברורה!"; "כל הכבוד לך. תצליחי! עדיף מאשר להיות פראייר ולראות איך"; "את לא חייבת לאף אחד חשבון"; "רק בישראל עושים לינץ' ליורדים. איטלקים, סינים, צרפתים, בריטים ועוד עוברים למדינות אחרות כחלק משיקול כלכלי וזה מאוד מקובל"; "נמאס כבר מהעליהום שעושים על כל ישראלי שהחליט להגר לארץ אחרת. אנחנו חיים רק פעם אחת וצריך לנצל את הזמן הזה כדי לחיות באיכות. תירצו או לא אבל ישראל זאת עוד מדינה דתית במזרח התיכון שלא מתאימה לאנשים אינטליגנטים ומתורבתים. כל אדם שהוא לא ערס מטבעו תמיד ירגיש פה זר, גם אם הוא צבר!"¹⁰⁹

גם תחושת השייכות של הישראלים הולכת ונחלשת. המדינה, לטעמם של רבים, פרמה במו ידיה את חוט השייכות הקושר בינה לבין חלק גדול מאזרחיה בתהליך שנמשך עשרות שנים. הסיאוב הפוליטי, אי השוויון בנטל ובחלוקת המשאבים, מערכת החוק והמשפט המתפוררת, החינוך המידרדר, הוולגריות ביחסי אנוש - כל אלה הביאו לתחושה שהמדינה הופכת דתית יותר, לאומנית יותר, חומרנית יותר ואנוכית יותר, ואנשים המגדירים עצמם הומאניים מתקשים להתחבר אליה.

היטיב לתאר את התחושה נעם מנלה, חוקר ומרצה המתמחה בשינויים חברתיים בראיון ל"הארץ": "אולי לא פוליטיקלי קורקט לומר זאת, אבל האשכנזים הפכו ממי שהמדינה ייצגה אותם למי שיש להם מגזר משלהם [...] האשכנזים הופכים לעוד מגזר, בדומה לחרדים, ערבים ורוסים. הרבה אשכנזים נוהגים להפטיר בהומור הפכנו למיעוט מבוטל, ובהתאם לזה אנשים שואלים את עצמם מה מחבר אותי לכאן? היום אדם מחפש שייכות מתוך תחומי עניין וערכי חיים, ולא רק שייכות לאומית. אם אני מרגיש תחושת ניכור, עדיף להרגיש את זה במקום נוח יותר על פני הגלובוס, שגם מציע לי אפשרויות מגוונות ומעניינות להתפתחות מקצועית. סטארטאפיסט ישראלי צעיר יכול להרגיש קירבה רבה יותר לסטארטאפיסט אמריקאי בעמק הסיליקון מאשר לשכן שגר בדלת ממול."¹¹⁰

סערה בגביע מילקי

ביולי 2013 פורסם בדף ה'סטאטוסים מצייצים' סטאטוס פרובוקטיבי וסמלי שכתב צעיר בשם חן בן ארי. השורות הראשונות היכהבו: "אני בן 27 נכד לסבא לוחם פלמ"ח שהניף עם חבריו את דגל הדיו המיתולוגי, שחצה את התעלה עם הטנדר שלו והקים את קיבוץ מלכיה, והחלטתי לרדת מהארץ. למה? כי אני פטריוט!"

בהמשך כתב:

"אני יורד מהארץ וכתבתי לכולם מכתב פרידה או אולי בעצם קריאת השכמה לכולנו...

(אם זההתם תשתפו... תודה)

אני לא פחדן ואני לא בורח פשוט אני חושב שאם אני אלך, אם כולנו נלך, המדינה אולי תתגעגע אלינו ותרצה להשתנות בשבילנו כדי שנחזור.

שירתתי בצבא 3 שנים כמדריך גרנ"ע, חינכתי והייתי אחראי למספר לא מבוטל של מלש"בים שהתגייסו בזכותי לצבא, עשיתי זאת עם פרופיל 64 (חולה אסטמה) למרות שיכולתי לאכול חינם כג'ובניק. סיימתי בגרות עם ממוצע 94 ואני לקראת סיום תואר ראשון בפסיכולוגיה, ההורים שלי נשואים ויש לי עוד 3 אחים קטנים וגם הספקתי להתחתן עם האהבה הראשונה שלי מכיתה י'.

אני סיפור נורמאלי של ישראלי שטייל בתאילנד ועבד בעגלות והיה איש מכירות באורנג' ועשה כסף ונהנה מהחיים והיה פשוט ילד ואז נער ואז חייל ואז צעיר נורמטיבי כמו כולנו ועדיין החלטתי להפר את אחד הכללים החשובים שלי ולרדת מהארץ.

אני ציוני בכל רמ"ח אבריי, אני יהודי וצם ביום כיפור ואוהב לשמוע אינפקטד וקפטן הוק אבל גם דודו אהרון והפרויקט של רביבו וגם כוורת ושלום חנוך, אני אוהב את מכבי ת"א ואני מעורב בפוליטיקה, יש לי אפליקציית חדשות של מאקו, חדשות 2, הארץ, Ynet, וואלה. אני מחובר למדינה ואני אוהב אותה, אבל המדינה שמה עלי זין ואין לי כוח אליה. [...]

אני ואשתי מרוויחים 15 אלף שקל נטו בחודש ומשכירים דירה ויש לנו דלקן אחד ורכב אחד על שמנו, לא יצאנו לירח דבש ואנחנו לא משתוללים בעיר וזורקים שטרות באוויר, אלא 2 ילדים שהתחתנו וחולמים להביא ילד לעולם, ותוך כדי ניסיון לחסוך מנסים להישאר גם שפויים.

בית לא נצליח לקנות ב-10 שנים הקרובות, זתומרת אנחנו יכולים אבל לפני אנחנו צריכים לעבור לגור אצל ההורים ולא להזדיין 5 שנים כדי לחסוך. ואם נצליח לשרוד את זה ולהישאר ביחד ניקח משכנתא שתהיה שוות ערך לשכירות וכל חודש נלך אחורה במקום קדימה, כי יקר לחיות פה. [...]

אז אין לי בית ואני לא יכול להגיד כלום לאף אחד ואני לא יכול להביא ילד לעולם, אז מה נשאר לי בעצם? להמשיך להיגרר, להמשיך להלחם, על מה? על הציונות? על אהבת הארץ? שתזדיין המדינה שמזיינת אותי יום יום, אני הולך לאהוב מדינה אחרת שאולי תאהב אותי בחזרה! כי אני פטריוט, אני פטריוט למי שמוכן לקבל את הפטריוטיזם שלי. אף אחד לא הגדיר לי את הציונות בתור מלחמת סכינים על חניות, אף אחד לא אמר שאני רוב החברים בגילי צריכים לשבת ולממן פה ציבור שלם של אוכלי חינם. אף אחד לא אמר שבשביל שלא יעברו עליך אתה חייב להיות חזק. [...]

אני אחד והשכן שלכם הוא עוד אחד והחבר מהתיכון הוא עוד אחד, בוא נשאר אותם פה עם ערסים וחרדים וגנבים ואנסים ופוליטיקאים מפיונרים מושחתים, ואז אולי הם יתגעגעו לפראיירים שפעם חיו במדינה המזדיינת הזאת כמוני.

אני יורד מהארץ אני אחזור כשיהיה פה נורמלי שוב! להתראות!!!!!!!"

כצפוי, רוב המגיבים הטיחו בכותב דברי ביקורת. אבל היו לא מעט, רובם צעירים, ששיבחו את כנותו ותמכו בתזה שלו. הפוסט זכה ללא פחות מ-9,850 לייקים ו-3,300 שיתופים.

סמוך לפרסום הסטאטוס של בן ארי פירסם צעיר נוסף בשם בן שגב סטאטוס ובו צילום של חשבונת המפרטת קניות שערך בחנות בברלין. בסופו נכתב: "רוצים לנחש כמה שילמתי? מחיר הקנייה עמד על 22.79 אירו - כלומר 107 שקלים. כמה הקנייה הזו היתה עולה בישראל? פי שניים? פי שלושה?"

כעבור מספר חודשים, עלה הדיון מדרגה מבחינת ההד הציבורי ונפח ההשתתפות. זה קרה בעקבות סדרה של שלוש כתבות שפירסם מתן חודורוב, הכתב הכלכלי הצעיר של ערוץ 10, במסגרת מהדורת החדשות המרכזית.¹¹¹ הכתבות עסקו במצבם הכלכלי העגום של הצעירים בישראל: "דור ללא פנסיה" - על אודות הסדרי הפרישה הירודים המצפים בעתיד לעובדים בני חמישים ומטה; "אדמה משוגעת" - שבחנה האם למדינה יש אינטרס להעלות את מחירי הדיוור לזוגות הצעירים; וגולת הכותרת: "היורדים החדשים" - שתיעדה את תופעת ההגירה בקרב צעירים מישראל לאירופה ולארצות הברית בשל יוקר המחיה בארץ.¹¹²

המרואיינים שהופיעו בסדרה היו צעירים רווקים ובעלי משפחות, המתגוררים במקומות משגשגים בעולם - ניו-ג'רזי, לונדון, וגולת הכותרת - ברלין. הם נהנים מאיכות חיים הנובעת, בין השאר, מיכולתם לחיות בנוחות מהכנסתם השוטפת. כדרכן של כתבות עיתונאיות הן לא דנו בכל המשמעויות של העקירה מישראל,¹¹³ אבל האפקט של צעירים שלא רק שאינם מצטדקים על הבחירה שלהם, אלא מטיחים כתב אשמה בישראל ומקשרים זאת למחאת 2011 (בכחינת "אמרנו לכם") - עשה את שלו.

חודורוב לא הסתפק בראיונות, וכדי לתקף את ממצאיו יזם סקר, שמצא כי "לא פחות מ-51 אחוז מהישראלים שקלו להגר מהארץ בשל יוקר המחייה ומשבר הדיור החרף. והנתון הזה לא כולל, כמובן, את אלה שכבר עשו זאת.¹¹⁴

התקשורת רעשה וגעשה. אפילו יאיר לפיד, שר האוצר, מיהר להגיב: "תסלחו לי אם אני קצת חסר סבלנות לאנשים שמוכנים לזרוק לפח את הארץ היחידה שיש ליהודים כי בברלין נוח יותר." תגובתו הנרגנת של מי שכבר נתפס בקרב חלקים נרחבים בתקשורת ובקרב צעירים רבים, כהבטחה שהכזיבה, הגבירה את הלהבות.

Ynet, שהרבה לעסוק עוד קודם לכן במצוקת הצעירים בישראל, עלה על הגל, ופרסם סדרת מאמרים (רובם נכתבו על ידי צעירים שהיגרו), תחת הכותרת המתריסה "להגר או להישאר?", שהולידה אלפי תגובות ומאמרי דעה רגשניים.¹¹⁵ גם כלי תקשורת אחרים הקדישו מאמרים לתופעה וזכו למבול של תגובות בסגנון: "לא עוזבים מולדת בשביל כמה אלפי דולרים לשנה"; "יש המון מדינות בעולם למה דווקא גרמניה?"; "הכל זול בברלין. במיוחד ליהודים הגו חנם.... ומקלחות על חשבון הבית"; "אל תשכח סבון חנם, תספורות חנם, לא צריך ת"ז זה מסומן על היד"; "חיים באשליה. האנטישמיות הגרמנית המושרשת לא חלפה מהעולם"; "נראה אתכם כשגלוחי הראש יתפנו מהשחורים לטפל בכם"; "אין כמו לגור ולקבל דרכון מאלו שרצחו את המשפחה שלך"; "שמעתי שדכאו יפה בעונה זו של השנה"; "שמעתי שהעבודה בברלין משחררת".

הפולמוס היה דועך מהר, כדרכם של פולמוסים לוחטים בתקשורת, אלמלא פתח בספטמבר 2014 ישראלי שחי בברלין קבוצת פייסבוק בשם "עולים לברלין". גם הוא פירסם תמונה של חשבונית ולצידה כתב: "אחד הדברים שאנחנו הכי מתגעגעים אליהם בישראל הוא מילקי. שימו לב לתמונה של המחיר של המילקי גרסת ברלין (שבגרמניה הוא גם גדול יותר) רק 0.19 יורו. 80 אגורות ישראליות. מילקי בישראל ... עולה קצת מעל 3 שקלים ליחידה." הסטטוס הזה, שצוטט גם ב-Ynet, הדליק מדורה תקשורתית ענקית.¹¹⁶

נאור נרקיס, יוזם הפרובוקציה התורנית (שסוקרה בעניין בגרמניה), שמר תחילה על מעטה אנונימיות, מה שהגביר את העניין סביב הפרסום. אבל בהמשך, כאשר הלחץ התקשורתי גבר, הוא נחשף בשמו ובפניו בריאיון לחדשות ערוץ 10. הסתבר שמדובר בצעיר בן עשרים וחמש, שעונה על הדימוי הישראלי הסטריאוטיפי של "מלח הארץ".¹¹⁷

נרקיס תקף בריאיון את ראש הממשלה בנימין נתניהו, וטען שלא מספיק לשרוד בישראל - הדור שלו מצפה גם לחיות טוב בישראל על מנת להישאר בה.¹¹⁸

החיבור בין הביקורת על יוקר המחיה, שנאמרה בלשון בוטה ומתריסה, לבין הקריאה של צעיר משכיל להגר לברית גרמניה, יצק שמן למדורה. מצד אחד קבוצת הפייסבוק 'עולים לברלין' משכה מזדהים נוספים (נרשמו לה מעל 15 אלף חברים) והצמיחה קבוצות נוספות ברשת החברתית, המעודדות ומסייעות לישראלים להגר לחו"ל ('עולים לקנדה', 'עולים לניו-יורק' ועוד). מצד שני, הזעם והביקורת החברתית על הקריאה הגלויה להגר גברו והתפשטו. הפייסבוק הפכה לזירת התגוששות שהתחברה למחלוקת הסוערת בין ימין לשמאל, או יותר נכון בין תומכי ביבי לשונאיו.¹¹⁹

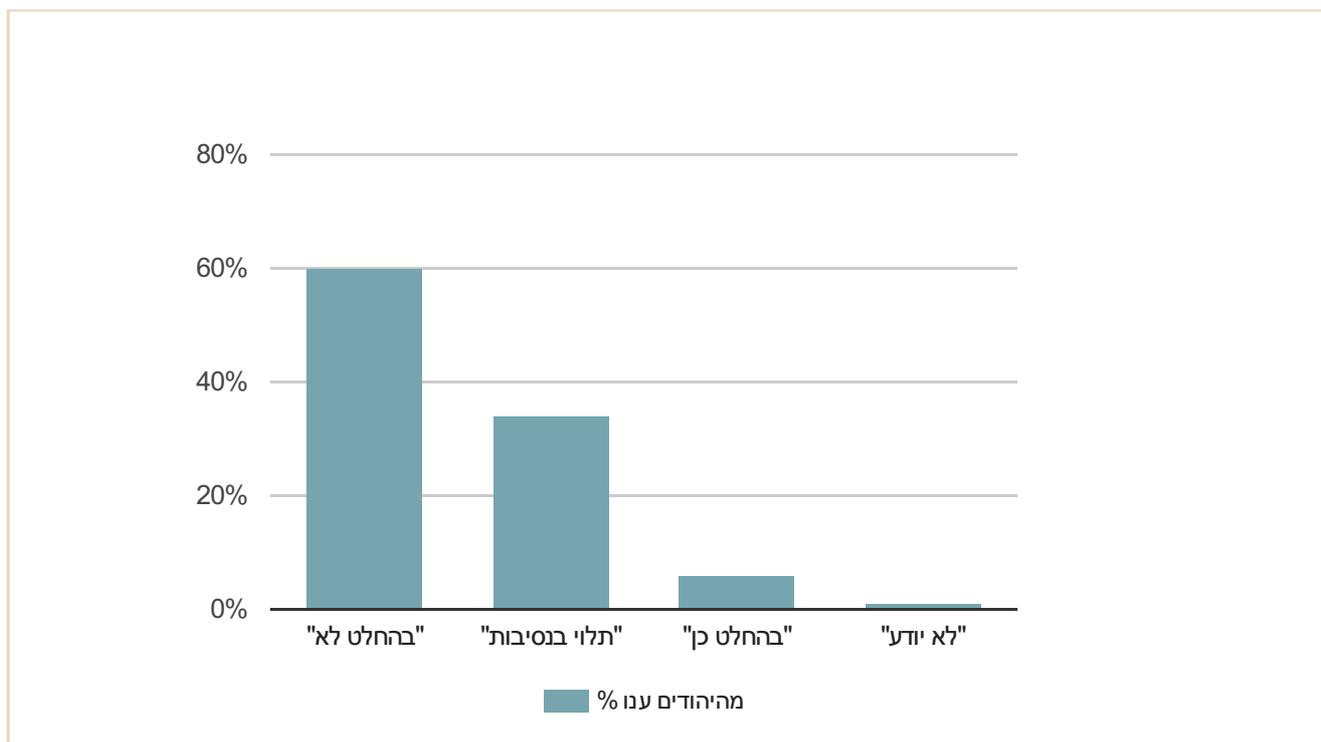
שיח הירידה תודלק מחדש בעקבות מלחמת "צוק איתן" בעזה, שהחריפה את המתח בין הימין לשמאל והעלתה שוב תהיות קשות אודות פגיעותה של מדינת ישראל. גורם נוסף לחידוש השיח על הירידה היה המשבר הפוליטי המחריף שהביא בסופו של דבר להקדמת הבחירות ולהרכבת ממשלה חדשה. הפעם הגפרור שהצית את האש היה מאמר פרובוקטיבי שפרסם העיתונאי רוגל אלפר ב"הארץ" תחת הכותרת המתריסה "אני צריך לעזוב את הארץ":

"אני צריך לעזוב את הארץ. ישראליותי ויהדותי אינן מרכיבים חיוניים בזהותי. אני נושא דרכון זר. לא רק במובן הטכני. גם במובן הנפשי. ישראל היא ביתי, אבל זה לא נכון לומר שאין לי בית אחר. [...] יש לא מעט מדינות שבהן אני מסוגל להשתקע, להתפרנס ולחוש בנוח. כמו כל אדם שמאמין בנחרצות שהוא חי רק פעם אחת ושיש לו זכות לממש את מאווייו האישיים ולשגשג, מתוך הידרשות למינימום של הקרבה למען המדינה שבה הוא משלם מסים ומקבל שירותי חינוך, רווחה וכו' - ברור לי שישראל מציעה לי דיל גרוע, ושיש בעולם הרבה דילים טובים לאין שיעור. כמו כל הורה שמאמין שלילדיו אין שום חובה פטריוטית כלפי ישראל העכשווית ושאין הם צריכים לסכן את עצמם או למות בשירותה, אין ספק שאני עושה להם עוול כשאני מגדל אותם כאן."¹²⁰

אלפר איננו בן דור ה-Y וספק אם רוב הצעירים מהדור זה יכולים להזדהות עם הטענה הביקורתית שהוא ביטא. מצד שני, אין ספק שהוא ניסח הלך רוח כללי שהולך ונעשה רווח, ללא קשר להשקפה הפוליטית: השיקול אם לחיות בארץ הוא לא רק אידיאולוגי ואולי אפילו בעיקר לא אידיאולוגי, אלא שיקול פונקציונאלי, "עד כמה החיים כאן נוחים לי". הדברים הללו באו לידי ביטוי גם בסוג התגובות שאלפר קיבל ברשת החברתית.

אסוציאציות טיפוסיות למילה "יורדים" בקבוצת המיקוד:
 "מונח לא מתאים - משמעות שלילית ללא סיבה, איש איש ומה שמתאים לו. אין סיבה שהגירה לישראל תהיה עליה ונסיעה לנסות את מזלך במקום אחר תהיה "ירידה" - מיושן."
 "מוגזם לגנות אותם! ישראליותי ושאר אחד כזה בכל מקום שיהיה."
 "אני מברכת את כל מי שעובר או יכול, אפילו קצת מקנאה. למרות שאני יכולה כי יש לי עוד אזרחות, אבל לא כל כך ישים כרגע..."
 "יש בזה משהו אנוכי אבל מצד שני גם לא הכי הוגן לגנות אותם. יש אנשים ששם יכולים לפרוח ופה הם מתקשים לעשות זאת... מה גם שישראלים מצליחים בחו"ל זה גם כבוד למדינה לעיתים."
 "כיום זה כבר מוגזם. כל אחד יעשה מה שטוב לו, ומי שמתערב בד"כ לא יודע מה הסיבה לעזיבת הארץ, אולי המצב הכלכלי חייב זאת, וזה עדיף על פני לבקש נדבות"
 "יכול להיות שפעם זאת הייתה מילת גנאי. היום אני לא רואה את זה כגנאי. אלא תיאור מצב וזהו."
 "אני מבינה את הגישה בעבר, היא התאימה לתקופה. זה לא רלוונטי יותר"
 "מצד אחד חלום, תמיד נדמה ששם יותר טוב, יותר קל, כסף יותר טוב, חיים פחות קשים. מצד שני נוגד את אהבת הארץ, הרצון לשמור עליה ועל אופיה, לא לברוח ולהתמודד עם המציאות."
 "אפשרות בריחה. אולי אופצייה טובה יותר כלכלית אך אין תחליף לישראל כבית"
 "עברתי בחול כבר בחיי, חיים בחול זה חלום כלשהו שלי, אזרחות נוספת כבר יש, המדינה דיי מעודדת את זה."

האם היית מוכן לעזוב את ישראל ולעבור לחיות בארץ אחרת?

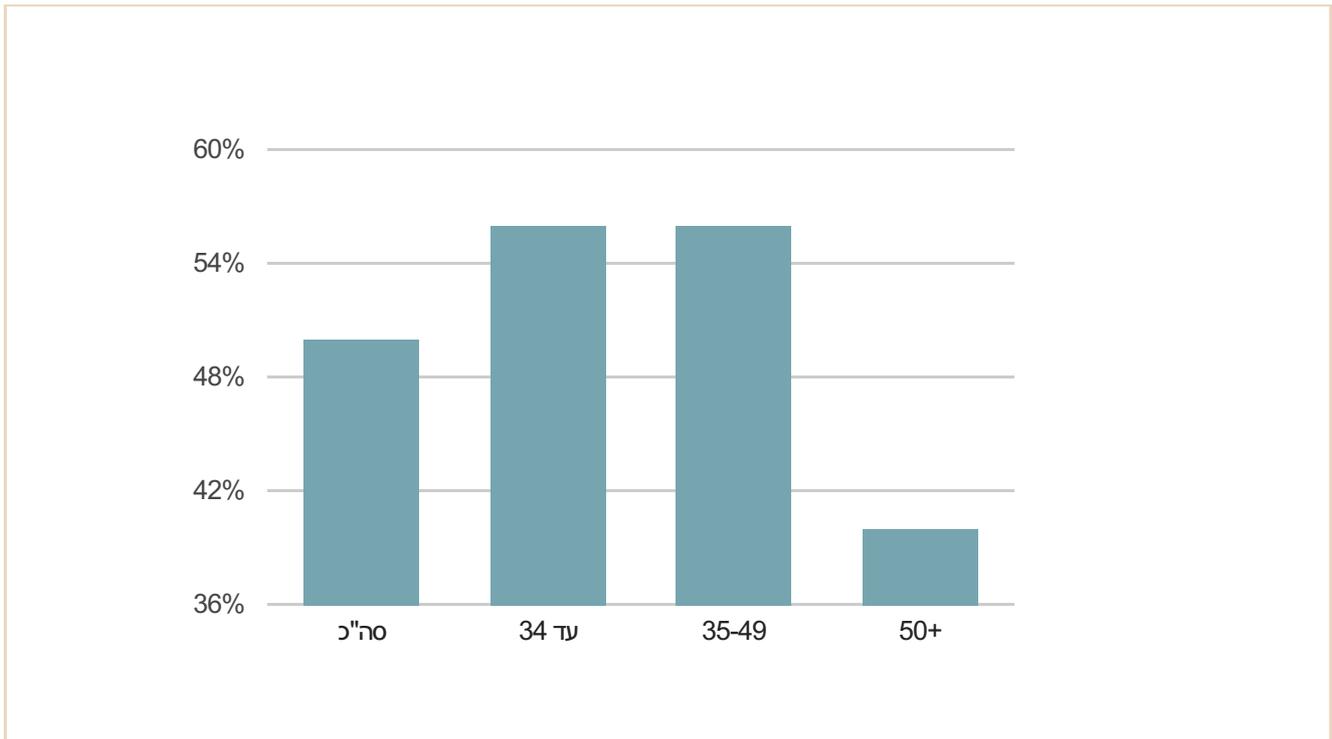
מקור: מכון מדגם ייעוץ ומחקר, סקר פטריוטיות ינואר 2009, הוצג בכנס הרצליה התשיעי, פברואר 2009. נתונים: הסקר נערך באמצעות ראיונות טלפוניים בקרב 613 מרואיינים, המהווים מדגם מייצג של בני 18+ בישראל. הערה: הסקר נערך בין התאריכים 20-21/01/2009, ימים ספורים לאחר סיום מבצע "עופרת יצוקה" ברצועת עזה, ויש להניח כי רישומו הטרי מצא ביטוי בממצאים.

עד כמה את/ה מעריך/כה שישראל עומדת כיום בפני סכנה קיומית?

סה"כ	גיל			סה"כ
	דור ה-X	דור ה-XY	דור ה-Y	
14.4%	17.9%	12.8%	13.2%	אפשרות סבירה מאוד
45.0%	35.8%	45.9%	49.7%	אפשרות סבירה
31.4%	38.7%	31.2%	27.5%	אפשרות עם סבירות נמוכה
9.2%	7.5%	10.1%	9.5%	ישראל לא עומדת בפני סכנה קיומית
404	106	109	189	שכיחות
100%	100%	100%	100%	אחוז

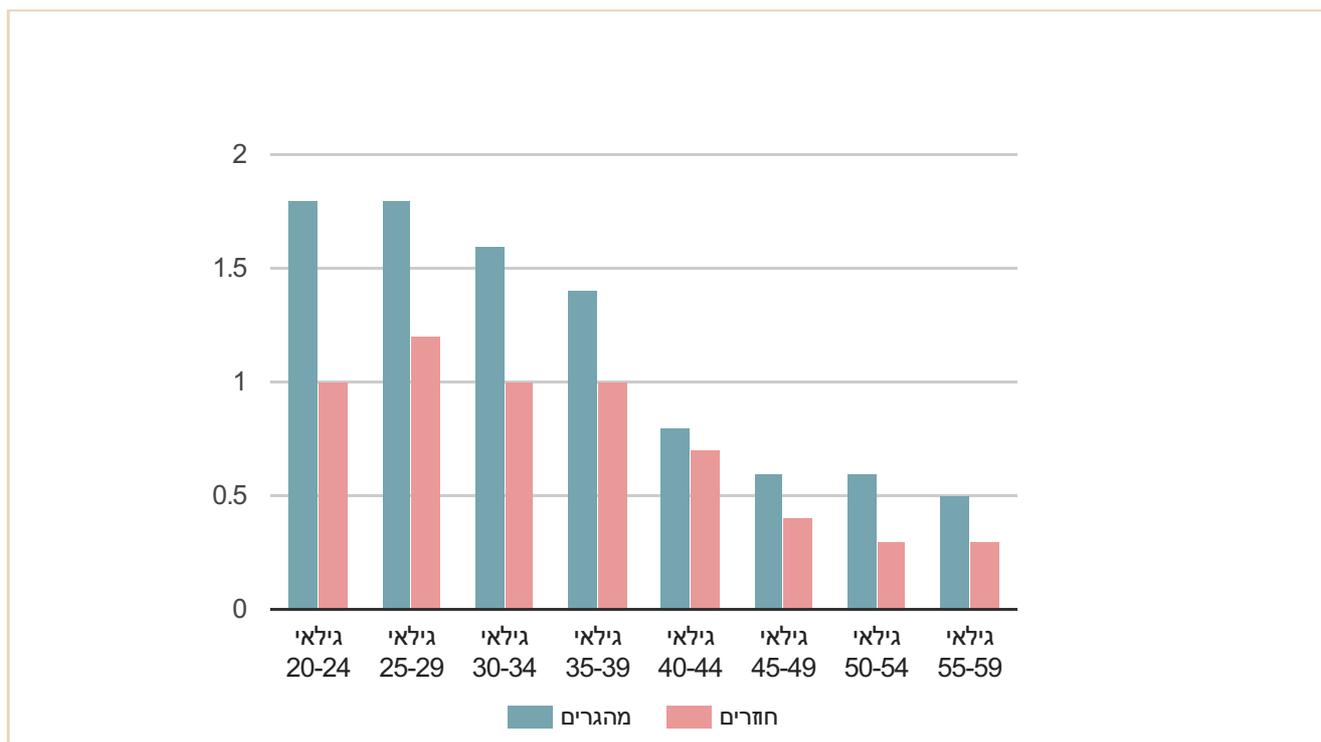
מקור: הסקר בוצע עבור מחקר דור ה-Y על ידי מכון המחקר פאנלס ב: 18-22 למאי 2013, באמצעות פאנל המשיבים האינטרנטי Panel4all (טעות הדגימה המרבית: $\pm 4.9\%$). הערות: 404 משיבים, המהווים מדגם מייצג של האוכלוסייה החילונית היהודית בישראל (חילונית/ת על פי הגדרה עצמית), מחצית נשים ומחצית גברים. התפלגות המדגם על פי דורות: דור ה-Y (בני 21-34): כמחצית הנשאלים; דור ה-XY (בני 35-44): כרבע מהנשאלים; דור ה-X (בני 45-55): כרבע מהנשאלים. התפלגות המדגם על פי מקום מגורים: תל אביב והמרכז: כ-50%, חיפה והצפון: כ-25%, ירושלים, יו"ש והדרום: כ-25%.

ללא קשר למצבך המשפחתי כיום, האם היית מסכים שילדיך יגורו בחוץ לארץ?

מקור: דרוקמן, ירון. 5.5.2014. 66 לישראל: צעירים ימניים, מבוגרים מסודרים. Ynet.
 נתונים: סקר מיוחד שנערך עבור ynet על-ידי מכון רפי סמית. הסקר נערך בקרב 500 גברים ונשים כמדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית הבוגרת (בני 18 ומעלה).
 הערה: אפשר להניח שהנתונים על הצעירים היו מובהקים יותר אם היו נבדקים על האוכלוסייה הלא דתית בלבד.

מספר היורדים בשנת 2011 לפי גיל, באלפים

מקור: פלד, מיקי ואורבך, מאיר. 8.10.2013. מהגרים פחות לחו"ל, אבל לזמן ממושך יותר. כלכליסט.

עולים לברלין

איש אינו יודע בוודאות מה מספר הישראלים המתגוררים בברלין, והערכות נעות בין 17 אלף ל-40 אלף. האוכלוסייה הישראלית בעיר מגוונת: רווקים, זוגות (כולל ישראלים שהתחתנו עם גרמנים), אמנים, שכירים, בעלי עסקים, סטודנטים ועוד. מומחים מעריכים כי נתח גדול מסך כל הישראלים הגרים בעיר, אם לא רובם, הם Y ניקים.¹²¹

אף שמבחינה דמוגרפית מדובר בהיקף זניח, תופעת ההגירה לברלין מסקרנת. מיותר לציין כי לא מדובר בעוד עיר אירופאית, אלא בבירת הרייך השלישי, על כל המשמעויות ההיסטוריות, המוסריות והסמליות המתלוות לכך. לכאורה היה אפשר לצפות שהנכדים והנינים של קורבנות השואה יירתעו מלגור במקום טעון כזה, לא כל שכן לאמץ לחיקם את התרבות והשפה הגרמנית. רק לפני פחות משבעים שנה התחוללו בישראל הפגנות קשות במחאה על הסכם השילומים, וקניית תוצרת גרמנית נחשבה עד שנות השבעים למוקצית מחמת מיאוס. והנה, למרות המטען הזה, מסתבר שישראלים רבים עוזבים את מולדתם ונוהרים לברלין במטרה לבנות לעצמם עתיד, ועוד רבים אחרים מתכננים לנסות.

סקרים עדכניים הראו שהתדמית של גרמניה בציבור הישראלי עברה מטמורפוזה ממש מדהימה. למעשה, רוב הישראלים תופסים היום את גרמניה באופן חיובי יותר (בממוצע) מאשר האופן שהגרמנים תופסים את ישראל.¹²² מסתבר שהזמן עשה את שלו. הסיוע הכלכלי והביטחוני הנדיב לישראל, היחסים המדיניים הטובים בין ראשי המדינות, המגע היומיומי ורחב ההיקף בין גרמנים לישראלים (תיירות, מדע, אמנות, חילופי משלחות נוער ועוד), השפעת כלכלת השוק (התוצרת הגרמנית נחשבת למותג של איכות) ואפילו הכדורגל (רבים מזהים היום בין גרמניה החדשה לבין הכדורגל הרב-תרבותי והמבריק של הבונדסליגה והנבחרת הגרמנית)¹²³ - כל אלה יכולים להסביר את השינוי התדמיתי של גרמניה בעיני הישראלים (ראו לעיל סקרים). ועדיין, יש הבדל גדול בין תדמית חיובית לבין הפיכתה למדינת יעד למהגרים ישראלים.

מדוע זה קרה? דומה שחברו כאן, בנוסף לתדמית, עוד שלושה גורמים: השתנות מערכת הערכים הישראלית ובתוכה

שיח ההגירה; אופיה המיוחד של ברלין כבירה אירופאית צעירה; והמאפיינים הגלובליים של דור ה-Y שמסתכל על העולם, ובכלל זה על הגירה מישראל, בעיניים אחרות מהוריו.

ברלין היא אחת הערים הפופולריות ביותר באירופה עבור תיירים ומהגרים בכלל וצעירים בפרט.¹²⁴ יש בה את כל היתרונות של עיר גדולה, כולל תחבורה נוחה, אתרים מעניינים, נהר מרשים ופארקים ירוקים. עלות המחיה בה היא בין הזולות במערב אירופה,¹²⁵ יש בה שכונות עמוסות בצעירים, פעילות אמנותית ואינטלקטואלית ענפה וכמובן חיי לילה (מועדונים, ברים, מסעדות וכו') מהתוססים ביותר ביבשת.¹²⁶ ברלין היא בעצם מטרופולין גלובלי, פלורליסטי ומסביר פנים לתיירים ומהגרים.¹²⁷ ההגירה לברלין מרככת אפוא לישראלים (מבחינה סמלית ומעשית) את המעבר לגרמניה, כי אף שהיא הבירה, זוהי אולי העיר הכי פחות "גרמנית" בגרמניה. גם האסלאם ששוטף ערים גדולות בצרפת, בבריטניה או בסקנדינביה דומיננטי פחות בערי גרמניה, והדבר תורם לתחושת הביטחון של הישראלים (הגרמנים גם מגלים רגישות יתר לביטחון היהודים השוהים במדינתם).

חשוב לציין כי הדרכון הגרמני או האירופאי שבו מחזיקים רבים מהמהגרים הישראלים, מאפשר להם לזכות במגוון הטבות משמעותיות מהרשויות, כמו מלגות, הנחות, דמי אבטלה ועוד.¹²⁸

בשנים האחרונות ביססה עצמה ברלין גם כזירה חשובה לתעשיית ההיי-טק בכלל ולחברות סטארט-אפ בפרט. דווקא במדינה שנשענת על תעשייה כבדה כעמוד התווך של כלכלתה, נוצר צורך בחברות מסוג אחר, שמשלימות את הענף ומתאימות אותו לעידן החדש.¹²⁹

יתר על כן, צעירים ישראלים פוגשים צעירים גרמנים במהלך הטיול הגדול למזרח ולדרום אמריקה, כמו גם במסגרת מפגשי נוער בגרמניה ובישראל. קשרי הקרבה והחיבה שנוצרים במפגשים הללו מקלים מכיוון נוסף על ההחלטה להגר לגרמניה.

לא מעט אמנים ישראלים צעירים נמשכים לגרמניה, כי ישראל פשוט קטנה עליהם והם מתקשים לשרוד בה מבחינה כלכלית ומקצועית. גם אנשי שמאל רדיקלי מוצאים בברלין בית חם, משום שגרמניה כולה היא חממה לשמאל ביקורתי (כולל ביקורת פוליטית חריפה על ישראל).¹³⁰

בגרמניה יש גם קהילה לא קטנה של מהגרים יהודים מברית-המועצות לשעבר,¹³¹ והמסגרות שלהם, לצד מסגרות יהודיות אחרות (כמו חב"ד) יוצרות נישות יהודיות במרחב הגרמני (בתי כנסת, חוגים וכו'), שמספקות גם צרכים של מהגרים מישראל.¹³² יתר על כן, ברלין מציעה גם מסעדות ומוסדות שהוקמו על ידי ישראלים וקבוצת פייסבוק המונה כ-7,000 חברים שעוזרים זה לזה לצלוח את הבירוקרטיה הגרמנית, ולייצר חברויות ויחסים מקצועיים עם המקומיים.¹³³

ברלין מתאימה לדור ה-Y גם משום שסגנון העבודה הגרמני קשוב יותר לאיזונים שהם מחפשים בחייהם ושאותם אינם יכולים למצוא בארץ. אחד הצעירים הישראלים שראיינו בברלין אמר לנו: "כאן מסיימים את יום העבודה בחמש. אף אחד לא מצפה ממך להחזיר אי-מייל בסופשבוע. זה יוצר חיים רגועים יותר ומאפשר לי לבלות עם חברים. כשעבדתי בחברת ה-טק בישראל היתה נהוגה אצלנו בדיחה שמי שיוצא מהמשרד בשבע אומרים לו 'חצי יום היום'. בישראל עובדים בנוהל אדמה בוערת וכיבוי שריפות. כאן יש תוכנית אסטרטגית לעשרים שנה וכל היתר שלוה".

ועדיין מנקרת בחלל השאלה: כיצד לא מפריע ל-Y ניקים לגור במדינה שבה חלק מהרוצחים ורוב ילדיהם ונכדיהם עדיין בחיים? כיצד יכול יהודי לגור בעיר שכולה ספוגה בזיכרונות של תקופה נוראה - עיר שהיתה המרכז של השלטון הנאצי ושבה נהגתה תוכנית ההשמדה של יהדות אירופה?

התשובה לכך טמונה בהשקפת העולם של דור ה-Y שנסקרה במחקרנו. כאשר המוטו המרכזי בחיים הוא "לעוף על החלום שלך", קל יותר להפריד בין "המסיחים" האידיאולוגיים לבין האינטרס האישי.

אחת הצעירות כתבה: "לא עזבתי את ישראל בגלל שלושת השקלים שמפרידים בין הגבינה הזו לאחרת או בשל שכר הדירה. חייתי בתל-אביב, אך הגיעה לידיי הצעת עבודה פנטסטית מחברה בינלאומית שמושבה בברלין, ובחיים צריך לדעת לנצל הזדמנויות. במיוחד כשההתפתחות העסקית אדירה והמשכורת בהתאם. ההחלטה לא הגיעה מטעמי פינוק, אלא מרציונאליות, רצון לפיתוח הקריירה ומחשבה בוגרת על חיסכון לעתיד. השוואה פשוטה בין פה לשם, החובות והזכויות, יכולת ההשתכרות וההזדמנות לעצמאות."¹³⁴

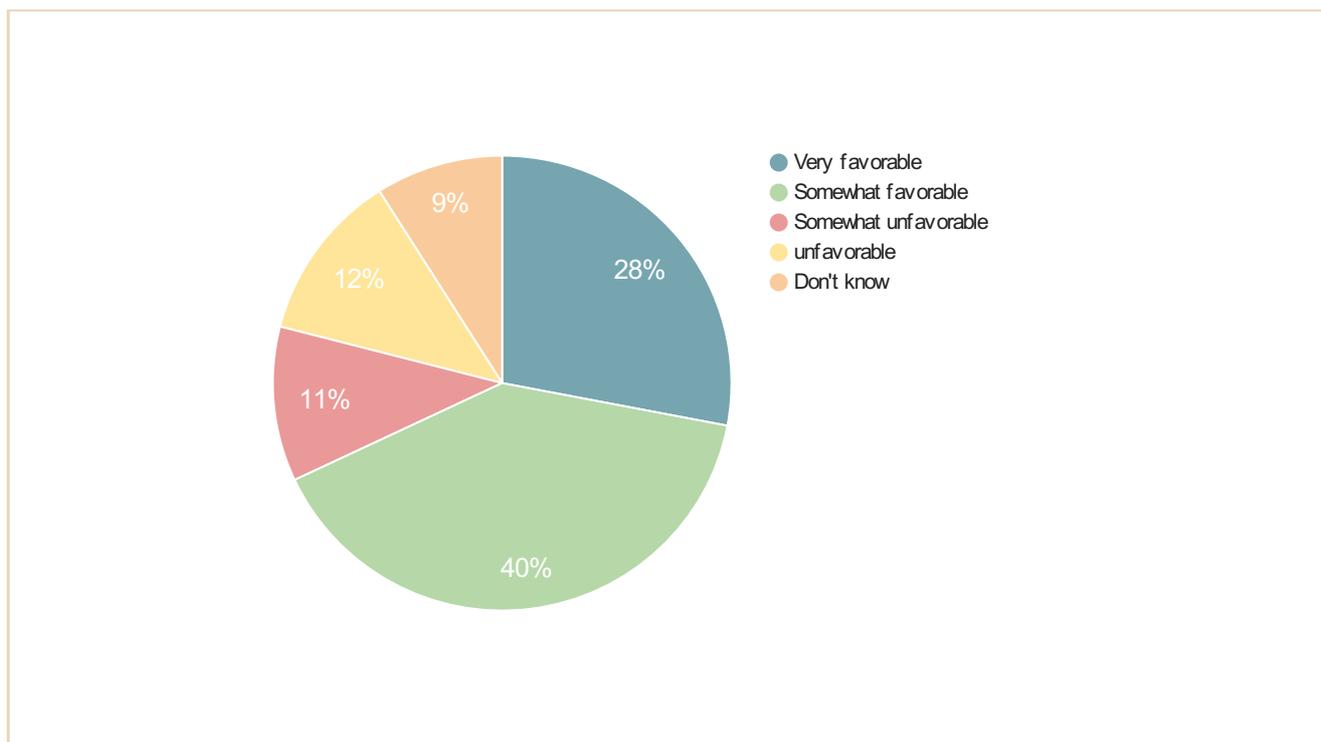
זו הסיבה שהמהגרים, וככל הנראה גם חלק גדול מבני דורם (שמעדיפים בכל זאת להישאר בארץ), לא רואים את ההגירה במונחים דרמטיים ובוודאי לא תופסים אותה כבגידה, כפי שהדבר נתפס בדורות קודמים. אז נכון, על קידוש החלום הציוני הקריבו רבים קורבן. אבל זה היה בעבר, והיום העולם חדש. אפשר גם שעבור הצעירים, בני הדור השלישי, השואה היא פרק בהיסטוריה והשפעתה הולכת ופוחתת עם הזמן. כיוון שהם מרוכזים בעצמם ובתועלתם הם גם אינם מודעים לעובדה שההגירה, דווקא לברלין, היא כסכין בליכם של ניצולי השואה.

אילן וייס, המכונה "ראש השבט של הישראלים בברלין" אמר בראיון ל'nrg: "יש פחות מתמיד ביחס הישראלים לשואה, עם הזמן שהולך ועובר. אני, למשל, דור ראשון, אבל מגיעים כבר צעירים שהם דור שלישי. בשבילם השואה היא פרק בהיסטוריה. ככל שהזמן עובר ההשפעה הולכת ופוחתת. נוצר כבר דור שהמוטיב המרכזי שלו הוא לעשות חיים. זה דור נהנתני שאין לו בעיות, למעט בעיות כספיות."¹³⁵

בראיונות עם צעירים שגרים בברלין הפנינו להם את השאלות הבאות: בהנחה ריאלית שתתאהבו בגרמני או בגרמנייה, כיצד יחוש הילד שלכם כאשר סבא אחד ניצול שואה וסבא אחר שירת בוורמכט? האם לא יפריע לכם שבנכם או בתכם יאמצו את הגרמנית כשפת אם? רובם השיבו שזו אכן בעיה, אבל באותה נשימה אמרו שכרגע זה לא מטריד אותם. רבים גם אינם מעסיקים את עצמם במשמעויות של עליית הימין הקיצוני והאסלאם באירופה. הם מעדיפים לראות את הגרמנים הידידותיים ולהדחיק את המציאות החברתית המורכבת.

החיים בחו"ל קוסמים לצעירים, גם משום שהם במילא אוהבים לשבת על הגדר בתקופת ביניים בלתי נגמרת. מבחינתם לא להיות מעורבים הן בפוליטיקה הישראלית והן בפוליטיקה הגרמנית - זה מצב אידיאלי.

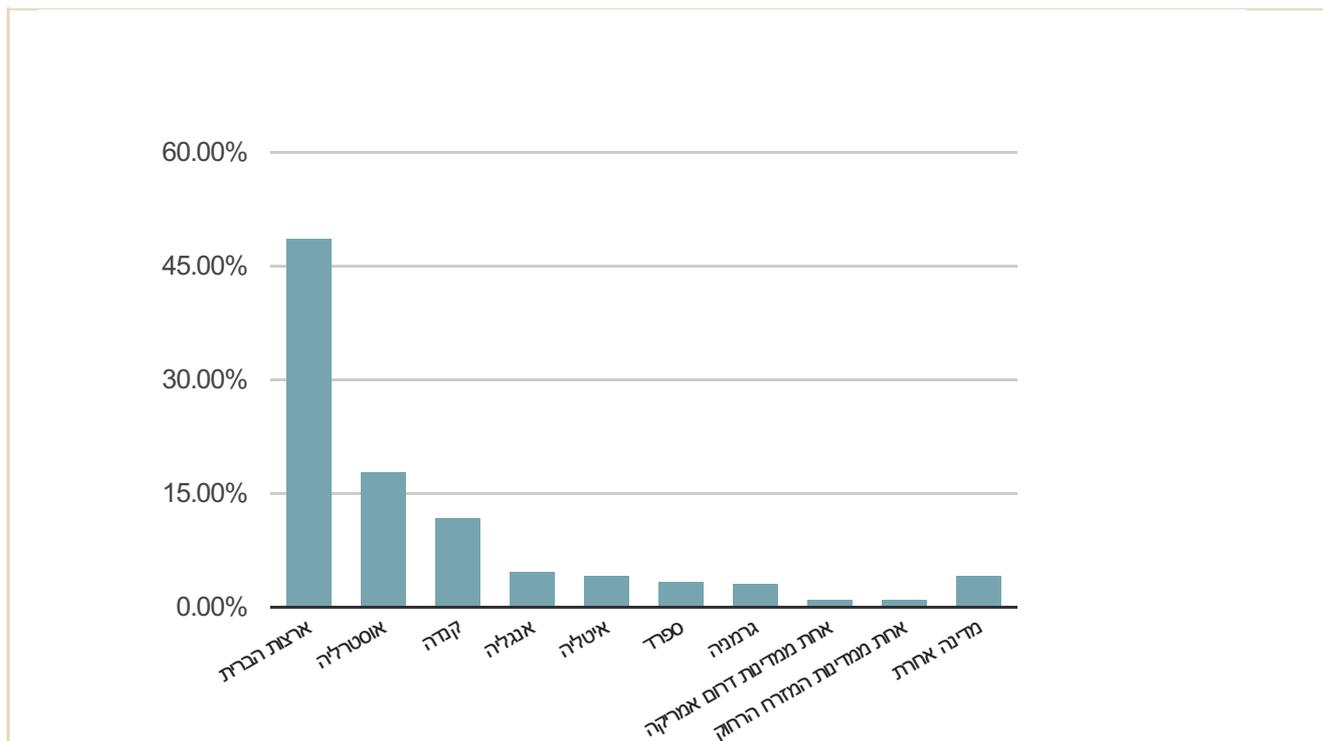
Do you have a Favorable or Unfavorable impression of Germany?

Reference: Bprchard, Michael and Hans, Maria Heyn. January 2015. The Holy Land and the Germans. Konrad-Adenauer-Stiftung.

Sample: The Konrad-Adenauer-Stiftung in Israel and Keevoon Strategies, Research and Communications Ltd carried out a random telephone survey of more than 1,000 Israelis over 18 years of age.

נניח שסגרו את מדינת ישראל ואפשרו לך ולמשפחתך להגר ולקבל אזרחות באחת מהמדינות הבאות במי תבחר:

מקור: סקר פאנלס דצמבר 2015, נערך לטובת מחקר זה.

נתונים: הסקר נערך בקרב מדגם מייצג של 294 יהודים (לא דתיים) בגילאי 26-35.

הנימוקים המרכזיים שניתנו לבחירה היו: ידיעת השפה, חיבה לתרבות ולמנטליות המקומית, איכות חיים ויוקר מחיה, אפשרויות תעסוקה רבות ומגוונות, מדינה שלווה ללא בעיות ביטחון.

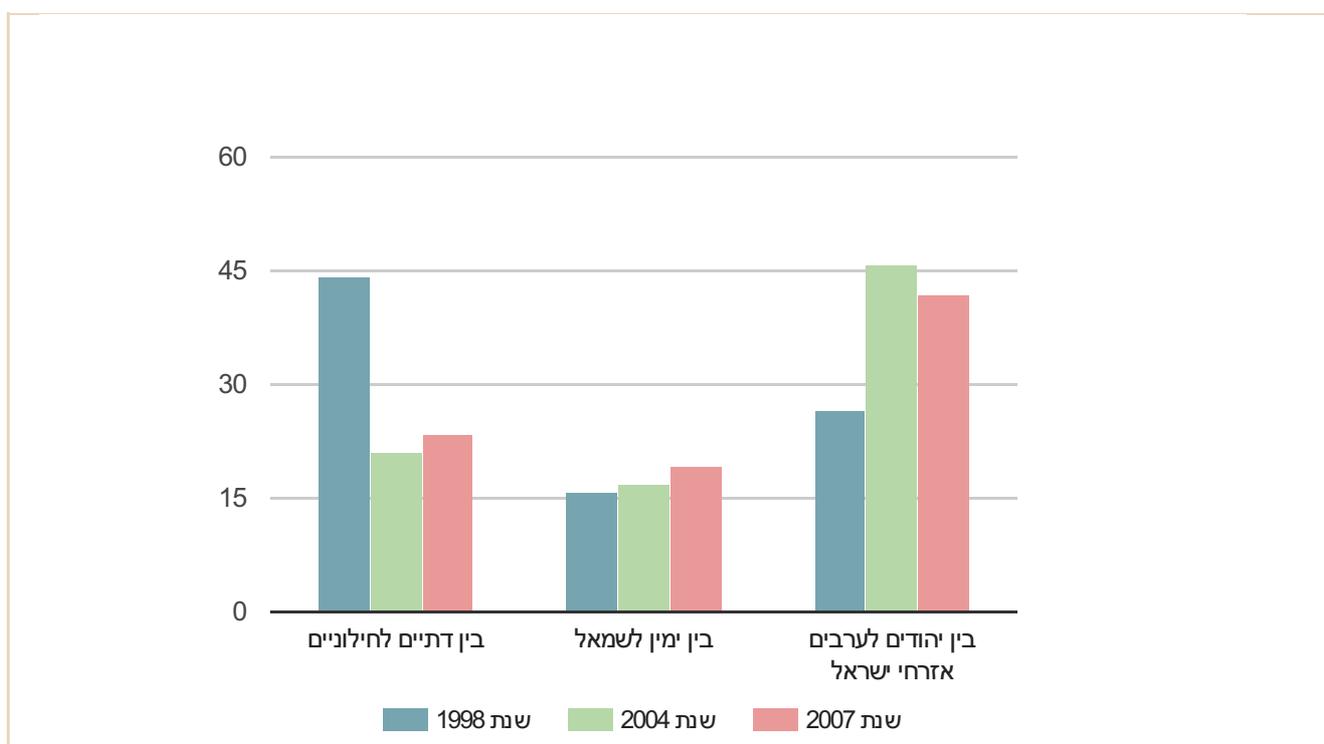

עמדות פוליטיות

הסכסוך הישראלי-ערבי

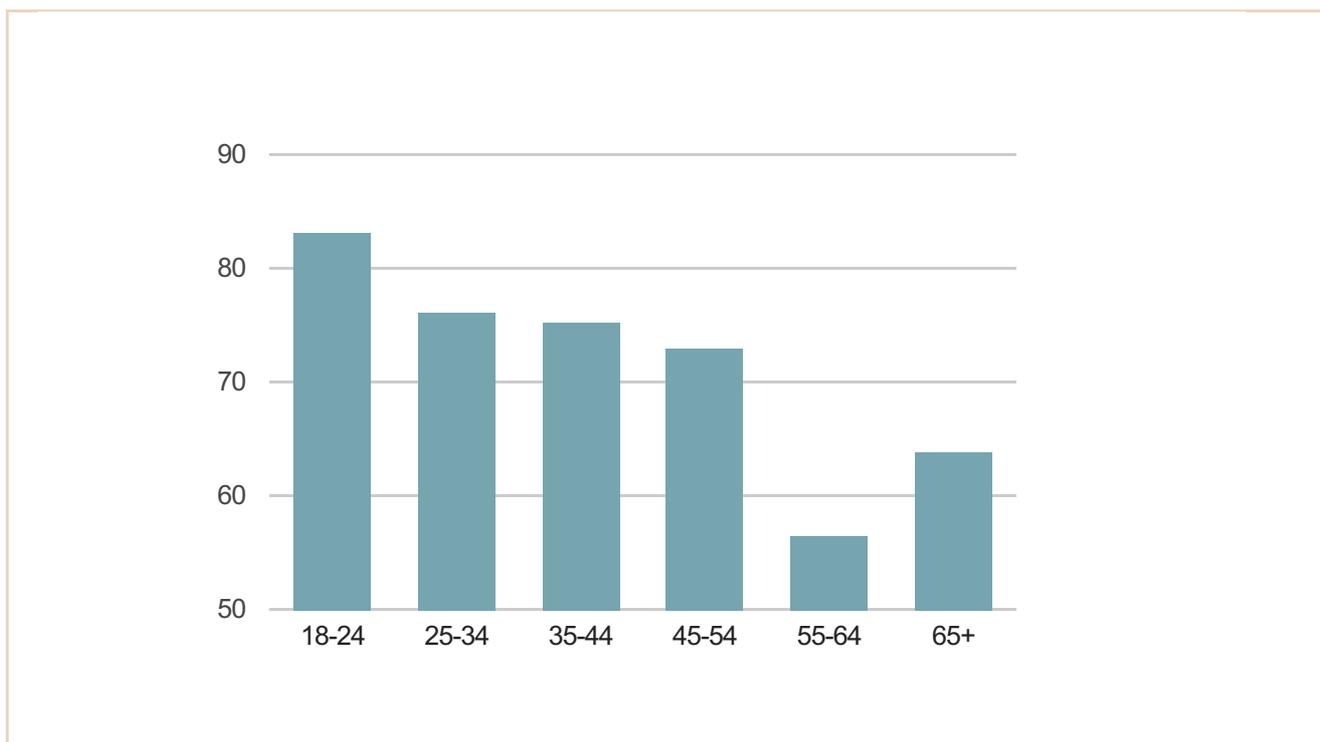
מאז קריסת הסכמי אוסלו, במחצית שנות התשעים של המאה הקודמת, חל בציבור היהודי בישראל כרסום עקבי בעמדות יוניות בתחום המדיני-ביטחוני. רוב היהודים בארץ חשים כמי שהתפכחו מאשליית הפיוס עם הערבים בשל הניסיון העגום המצטבר.

עלייה בחשיבות השסע היהודי-ערבי

מקור: יער, אפרים ואלקלעי, יסמין. דצמבר 2010. עמדות פוליטיות וחברתיות של הנוער הישראלי: מגמות לאורך זמן. בתוך: הקסל, ראלף ונתנון, רובי (עורכים). גם וגם: סתירות בזהות בקרב צעירים בישראל - מחקר הנוער הישראלי השלישי של קרן פרידריך אברט: שינוי בעמדות לאומיות, חברתיות ואישיות. קרן פרידריך אברט, עמ' 198.

מגדירים את המתח בין יהודים לערבים כחזק (באחוזים)

מקור: הרמן, תמר; הדר, אלה; אטמור, ניר ולבל, יובל. 2013. מדר הדמוקרטיה הישראלית 2013. המכון הישראלי לדמוקרטיה. נתונים: המדגם כלל 1,000 מרואיינים (852 יהודים ו-148 ערבים). הנתונים המובאים הם של היהודים בלבד - מדגם הכולל גם דתיים וחרדים. איסוף הנתונים נעשה בטלפון על ידי מכון המחקר "דיאלוג", באפריל 2013.

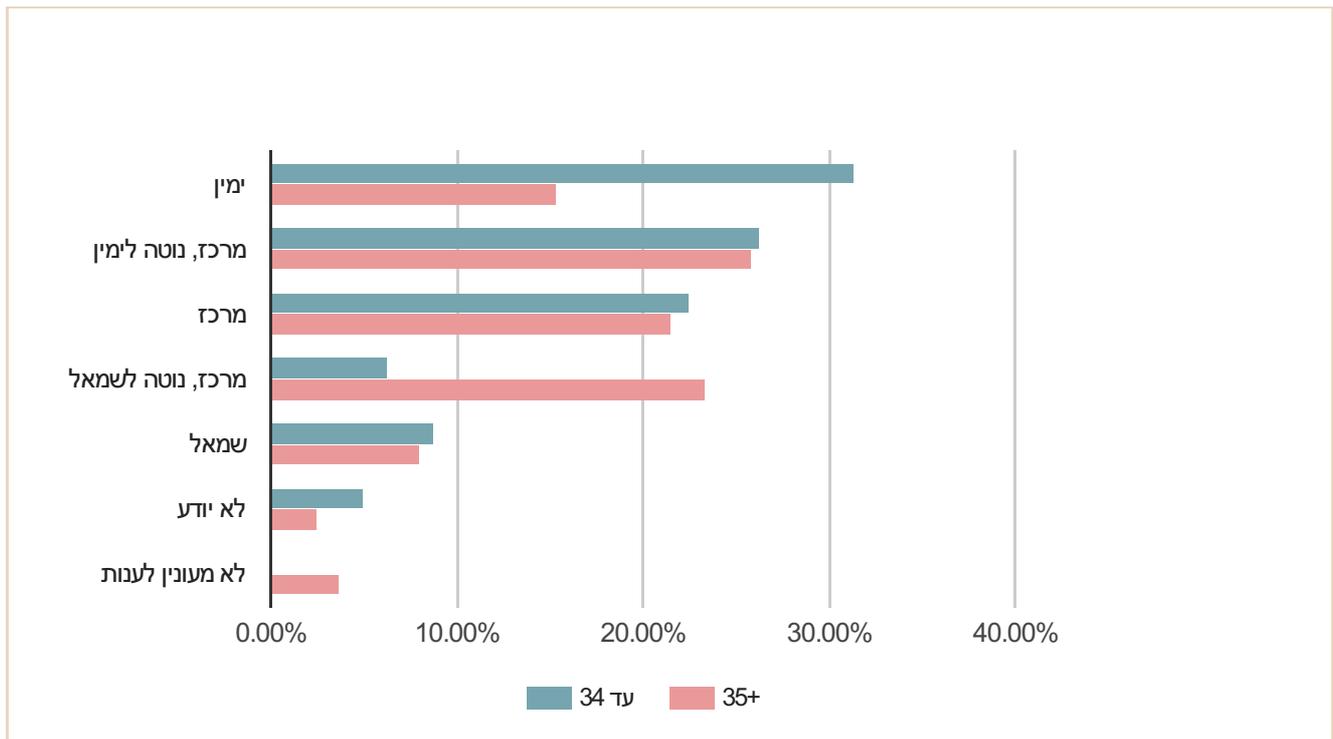
צעירי דור ה-Y אינם שונים מהמגמה הכללית, אם כי הנטייה אצלם לימין חזקה יותר (בכך נבדלים ה-Y ניקים הישראלים מבני דורם בארצות המערב שנוטים לשמאל בתפישת עולמם המדינית). רובם מצביעים למפלגות המרכז והימין, מתוך הנחה שאלה משקפות פרגמטיות, נחישות וזהירות מול הסיכונים הגדולים. זו נטייה פוליטית שמאפיינת את כל קבוצות המוצא וההשכלה של הדור הזה.

חשוב להדגיש כי אצל רוב הצעירים הנטייה ימינה לא מבטאת השקפה פוליטית בעלת גוון אידיאולוגי-משיחי ("ארץ ישראל השלמה", "שתי גדות לירדן"). זו בעיקר תפיסה ביטחונית הנשענת על ניתוח כוונותיו של הצד האחר ופחות על מרכיבים סנטימנטליים, כלומר על ההנחה הרציונאלית שמדינות ערב וכן חלק ניכר מהמוסלמים בעולם היו משמידים את מדינת ישראל, שנואת נפשם, אילו רק יכלו לעשות זאת.

למעשה, רוב ה-Y ניקים לא ביקרו מעולם בהתנחלויות שמעבר לקו הירוק, ורובם אינם רואים בשטחי יהודה ושומרון, קל וחומר עזה, אדמת קודש. כמו רוב הציבור היהודי-חילוני, גם הצעירים מגלים גמישות בכל הנוגע לנכונות לנהל משא ומתן עם הפלסטינים ומדינות ערב ובנוגע לפשרות טריטוריאליות מרחיקות לכת תמורת הסכם יציב וסיום הסכסוך. הם אינם שוללים מדינה פלסטינית לצד ישראל, אבל סבורים שהקמתה בלתי אפשרית בנסיבות הקיימות. המסקנה שלהם היא שבשלב הזה אין עם מי לדבר. צריך להיות חזקים ולהמתין עד יעבור זעם, כלומר עד שהצד האחר יעבור תהליכי מודרניזציה ודמוקרטיזציה.

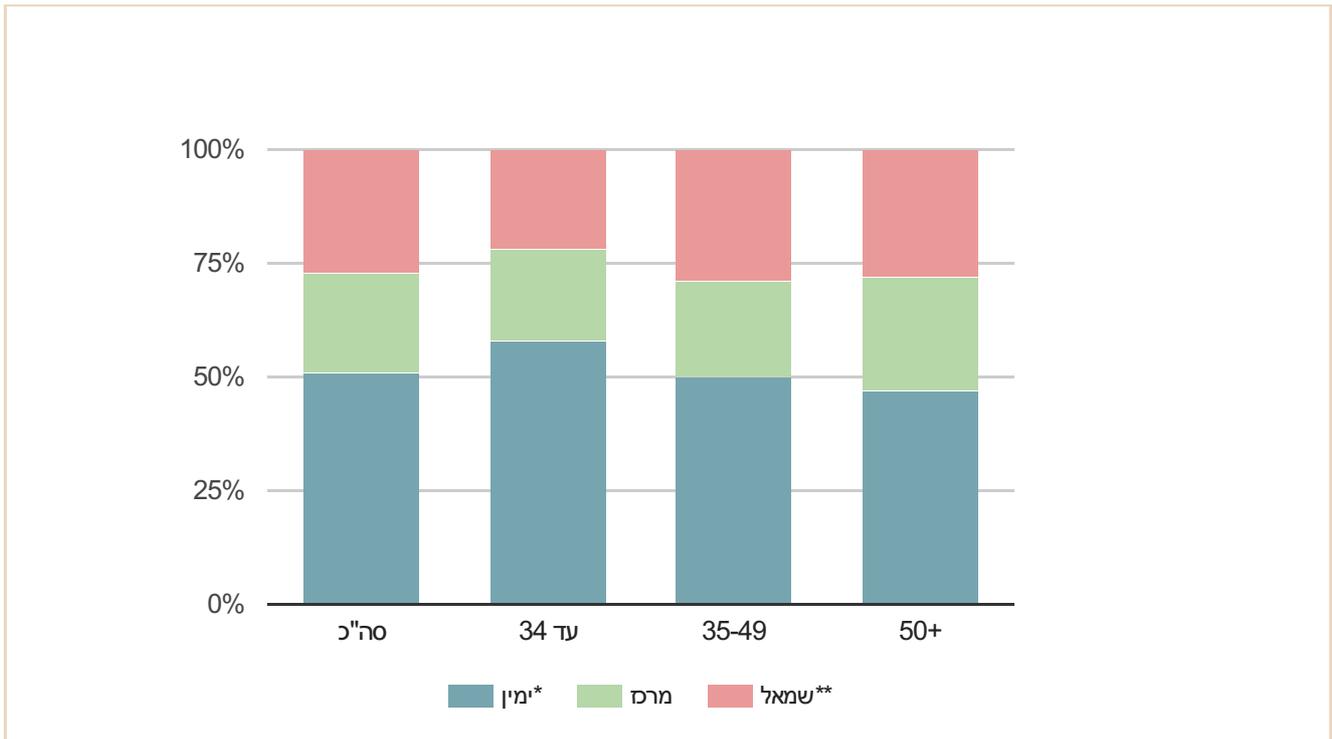
חשוב להדגיש שאנחנו עוסקים בהכללות רחבות. קיים מיעוט לא זניח של צעירים בני דור ה-Y שמזדהים עם עמדות השמאל. הם משוכנעים שישראל היא זו שאינה מוכנה לויתורים אמיצים. הם גם מזוהים בין ההקצנה הפוליטית לבין ההקצנה הדתית, ומשוכנעים שישראל מבודדת את עצמה בזירה הבינלאומית ומסכנת את קיומה בשל עיקשות, לאומנות מוקצנת, התנשאות והתפשטות של עמדות חשוכות ובלתי דמוקרטיות (בעיקר כלפי הערבים).

כיצד אתה מגדיר את עצמך מבחינה פוליטית?

נתונים: בשנת 2014 ערכה חברת פאנלס-פוליטיק סקר שנועד לאתר התפלגות ימין שמאל בקרב 243 חילונים ומסורתיים בלבד לפי שתי קבוצות הגיל: עד 34 (80 משיבים) ו-35 ומעלה (163 משיבים).

כיצד היית מתאר את השקפת העולם הפוליטית שלך?

מקור: דרוקמן, ירון. 5.5.2014. 66 לישראל: צעירים ימניים, מבוגרים מסודרים. Ynet.
 נתונים: סקר מיוחד שנערך עבור ynet על-ידי מכון רפי סמית. הסקר נערך בקרב 500 גברים ונשים כמדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית הבוגרת (בני 18 ומעלה).
 הערה: *ימין מאוד + ימין + מרכז נוטה לימין. **מאוד שמאל + שמאל + מרכז נוטה לשמאל.

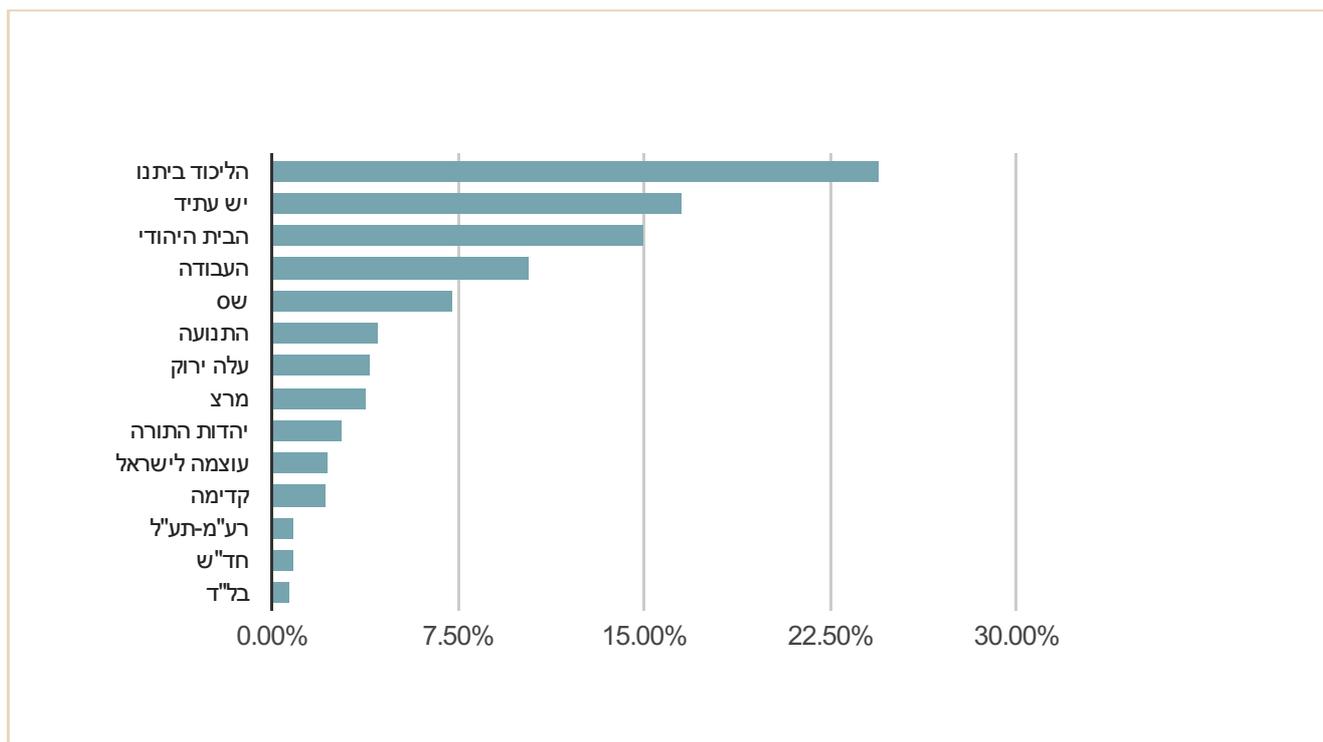
עמדות פוליטיות

מקור: יוגב-קרן, הילה וכץ, חגי. השתתפות חברתית של צעירים בישראל. 2013. הפקולטה לניהול ע"ש גילפורד גלייזר, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

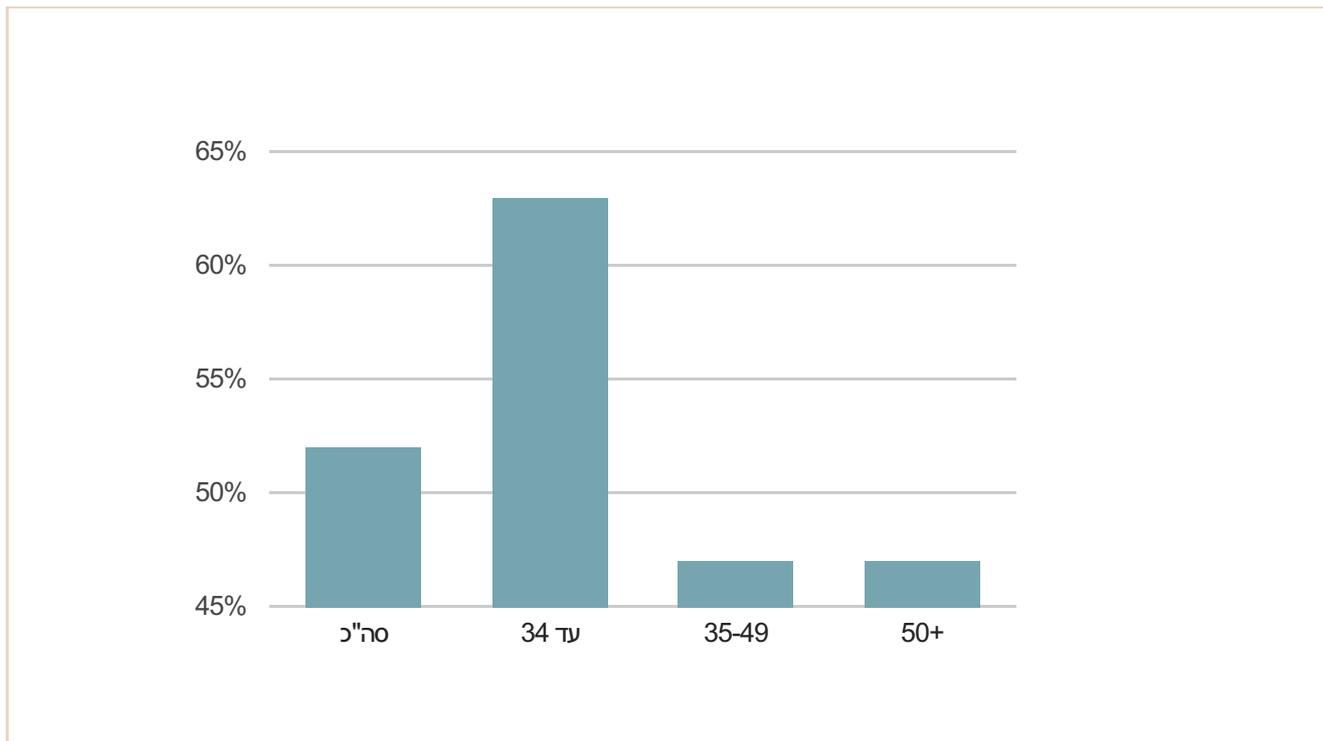
נתונים: במחקר השתתפו 510 משיבים, במדגם אקראי של האוכלוסיה הבוגרת בישראל מעל גיל 18, לפי התפלגות הגילאים באוכלוסיה. 89.8% יהודים, 5.3% מוסלמים, 2.9% נוצרים והיתר, 1.8% דרוזים.

הבחירות לכנסת ה-19: קולות החיילים

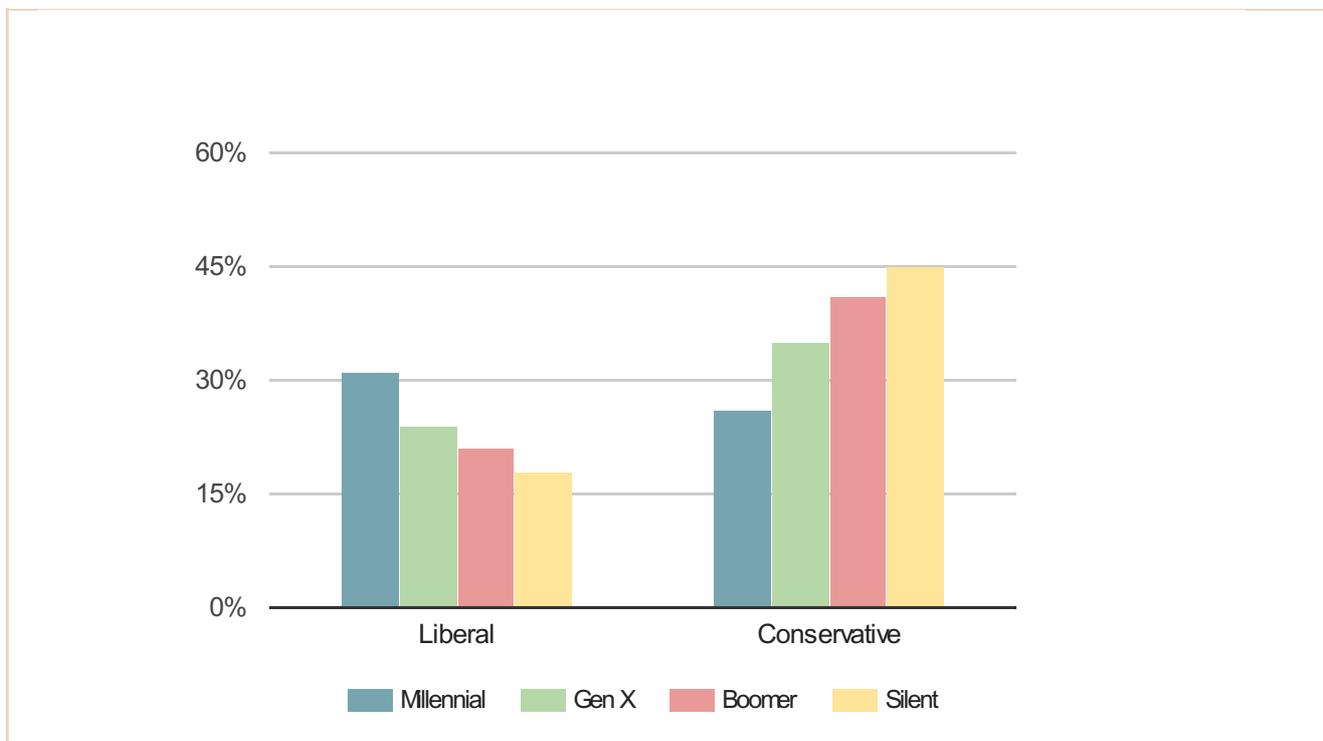
יהב, תלם ואזולאי, מורן. 25.1.2013. החיילים הכניסו את שולי מועלם לכנסת. ידיעות אחרונות.
הערה: ההתפלגות הזו אינה תואמת את התפלגות ההצבעה של דור ה-Y אבל רומזת עליה.

האם אתה מסכים לדעה שרוב העולם המערבי נגדנו?

מקור: דרוקמן, ירון. 5.5.2014. 66 לישראל: צעירים ימניים, מבוגרים מסודרים. Ynet.
 נתונים: סקר מיוחד שנערך עבור ynet על-ידי מכון רפי סמית. הסקר נערך בקרב 500 גברים ונשים כמדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית הבוגרת (בני 18 ומעלה).

Millennials Less Conservative than Older Generations (USA)

Reference: Pew Research Center. 7.3.2014. Millennials in Adulthood.

הצבעה לימין בקרב צעירים

<p>ביולי 2005 סמוך לביצוע ההתנתקות ערך ידיעות אחרונות סקר (באמצעות מכון "דחף"), שבחן את העמדות הפוליטיות של הצעירים ביחס להתנתקות. בעוד שרוב המבוגרים - 58% מהם - תמכו בהתנתקות, 55% מהנוער התנגדו לה. היחס למתנחלים היה חיובי מאוד: 43% ממשתתפי הסקר הזדהו עם מאבקם, 40% הזדהו עם סבלם אך חשבו שהפינוי הכרחי. רק 9% מהנוער הישראלי כעסו עליהם. לשאלה היכן אתה ממקם את עצמך מבחינה פוליטית? 68% מהצעירים נטו לימין ואילו 23% נטו לשמאל.</p>
<p>בסקר שנערך ב-2006 נמצא כי 51% מבני הנוער (בני 12-17) מגדירים עצמם כימנים, 26% ממקמים עצמם במרכז המפה הפוליטית, ו-11.5% בלבד מגדירים את עצמם כשמאלנים.</p>
<p>בסקר שנערך ב-2010 נמצאו הבדלים משמעותיים בין הדורות: בקרב גילאי 30 ומעלה עמדה התמיכה במפלגות ימין מובהקות על 35%. בקרב גילאי 29 ומטה התמיכה בימין זינקה ל-61% - כמעט פי 2. בהצבעה לליכוד, למשל, התמיכה עלתה מ-18% ל-25%.</p>
<p>במחקר הנוער השלישי שערכה "קרן פרידריך אברט" בשיתוף מרכז מאקרו לכלכלה מדינית, נבדקו עמדות של בני נוער (15-18) וצעירים (21-24) לאורך 12 שנים (הסקרים נערכו בשנים 1998, 2004 ו-2010). ב-1998 רק 48% מהנשאלים היהודים הגדירו עצמם כימניים, ואילו ב-2010 חלה עלייה תלולה ל-62%. מנגד, בעוד שב-1998 32% מהנשאלים הגדירו עצמם כשמאלנים, הרי שבשנת 2010 רק 12% מקמו עצמם בצד השמאלי של המפה.</p>
<p>מהסקר של קרן פרידריך אברט עוד עולה ששיעור התמיכה של צעירים (16-24) בניהול משא ומתן לשלום עם הרשות הפלסטינית עומד על כ-60% (בשנים 2004 ו-2010). שיעור זה נמוך יותר מכפי שנמצא בציבור הישראלי בכללו.</p>
<p>כשהצעירים היהודים נשאלו בסקר של קרן פרידריך אברט אם הם מסכימים עם המשפט "רוב הערבים לא השלימו עם קיומה של ישראל והיו משמידים אותה לו יכלו", הסכימו כמעט שני-שלישים (64%) עם הקביעה (כ-18% לא הסכימו עם הקביעה הזאת). יש לציין שגם כ-44%-40% מבני הנוער ו-37% מהבוגרים הערבים הסכימו עם טענה זו.</p>
<p>סקר דעת קהל (של האוכלוסייה היהודית הבוגרת) בנושא "ההתיישבות ביהודה ושומרון" שנערך בשנת 2014 (לפני חטיפת שלושת הצעירים בגוש עציון) מעיד על הירידה המשמעותית ביותר בתמיכת הציבור הרחב במתנחלים מאז 2009. הסקר הצביע על ירידה של 8% בתמיכת הציבור בעמדות התופשות את המתנחלים כ"חומת המגן של המדינה" וירידה של 6% בעמדות התופשות את פועלם כ"מעשה ציוני אמיתי". במקביל חלה עלייה של 4% בתמיכה בעמדות התופשות את ההתנחלויות כמכשול לשלום ועלייה של 6% בתמיכה בעמדות התופשות אותן כהתיישבויות לא חוקיות. מרבית הנשאלים מתנגדים לעמדות אלה.</p> <p>71% מהנשאלים הצביעו על עימותים עם הצבא ועל פגיעה ברכושו כגורם שמונע מהם להזדהות עם המתנחלים, ו-54% הצביעו על נוער הגבעות כגורם המונע הזדהות. בהמשך לכך, כמחצית הנשאלים סבורים שעל הנהגת המתנחלים להילחם עד חורמה בנוער הגבעות ובמפרי החוק בגדה.</p> <p>עוד התברר כי 59% מהציבור סבורים כי המתנחלים פוגעים ביחסים בין ישראל לממשל האמריקאי. מחצית מהנשאלים הסכימו עם הטענה לפיה תקציבי ההתנחלויות באים על חשבון תקציבי החינוך והרווחה ו-40% סבורים כי ההתיישבות היהודית בשטחים היא בזבוז כספי מדינה.</p>
<p>84% מהנשאלים הסכימו כי התמיכה בכל הסכם מותנית באופן תקיף בהפסקה מוחלטת של פעילות הטרור, ו-82% הסכימו עם ההתנייה בהתחייבות פלסטינית לסיום הסכסוך. בשיעורים נמוכים יותר, מתנה הציבור הישראלי את תמיכתו בהסכם עתידי בשמירה על גושי ההתנחלויות (63%), ירושלים מאוחדת תחת ריבונות ישראלית (67%), ובנוכחות צבאית בבקעת הירדן (64%). מעט יותר ממחצית הנשאלים הסכימו עם העמדה הגורסת כי "הפלסטינים אינם פרטנר לשלום ואין עם מי לדבר", ו-64% מהם ומוסיפים לחשוב כי הסכסוך הישראלי פלסטיני הוא סכסוך לאומי-דתי על עצם הלגיטימציה לקיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית.</p>
<p>הסקר, שהוזמן על ידי מחקר ופיתוח אזורי השומרון ובקעת הירדן ונערך על ידי מאגר מוחות בראשות פרופ' יצחק כ"ץ, לא פילח את עמדתם של הצעירים ביחס למתנחלים, אבל אפשר לשער שהמגמה הכללית תופסת גם אצלם, אם כי באופן פחות חריף.</p>
<p>רוב המרוויינים במחקר שלנו לא הסכימו עם הדעה הרווחת בשמאל הישראלי (ולמעשה גם בחלקים רחבים בתקשורת הישראלית), שהאשמה על הקיפאון המדיני נופלת בעיקר על הצד הישראלי. בעיני רובם עיקר האשמה נופלת על ההנהגה הפלשטינית שמסרבת באופן מסורתי להכיר בישראל, מתפתלת שוב ושוב בטיעונים ובהאשמות סרק, ומסרבת</p>

מקורות:

- פלוצקר, סבר. 22.7.2005. נוער 2005: נגד ההתנתקות, בעד סרבנות. ידיעות אחרונות, עמ' 4-5.
- טורבלסי-חדר, תמר. 6.11.2006. חמישית מהנוער: פרשת קצב? לא שמענו על זה. ידיעות אחרונות, עמ' 11.
- מגנזי, אביאל. 5.4.2010. הפטריוט האדיש: צעירי ישראל על שולחן הניתוחים. Ynet.
- יער, אפי ואלקלעי, יסמין. 2010. עמדות פוליטיות וחברתיות של הנוער הישראלי: מגמות לאורך זמן. בתוך: צמרת-קרצ'ר, הגר (עורכת). גם וגם: סתירות בזהות בקרב צעירים בישראל - מחקר הנוער הישראלי השלישי.
- סקופ, ירדן. 16.6.2014. סקר: ירידה חדה בתמיכת הציבור היהודי במתנחלים. הארץ.

את הנטייה הסטטיסטית של ה-Y ניקים למרכז - ימינה אפשר לתלות במספר גורמים: הטרור הרצחני ומטר הטילים שמלווים אותם מאז לידתם ועד היום;¹³⁶ הזיקה החיובית לדת שמאפיינת רבים מהם (קיים מתאם חיובי בין מסורתיות לבין הצבעה לימין);¹³⁷ העובדה שחלק לא מבוטל מהשכבה הזאת הם ילדים למשפחות עולים מברית-המועצות לשעבר (רוב העולים מחזיקים בהשקפה שנדרשת יד חזקה כלפי האסלאם); השירות הצבאי שחשף רבים מהם לחיכוך אלים עם האוכלוסייה הפלסטינית בשטחים; הגישה הישירה, ללא מסכות ותקינות פוליטית (cut the bullshit), שמאפיינת אותם ויוצרת סוג של פיכחון ביחס לסכסוך. ה-Y ניקים אומרים לעצמם: בשורה התחתונה, מעבר לכל הדיבורים, רוב הערבים מחוץ לישראל פשוט לא רוצים אותנו כאן. הם מסתכלים מעבר לגבול, ורואים רק הרס ורציחות על בסיס דתי ועדתי, והם מסיקים את המסקנות.¹³⁸ גם גל האנטישמיות והאנטי-ישראליות המשתוללת היום בעולם, ושאותו מובילים ערבים ומוסלמים, מחזק את הדעה השלילית שיש לצעירים על העולם הערבי.¹³⁹

זאת גם הסיבה לכך שרוב צעירי דור ה-Y (כמו רוב הציבור הישראלי) מגלים סלידה מהשמאל הדוגמטי והקיצוני, שנעשה אנטי לאומי ובמקרים רבים גם אנטי ישראלי.¹⁴⁰ הם סבורים שהוא נוטה להישען על טענות היסטוריות מסולפות (הכוונה בעיקר לטענות שישראל הוקמה בחטא, שקיומה הוא פשע קולוניאליסטי, שהיא מבצעת אפרטהייד גזעני ושהסכסוך הישראלי-ערבי הוא הגורם העיקרי לטרור העולמי) ושהוא מוציא את דיבתה של ישראל כחברה אכזרית וגזענית, ומספק כלי נשק ושופרות לתעמולה שקרית נגדה.¹⁴¹ רובם אינם רואים בעמדתו שיקוף של גישה הומאנית ופלורליסטית אלא נאיביות ועיוורון במקרה הטוב ושנאה עצמית והתנשאות במקרה הרע. באופן פרדוקסלי הקצנת השוליים השמאליים של ישראל חיזקה את נטייתם של הצעירים לעבר הימין. זאת, כיוון שרבים מהם מזהים בין השמאל לשמאל הקיצוני, מבלי להבין את ההבדלים והדקויות. תמיכתם בימין היא במובן זה גם לעומתית, בבחינת: "אני אראה לכם". זו גם הסיבה שרבים מהם מוכנים לעקם את עיקרון חופש הביטוי הדמוקרטי, ובלבד שפיותיהם המרעילות של "השמאלנים" ייסתמו. זו עמדה אנטי דמוקרטית שאינה מבוססת על משנה סדורה אלא על זעם בלתי כבוש כלפי מי שנתפסים כבוגדים ורצון להעניש ולנקום בהם ("להיכנס בהם").

דרור פויר בגלובס: "נמאס לי מהשמאל ובכל יום שעובר נמאס לי מהשמאל עוד קצת. וכשאני אומר שמאל, אני מתכוון לחלק גדול, גדול מדי, מהשמאלנים - חבורה נרפית ותשושה של רואי שחורות ומצקצקי לשונות. בחיי, אני כבר לא יכול לסבול את זה יותר.

אני כבר לא יכול לקרוא ולשמוע את האנשים האלה שמעבירים חיים שלמים בלהסביר לנו שהממשלה היא אסון, שהפוליטיקאים (מימין) הם שקרנים, שלא לומר רשעים, במיוחד נתניהו - הו, נתניהו הזה, הוא הכי גרוע! - שהמטור אפרטהייד ושכל הישראלים גזענים ואלים שקמים בכל בוקר ודוחים, שלא לומר כורתים, את היד המושטת להם לשלום. [...]

השמאל אומר לך שהפטריוטיות היא מפלטו של הנבל. עזבו את העובדה שמדובר בעיוות של הפתגם המקורי (מאת סמיואל ג'ונסון, שכולו פטריוטיזם קלאסי ישן וטוב) - זה שוב עוד מאותו הדבר. אני נבל? שואל את עצמו הפטריוט הישראלי הממוצע, אני? מאיפה לאנשים האלה, שנראה כאילו הם סובלים מעצירות קשה ושלא חייבו מאז הסכמי אוסלו, יש את החוצפה לומר שאני נבל?

אף אחד לא אוהב שאומרים עליו שהוא נבל, נחות, עכור, טיפש או ילדותי. ואף אחד לא אוהב שמסבירים לו השכם והערב שהוא חי במדינה בלתי מוסרית, במשטר אפל, ושהוא כובש או גזען. אני לא אומר שצריך תמיד להחניף לכולם, אבל כל גננת תגיד לכם שביקורת נשמעת טוב יותר כשהיא באה מאהבה. והשמאל, הוא לא אוהב.¹⁴²

סטודנט לתואר שני במדע המדינה: "הציבור לא כל כך טיפש כפי שהשמאל הרדיקלי היה רוצה להאמין. הציבור ער לדרו-פרצופיות הנוראה הזו, והוא בז לה. הוא חש היטב את מה שהיטיבה לבטא באחד ממאמריה המשפטנית פרופ' רות גביון, שאמרה: "לא פעם נראה לי שאנשים רוצים דמוקרטיה רק בתנאי שהיא תניב להם את התוצאות הנכונות."¹⁴³

עם זאת, אצל חלק מבני הדור הזה ההשקפה הימנית היא דוגמטית וגולשת להתלהמות מטרידה. היא מונעת מתפיסה פשטנית של המציאות הגיאו-פוליטית, שמקורה בידע שטחי וחלקי ובחוסר בגרות.

מספר פיגועי טרור ומספר הרוגים לפי שנים בישראל

שנה	מספר פיגועים	מספר הרוגים
1993	1	1
1994	5	38
1995	5	40
1996	4	59
1997	3	24
1998	2	3
1999	2	0
2000	2	0
2001	31	86
2002	47	225
2003	22	140
2004	14	58
2005	8	32
2006	3	5
2007	1	3
2008	2	1

מקור: תורמי ויקיפדיה. פיגועי התאבדות בישראל.

היחס לאזרחי ישראל הערבים

העמדות של צעירי דור ה-Y ביחס לאזרחי ישראל הערבים נעות בדרך כלל על הרצף שבין אדישות למצבם עד טינה, זלזול חוסר אמון ואף איבה. הניכור והטינה הלכו והחמירו עם השנים, ומתבטאים היום גם בשיעור לא מבוטל של עמדות לא סובלניות ומכלילות עד כדי שלילת זכותם להצביע לכנסת. אמנם קיים מיעוט של צעירים יהודים, שמגלים אמפטיה ורגישות למצבם העדין של הערבים במדינה היהודית, ושמזדהים עם כאבם ומצוקותיהם כמיעוט דחוי, אבל הם מהווים מיעוט (שיעורם המדויק לא ידוע) מתוך כלל השכבה הדורית.

עמדות הצעירים ביחס לערביי ישראל

בסקר שבוצע על ידי דליה שיינדלין עבור קרן פרידריך אברט נשאלו בני נוער יהודים אלו תחושות עולות בהם כשהם חושבים על ערבים. רוב המשיבים (54%) אמנם ענו תשובה ניטראלית: שרגשותיהם "לא חיוביים ולא שליליים". אבל 25% ענו "שנאה" ו-12% ענו "פחד". שתי התשובות החיוביות (קרבה ואהדה) הגיעו לשיעור של 2.5% בלבד כל אחת. הצעירים הערבים ענו בצורה דומה לצעירים יהודים בקשר לתשובה הניטראלית (שבה בחרו 57%). אך בנוגע לרגשות אחרים, הרגשות החיוביים קיבלו שיעור גבוה יותר מהשליליים: 16% בחרו ב"קרבה", 13% ב"אהדה" ואתו השיעור ב"שנאה". פחות מ-2% מהמרוויינים הערבים בחרו בתשובה "פחד".

באותו סקר (בוצע על ידי דליה שיינדלין) נשאלו הנחקרים לגבי התנהגויות כלפי האחר בכל הקשור לדו-קיום (האם מוכנים לגור בשכנות, שיהיו חברים ערבים, שיזמינו אותם לביתם, או שיענו להזמנה להגיע לבית של המזמין). נמצא שהצעירים היהודים מוכנים בשיעורים שנעים בין 37-50% מהמשיבים ואילו הצעירים הערבים בשיעורים שנעים בשיעורים גבוהים יותר - בין 58-81%. הפתיחות הגדולה ביותר היא לחברות אישית; והנמוכה ביותר בקרב היהודים היא לביקור בבית של בן/ת המגור האחר (ובקרב הערבים - מגורים באותה שכונה).

על פי סקרים שערכו אפי יער ויסמין אלקלעי, עבור קרן פרידריך אברט, במטרה לבחון מגמות בעמדות הפוליטית של הנוער הישראלי, כמחצית (51%) מהנוער היהודי (גילאי 16-24) תמכו בשנת 2004 בשלילת הזכות של אזרחי ישראל הערבים להיבחר לכנסת. וקרוב למחציתם (46%) היו באותה דעה בשנת 2010. כשני שלישים האמינו בשני המועדים כי הערבים ככלל לא השלימו עם קיומה של מדינת ישראל והיו משמידים אותה לו יכלו. העמדות כלפי הערבים היו שליליות יותר בקרב השכבה ברמת ההכנסה הנמוכה מאשר הגבוהה. גם ביחס לנושא השלום, התמיכה הנמוכה ביותר נמצאה בקרב האוכלוסייה ברמת ההכנסה הנמוכה.

בשנת 2007 נמצא בסקר הנכלל בדו"ח השנתי של האגודה לזכויות האזרח כי 75% מהיהודים לא יגורו עם ערבי בבניין משותף (67% בשנת 2005), 61% לא יאפשרו לערבי לבקר בביתם (45% בשנת 2005) וכ-50% תומכים בהפרדה במקומות הבליו (40% בשנת 2005).

בשנת 2010 גילה מדר הדמוקרטיה הישראלית כי 46% מתנגדים להענקת זכויות שוות לערבים, 70% מתנגדים לצירוף מפלגות ערביות לממשלה ו-55% תומכים באפליה תקציבית של יישובים ערביים. 39% תומכים בענישה פלילית בגין התבטאויות "לא ציוניות". בשנת 2011 נמצא כי 70% מהיהודים תומכים בהדרת הציבור הערבי מתהליכי קבלת החלטות בנושאים חברתיים-כלכליים.

בספטמבר 2010 פורסמו תוצאות סקר מיוחד שנערך לכבוד כנס "החינוך בעידן הדיגיטלי" (ביוזמת "רשת שוקן", יחד עם עיריית חיפה). את הסקר ערך הפרופ' קמיל פוקס מהחוג לסטטיסטיקה באוניברסיטת תל אביב, בשותף חברת "פרויקט המדגם". הסקר הקיף כ-500 בני 15 עד 18 וחצי. מהסקר עלו הנתונים הבאים: 64% מבני הנוער היהודים מציינים כי ערביי ישראל אינם נהנים משוויון זכויות מלא במדינת ישראל. מתוך קבוצה זו, 59% אומרים גם כי לא צריך להעניק לערביי ישראל שוויון. ל-96% מבני הנוער חשוב שישראל תהיה מדינה יהודית ודמוקרטית - אולם 27% מתוכם תומכים בהעמדתם למשפט של המתנגדים לכך ו-41% תומכים בשלילת אזרחותם. בתשובה לשאלה אם היו מוכנים ללמוד בכיתה שבה אחד או יותר מהתלמידים הוא בעל צרכים מיוחדים, השיבו 32% בשלילה. כאשר התייחסה השאלה לילד ערבי, ענו 50% מהנשאלים בשלילה. 23% מבני הנוער ציינו גם כי היה מפריע להם אם בכיתתם היו לומדים הומו או לסבית. חשוב להדגיש שעורכי הסקר לא הבחינו בין חרדים, דתיים וחילונים ולכן התמונה המצטיירת משובשת ואף מטעה. ועדיין הנתונים מצביעים על שיעורים לא מבוטלים של צעירים שמחזיקים בעמדות חסרות סובלנות.

על פי סקר של המכון לדמוקרטיה המתח היהודי-ערבי נחשב לחריף ביותר בעיני השיעור הגבוה ביותר בציבור הישראלי. מפילוח המתח יהודים-ערבים לפי גיל במדגם היהודים: הצעירים ביותר, במובהק יותר מהמבוגרים מהם, מגדירים מתח זה כחזק. התמיכה בעידוד הגירת ערבים מישראל עולה עלייה מובהקת ועקבית עם הירידה בגיל. במילים אחרות, הצעירים ביותר הם התומכים ביותר בעידוד הגירה כזאת: 50.6 בגילאי 18-24 לעומת 28 בגילאי 65+.

שיינדלין, דליה. 2010. בני הנוער בישראל - לאן? ניתוח מגמות פוליטיות על בסיס מחקר כמותי. יער, אפי ואלקלעי, יסמין. 2010. עמדות פוליטיות וחברתיות של הנוער הישראלי: מגמות לאורך זמן. בתוך: צמרת קרצ'ר, הגר (עורכת). גם וגם: סתירות בזהות בקרב צעירים בישראל - מחקר הנוער הישראלי השלישי של קרן פרידריך אברט: שינוי בעמדות לאומיות, חברתיות ואישיות. הוצאת הקסל, ראלף ונתנזון, רובי, עמ' 139-255; 256-286.

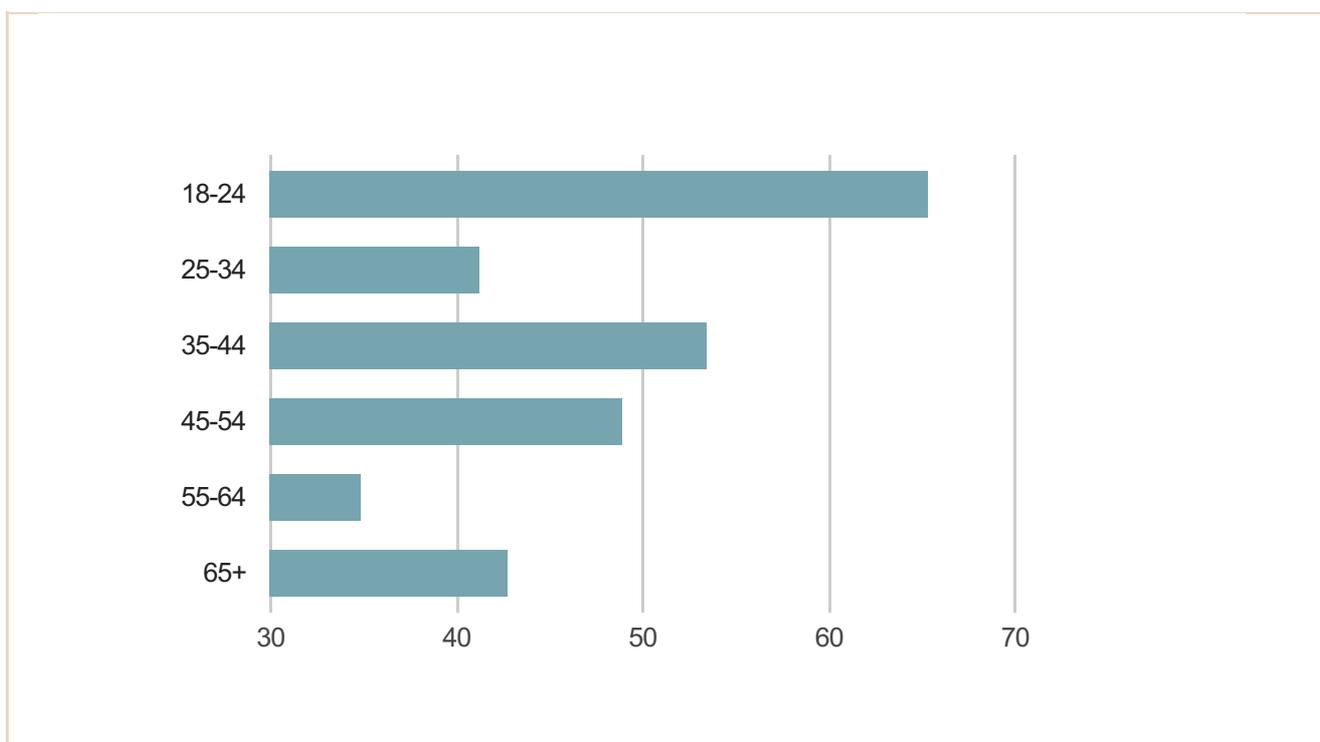
האגודה לזכויות האזרח בישראל. 9.12.2007. הרוח השנתי על מצב זכויות האדם - תמונת מצב. קשתי, אור. 6.9.2010. סקר: מחצית מבני הנוער הודו שלא ילמדו בכיתה עם ערבי. הארץ.

מגנזי אביאל, הפטריוט האדיש: צעירי ישראל על שולחן הניתוחים, Ynet, 5.4.2010.

הרמן, תמר וחובריה. 2010. מדד הדמוקרטיה הישראלית 2010. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

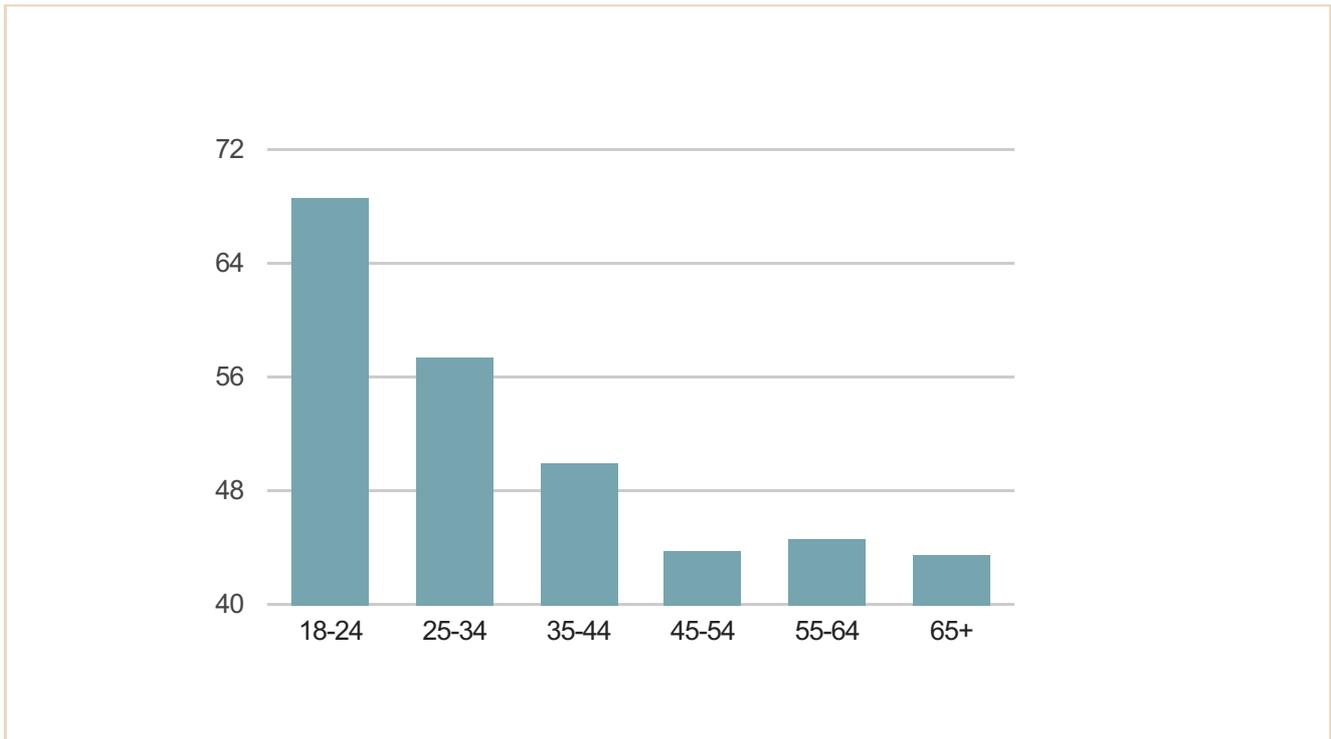
הרמן, תמר וחובריה. 2013. מדד הדמוקרטיה הישראלית 2013. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

לאזרחים יהודים צריכות להיות יותר זכויות מלאזרחים לא יהודים - מסכימים בהחלט ודי מסכימים (באחוזים)

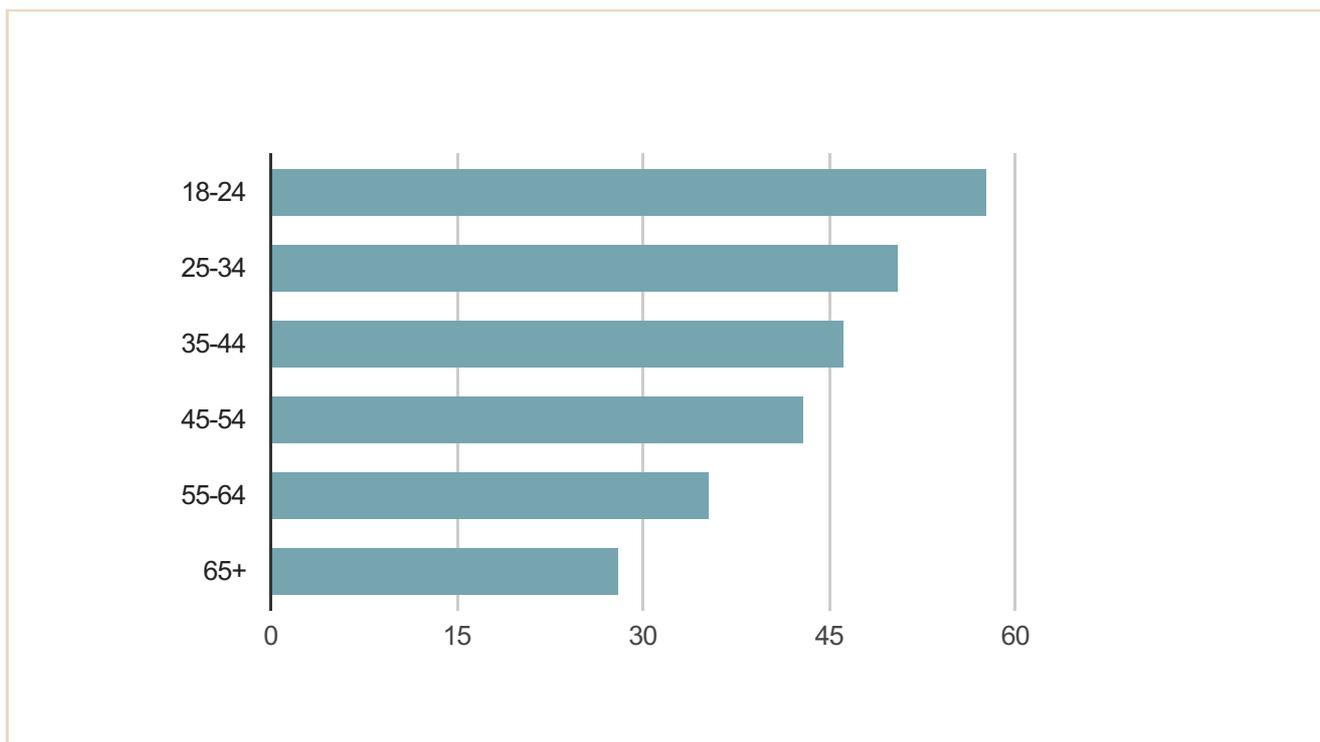
מקור: הרמן, תמר; הלר, אלה; אטמור, ניר ולבל, יובל. 2013. מדד הדמוקרטיה הישראלית 2013. המכון הישראלי לדמוקרטיה. נתונים: המדגם כלל 1,000 מרואיינים (852 יהודים ו-148 ערבים). הנתונים המובאים הם של היהודים בלבד - מדגם הכולל גם דתיים וחרדים. איסוף הנתונים נעשה בטלפון על ידי מכון המחקר "דיאלוג", באפריל 2013.

ממשלת ישראל צריכה לעודד יהודים בלבד להקים יישובים - מסכימים בהחלט ודי מסכימים (באחוזים)

מקור: הרמן, תמר; הלר, אלה; אטמור, ניר ולבל, יובל. 2013. מדרד הדמוקרטיה הישראלית 2013. המכון הישראלי לדמוקרטיה.
 נתונים: המדגם כלל 1,000 מרואיינים (852 יהודים ו-148 ערבים). הנתונים המובאים הם של היהודים בלבד - מדגם הכולל גם דתיים וחרדים. איסוף הנתונים נעשה בטלפון על ידי מכון המחקר "דיאלוג", באפריל 2013.

על הממשלה לעודד הגירת ערבים מהארץ - מסכימים בהחלט ודי מסכימים (באחוזים)

מקור: הרמן, תמר; הלר, אלה; אטמור, ניר ולבל, יובל. 2013. מדרד הדמוקרטיה הישראלית 2013. המכון הישראלי לדמוקרטיה. נתונים: המדגם כלל 1,000 מרואיינים (852 יהודים ו-148 ערבים). הנתונים המובאים הם של היהודים בלבד - מדגם הכולל גם דתיים וחרדים. איסוף הנתונים נעשה בטלפון על ידי מכון המחקר "דיאלוג", באפריל 2013.

מהו אפוא מקור היחס העוין של צעירי דור ה-Y כלפי ערביי ישראל? להלן נציע מספר סיבות:

- הצעירים חסרי ידע בסיסי על המגזר הערבי, ונוטים לתפוש אותו באופן מאד שטחי ומונוליתי. הם כמעט אינם מכירים את יסודות האסלאם והנצרות, ובתוכניות הלימודים בבית הספר הם לא נחשפו לתרבות הערבית. אפילו לימודי השפה הערבית (בעיקר המדוברת) נדחקו לקרן זווית, והדבר רק החריף את הנתק.

- תדמיתו העולמית השלילית של האסלאם בכלל ושל העולם הערבי בפרט, שהלכה והקצינה בשנים האחרונות בשל הנחשלות, הדיכוי והאלימות במדינות הללו,¹⁴⁴ תורמת לדימוי הכללי השלילי של המגזר הערבי בעיני הציבור הישראלי בכלל, והדבר לא פוסח על הצעירים. פעילותה המתסיסה והעוינת של התנועה האסלאמית בישראל (כולל מקרי קיצון של ערבים ישראלים שסייעו לטרור באופן פעיל) רק מוסיפה שמן למדורת האיבה.

- ההתנהגות התוקפנית והפרובוקטיבית של חלק מהמנהיגות הערבית בישראל, שלא מפספסת הזדמנות לתקוף את המדינה מבית ומחוץ, משפיעה באופן משמעותי על תדמיתו של המגזר הערבי כולו (זאת חרף העובדה שרבים מהמגזר מסתייגים מהתנהגותם של חברי הכנסת הערביים). שיתוף הפעולה של מקצת מנציגיהם עם ארגונים בינלאומיים אנטי-ישראלים (למשל בוועידת דרבן האנטישמית) תורמים לדימוי השלילי של המגזר כולו בציבור היהודי.

- הציבור הערבי נמנע ברובו להביע הזדהות פומבית עם מצוקותיה האוטנטיות של החברה היהודית. השתיקה רועמת במיוחד לנוכח פיגועי טרור ומטחי הטילים על אוכלוסיה אזרחית, והיא נתפסת כהזדהות עם האויב וכבגידה בשכנים היהודים.

כאשר כבר מופיע גילוי אמפטיה וביקורת על החברה הערבית מצד ערביי ישראל, התגובה השכיחה במגזר היא גינוי, חרם ואף אלימות כלפי החרגי. ההתנפלות על ערבים "שחורגים מהתלם" מרתיעה ערבים אחרים, שחשים הזדהות עם

הסופר עמוס אריכא מגיב על המעשה האמיץ והחריג של מוחמד זועבי בן ה-17, שקרא למנהיגי החמס לשחרר את 3 הנערים החטופים ביוני 2014: "בתוך המהומה הזאת נשמעים צלילים שונים, אך נעדר קולם של אזרחי ישראל הערביים, למעלה ממיליון איש. בעולם מתחולל גיהנום של טבח נורא בו מוסלמים רוצחים מוסלמים, בהמונים, במאות אלפים, ולא זכור לי אישיות ערבית בעלת שאר-רוח בארץ הזאת שתקום לזעוק כנגד הזוועה הזו. גרוע מזה, כשנשמע קולו המפתיע, כמעט לא ייאמן, קול צעיר ורענן של ישראלי צעיר שהוא ערבי בן נצרת, שיצא באמירה ברורה ומגנה את חטיפת שלושת הנערים ואת הטרור הפלסטיני, לא נמצאו קולות תומכים לחזקו. על פנייתו הברורה לראש הממשלה להימנע מניהול משא ומתן עם הטרוריסטים, תוך שהנער מדגיש את היותו ישראלי, בן לעם ערבי החי במדינה דמוקרטית, זכה בגינויים, בגידופים, כאילו ראוי להוקיעו. אלפים מאזרחי ישראל הערביים תקפו אותו בחריפות מפחידה, בגינויו כעומד אל הקיר והם סוקלים אותו בחרפות לשון רעילה, מגנים אותו בכל דרך. מבין אלה עלול לצאת גם מרצח אלים לשלוח יד בנער הנדיר הזה."¹⁴⁵

יתר על כן, רוב ערביי ישראל נוטים להזדהות באופן אוטומטי עם עמדת הצד הפלשתיני, גם כאשר מדובר בארגונים שחרטו על דגלם את השמדת ישראל (כמו החיזבוללה, וחמאס) ולהאשים בעיקר את היהודים במצב שנוצר. הסקרים גם מראים שחלק ניכר מערביי ישראל מכחישים את השואה ומסרבים להכיר בישראל כמדינת העם היהודי. רובם גם מסרבים לגנות באופן חד וברור בתקשורת (כלומר גם לאוזניים יהודיות) את גילויי האיבה והקיצוניות של המוסלמים ברחבי העולם ביחס ליהדות ולישראל.

התוצאה היא שחלק גדול מהציבור הישראלי, והצעירים באופן מובהק יותר, חשים שאזרחי ישראל הערבים אינם נאמנים למדינתם, אינם מזדהים מספיק עם מצוקת העם היהודי, וכפויי טובה ביחס ליתרונות החיים שלהם בארץ.¹⁴⁶

- קיים נתק תרבותי בין הצעירים היהודים לבין הצעירים הערבים. למעט מפגשים שטחיים במכללות ובאוניברסיטאות, אין כמעט נקודות מגע יומיומיות, בשל פערי שפה (רוב היהודים לא דוברים ערבית, והערבים לא תמיד שולטים מספיק בעברית), בשל מגורים באזורים גיאוגרפיים מרוחקים זה מזה ובשל הדרתם של רוב הערבים מהשירות האזרחי. גם בתחום התקשורת הנתק עמוק. התקשורת בשפה העברית ממעטת לסקר את המגזר ולרוב מסקרת אותו בהקשרים שליליים. הערבים מצידם נמנעים מלצפות בערוצים בעברית ומתרכזים בצפייה בערוצים הרבים מכל העולם המוסלמי.

- השירות הצבאי של חיילים וקצינים צעירים בשטחים יצרו מפגש טעון ואלים עם הציבור הפלשתיני, שהותיר את חותמו בכל הנוגע לתדמיתם של הפלשתינים בפרט והערבים בכלל.

- החברה הערבית בישראל הצמיחה לא מעט אנשים מוכשרים ומצליחים בתחום המדע, הרפואה, האמנות, העסקים והכלכלה. אבל ההצלחות הללו צנועות ביחס לממדי ההצלחה היהודית. ההבדלים בין האוכלוסיות ניכרים גם במראה היישובים. בעוד שיישובים יהודים רבים משגשגים (דיר, גינון, פעילויות תרבות, מתקני משחקים, חינוך, שירותים ציבוריים, תחזוקה), רוב היישובים הערביים נראים מוזנחים וסובלים מרמה נמוכה של שירותים ציבוריים. הערבים ואנשי שמאל יהודים תולים את ההבדלים הללו בעיקר באפליה וקיפוח של המגזר, אבל רוב היהודים, ובכלל זה צעירים, מייחסים את הפער דווקא למאפיינים תרבותיים, כלומר למשטר של החמולות, לשחיתות ולנפוטיזם ברשויות הערביות. יתרה מכך, הפיקוח המחמיר על הפרט, השמרנות ואפליית הנשים בחברה הערבית, תורמים לדימוי השלילי של המגזר בעיני חלק נרחב מהציבור הישראלי, ובתוכו גם בעיני הצעירים.

הדעה השלילית הסוחפת, לצד השטחיות המאפיינת את הדור הזה, מייצרים הכללות גדולות מדי, סטריאוטיפים ודעות קדומות כלפי הערבים.

- גם למקומה ההיסטורי של השואה וללקחיה יש השפעה על עמדותיהם השליליות של צעירים יהודים כלפי הציבור הערבי. לאחרונה עלתה השאלה האם החוויה המטלטלת של המסע לפולין משפיעה על בני הנוער היהודים לגלות סובלנות ואמפתיה גדולה יותר כלפי מיעוטים ובכלל זה כלפי הערבים הישראלים. במחקר שערך פרופ' שאול קמחי ב-2011, עלו ממצאים סותרים לכאורה: בעקבות המסע בני הנוער סבורים כי יש להלחם נגד התופעות האנטי

דמוקרטיה בעולם ובישראל, וכי יש לדאוג לכל בני המיעוטים, אולם יחד עם זאת, המסע גורם להם לראות בערבים איום גדול יותר על ביטחונם האישי ועל מדינת ישראל. תחושת הסכנה גדלה, ואיתה גדלה גם דחיית הערבים. בהשוואה לעמדותיהם לפני הנסיעה, אחוז גדול יותר טען לאחר ששב מן המסע, כי אין לאפשר לערבים לקבל זכויות סוציאליות, שאין לאפשר לערבים להביא את בני משפחותיהם לישראל, שכל הערבים צריכים לעזוב את מדינת ישראל ושיש לשלול את זכויותיהם של הערבים שאינם נאמנים למדינת ישראל.¹⁴⁷

קמחי הסביר כי הפרדוקס העולה במחקר, כאשר מצד אחד מאורעות השואה מחזקים בקרב בני הנוער את הדאגה למיעוטים כתפיסה אוניברסאלית ומצד שני גם מחזקים את תפיסת הערבים כמיעוט מסוכן, אשר יש לשלול את זכויותיו, מראה, ככל הנראה, כי בני הנוער עושים הפרדה מוחלטת בין ערכים הנוגעים לעולם הרחב, ובין ערכים הנוגעים ישירות אליהם.

“כאשר מדובר במיעוטים המשתייכים למדינת ישראל - בני הנוער מגיבים אחרת לגמרי. המצב בארץ נתפס אצלם כמצב ביטחוני מיוחד ולכן כאן הערכים של ליברליות ודאגה כבר לא תופסים. וזה מצב אופייני לבני נוער - הם בעד ערכים ליברליים ודמוקרטיים - עד שזה מגיע אליהם ונוגע בהם. המסע לפולין שגורם להם לתחושה חזקה יותר של איום על חייהם מביא לכך שבני הנוער הופכים להיות פחות דמוקראטיים כלפי הערבים החיים בישראל. עם זאת, יש לקחת בחשבון שממצאים אלה מתייחסים להשפעות קצרות טווח של המסע לפולין ורק בהמשך נדע האם השפעות אלה קיימות גם לטווח ארוך יותר.”¹⁴⁸

- הרשתות החברתיות רוויות בשנים האחרונות בדברי ביקורת קשים על ערביי ישראל שגובלים לא אחת באלימות מילולית ובשיח הסתה פראי ומשולח רסן. רבים רואים בתופעת הסטטוסים המתלהמים ברשת סימן לגזענות שפשתה בדור כולו. האומנם? להערכתנו התמונה מורכבת יותר. אכן ניכרת עליה במספרם ובשיעורם של הקיצונים, האלימים והגזענים מימין (למיטב ידיעתנו איש עדיין לא פילח ואמד את הקבוצה הזאת) - תופעה שהתרחבה מן הסתם גם בשל היד הלא תקיפה של המשטרה ורשויות החוק. עם זאת, רוב ה-Yניקים אינם גזענים מטבעם (במובן של שנאת האחר בשם אידיאולוגיה של עליונות גזע).

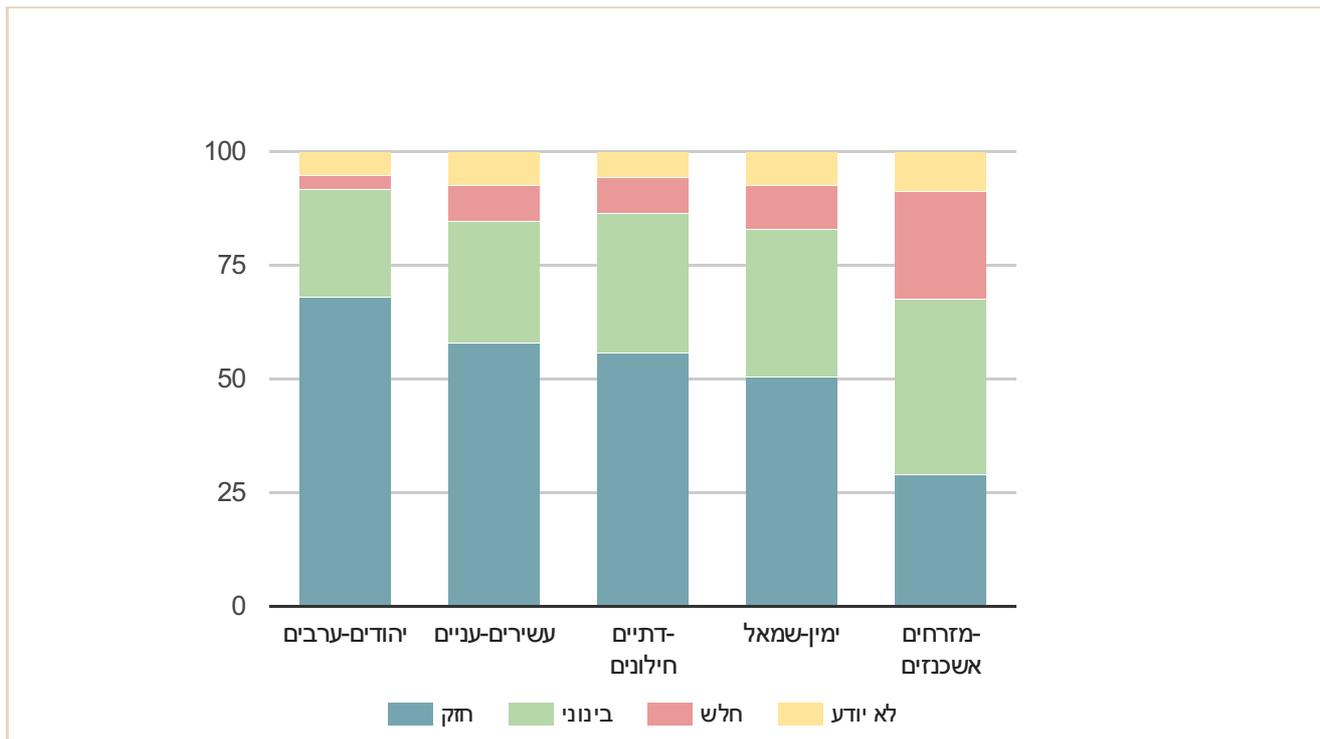
מי שמכיר את הזירה האינטרנטית יודע שחלק בלתי מבוטל מהביטויים הקיצוניים הספונטניים ברשת אינו משקף בהכרח עמדות פוליטיות גזעניות מגובשות (בסגנון הארגונים הגזעניים באירופה ובארצות-הברית). במקרים רבים מדובר בהתלהמות של צעירים שמצאו דרך קלה ופרובוקטיבית להביע זעם ולמשוך תשומת לב בתקופה טעונה שבה פיגוע רודף פיגוע.¹⁴⁹ הפייסבוק הוא מדיום תקשורתי חדש שמאפשר ביטוי רגשי, ללא מתווכים, רסנים ועידונים. הפרטי מתערבב בציבורי, ומה שנלחש או נצעק בעבר בשיחות פרטיות הופך לפומבי ומשתמר לאורך זמן.¹⁵⁰

לעיתים הדבר גורם לאובדן הקשר ולניפוח תוכן מעבר לממדיו המקוריים. יתר על כן, צעירים רבים מקלידים בקצב המחשבה והדיבור. שפה מדוברת העוברת לכתב, ללא ליווי של אמצעי ביטוי נוספים (כגון אינטונציה ושפת גוף) המווסתים אותה, עשויה להדהד כתוקפנית הרבה מעבר ל"כוונת המשורר". לא אחת תשובה לשאלה בסקר או פרסום סטאטוס בפייסבוק הם יותר קללה ומחאה, שיוצאת מהבטן, ופחות השקפת עולם שכלתנית ומנומקת.

הדור הפוסט-עדתי

ארבעה סעעים חברתיים עיקריים מלווים את החברה הישראלית מראשית דרכה: השסע בין ערבים ליהודים, בין דתיים לחילונים, בין מזרחים לאשכנזים ובין ימין לשמאל. אירועים דרמטיים ומשברים תקופתיים העלו בכל פעם שסע אחר לקדמת סדר היום החברתי. כך למשל, מהומות ואדי סליב בסוף שנות החמישים, משבר הפנתרים השחורים בראשית שנות השבעים והתחזקות תנועת ש"ס בשנות התשעים - נתנו בולטות לשסע העדתי.

מתחים עיקריים בחברה הישראלים (באחוזים)

מקור: הרמן, תמר, הלר, אלה, אטמור, ניר ולבל, יובל. 2013. מדר הדמוקרטיה הישראלית 2013. המכון הישראלי לדמוקרטיה. נתונים: המדגם כלל 1000 מרואיינים מתוכם 852 יהודים.

ה-Y ניקים נחשפו לכל השסעים הללו, לעיתים בעוצמה רבה, ועיצבו את השקפת עולמם הפוליטית בהתאם. אבל שני שסעים נעשו פחות רלוונטיים בחייהם: השסע בין שמאל לימין (בשל הנדידה הכללית למרכז) והשסע הערתי.¹⁵¹

סקרים עדכניים מצביעים על כך שמשנתנים חברתיים "קלאסיים" - כגון מין, מוצא עדתי, השכלה, הכנסה, ובמקרים רבים גם גיל והצבעה - משפיעים פחות ופחות על עמדות הציבור הישראלי בכלל ועל עמדות הצעירים בפרט. המשתנים המשפיעים ביותר היום הם מקום מגורים וקרבה לדת.

ה-Y ניקים נגועים פחות בסטריאוטיפים עדתיים ומייחסים פחות משקל לנושא העדתי במניעי ההצבעה שלהם, משום שהם נחשפו הרבה פחות מדורות קודמים לדעות קדומות. זה דור שנולד לתוך תהליכי אינטגרציה מואצים בתחומי ההשכלה, התעסוקה, הפוליטיקה, הפנאי, התקשורת ועוד. הם גם הדור שהכי פחות מזוהה מבחינת מוצא כיוון שרבים מהם גדלו למשפחות מעורבות ובסביבה מעורבת. הם אמנם לא חסינים מדעות קדומות - בעיקר ביחס לערבים, עולים, להט"בים, נשים ומהגרי עבודה - אבל באופן מעשי יש בהם דווקא נטייה מובהקת לקבל את האחר. התופעה הזאת מאפיינת את השכבה הצעירה גם באירופה ובארצות-הברית.

חשוב לציין כי תופעת הסטריאוטיפים והדעות הקדומות בקרב הצעירים מורכבת מכפי שאפשר לאתרה בסקרים. כך למשל, הם עשויים לבטא דעות שליליות כלפי הקבוצה הרחבה אבל לא כלפי אינדיווידואלים בתוכה. לדוגמא, הם ילעגו ל"אתיופים" אבל זה לא ימנע מהם לפתח חברות עם צעירים מבני העדה בצבא, באקדמיה או בעבודה. כיוון שהם אינם רגישים לסביבתם, הם אינם מטרידים את עצמם בשאלה כיצד חש אדם המשתייך לקבוצת מיעוט. האם הוא סובל, האם הוא נעלב ונפגע. הם אומרים: אם אני צוחק על מישהו או לועג לו/ה זה סתם דאחקה. למעשה התקשורת יצרה לגיטימציה לבקר וללעוג ללא גבולות. לכן סטנדרטיסט הומו יכול בלי בעיה לצחוק על ההומואים (בסגנון הומופובי לכאורה) וקומיקאי יכול להסתלבט על מנהגיה של סבתו התימניה. כלומר הם מפרידים לגמרי בין מישור הביטוי המילולי לבין המישור של האפליה המעשית.

צעירה בת 25: כמעט ולא מתייחסים לעדתי. יותר מבחינת בדיחות. הבדיחות הן עדתיות. אבל לא בקטע של גזענות."

צעיר בן 25: "הדימוי המזרחי יותר נמוך מהדימוי האשכנזי עדיין. זה הולך ומשתפר. יש אפליה במועדונים. אבל היא הצטמצמה. היום לכולם יש אותו הבסיס. אותו בית ספר ואותו רקע."

צעירים ועדתיות

במחקר מקיף (עבודת דוקטורט שעובדה לספר) על זהותם של בני משפחות ממוצא מעורב - אשכנזי ומזרחי (70 נחקרים). מסקנת המחקר: בעוד שבני ה-45 ומעלה שגדלו להורים חצי-חצי מעדיפים באופן מובהק להציג את עצמם כ"אשכנזים" - הרי שבקרב בני ה-25 ומטה התהפכה המגמה והם בוחרים בזהות המזרחית כדומיננטית תוך ויתור כמעט מוחלט על הסממנים של החצי האשכנזי שלהם.

מחקר (במסגרת עבודת דוקטורט) שנעשה במחלקה לסוציולוגיה באוניברסיטה הפתוחה, בחן את ההבדלים האתניים בין חטיבות החי"ר גולני וצנחנים - שתי חטיבות שהיו מזוהות בעבר באופן עדתי (הצנחנים כ"אשכנזית" וגולני כ"מזרחית"). חשוב להדגיש שהיום המשימות שלהן דומות, הייעוד משותף וההכשרה כמעט זהה. עורכת המחקר, ד"ר דנה קחטן-גרוסוירט, ביצעה ראיונות עומק עם עשרות חיילים משוחררים ששירתו בשתי החטיבות. כקבוצת ביקורת היא ראינה יוצאי סיירות ולוחמים ותיקים שהשתחררו מצה"ל לפני 10-15 שנים. היא מצאה כי הזהות האתנית המבדלת עדיין קיימת (חיילי גולני תופסים את עצמם כמזרחיים והצנחנים תופסים עצמם כאשכנזים), אבל בניגוד לעבר הזהות האתנית לא נתפסת כעליונה או נחותה על פני אחותה. חיילי גולני האשכנזים מאמצים זהות מזרחית וחיילי הצנחנים המזרחיים מאמצים זהות אשכנזית. מדובר איפוא בזהות פולקלוריסטית בלבד (הווי יחידה). אחד המרואיינים במחקר אמר: "פעם הייתה חלוקה לפי קבוצות אתניות, נניח עדות. עכשיו זה לא נשאר. באורח החיים כולם דומים, לומדים כבר את אותם המקצועות, עובדים באותן עבודות, סובלים מאותן בעיות. הכל היטשטש".

במחקר מקיף, שבדק את מידת הצלחתו של כור ההיתוך בשדה הכלכלי, עולים הממצאים הבאים:
א. חל שיפור ניכר בייצוגיות של קבוצת המוצא אסיה-אפריקה לאורך שלושת העשורים האחרונים. השיפור התבטא בירידה חדה של משקל משקי הבית שמוצאם אסיה-אפריקה בשני העשורים בתחתונים ועליה ניכרת בייצוגיות שעשירונים העליונים.

ב. בשנת 2011 עמדה ההכנסה נטו של משק בית שבו האב יליד הארץ ואביו ממוצא אסיה-אפריקה על 73% מזו של יליד הארץ שאביו ממוצא אירופה/ אמריקה. זאת לעומת 60% ב-1994. חשוב לציין שהניתוח איננו כולל משקי בית שבהם האב הוא יליד הארץ וכן לאב יליד הארץ (דור שני). שיעור גבוה מבני דור ה-Y הם בעלי פרופיל דמוגרפי כזה וסביר שאצלם הפער הכלכלי נסגר עוד יותר. כמו כן, כאשר בודקים בערים הגדולות בלבד (לא בפריפריה) הפערים קטנים עוד יותר.

רוב גדול של האוכלוסיה היהודית הבוגרת בישראל מזדהה כישראלית או יהודי (64%). פחות מרבע מגדירים את זהותם כמונחים של ארץ מוצא, עדה או מקום מגורים.

שיעור הנישואין המעורבים גדל בהתמדה מ-14% בשנות החמישים ל-28% בתחילת שנות התשעים. גידול זה מלמד על הפיחות שחל בחשיבות המוצא העדתי בהחלטה עם מי להתחתן. סביר להניח שהמגמה הואצה בדור ה-Y.

כבר בשנות השבעים נמחקו הפערים הגדולים שהיו בגיל הנישואין ובגודל המשפחה בין מזרחים לאשכנזים.

במחקר שנעשה ב-2009 נמצא ששיעור הזכאות לבגרות של ילידי ישראל ממוצא אסיה/ אפריקה זהה לזה של ילידי ישראל ממוצא אירופה/ אמריקה, אם הוריהם הם בעלי אותה רמת הכנסה ומצב כלכלי.

מחקרים הראו שלאורך שנותיה של מדינת ישראל נרשם צמצום ניכר בפער בייצוג הפוליטי בין שתי קבוצות המוצא. הפער בייצוג הצטמק גם בדרגות הקצונה הבכירות בצה"ל ודומה שבדור ה-Y הוא נמחק לחלוטין.

כבר ב-2006 נמצא שהזהות העדתית חשובה פחות בקרב ילידי ישראל לעומת ילידי חו"ל משתי קבוצות המוצא.

בשלושה סקרים שנערכו בשנים 1998, 2004 ו-2010 התבקשו צעירים בגילאי 16-24 לדרג את השסעים השונים בחברה הישראלית על פי עוצמתם (עד כמה הם חריפים ומסוכנים לחברה). ב-1998 דורג השסע בין דתיים לחילונים במקום הראשון (44.1%). השסע בין ערבים ליהודים דורג במקום השני (26.5%) ובמקום השלישי - השסע בין ימין לשמאל

(15.7%). השסעים בין 'מזרחים' ל'אשכנזים' ובין 'עניים' ל'עשירים' - דורגו במקומות האחרונים עם אחוזים בודדים בלבד. בשנים 2004 ו-2010 דורג השסע היהודי-ערבי במקום הראשון. השסע הערתי דורג במקום האחרון עם אחוזים בודדים.

הפער בשיעור הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה שמר על יציבות בין שנות הששים לאמצע שנות התשעים. מאז חלה עלייה מהירה של שיעור הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה מקרב ילידי ישראל שמוצאם אסיה-אפריקה: מ-6.8% בשנת 1995 ל-13.7% ב-2006. וזאת בהשוואה לעלייה מ-17.7% ל-20.7% באותה תקופה אצל ילידי ישראל שמוצאם אירופה/אמריקה. עבר מאז כמעט עשור ואפשר לשער שהפער נסגר עוד יותר (זאת התקופה שרוב דור ה-Y נכנס למערכת ההשכלה הגבוהה).

בסקר שנעשה ב-2014 בארה"ב על ידי מכון המחקר Pew, נמצא שבני דור ה-Y (גילאי 18-32) ליברלים יותר ושמרנים פחות מהדורות הקודמים בהתייחסותם לסוגיות חברתיות ופוליטיות. הם גם נוטים לבחור יותר בדמוקרטים (27%) מאשר ברפובליקנים (17%). זה המספר הגדול ביותר שנמצא בסקרים בנושא לאורך 25 שנות הפעילות של מכון המחקר.

מקורות:

שגיב, טליה. 2014. חצי חצי - על ישראלים ממוצא ערתי מעורב. הקיבוץ המאוחד. רונן, משה. 13.8.2014. הכור הגרעיני של צה"ל. ידיעות אחרונות, 24 שעות, 4-5. דהן, מומי. ספטמבר 2013. האם כור ההיתוך הצליח בשדה הכלכלי? המכון הישראלי לדמוקרטיה. יער, אפי ואלקלעי, יסמין. 2010. עמדות פוליטיות וחברתיות של הנוער הישראלי: מגמות לאורך זמן. בתוך: צמרת-קרצ'ר, הגר (עורכת). גם וגם: סתירות בזהות בקרב צעירים בישראל - מחקר הנוער הישראלי השלישי של קרן פרידריך אברט: שינוי בעמדות לאומיות, חברתיות ואישיות. הוצאת ראלף הקסל ורובי נתנון, עמ' 139-255.

Pew Research Center. 7.3.2014. Millennials in adulthood: Detached from institutions, networked with friends.

אסוציאציות למילים אשכנזים/מזרחים בקבוצת המיקור

"עם אחד, מיושן, דעות קדומות, לא רלוונטי ברוב התחומים."

"שטויות של פעם לא רואה הבדלים בדורנו"

"פאסה, סבתא שלי, ויכוח לא רלוונטי יותר."

"מיותר"

"הבחנה מעצבנת וחסרת משמעות... לא אומר כלום על בן אדם, קצת גזעני - מה זה משנה אשכנזי, מזרחי, רוסי... מה זה קובע על האדם???"

"ויכוח שבעוד 25 שנה יהיה לא רלוונטי, "השד הערתי", גזענות, בורות וצרות אופקים."

"התקשורת מנסה לעשות לזה קם בק. הסיפור הזה מאחורינו כי הדורות מתקדמים ויש ערכוב גדול בין מזרחיים ואשכנזים."

"מה זה משנה איפה ההורים של סבא וסבתא שלי נולדו? מה זה אומר עליי? פעם הייתה הפרדה וקיפוח, היום זה נדיר וראוי לגינוי. התקשורת אוהבת לנפח הרבה דברים בשביל שיהיה על מה לדבר, או בשביל להסית את תשומת הלב הציבורית מנושאים אחרים, לכתוב על עדתיות נותן רייטינג, לצערי, ולכן עדיין כותבים על זה."

"מכיוון שהדורות מתחלפים וכבר לא שמים על זה דגש, זה גם נחשב מאוד מיושן בכלל להתייחס לעדה. התקשורת מנסה לעשות לזה קם-בק רק משיקולי רייטינג, ללבות את האש כדי למכור פרסומות."

"יש לי חברים מכל מיני עדות וזה דבילי לחשוב על מישהו בדורנו משהו רק כי סבא וסבתא שלו עלו ממקום מסויים. התקשורת מחפשת לעשות מכל דבר קטן משהו כי זה העסק שלהם."

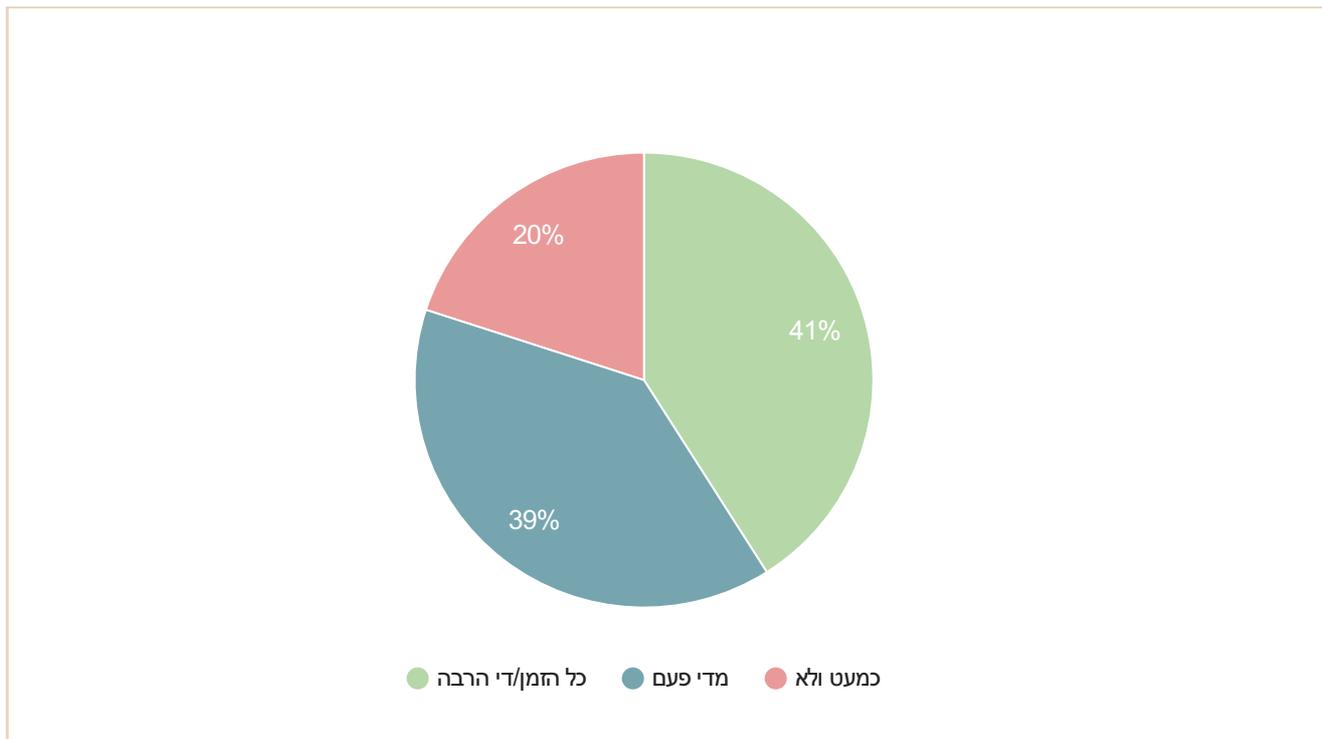
"הסיפור הזה מאחורינו כי רובנו כבר נולדנו בארץ, התחנכנו באותם בתי ספר וגדלנו יחד בשכונה. זה שטותי שמה שיפריד בינינו הוא ארץ הלידה של הסבים."

"זה כבר לא רלוונטי כי הרבה מאיתנו הם גם אשכנזים וגם מזרחיים..."

"הפרדה מגוחכת ומטופשת, פרימיטיבית. כולנו ישראלים. הוצמזה שהילדים החצי-אשכנזים וחצי-מזרחיים יוצאים הכי יפים:)"

"לא עושה הפרדה. נהנת משני העולמות."

האם לדעתך אנשים בארץ מתעסקים עם שאלת המוצא (שלהם ושל אחרים)?

מקור: דרוקמן, ירון. 5.5.2014. 66 לישראל: צעירים ימניים, מבוגרים מסודרים. Ynet.

נתונים: סקר מיוחד שנערך עבור ynet על-ידי מכון רפי סמית. הסקר נערך בקרב 500 גברים ונשים כמדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית הבוגרת (בני 18 ומעלה).

הערה: 80% מכלל הציבור טוענים שאנשים מתעסקים עם שאלת המוצא שלהם ושל אנשים אחרים, כאשר 4 מכל 10 ענו שאנשים מתעסקים עם נושא ה"לעתיים קרובות או די הרבה".

העם רוצה צדק חברתי - בתל-אביב

לכאורה משבר הדיור ויוקר המחיה, שהגיע לשיאו במחאת קיץ 2011, היה אמור ליצוק להט פוליטי בתחום הזה בקרב צעירים. רבים מהם אכן מוטרדים מאוד מהמצב הכלכלי ומקטרים בלי סוף על מחירים מופקעים ועל חמדנות של בעלי עסקים ונכסים. זו גם הסיבה שהמפלגות החדשות 'יש עתיד' ו'כולנו' שהעמידו במרכז אג'נדה כלכלית, זכו לתמיכה גדולה בקרב צעירים.

עם זאת, המחאה הכלכלית לא התפתחה לכלל תנועה המונית של צעירים ורובם אפילו לא מטילים חרם צרכני על מי שעושק אותם יומיום (בעלי דירות, בעלי עסקי-בילוי וכו').¹⁵² הסיבות לתופעה הזו הן הפאסיביות הדורית (הם לא תופסים פיקוד), המיקוד העצמי והבורות החדשה. הרושם שלנו הוא שחרף שפע המידע הזמין, הידע של הצעירים בתחומי הכלכלה מוגבל למדי והתפיסות הכלכליות בהתאם. רובם אינם מבינים לעומק את הגישה הקפיטליסטית, את מושג הפרטה ואת כוחות השוק. הם מתחברים לכלכלה בעיקר דרך מחיר המוצרים השונים וגובה השכר.¹⁵³ מסיבה זו קשה למקם את צעירי דור ה-Y כשייכים למחנה כלכלי מוגדר. התפיסה של רבים משלבת בין מוסכמות ניאול-ליברליות (למשל שוק יזמי והפרטה) לבין רגישויות סוציאל-דמוקרטיות (צמצום האשראי לבעלי ההון, תמיכה בשכבות העניות ועוד). למעשה, Y ניקים רבים כלל אינם רואים את ההתנגשות בין שתי התפיסות הללו. הם מסתפקים בדעה הכוללנית שהמדינה לא עושה מספיק עבור מעמד הביניים - שמשתקפת בסיסמה הבלתי ממוקדת "העם רוצה צדק חברתי".

חשוב לציין שאף שרבים מהצעירים בארץ, ואולי אפילו רובם, סבורים שהכלכלה הישראלית חולה וזקוקה לשינוי

עמוק, הם אינם רואים בה כישלון ומודעים גם ליתרונות היחסיים של החיים בישראל.

למעשה, בקרב רוב בני הנוער והצעירים הישראלים הציר האידיאולוגי של "ימין" ו"שמאל" מקושר בעיקר לנושאים לאומיים ולעמדות לגבי הסכסוך הערבי-יהודי ופחות לתחום הכלכלי-חברתי.¹⁵⁴

רובם לא מתחברים למשנה הסוציאליסטית ממספר סיבות:

- הסוציאליזם בחברה המערבית בוית לתוך הגישה הפוליטית "הסוציאל דמוקרטית" תוך שהוא דוחק אידיאולוגיות חברתיות תקיפות יותר לשוליים. למעשה טרם נוצר סוציאליזם מעורכן פופולרי שמשלב בין אחריות לקולקטיב לבין אחריות לפרט ולמשפחה. המלחמה למען "זכויות הפרט", נעשתה לעתים אלימה והחליפה תפישה שקולה ומידתית. הדבר יוצר דחייה מסוציאליזם.

- בתודעת רבים נוצר חיבור סמלי מידי (שגוי בעליל) בין שמאל מדיני אנטי ישראלי לבין שמאל כלכלי-חברתי.

- בישראל נוצרה מין חפיפה תודעתית בין עידן הסוציאליזם לבין העידן של מפא"י והאסוציאציות השכיחות המקושרות עם העידן הזה הן ריכוזיות יתר, אפליית מיעוטים, חיי צנע אפורים וסגירות.

- הצעירים עברו חיברות לתרבות הצריכה. קשה לפתח ביקורת עליה כאשר אתה חלק ממנה.

תפישות כלכליות

<p>על פי סקר המכון לדמוקרטיה משנת 2013 - הציבור הישראלי נוטה להתקבץ באמצע, סביב רעיון מדינת הרווחה ולהסתייג מסוציאליזם מחד ומשוק חופשי לחלוטין מאידך. עם זאת, בעקבות האי-נחת הכלכלית המתמשכת, המתח בין עשירים לעניים דורג בסקר במקום השני מבין המתחים, לפני המתח בין דתיים-לחילונים.</p>
<p>בניגוד למצטייר לא פעם בתקשורת, הציבור היהודי נוטה לאבחן את המצב הכללי במדינה כבינוני ("ככה-ככה"), כלומר לא מזהיר אבל גם לא שחור משחור. פילוח לפי גיל מלמד כי בעיני היהודים הצעירים המצב הכללי של ישראל פחות טוב (רק 33.8% מגדירים אותו טוב מאוד ודי טוב) בהשוואה לאופן שהוא מצטייר בעיני המבוגרים (52.2% מבני ה-65+ מגדירים אותו כך).</p>
<p>בסקר שנערך בשנת 2010 בקרב צעירים ובני נוער נמצא כי אין קשר בין עמדות המבטאות תמיכה בגישה הקפיטליסטית לבין התפיסה שלחברה צריכה להיות אחריות על הפרט. הדעה הרווחת בין הצעירים (80%) היא שהמדינה לא עושה מספיק עבור השכבות החלשות.</p>
<p>רק מיעוט מהצעירים אמרו שהמחלוקת בין עשירים לעניים היא המסכנת ביותר את החברה הישראלית.</p>

מקורות:

הרמן, תמר וחובריה. 2013. מדד הדמוקרטיה הישראלית 2013. המכון הישראלי לדמוקרטיה.
 צמח, מינה. 2010. תוצאות סקר עמדות על זהותם החברתית-מדינית של בני נוער ישראלים. בתוך: צמרת-קרצ'ר, הגר (עורכת). גם וגם: סתירות בזהות בקרב צעירים בישראל - מחקר הנוער הישראלי השלישי של קרן פרידריך אברט: שינוי בעמדות לאומיות, חברתיות ואישיות. הוצאת ראלף הקסל ורובי נתנזון, עמ' 138-37.

הזיקה לדת

מסורתיות לייט

כל הסקרים שנעשו עד היום במטרה לפלח את האוכלוסייה הישראלית בתחום האמונה הדתית וקיום מצוות לא פילחו את דור ה-Y (ברוב הסקרים לא מופיעים כלל פילוחים פנים מגזריים). מיעוט המידע הסטטיסטי לצד המגוון הגדול של התנהגויות ותפישות בתחום הזה מקשה על אפיון כולל ומדויק של ה-Y ניקים בתחום הדת. עם זאת, אפשר בזהירות להסיק מסקנות עקיפות מתוך הסקרים שנעשו, ולחזקן באמצעות כמה מהראיונות שערכנו.¹⁵⁵

כזכור השכבה שבה אנחנו עוסקים במחקר זה היא חילונית בהגדרה (בחרנו לעסוק במגזר היהודי-חילוני-ותיק). עם זאת, לא מדובר בחילונים במובן של ההפך מדתיים. אפשר להניח שרוב בני דור ה-Y הם מסורתיים או "שומרי מסורת" בדרגות משתנות.

שומרי מסורת הוא כינוי לקבוצה גדולה של יהודים בישראל ובארצות אחרות שאינם מגדירים עצמם כדתיים אך גם לא כחילוניים. לרוב, המסורתיים מקיימים מצוות אחדות ומנהגים עממיים, הנחשבים סמלי מסורת מובהקים, לא רק בשל אמונה בבורא עולם, אלא מתוך המחשבה שיש לשמר ערכי מסורת כדי לשמור על קיומו של העם או מתוך רצון להמשיך את המסורת המשפחתית.

צעירה בת 25 במהלך טיול במזרח הרחוק: "יש דברים שאני לא מסכימה איתם. כמו מעמד הגבר ומעמד האישה. אני לוקחת מהדת היהודית מה שאני בוחרת. מאמינה. מסורתית. עושה חגים. כמו לגבי ערבים. יש חרדים רעים ויש חרדים טובים. חבדניקים הם חרדים טובים. הם מקבלים אותך כמו שאני מקבלת אותם. זה נותן קרדיט לחרדים. אבל הם שונים פה מהחרדים בארץ."

זיקה לדת בארץ נמצאה תמיד במתאם עם השתייכות עדתית (אשכנזים-מזרחים), כלומר שיעור שומרי המסורת גבוה יותר בקרב יוצאי אסיה-אפריקה מאשר בקרב יוצאי אירופה-אמריקה. רבים מהעולים מארצות המזרח וצאצאיהם מגדירים עצמם שומרי מסורת גם אם אורחות חייהם נחשבים חילוניים. זו גם הסיבה לכך שרבים מבני עדות המזרח המסורתיים הצביעו למפלגה החרדית ש"ס. יותר משהם זיהו אותה כמפלגה חרדית הם זיהו אותה כמפלגה השומרת את מסורת בית אמא ואבא "להחזיר עטרה ליושנה". בקרב היהודים האשכנזים יש אחוז נמוך יותר של אנשים המגדירים עצמם "מסורתיים" - זאת בשל הרקע האירופאי (באירופה נוצרה הבחנה והפרדה חדה יותר בין דת למדינה), בשל האופי היותר אינדיווידואלי של סגנון החיים (קשר רופף יותר עם המשפחה המורחבת) ובשל ממוצע השכלה גבוה יותר (דתיות נמצאת במתאם הפוך עם רמת השכלה).

במה מתאפיינת המסורתיות של הדור הזה? להלן מספר רכיבים טיפוסיים:¹⁵⁶

יש אלוהים

רובם מאמינים באלוהים, כאשר מושג האלוהות נתפס בדרך כלל באופן דיפוזי ללא ניתוח מעמיק של משמעויות פילוסופיות ותיאולוגיות. הרוב גם מייחסים לאלוהות השגחה פרטית, תוך קישור למיתולוגיה היהודית - אלוהים כמעין אב גדול של העולם שבחיריו הם היהודים.¹⁵⁷

כשרות סלקטיבית

שיעור ניכר (רובם ככל הנראה ממוצא מזרחי) נמנע מאכילת בשר חזיר ופירות ים וחלק גם מפרידים - בהקפדה

משתנה - בין בשר לחלב. מסעדות לא כשרות לא מרתיעות אותם (רובם כלל לא בודקים אם יש למקום כשרות רשמית) אבל הם ייטו לבחור מהתפריט מנות שאינן טרפה במוצהר.¹⁵⁸

ערב שבת בחיק המשפחה

רוב מכריע אינו שומר את השבת על פי ההלכה האורתודוקסית (נוסע וקונה בשבת), אך טקס ליל שבת אהוב מאוד על הצעירים ורובם לא מפספסים את הארוחה המשפחתית בבית ההורים גם לאחר הנישואים. במשפחות רבות נהוג גם להדליק נרות שבת ולערוך קידוש.¹⁵⁹

הגיון המסורתי של החגים והשמחות

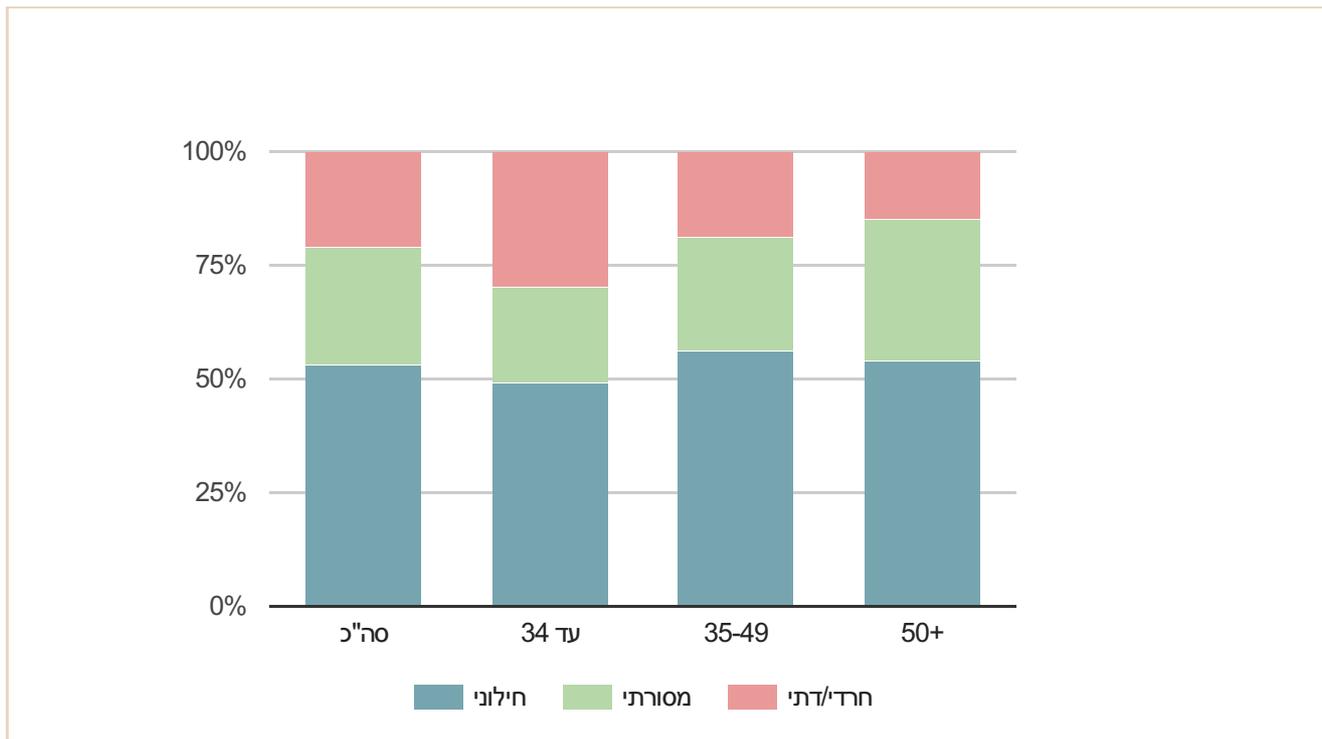
מעטים מה-Y ניקים מגיעים לתפילות בבית הכנסת, למעט בימי החגים החשובים כמו ראש השנה ויום הכיפורים. הרוב גם מעדיפים לחגוג את סדר הפסח כהלכתו (בדרגות שונות של קיצורי דרך) בחברת המשפחה המורחבת.¹⁶⁰ חגי ישראל האחרים (כמו חנוכה, פורים, שבועות) נחגגים לרוב על פי המתכונת הפולקלוריסטית הישראלית ולא הדתית. ההשפעה הגוברת של התרבות המערבית והשפעת העולים מברית-המועצות לשעבר, חיזקה את הנטייה של הישראלים בכלל ושל הצעירים בפרט לחגוג גם את החגים הבינלאומיים - סילבסטר וולנטיין דיי.¹⁶¹

רוב החתונות נחגגות עדיין על פי המתווה היהודי האורתודוקסי,¹⁶² אבל כאמור, בשנים האחרונות ניכרת מגמה של התחזקות הגיון האישי והפחות אורתודוקסי על הרצף דתי-אזרחי. ברית המילה היא עדיין בחזקת טאבו בקרב רוב מכריע של ההורים הצעירים מהדור הזה.¹⁶³

תפילות, קמעות וברכות לחיזוק

מיעוט (רובו ממוצא מזרחי) נוהג להניח תפילין מדי יום או מפעם לפעם, ושיעור קטן אך לא מבוטל נוהג לפקוד רבנים ולשאול בעצתם בעיקר לצורך התמודדות עם קשיי החיים (בדומה לביקור אצל יועץ או פסיכולוג).¹⁶⁴ רובם המכריע של הצעירים קובעים מזוזה בכניסה לבית.

כיצד אתה מגדיר עצמך בענייני דת?

מקור: דרוקמן, ירון. 5.5.2014. 66 לישראל: צעירים ימניים, מבוגרים מסורתיים. Ynet.

נתונים: סקר מיוחד שנערך עבור ynet על-ידי מכון רפי סמית. הסקר נערך בקרב 500 גברים ונשים כמדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית הבוגרת (בני 18 ומעלה).

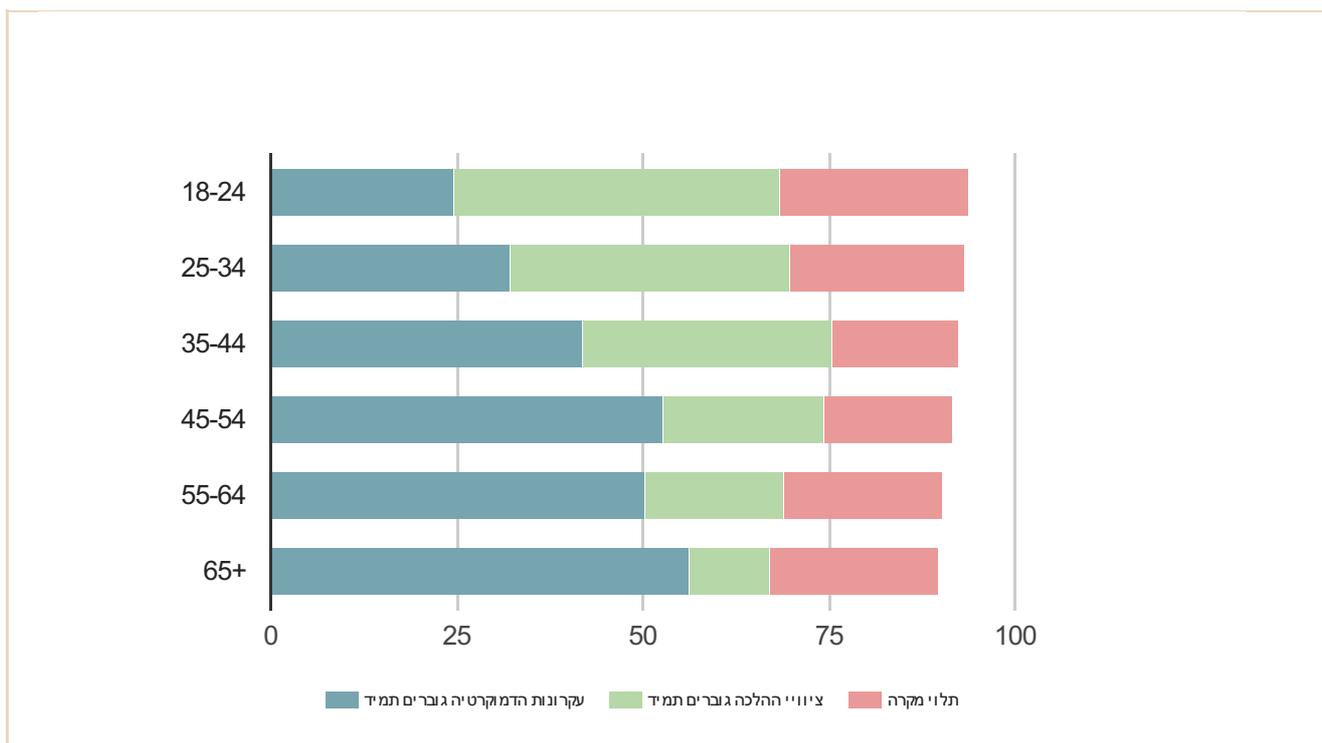
הפרדה בין דת למדינה

תפישת העולם האקלקטית והלא קוהרנטית של הצעירים היום משתקפת באופן מחודד ביחסם למשוואה המוכרת של "מדינה יהודית ודמוקרטית". למעשה, רוב האוכלוסייה בישראל לא רואה ניגוד בין שני המרכיבים: ערכים יהודיים מסורתיים (כולל כאלה שמתנגשים עם ערכי השוויון) וערכים דמוקרטיים. אבל אצל הצעירים העיוורון לסתירה גדול יותר ומשתקף בין השאר בעדיפות שהם נותנים (לפחות מבחינה סמלית) לזהות היהודית על פני הזהות האוניברסלית (הדמוקרטית).

אפשר וזו גם אחת הסיבות לעלייה שחלה בשיעורי ההצבעה של חילונים (רובם ככל הנראה צעירים) למפלגת "הבית היהודי". נפתלי בנט עונה מבחינות רבות בדמותו וברקורד שלו לגיבורי הדור הזה: מודרני, עשיר, אסרטיבי, לוחם ועם קרבה עמוקה ליהדות. התופעה גם מסבירה את האופן החיובי שבו מקבלים החיילים והקצינים החילונים את הגוון היהודי-דתי שנוסף לפולקלור הצה"לי של יחידות השדה (שירים חסידיים בחברותא, תפילות לפני קרב, וכדומה). התקשורת מיחסת את התופעה להשפעה הגוברת של הרבנים, ובעיקר חב"ד והציונות הדתית על צביונו של צה"ל, אבל להערכתנו יותר משהפרדה הדתית רוצה להניק, העגל המסורתי רוצה לינוק. החיילים כלל לא מזהים בפולקלור הדתי התקרבות לדת, ובוודאי לא ניסיון להחזירם בתשובה. הם פשוט רואים בזה משהו שהולם את תפישת עולמם ונטייתם הרגשית.

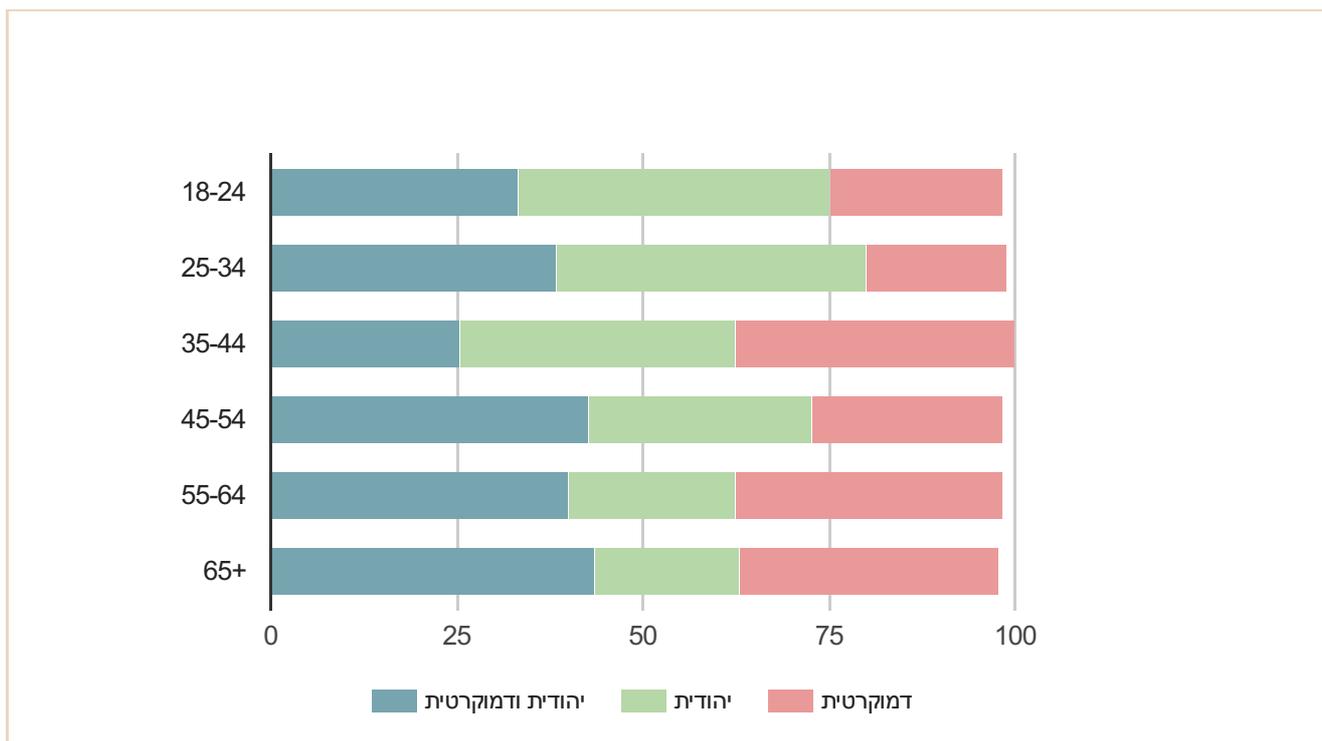
חשוב לציין כי רוב הצעירים מכבדים את הדת היהודית, אבל באותה מידה מצפים שהיא תישאר ברשות הכרעותיו של הפרט ותוצא מהזירה הפוליטית והמשפטית.¹⁶⁵ רובם נגד כפייה דתית מכל סוג ובעד גישת סובלנית, שמכילה את כל מגוון הזרמים ביהדות וסגנונות האמונה.¹⁶⁶

האם יש להעדיף את השמירה על עקרונות הדמוקרטיה או את השמירה על ציווי ההלכה היהודית?
(באחוזים)

מקור: הרמן, תמר; הדר, אלה; אטמור, ניר ולבל, יובל. 2013. מדד הדמוקרטיה הישראלית 2013. המכון הישראלי לדמוקרטיה. נתונים: המדגם כלל 1,000 מרוויינים (852 יהודים ו-148 ערבים). הממצאים המובאים הם של היהודים בלבד (כולל דתיים וחרדים). איסוף הנתונים נעשה בטלפון על ידי מכון המחקר "דיאלוג", באפריל 2013. הערה: יש לקחת בחשבון שהמדגם כולל גם דתיים וחרדים והנוכחות הדמוגרפית שלהם גבוהה יותר בקבוצת הגיל הצעירה, בגלל שיעור הילודה הגבוה יותר של קבוצות אלה.

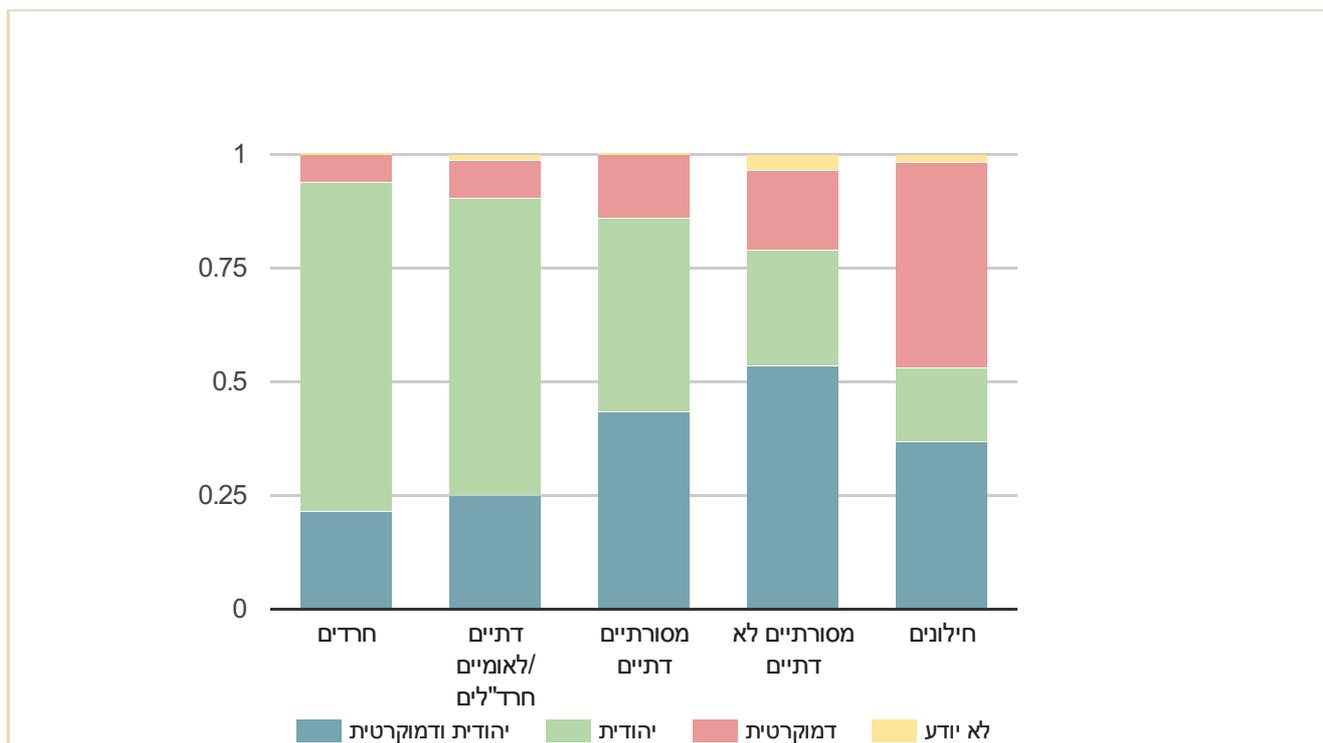
ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. איזה חלק מההגדרה חשוב לך יותר? - פילוח לפי גיל

מקור: הרמן, תמר; הלר, אלה; אטמור, ניר ולבל, יובל. 2013. מדרד הדמוקרטיה הישראלית 2013. המכון הישראלי לדמוקרטיה. נתונים: המדגם כלל 1,000 מרואיינים (852 יהודים ו-148 ערבים). הממצאים המובאים הם של היהודים בלבד (כולל דתיים וחרדים). איסוף הנתונים נעשה בטלפון על ידי מכון המחקר "דיאלוג", באפריל 2013.

ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. איזה חלק מההגדרה חשוב לך יותר? - פילוח לפי

דתיות

מקור: הרמן, תמר; הלר, אלה; אטמור, ניר ולבל, יובל. 2013. מדד הדמוקרטיה הישראלית 2013. המכון הישראלי לדמוקרטיה. נתונים: המדגם כלל 1,000 מרואינים (852 יהודים ו-148 ערבים). הממצאים המובאים הם של היהודים בלבד (כולל דתיים וחרדים). איסוף הנתונים נעשה בטלפון על ידי מכון המחקר "דיאלוג", באפריל 2013.

ישראל גם יהודית וגם דמוקרטית

<p>מ-1991 ועד 1999 נמדדה ירידה מסוימת בזיקה לדת ולמסורת היהודית, ככל הנראה בהשפעת גל העלייה הגדול מחבר המדינות (מדינות שהיו בעבר חלק מברית המועצות). לעומת זאת, בין 1999 ל-2009 נמדדה עלייה בזיקה זו, עד לחזרה לערכים שנמדדו ב-1991 ואף מעבר להם.</p>
<p>אפשר שבלימת הירידה בזיקה למסורת נובעת מהטמעותם של העולים בחברה הישראלית (הם אימצו את המנהגים היהודיים ואת המסורת היהודית) ועלייה עקבית של חלקם הרמוגרפי של של הדתיים והחרדים. אפשר לשער גם שהעלייה בזיקה הדתית נובעת גם מהלגיטימציה הגוברת למסורתיות בתקשורת ובתרבות הפופולארית בישראל והדבר מותיר את חותמו גם בקרב דור ה-Y.</p>
<p>בסקר שנערך ב-2009 נמצא כי מרבית הישראלים סבורים כי ישראל יכולה להיות גם מדינה יהודית השומרת על ההלכה הדתית וגם מדינה דמוקרטית, אולם הם חלוקים באשר לאופן השילוב הרצוי במקרה של קונפליקט ביניהן: קרוב למחצית סבורים שיש להעדיף תמיד את הדמוקרטיה על פני ההלכה הדתית, חלק סבורים שלפעמים כך ולפעמים אחרת, ומעטים סבורים כי יש להעדיף בכל מקרה את ההלכה הדתית. העדפת ההלכה הדתית על פני הדמוקרטיה חדה יותר, כצפוי, בקרב חרדים, דתיים ואף מסורתיים, בהשוואה לחילונים.</p>
<p>הקבוצות הצעירות ביותר מעדיפות את הרכיב "יהודית" של ההגדרה ושיעור התומכים בהן ברכיב "דמוקרטי" כשלעצמו הוא הנמוך ביותר. לעומתן הקבוצות המבוגרות ביותר מעדיפות את ההגדרה הכפולה "יהודית ודמוקרטי" ואחריה את הרכיב "דמוקרטי". הרכיב "יהודית" הוא האחרון בהעדפותיהם.</p>
<p>ממצא מעניין בהקשר זה הוא שלמרות האיזון שעליו מצביע המחקר בשאלת ההעדפות בהגדרת המדינה, התשובה הרווחת (42.7%) היא שיש להעדיף את עקרונות הדמוקרטיה במקרה של סתירה בינם ובין ציוויי ההלכה. רק מיעוט (28.2%) מחזיקים בדעה שיש להעדיף את ציוויי ההלכה. 21.1% חושבים שהנסיבות הן שקובעות איזו משתי מערכות הערכים תגבר.</p>

מקורות:

קיסר - שוגרמן, אילה. 2009. יהודים ישראלים - דיוקן, אמונות, שמירת מסורת וערכים של יהודים בישראל. מרכז גוטמן לסקרים, המכון הישראלי לדמוקרטיה עבור קרן אבי חי ישראל.
 הרמן, תמר; הלר, אלה; אטמור, ניר ולבל, יובל. 2013. מדד הדמוקרטיה הישראלית 2013. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

הרוחניות החדשה

קסמו של הניו-אייג'

אי אפשר להבין את יחס החיובי של רוב ה-Y ניקים לדת מבלי להבין את השפעתו של גל "הרוחניות החדשה" (ניו אייג') על חייהם. למעשה, מדובר באחת מהתופעות המייחדות את הדור הזה ביחס לדורות קודמים. הדבר משתקף הן בפופולריות של תפיסת העולם וסגנון החיים הניו-אייג'י בקרבם, והן בעובדה שרוב העוסקים בתחומים הקשורים לתופעה הם צעירים בני הדור ה-Y.

צעירה בדף פייסבוק אישי:
 "בוקר היופי רטט הלב
 פעימת האהבה
 לצליל פעמוני הנשמה
 שלום ואהבה אהובים"

"רגעים קטנים של אור": הדגמות של משפטים טיפוסיים לאנשי העידן החדש:
 חבר חוכב כדורגל אמר לי: 'לראות את רונלדיניו מבקיע גול בסלאלום מחצי מגרש, באצטדיון
 קאמפ-נואו בברצלונה, כשמאה אלף אוהדים שואגים, יכול להיות רגע מאוד מאיר'.

חברה מורכבית אמרה: 'מספיק ללכת למחלקה האונקולוגית בבית חולים הקרוב למקום מגוריך
 בשביל לקבל וואחד הארה. כדי לראות את האור צריך לספוג קצת חושך'.

שני חברים סטארט-אפסטים חייכו: 'לראות את המניה שלך עושה EXIT כשמישהו קונה את
 החברה שלך, יכול להיות גדול'.

חברה בהריון, חודש חמישי: 'עם כל תינוק שנולד, נולדת גם אמא חדשה. אני עומדת להיוולד מחדש
 בתור אמא'.

חבר מאוהב: סיפר על הבוקר הראשון בו התעורר עם חברתו הנוכחית, הביט בה מתוך קורי השינה,
 וידע.

וגם: להתפוצץ מצחוק. לרקוד בטירוף, להשתחרר מהגוף. להריח גור כלבים. ותמיד אפשר ללכת
 לרחוב וולפסון בתל-אביב, המלא בחנויות לנברשות, להסתובב בין חלונות הראווה ולרכוש אור
 מעוצב.

ואפשר גם לקום פעם אחת ממש מוקדם בבוקר, כשהכול בחוץ שקט ושמש נעימה של שחר
 מפציעה. רק להתבונן איך קרני האור נחות בעדינות על המדרכה, על פחי הזבל, על אגלי הטל, על
 המכוניות ועל עלה בודד.¹⁶⁷

התופעות הקשורות לניו-אייג' החלו לצמוח בתרבות המערב כבר בשנות השישים של המאה הקודמת, עוד לפני
 שדור ה-Y הגיח לאוויר העולם, אבל סגנון החיים ותפיסת העולם "השאנטיים" הפכו לחלק בלתי נפרד מהתרבות
 הפופולרית במערב רק בשנות התשעים.¹⁶⁸ סימנים להופעת הניו-אייג' בישראל (באופנה, בכידור, באמנות
 ובתקשורת) נראו כבר בשנות השבעים (למשל בקיבוצים, בתל-אביב ובחופי סיני),¹⁶⁹ אבל רק לקראת תחילת
 המילניום,¹⁷⁰ עם התבגרותם של ה-Y ניקים, צברה התופעה תנופה והפכה לחלק בלתי נפרד מתרבות הצעירים. בשלב
 הזה פקדו את פסטיבלי השאנטי עשרות אלפי מבקרים בשנה (בעיקר צעירים), הרפואה האלטרנטיבית התפשטה ללב
 הקונצנזוס, ותורת הקבלה והבודהיזם הותאמו לצרכים בידוריים.¹⁷¹

מאפייני הניו אייג'

פעילויות רבות ומגוונות מוזכרות בהקשר תופעת "העידן החדש": בתי מדרש חילוניים, לימודי קבלה, יוגה, מדיטציה, טייצ'י, וויפאסאנה, זן בודהיזם, לימודי תרבות (בעיקר תרבות המזרח הרחוק), רפואה אלטרנטיבית, צמחונות וטבעונות, הומיאופתיה, חיים ירוקים, אקו-רוחניות, שאמאניזם, מיסטיקה, טיפול פסיכואנליטי הוליסטי, קואוצ'ינג (כולל ספרי שיפור עצמי ודרכים להשגת אושר פנימי), מוסיקה ניאו חסידיית, תקשור, סיאנס, אסטרולוגיה, גרפולוגיה, נומרולוגיה, קריאה בקפה ובקלפים ועוד.
"שאנטי" היא מילה בסנסקריט שפירושה דרכים להגיע לשלום עם עצמך והזולת, כלומר לשלווה פנימית והגשמה עצמית. המילה הפכה למטבע לשון בעברית המדוברת.
כל שנה מבקרים בארץ עשרות מורים, המקיימים כאן סדנאות רבות-משתתפים ברפואה אלטרנטיבית או בפרקטיקות מיסטיות ומאגיות.
הוצאות הספרים המתמחות בספרות ה"עידן החדש" תרגמו עד עתה מאות חיבורים, העוסקים בנושאים הללו.
ישראל היא גם יצואנית בכירה של מיסטיקה ומאגיה: מורים ישראלים או ישראלים לשעבר מלמדים במזרח ובמערב, ושיטות שמקורן בארץ, כדוגמת שיטת אבי גרינברג או פלדנקרייז, זוכות להצלחה רבה בחו"ל.
בעקבות תפוצת רעיונות העידן החדש בישראל, נפתח באוניברסיטת תל אביב מסלול לימודים לתואר שני בדתות זמננו הכולל את תופעת העידן החדש. משנת 2009 נערכים כנסים אקדמיים שנתיים לחקר רוחניות עכשווית.
הפעילויות והתפישות הנכללות תחת מטריית "העידן החדש" כוללות שישה מכנים משותפים - שיש בהם כדי להגדיר, כמכלול, את התופעה הרחבה: מתן עדיפות להסברים של מדעי הרוח ("הרכים") את העולם על פני ההסברים של המדעים המדויקים ומדעי הטבע ("הקשים"); חיפוש אלטרנטיבה לצורת החשיבה והניתוח המערבית (הלוגית-אמפירית) שנעשתה כביכול "דיקטטורית" וחסרת סובלנות כלפי "האחר"; חיפוש אלטרנטיבה או איזון לסגנון החיים המערבי האולטרה מודרני, שנעשה מעיקר חזרה לשורשי, לקמאי - שהוא גם קסום ונטול מסיכות; פניה לעולם הרגש והנפש; כמיהה לעולם הלא ארצי (מטאפיזי), תוך חתירה לאיזו משמעות קיומית עמוקה בעולמנו הכאוטי.
לתרבות "העידן החדש" שפת סימנים משלה בכל העולם - החל מלבוש "שנטי" (בגדים רפויים ובעלי גוון טבעי ואתני), דרך מוסיקת טבע וטכנו (שמושמעת בפסטיבלים ובמועדונים) וכלה באביזרי אומנות ובריאות.
תורות המזרח והפסיכולוגיה הן התשתית לתפישה הניו-אייג'ית (טאואיזם, בודהיזם, הינדואיזם, שאמאניזם, סופיזם) והיהדות מוסיפה תבלין עדכני משלה (בעיקר מרכיבים השאולים מחסידות ברסלב ומלימודי הקבלה).
בכל תקופה נוסף טרנד חדש של שיטות מהתחום הגשמי והרוחני (פסיכולוגי ופילוסופי) שמציעות דרכים לגאולת הנפש. כך למשל, שיטת "העבודה" של ביירון קייטי, שיטת ימימה ללימוד חשיבה הכרתית, הדרך הרביעית של גיאורג איבנוביץ' גורדיין, ויפסאנה של ס"נ גואנקה, טנטרה, סיינטולוגיה, ריברסינג - לידה מחדש ועוד.
"רופאי אור" (אנשים שחוו הארה), קאוצ'רים וגורואים באים והולכים: קרישנמורטי ג'ידו, אנדרו כהן, אושו, ראג-ניש צ-נדרה מוחן, אמה המחבקת ועוד (גם בישראל ישנם מספר אישים בולטים כגון שי טובלי).
מוצרי תרבות רבים מזוהים עם ראשית התהוות סגנון החיים ותפישת העולם של העידן החדש. ביניהם ספרים רבי מכר כגון "כוחו של הרגע הזה" של אקהרט טול, "הנבואה השמימית" של ג'יימס רדפילד, "לחיות באור" של שאקטי גוין, "ארבע ההסכמות" של דון מיגואל רואיס, "סימני שמש" ו"סימני אהבה" של לינדה גודמן ועוד.
סגנון הניו-אייג' כולל שפת גוף טיפוסית שמסמנת קירבה, קבלה ואהבת אין קץ (חיבוקים, נשיקות, מבט ישיר ומלא נהרה), ושפה מילולית עם מושגי מפתח כגון "להתחבר לעצמך", "להסתכל פנימה", "אור פנימי", "אושר", "הארה פנימית", "אח שלי", "תרגיע", "עבודה פנימית", "לידה מחדש", "מה שיוצא אני מרוצה", "התבוננות פנימה", "אימון עצמי", "איזון גוף-נפש", ומעל לכל המושג הרווח "לזרום", שהפך למעין מנטרה דורית.

מקורות:

גארב, 2005.28. הטשטוש מתחיל בתוכי. ארץ אחרת, 26.

אלהנן, ניר. 2010.3.19. הניו אייג' הוא החסידות החילונית. מקור ראשון, עמ' 6-8.

צפרוני, נעמה. ספטמבר 2014. בוא אהפנט אותך. ארץ אחרת.

מהן הסיבות לפופולריות הגואה של הניו-אייג'ג? להלן נציע כמה עיקריות.

אשרי הגפרור

תהליך הסרת הקדושה מחיינו, שהואץ אחרי מלחמת יום כיפור, יצר ואקום של זהות המבקש להתמלא מחדש. הישראלים החילונים מחפשים תוכן עמוק חדש לחייהם - מגדלור של משמעות-קיום שיחליף את המשמעות שיצקה בזמנו דת הלאום הציונית. אפשר וזו גם אחת הסיבות להתחזקות הזיקה למסורת היהודית, שמתרחשת בכלל הציבור הישראלי ובאופן מודגש בקרב צעירים (היהדות ממלאה את האקום הזה).¹⁷² יתכן שהנהייה אחר תורות הניו אייג'ג היא דרך נוספת למלא את החלל שנוצר.

הודו לה' כי טוב

צעירים רבים נחשפו לרוחניות החדשה במהלך הטיול הגדול למזרח הרחוק ולדרום אמריקה. בהדרגה החלה ההשפעה לטפטף ארצה: מסיבות טראנס בסגנון חופי גואה וקופנגן; דוכני תכשיטים, ביגוד ומזון אתני; סדנאות "שיפור עצמי" וחגי העשרה; מוזיקת נשמה של גיטרה ודרבוקה; אופנה זרוקה של גלביות, שרוואלים, רסטות, ומגוון כיפות רקומות, מטפחות ותרבושים.

במובן זה, ובאופן די פרדוקסלי, הרוחניות החדשה היא בעצם סוג של תופעה כלכלית. תעשיית הניו-אייג'ג מספקת פרנסה טובה, בעיקר לצעירים, כי היא לא מצריכה משאבים רבים וידע מוקדם. פשוט צריך לדעת לייבא ולמכור בזמן את המוצר הנכון (בעיקר פיצ'יפס זולים) ואת התדמית המתאימה.

חלק לא מבוטל מיצרני הרוחניות החדשה וצרכניה שייכים לשכבה בינלאומית שהשתחררה מעול ההישרדות, ויכולה היום להתרכז בפיתוח תרבות פנאי, באיכות חיים ("רווחה רוחנית") ובהארכת תוחלת החיים. הניו-אייג'ג הוא במובן זה מעין "ג'קוויזי לנפש", ולחלופין "ויטמינים או תוספי מזון לנשמה".

התפוח המכאני

הרוחניות החדשה היא גם תגובת נגד להתפתחות המטרופולין המערבי, המתועש, המנוכר ורווי המסכות. בעולם שבו הכול מסחרי, מלאכותי ומניפולטיבי מתחזק הצורך בטבעי ובאמיתי. לכן אבן טבעית מחליפה בטון יצוק, מים מינרליים מחליפים קוקה-קולה, אוכל ביתי מחליף אוכל מוכן ווינטג' מחליף טכנולוגיית היי-טק. זו "העירונות הכפרית" שנפוצה בשכונות בוהמייניות בערים הגדולות וביישובים הקהילתיים.

טעימות רוחניות לרעבים

יש הטוענים כי בעולם שהורגל לתרבות האינסטנט, הרוחניות החדשה היא גם סוג של טעימה על קצה הצ'ופ סטיק. זו אופנה שמציעה להמונים מזון רוחני מהיר (רדוד בעליל ולעיתים גם מתעתע ומולבש על חולשות אנוש)¹⁷³ או לחלופין "סושי מרוכז" של מדע, אמנות, פילוסופיה, דת וכו'.

אגב, מכאן גם נובעת הצלחתן היחסית של חסידות ברסלב וחב"ד בקרב צעירים חילונים. הן השכילו לשווק את היהדות במעטפה קוסמת: חיבה וחום, תמיכה חומרית, ייעוץ ועידוד, שירה וריקודים, במחיר של שמירת מצוות מינימלית. שים כיפה, הנח תפילין, מלמל קצת "בעזרת השם" ותזכה לחיי העולם הבא.

חסידות חילונית

הרוחניות החדשה מתאימה במיוחד לצעירים הנפלטים היום מהמערכות הממוסדות התחרותיות, עם תווית מטעה של "לקויי למידה". רבים מהם כלל אינם לקויי יכולת או חסרי מוטיבציה, אלא אנשים מוכשרים האוהבים והמסוגלים ללמוד בדרכים אחרות מאלה שמציעים להם בתי-הספר והאוניברסיטאות (הם זקוקים בעיקר למגע אישי). כשם שהתנועה החסידית התנתקה בזמנו מעולם הישיבות הליטאי התובעני, כך תנועת הרוחניות החדשה מתנתקת (במודע ושלא במודע) מעולם ההשכלה התחרותי.

הדחף החדש לרוחני מבטא גם את הכמיהה לעוגן של יציבות, בעולם שבו הכול זמני ומשתנה במהירות מסחררת. זוהי החתירה האנושית למצוא משמעות עמוקה שהיא מעבר לקונקרטי, למייד ולחולף. כך נוצר פרדוקס עצוב: האלטרנטיבה שמציעה תרבות הניו-אייג' לעולם האינסטנט המערבי היא מוצר אינסטנט בעצמו. הדבר דומה לתוכנית גמילה מאלכוהול באמצעות תרופות של וודקה.

גלולת הרגעה לחרדתיים

הרצון להתנתק ולברוח מהמציאות היומיומית המלחיצה נובע גם, ואולי בעיקר, מהחשיפה הגדלה לגירויים דיגיטליים ובעיקר לכאב ולאסונות. אדם ממוצע עשוי להיחשף היום בשבוע אחד ליותר אסונות משנחשף אדם במהלך כל חייו בעולם העתיק. החשיפה האינטנסיבית למוות, לפציעות ולטרגדיות יוצרת עומס רגשי כבד. בישראל העומס גדול במיוחד, בשל מצבה הביטחוני ובשל הקוד המשפחתי-חברי - קוד שיוצר הזדהות ואמפתיה גם עם אנשים שאיננו מכירים אישית. הפתרון לעומס היתר הוא הדחקה, הכחשה (אסקפיזם) והסחת דעת - שבהן טמון אולי עיקר כוחה של הרוחניות החדשה.

התיאולוגיה הפסיכואנליטית

הפסיכואנליזה חצתה בימינו את גבולות המדע והפכה למעין תיאולוגיה חילונית. השפעתה ניכרת בתחומים רבים - מטיפול נפשי ועד לאמנות, בידור ודפוסי שיח. הניו-אייג' הוא מעין צאצא עממי של הפסיכואנליזה המערבית עם ניחוח של מזרח רחוק וברומה לה מטיף להבנה עצמית, לכנות, לשחרור המודחק, להרפיית מתחים ושיפור עצמי.

כדי להתקרב לאושר, אדם זקוק למלווים ומדריכים. הפסיכואנליזה מציעה שיחה אישית על ספת הקליניקה ואילו הרוחניות הניו-אייג'ית מציעה אימון אישי על מזרן או על אדמה בחיק הטבע. הרוחניות החדשה משקפת גם את ההכרה הגוברת בתפקידה העמוק של נפש האדם ובעיקר בהשפעתה על הגוף. למשל, הקשר המוכח בין לחץ ודיכאון למחלות כרוניות וממאירות. המודעות הזאת הובילה צעירים רבים להגביר את מאמציהם לתחזק את נפשם על מנת לתחזק את גופם. לרוחניות החדשה יש הרבה מה להציע בתחום זה.

התפכחות ממיתוסים קפיטליסטיים

הרוחניות החדשה אינה רק קלישאה, ג'נק פוד רוחני וגלולת הרגעה המדחיקה ואולי מעכבת מחלות. יש בה גם ביטוי אותנטי ולעיתים עמוק של ביקורת על עיוותים חברתיים ובעיקר על "הדיקטטורה הקפיטליסטית". במובן זה היא דומה וחוברה כמו האידיאולוגיה הירוקה (הגנת הסביבה) והניאו-סוציאליזם. זו גם זו קמות לנטרל "דעשים" ו"זיהומים" של כלכלת השוק הדרוויניסטית - שיטת ממשל ותפיסת עולם שנעשו במידה מסוימת לסוג של פאשיזם כלכלי.

מרד הרגישות

הרוחניות החדשה היא ללא ספק גם ביטוי פמיניסטי, או ליתר דיוק התחזקות היסוד הנשי בעולמנו. אפשר לכנות זאת בשם דה-הורמוניזציה תרבותית (של הטסטוסטרון הגברי, כמובן). היא מעלה על נס ערכים של רגישות, קשר אנושי חם, רכות, פתיחות, אנטי-תוקפנות ומודעות אסתטית, ובמובן זה מציעה אלטרנטיבה לתרבות הגברית ששלטה (ועדיין שולטת, אם כי פחות) בעולמנו.

טיפול נפשי לדור האתרוגים

דור ה-Y הוא דור פגיע יותר ועמיד פחות בפני קשיים ומשברים. הוא גם נזקק יותר לסיוע נפשי ולאמצעי הרגעה ושחרור לחצים. הניו-אייג' נותן מענה ללחצים, חרדות, כישלונות, אכזבות ותסכולים אישיים. הוא מכיל את האמפתיה האנושית והסובלנות שלהם נזקקים אנשים כואבים ונואשים, שמצאו עצמם בדרך ללא מוצא או שנזרקו לג'ונגל החברתי ללא הכנה מספקת. הוא גם מספק תירוץ אידיאולוגי לחוסר הצלחה, לחוסר השקעה או לחוסר חריצות.

יש שיאמרו כי בעצם לכל אחד מאיתנו יש את רגעי השפל האלה, לכן כולנו הופכים בשלב כזה או אחר בחיינו ל"רוחניים" יותר. השוק פשוט מציע היום מבחר מוצרים ושירותים מגוון מתמיד. על פי טיעון זה תופעת הרוחניות החדשה לא משקפת בהכרח עלייה בביקוש אלא דווקא עלייה בהיצע.

ביבליוגרפיה

לרשימה הביבליוגרפית של המחקר כולו.

מילות מפתח

הצבעה | אידאולוגיה | עמדה | מחאה | חדשות | שואה | אנטישמיות | מסעות-לפולין | מעורבות | פוליטי | רוחניות | רוחניות-חדשה | ניו-אייג' | אמת | אמת-שלי | קהילה | מדינה | מנהיגות | מיתוס | ציונות | צריכת-חדשות

הערות שוליים

1. רוב הסקרים משתמשים בשאלת סגורות (בחירה של הנחקר באחת מארבע אפשרויות). לא אחת ניסוח השאלה מכוון את המרואיין לתשובה (לעתים שימוש במילה כזו או אחרת יוצר בולטות מכוונת). שאלות כאלה גם מחמיצות ניואנסים.
2. אריאן, בן-נן וברנע, 31.5.2004.
3. דוגמה משעשעת או עצובה (תלוי במתבונן) ניתנה באחד הסקרים שבדקו את המוטיבציה של הצעירים לשרת בצה"ל. 83% מהנשאלים בסקר השיבו כי אין להם כל התלבטות בנושא, אך באותה נשימה ציינו מחציתם כי יש להם חברים, שאינם מתכוונים להתגייס. אגב, רוב המשתתפים בסקר (59%) השיבו כי אינם רוצים לשרת ביחידות קרביות. היוזמה לסקר היא של רשת שוקן, יחד עם עיריית חיפה. עורך הסקר הוא הפרופ' קמיל פוקס מהחוג לסטטיסטיקה באוניברסיטת תל אביב, בשיתוף חברת 'פרויקט המדגם'. הסקר הקיף כ-500 בני 15 עד 18 וחצי. בתוך: קשתי, 6.9.2010.
4. כך למשל, בסקר שנערך ב-2010 בקרב כ-500 בני 15 עד 18 וחצי עלה כי ל-96% מבני הנוער חשוב שישראל תהיה 'מדינה יהודית ודמוקרטית'. באותה נשימה תמכו 27% מתוכם בהעמדתם למשפט של אלה המתנגדים לסוג הזה של המדינה ו-41% תמכו בשלילת אזרחותם של המתנגדים. בתשובה לשאלה אם היו מוכנים ללמוד בכיתה שבה אחד או יותר מהתלמידים הוא בעל צרכים מיוחדים, השיבו 32% בשלילה. כאשר התייחסה השאלה לילד ערבי, ענו 50% מהנשאלים בשלילה. 23% מבני הנוער ציינו גם כי היה מפריע להם אם בכיתתם היו לומדים הומו או לסבית. הנה כי כן, עמדה והיפוכה. היוזמה לסקר היא של רשת שוקן, יחד עם עיריית חיפה. עורך הסקר הוא הפרופ' קמיל פוקס מהחוג לסטטיסטיקה באוניברסיטת תל אביב, בשיתוף חברת 'פרויקט המדגם'. בתוך: קשתי, 6.9.2010.
5. בסקר של המכון הישראלי לדמוקרטיה שנערך חודשים ספורים לאחר הבחירות לכנסת ה-19 (ינואר 2013) נמצא כי "ההצבעה בבחירות לכנסת איננה משתנה מסביר טוב להבדלים בעמדות המרואיינים בשאלות מרכזיות רבות. כלומר, בנושאים רבים ומרכזיים מתברר שאין הבדלים משמעותיים בין מצביעי מפלגה אחת לאחרות ואין דמיון שיטתי בין עמדות מצביעי אותה מפלגה. יתר על כן, גם בשאלות שבהן היינו מצפים למצוא שוני בין מצביעי מפלגות שהן חברות בממשלה למצביעי מפלגות שנמצאות באופוזיציה, לא נמצאו הבדלים כאלה. המסקנה המתבקשת כאן היא שההצבעה בישראל אינה משקפת היום השקפת עולם ברורה; שמירת ההזדהות של המצביעים עם המפלגות נמוכה מאוד, ולכן עמדותיהן – בנושאי פנים או חוץ – אינן משתנה שמכתיב למצביעים את עמדותיהם; ואחרון לכול – שהמפלגות אינן משמשות למצביעיהן "אורקל" פוליטי, ולכן העמדות שמביעים ראשיהן אינן מחייבות – מבחינה רעיונית – אפילו את מי שהצביעו בשבילן." הרמן חובריה, 2013.
6. מאוטנר, 10.11.2008.
7. בתוך: שביט, 26.9.2013.
8. כך למשל, בסקר שנעשה ב-2009 במרכז גוטמן עבור קרן אבי חי ישראל, נמצאה 'תחושת שייכות וזיקה גבוהה למדינת ישראל וליהדות אצל מרבית היהודים הישראלים: לרובם הגדול חשוב להיות בארץ ולהרגיש חלק מהעם היהודי ומהחברה הישראלית. בהתאם לכך, כמעט כולם סבורים כי 'די חשוב' עד 'חשוב מאוד' לזכור את השואה. זאת ועוד, מרבית המשיבים (88%) היו רוצים להיות בארץ בטווח הרחוק (השיבו 'כן אך לא משוכנע' או 'משוכנע שכן'), ושיעור דומה

- (84%) רואים את עצמם כציונים (השיבו 'כן' או 'בהחלט כן'). 'אריאן וקיסר-שוגרמן, 2009.
9. בסקר המכון לדמוקרטיה נשאלו המרוויינים: עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי? רוב מוחלט (83.3%) מהיהודים (מבוגרים וצעירים כאחד) אמרו שהם מאד או די גאים בישראליותם. הרמן, הלר, אטמור ולבל, 2013.
 10. רוב גדול של הצעירים היהודים מרגישים שייכות לחברה הישראלית ולאומה היהודית. עם זאת ראוי לציין כי רק כמחציתם מרגישים כך במידה רבה. הדבר עשוי לרמוז את הצניחה הזוחלת של הזהויות הללו לטובת זהויות יותר פרטיקולריות. הקסל ונתנון, דצמבר 2010.
 11. בסקרים שערכו אפי יער ויסמין אלקלעי, במטרה לבחון מגמות בעמדות הפוליטית של הנוער הישראלי נמצא כי ב-1998 44% מהצעירים בישראל (גילאי 16-24) ראו את היחסים בין דתיים וחילונים כמחלוקת המסוכנת ביותר, בהשוואה ל-27% שראו כך את היחסים בין יהודים וערבים; ב-2004 ו-2010 השסע היהודי-ערבי צוין במקום הראשון על ידי 46% ו-42%, שעה שהשסע הדתי-חילוני נבחר למקום זה על ידי 21% ו-23%. יער ואלקלעי, 2010.
 12. חשוב להדגיש, כי המסרים הפטריוטים אמנם לא פסו מהעולם והם ממשיכים להיות מוטיב מרכזי במערכת החינוך הממלכתית, בעיקר בלימודי ההיסטוריה, אך בהשוואה לדור ה-X הם ירדו בסולם החשיבות. במקומם מועברים מסרים אחרים המקבלים דגש: הצלחה כלכלית, מימוש עצמי, פרסום, שמירה על הסביבה, אהבה זוגית וכדו'.
 13. האמנות, האקדמיה והמשפט מלאים גם בימינו בתיאורים חיוביים על ישראל והישגיה. גאוה לאומית היא עדיין מוטיב חזק בתקשורת הכתובה והדיגיטלית. אבל במשקל הכללי הביקורת דומיננטית יותר, בעיקר בתיאור מוסדות השלטון. הם מתוארים כמושחתים, מנצלים וכו'. התקשורת מדגישה את הצד הזה, שמחלחל לתודעת הצעירים, לא רק בגלל התפכחות ושכלול אמצעי החשיפה, אלא משום שהשערווייה והביקורת מגדילות את הרייטינג.
 14. מילים: יענקל'ה רוטבליט; לחן: גרעון אלרן; ביצוע: אריאל זילבר.
 15. גורביץ', 1997, עמ' 9-10.
 16. פורום אקטואליה - נענע קהילות, 30.12.2009.
 17. מילים ולחן: אילן ניסימוב. ביצוע: שורטי (שם הבמה של הילה ניסימוב, ילידת 1983).
 18. מילים ולחן: סגיב כהן. ביצוע: גלי עטרי.
 19. יוני כהן-אידוב הוא אלוף העולם בדיבייט לאוניברסיטאות לשנת 2010, מאמן הדיבייט של אוניברסיטת ת"א והאוניברסיטה העברית, מאמן נבחרת ישראל בדיבייט לנוער ומנהלה המקצועי של תוכנת הדיבייט של משרד החינוך. כהן-אידוב, 16.6.2012.
 20. התופעה בלטה למשל במלחמת 'צוק איתן'. אפשר היה לצפות שאדם שבקיא ברקע של המלחמה ובאג'נדה של החמאס יתמוך במאבק הצודק של ישראל להגן על עצמה. בפועל רבים במערב ביקרו דווקא את ישראל. בסקר שנערך בשלהי חודש יולי וזכה לכיסוי תקשורת נרחב, דיווח מכון המחקר Pew (יולי 2014) כי צעירים אמריקאים מטילים את האחריות לאלומות ברצועת עזה על ישראל בשיעור גבוה יותר מאשר על חמאס. למעלה משליש מהמשיבים בגילאי 18-29 בארה"ב לא ידעו מי אשם ורק 21% האמינו כי החמאס היה אשם. שיין, הכט וסאקס, אוגוסט 2014.
 21. וילצ'רסקי, ללא תאריך.
 22. בתוך: ליברמן, 9.5.2014.
 23. אחת הדוגמאות המובהקות לשינוי הזה היא תופעת ההיפסטרים. סגנון החיים ההיפסטרי (שמתבטא בעיקר בתחום האופנה) הוא קולאז' אקלקטי ואירוני שלוקח השראה ממקורות תרבותיים שונים ומשונים (זה גם הסיבה שאנשים מתקשים לקטלג אותו). הוא משקף את התפישה שהכל הולך והכל לא הולך. ההיפסטרים אקסצנטריים, שקועים בעצמם ומשועשעים מעצמם בעת ובעונה אחת. בתפישת והתנהגותם משרדים ההיפסטרים סוג של אידיאולוגיה של אנטי-אידיאולוגיה.
 24. שנים רבות התנהל ויכוח אם הדור הצעיר בעולם המערבי יותר מעורב ואכפתי מהדורות שקדמו לו. לאחרונה, בעיקר אחרי המחקרים של טווינג (Jean M. Twenge), שהתפרסמו בספרה הידוע "Generation Me", התשובה מתבהרת: הדור הזה נסוג מהעיסוק בפוליטיקה ונעשה אדיש למתרחש בזירה הזאת. למעשה זו אחת התכונות שמבחינות בינו לבין קודמיו. וכך כותבת טווינג' במאמר שהתפרסם ב-Psychology Today: "... המחקר מראה שאחוזים נמוכים יותר של בני דור המילניום אומרים שאכפת להם מבעיות חברתיות בהשוואה לבני דור ה-X. כך גם לגבי התעניינות בממשל, השתתפות בפעילות פוליטית, אמפתיה לאחרים או תרומה לצדקה. באשר להתנדבות, זה הנושא היחיד מבין 30 נושאים של התייחסות לזולת, שרואים בו עליה אצל צעירים, וגם זה כנראה כיוון שעם השנים יותר בתי ספר תיכון דורשים תרומה לקהילה כחלק מהחובות לסיום התיכון. הירידה במעורבות בקהילה נמצאה ביחס ישיר עם העלייה בחשיבות של 'להרוויח כסף רב', 'להיות אמיר' ו-'להחזיק בעמדת ניהול' - כולם אינדיקציות של אינדיבידואליזם". Twenge, 21.3.2012.
 - מחקרים שנערכו בארה"ב מצאו כי את הצעירים של ימינו פחות מעניינת המעורבות הפוליטית במובנים הקלאסיים שלה. Lochocki, 2010; Marcelo and Lopez, 2007; Smith, Lister, Middleton & Cox, 2005.
 25. 2004 היתה השנה השנייה שבה פרסם המכון לדמוקרטיה את סקר 'מדד הדמוקרטיה' השנתי שלו על ישראל (המדד נערך במכון גוטמן במסגרת המכון הישראלי לדמוקרטיה, על ידי פרופ' אשר אריאן, פזית בן-נון ושלומית ברנע). בשנה זו הושם הדגש על עמדותיהם של בני הנוער (צעירים בני 15-18, שהם היום בני דור ה-Y). בסקר נמצא כי מידת העניין

והמעורבות של בני הנוער נמוכה במידה ניכרת משל המבוגרים. (67% מהמרוויינים המבוגרים הביעו עניין בפוליטיקה לעומת 50% מבני הנוער). אמנם הסקר כלל צעירים יהודים וערבים כאחד (מה שמכניס רעשים סטטיסטיים במערכת), אבל אפשר להניח שבתחום הזה ההבדלים בין שתי הקבוצות אינם גדולים. אפשר לסייג ולומר שבני נוער מטבעם מתעניינים פחות בפוליטיקה מהוריהם, ללא קשר לזמן ומקום, שכן הביולוגיה של ההתבגרות מושכת להתרכזות במצוקות האישית. ובכל זאת, הפערים היו משמעותיים מכדי להסבירם באמצעות ההסבר הביולוגי. העניין הפחות בפוליטיקה המשיך לאפיין את דור ה-Y גם במהלך הפיכתם לאנשים בוגרים והוא שב ועלה בסקרים.

בסיכומי מחקר שנערך ב-2010 נכתב: 'המרוויינים באף אחת מהקבוצות שרוויינו אינם פעילים פוליטית. אצל חלקם, כמו בקרב המרוויינים החילונים או המרוויינים בפריפריה, נראה שהדבר מלווה בחוסר עניין או מודעות פוליטית. המרוויינים בפריפריה אף אומרים שאינם מאזינים, או משתדלים לא להאזין לחדשות. אחרים, כמו העולים, עסוקים מדי ב'מלחמת הקיום': אף שרוב המרוויינים חשים אכפתיות למדינה, העבודה והלימודים מכלים את רוב זמנם והם לא מתעניינים בנושאים אלה, הפוליטיקה לא מטרידה ולא מעניינת, לא מעורבת ציבורית, אין לי זמן להתעניין במשהו - עבודה ולימודים, לימודים ועבודה.' 'הקסל ונתנון, 2010.

במחקר שנערך ב-2012 מצא כי התחום הפוליטי והדתי ומעורבות אזרחית הם תחומי החקירה בהם צעירים מביעים את העניין המועט ביותר. עוד נמצא כי צעירים פחות מעוניינים לפעול לשיפור העולם, בהשוואה למבוגרים. ככלל, רמת המעורבות החברתית והפוליטית שעליה דיווחו צעירים בעולם ובישראל היא נמוכה ביחס למבוגרים, ובכלל זה הם אינם ששים להיות חברי מפלגה. צינמון וריץ', 2012.

מחקר שנערך ב-2013 מצא כי צעירים נוטים להשתתף פחות בזירה הפוליטית. זאת למעט פעילות ברשתות חברתיות ברשת האינטרנט יוגב-קרן וכץ, 2013.

26. בפתח דבר לנייר עמדה של אגודת הסטודנטים באוניברסיטת תל-אביב לקידום 'חוק הצעירים', נכתבו המלים הבאות, תחת הכותרת 'מכתב פתוח לצעיר ולצעירה בישראל': 'עד היום לא היינו עדים למאבק סטודנטים סוחף, כזה שהצליח להוציא המוני סטודנטים וצעירים לרחובות ולעורר הזדהות כלפיו בקרב אוכלוסיות אחרות, מאבק שבבסיסו עומדת תפישת עולם כוללת ומגובשת של הסטודנטים לגבי המדינה והחברה בהם הם חיים'. מגנזי, 5.4.2010.

27. סקר שנערך על ידי מכון 'מותגים', והוזמן על ידי תנועת 'דור האמת' - מגלה כי הציבור בישראל (מבוגרים וצעירים כאחד) מוכה בבורות עמוקה בכל הנוגע לזכויותיו הפוליטיות, וליכולת השפעתו. כך למשל כמחצית מהנשאלים כלל לא ידעו שיש להם זכות להתפקד למפלגות הגדולות ולהשפיע על הרכבן.

75% מהצעירים כלל לא מודעים לזכותם להתפקד. כ-93% מהנשאלים לא ידעו כי בנימין נתניהו נבחר לעמוד בראשות תנועת הליכוד עקב תמיכה של 37 אלף ממתפקדי הליכוד בלבד. רוב מוחלט מקרב הנשאלים העריך כי מדובר במספר מצביעים גבוה בהרבה.

כמעט 80% מהנשאלים לא ידעו כי עלות ההתפקדות למפלגות הגדולות עומדת על עשרות שקלים בודדים בשנה. רובם העריכו כי מדובר בעלות כבדה בהרבה. אתר דור האמת, ללא תאריך.

28. 'פרופ' אייל נווה, מומחה לחינוך פוליטי כותב: 'תלמידים וצעירים אינם יודעים הרבה על צורות משטר בהיסטוריה, על הפוליס כארגון פוליטי קדום, על פוליטיקה שבטית מסורתית מול פוליטיקה ביורוקרטית, על צמיחת הדמוקרטיה והתמודדות המשטרים הדמוקרטים-ליברלים כנגד משטרים ישנים סמכותיים ומשטרי המון טוטליטאריים. [...] קיימת בורות ואדישות לגבי מבנה הפוליטיקה במדינה בה הם חיים וצורת הפעלת השלטון על רשויותיו השונות. [...] מבחינה התנהגותית אין למעשה אפשרות לרוב הצעירים במערכת החינוך לחוות התנסות ציבורית. למעט פעילים בוועדי כיתות ומועצות תלמידים בית ספריות, רוב הלומדים הולכים לבית הספר ללמוד מתוך אוריינטציה פסיבית של קבלת ידע. הם אינם מתייחסים לחברת הלומדים כזירה ציבורית המאפשרת להם לפעול תוך אחריות ומתן דין וחשבון לחבריהם, או תוך התמודדות עם קונפליקטים בדרך לא אלימה וקבלת הכרעות דמוקרטיות רוויות פשרות ותסכולים. הזירה הבית-ספרית ברוב המקרים נקבעת על ידי המבוגרים, שקובעים מה יהיו תכני הלימוד, מתי הם יועברו ובאיזו דרך, כיצד יוערכו הישגי הלומדים, ומהן מטרות בית הספר. נווה, 23.22.2008.

29. 'פרשת קצב? אין לנו מושג על מה מדובר'. את התשובה הזו לא סיפקו דייגים בנורווגיה, מגדלי אורז בסין או כורי יהלומים באפריקה, אלא 22.2% מהתלמידים במדינת ישראל. התשובה ניתנה במסגרת סקר שערכה החברה למתנ"סים באמצעות חברת מותגים. הסקר נערך בקרב מדגם ארצי מייצג של 350 תלמידים בני 12-17 לקראת אירוע 'לילה לבן' בכנס שדרות 2006. עוד נמצא כי: 57% מתעניינים בפוליטיקה, מתוכם 18% במידה רבה ו-39% במידה בינונית. 42% לא מתעניינים בפוליטיקה. טרבליס-חדד, 6.11.2006.

30. בישראל נעשו מעט מאד מחקרים אמפיריים לאיתור דעות קדומות וסטריאוטיפים. הסקרים המעטים שנעשו בתחום לוקים בחוסר תחכום (שאלות שקופות ומנחות) והעדר פילוח מגזרי, מגדרי וגילאי.

31. Somin, 2013.

32. בסקר קריירה (הסקר מתייחס לכל הגילים ולא רק לצעירים) שערך מכון המחקר Market Watch עבור הדה-מרקר בשנת 2005 עלה כי רק 2.9% מהנשאלים הסכימו עם הטענה שחבר כנסת וראש ממשלה הם מקצועות 'שמביאים יוקרה וכבוד לעוסקים בהם'. רק 2.5% מהנשאלים אמרו כי היו זונחים את מקצועם ובוחרים להיות חברי כנסת. קלינגבייל

בסקר שערכה בשנת 2005 החברה למתנסים באמצעות חברת מותגים (הסקר נערך בקרב מדגם ארצי מייצג של 350 תלמידים בני 12-17 לקראת אירוע 'לילה לכן' בכנס שדרות 2006) נשאלו המרוויינים מה הם חושבים על התכונות שמאפיינות את הפוליטיקאים? 39.7% אמרו מושחת, 35.8% מנהיג, 27.5% ערמומי, 25% חכם, 21.9% שקרן, 21.5% אחראי, 19% רציני, 13.5% מנהל, 6.5% מפקד ו-5.5% נוספים הגדירו את הפוליטיקאי כמנווט. לנוכח התוצאות הללו אפשר להבין מדוע רק 12.9% מהנשאלים אמרו שהם שוקלים להיכנס בעתיד לחיים הפוליטיים. טרבליסי-חדר, 2006.

בסקר שנערך ב-2010 נמצא כי ל-44% מבני הנוער ול-67% מהצעירים הבוגרים אין אמן בכנסת; ל-54% ול-73% בהתאמה אין אמן במפלגות. הקסל ונתנוזן, דצמבר 2010.

בסקר חצי שנתי, רחב היקף בקרב מדגם מייצג של כלל האוכלוסייה בישראל (הסקר נערך ב-17 נקודות זמן מאוקטובר 2000 ועד אוקטובר 2009. בכל נקודת זמן כ-2000 נשאלים יהודים (80%) וערבים (20%)) נמצא כי: האמן במוסדות הפוליטיים נשחק במהלך העשור. בן-דור, קנטי ולוין, 2009.

בסקר של המכון הישראלי לדמוקרטיה שנערך חודשים ספורים לאחר הבחירות לכנסת ה-19 (ינואר 2013) נמצא כי רוב משמעותי של היהודים (71.5%) חושבים כי הפוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם משהם דואגים לאינטרסים של הציבור. הרמן וחובריה, 2013.

33. רשת האינטרנט כולה, ובעיקר הפייסבוק והיוטיוב, מלאה בעמודי הומו ונונסנס שבהם לועגים לפוליטיקאים בהם: 'משה דץ לראשות הממשלה'; 'מפלגות מצייצות'; 'מיש'; 'סרטוני מפלצוני הכנסת'; עמוד הפייסבוק 'אנטריקוט מפרות קדושות' ועוד. בראיון ל-Ynet אמר דויד מוסקל, שהקים את דף הפייסבוק 'פוסטים מזוייפים', שמפרסם פוסטים דמיוניים - נונסנס של נבחרי ציבור ואישים שנויים במחלוקת: "לפני שהיו הרשתות החברתיות, אנשים שבחרנו שייצגו אותנו העלו את עצמם לדרגת אזרח-על. היום, הרשת מאפשרת להחזיר את הפוליטיקאים לגודלם הטבעי. יותר מזה, הרשת החברתית משמשת כגוף ביקורתי הרבה יותר משמעותי מכלי התקשורת ותוכניות הטלוויזיה. זה הקול האמיתי של העם בלי שום גוף מתווך." קירס, 25.10.2012.

34. בארה"ב שיעור המצביעים בבחירות נמצא במתאם עם הגיל. צעירים נוטים להצביע פחות (Flanagan, 2008). היום בארה"ב צעירים אינם תופסים את ההצבעה כסימן למעורבות ולאכפתיות אזרחית (Chareka & Sears, 2006).

35. אטמור והדר, 22.1.2006. כמו כן ראו: אטמור והדר, 20.12.2008.

36. פרט לבחירות 1951, שבהן ירד האחוז ל-75.1%. אטמור והדר, 22.1.2006.

37. בבחירות לראשות הממשלה בשנת 2001 התמודד אריאל שרון מול אהוד ברק. הירידה החדה בשיעורי ההצבעה באותן בחירות הוסברה בחרם שהטילו חלק מערביי ישראל על הבחירות, בשל אירועי אוקטובר 2000, שרבים מקרב האוכלוסייה הערבית ראו את אהוד ברק כאחראי להם. וכן בשל העובדה כי הבחירות לא נערכו לכנסת אלא רק לראשות הממשלה, דבר שהביא לאי השתתפותו של 'המצביע הסקטוריאלי'.

38. הצבעת אזרחי ישראל הערבים, לעומת זאת, נמצאת בירידה מאז 1977.

39. בסקר שנערך ב-2013 (כלל 510 משיבים, במדגם אקראי של האוכלוסייה הבוגרת בישראל, יהודים ולא יהודים, מעל גיל 18) נמצא כי צעירים נוטים להצביע פחות בבחירות מקומיות או ארציות. כמו כן שיעור נמוך יותר של צעירים נרשם לחברות פעילה במפלגות. יוגב-קרן וכץ, 2013.

40. מדובר בתופעה גלובלית. הנה כי כן, הרוב המכריע (50%) מהצעירים ברחבי ארצות הברית הגדירו את עצמם כ'עצמאים פוליטיים' בהשוואה לכשליש (32%-39%) מהדורות הקודמים. המגמה להגדיר את עצמך כ'עצמאי פוליטי' מתחזקת בעשור האחרון בכל הדורות, אך היא בולטת במיוחד בדור ה-Y. זה המספר הגדול ביותר שנמצא בסקרים בנושא לאורך 25 שנות הפעילות של מרכז המחקר Pew. גידול מ-38% ב-2004 בדור ה-Y ל-50% ב-2014, בהשוואה לגידול מ-33% ב-2004 ל-39% בדור ה-X. הסקר נעשה בפברואר 2014 והוא כלל 1821 בוגרים מתוכם 617 בוגרים צעירים (בני 18-32). Pew Research Center - Social Trends. 7.3.2014.

41. ללא שם מחבר, 27.9.2005, עמ' 3.

42. Franklin, 2004.

43. הופעת האורח של אובמה בתוכניתו של ג'ימי אצל פאלון הייתה הצלחה מסחררת, והפינה זכתה למאות אלפי שיתופים ברשתות חברתיות בקרב צעירים בארה"ב וברחבי העולם.

44. צמח, 2006.

45. רמון ריבלין, 14.9.2011.

46. רולניק, 10.11.2011; שטרקמן, 15.11.2011; שריג, 17.10.2011.

47. Himelfarb, 11.4.2011; Howard, 2010; Howard & Sheetal, 16.2.2011.

48. סרגוסטי, 2011.

49. צור, 2011.

50. על תפקידה המרכזי של רשת האינטרנט במחאת הרוטשילד ראו בהרחבה: דו"ח שנתי: מן ולב-און, 2012.

51. בר"ח השנתי של המרכז האוניברסיטאי אריאל בשומרון, המסכם את פעילות התקשורת בישראל לשנת 2011, נכתב:

'אופי הסיקור של מחאת קיץ 2001 התאפיין בתמיכה משמעותית של מרבית אמצעי התקשורת המסורתיים עם המחאה ומטרותיה והזדהות עם דרישות המוחים והמפגינים. גם אמצעי תקשורת שגילו תחילה יחס ספקני למחאה, הצטרפו לאחר ימים אחדים לתמיכה בה. עדות לשיתוף פעולה מאחורי הקלעים חשפה לאחר תום המחאה - אחת ממנהיגות המאהל בשדרות רוטשילד, שיר נוסצקי. היא סיפרה כי ההחלטה על הזמנת הזמר אייל גולן להפגנה שנערכה ב-3 בספטמבר 2011 בכיכר המדינה בתל אביב, התקבלה לאחר התייעצות עם עורך בכיר באחד העיתונים המרכזיים בישראל. לדבריה, כאשר נשאל העורך כיצד ניתן להבטיח כותרת בולטת בעיתון לקראת ההפגנה - השיב: תביאו את אייל גולן ותקבלו כותרת (הדברים נאמרו בכנס 'המחאה החברתית והאתיקה העיתונאית - חיבוק חם?', 4.12.2011). האהדה למחאה באופן סיקור האירועים באמצעי התקשורת המסורתיים לא לוותה בתמיכה דומה מצד גולשים במדיה החדשים. בחינה מדגמית של תוכן גולשים ברשת מצביעה כי בטוקבקים ניכרה נוכחות משמעותית יותר של מי שהסתייגו מעצם המחאה, ממטרותיה או מדרך פעולתם של מנהיגיה. ד"ח שנתי: מן ולב-און, 2012.

52. בל סומר, 2.8.2011.
53. מלצר, 2011.
54. ראו למשל: ניסן, 9.8.2011; הראל, 26.5.2011; קראוס, 21.7.2011.
55. אלקין-קורן, תשס"ג.
56. דרור, 6.8.2013.
57. בתוך: גולדמן, 10.7.2006. במחקר שנעשה ב-2007 על ידי ד"ר מוטי נייגר וד"ר איילת כהן עולה, שרטוריקת הטוקבקים הישראלי מאופיינת בזלזול, התחכמות, רגשיות, שגיאות כתיב, ואלומות בלתי מרוסנת. [56] לפי החוקרים, 'הדוגריות, בלבושה הכסאחיסטי, הולמת היטב את תפיסת זירת האגרוף הרב-שיחית של הטוקבק הישראלי: הולמים באוויר ונסוגים לאחור, בצפייה רווית תעלומה לגבי טיבן של התגובות שאולי יגיעו'. הממצאים המלאים של המחקר הוצגו בכנס: נייגר וכהן, 28.1.2007.
58. Howard, 2010; Johnson, 2011; סמואל-עזרן, 2011.
59. קלינגבייל 16.10.2011; Morozov, 7.3.2011; Ellis 15.2.2011.
60. על הפופולריות העולה של הביטוי הפוליטי ברשת ראו: יוגב-קרן וכץ, 2013.
61. מנתוני חברת Vigo עולה כי הדף של ראש הממשלה, בנימין נתניהו, הוא השלישי המוביל בישראל, אחרי גל גדות ובר רפאלי. לשם השוואה, נשיא ארצות הברית ברק אובמה אינו ברשימת 50 הדפים המובילים בארה"ב, וגם הפוליטיקאים באירופה - זוכים לאהדה נמוכה משמעותית מעשרות אמנים וסלבריטאים. ואילו בישראל לרף של נתניהו כמיליון וחצי אוהדים, והוא מוביל בפער ניכר את הפוליטיקאים נפתלי בנט (405 אלף) ויאיר לפיד (385 אלף). נשיא המדינה לשעבר שמעון פרס הגיע ל-415 אלף אוהדים, ואילו ראובן ריבלין מגיע ל-160 אלף אוהדים בלבד. מערכת וואלה, ביטול ראיונות החג: בתקשורת זעמו אבל נתניהו שוב ניצח, 9.9.2015.
62. פורסם בדף הפייסבוק שלו.
63. דרור, 26.2.2012.
64. סקר TGI מצא ירידה בקריאת עיתונים יומיים, כאשר שיעור החשיפה הכללי לעיתונות הכתובה ביום חול ממוצע עומד על 58.3%. העיתון "ישראל היום" מוביל כעיתון היומי הנקרא ביותר בישראל, בפער של 5.3% על "ידיעות אחרונות". שיעור החשיפה היומית של העיתון עומד על 40.8%. "מעריב השבוע" זוכה ל-4.2% חשיפה ביום חול, החינמון "פוסט" על 0.2% ו"הארץ" על 4.6%. ישראל היום, 23.7.2015, עמ' 2.
65. מסקר של מכון המחקר האמריקאי Pew, העוקב כבר שנים אחר התמורות באינטרנט ובעיתונות, שפורסם בשנת 2013 עולה: כ-47% מהבוגרים בארצות הברית, שהם כ-30% מכלל האוכלוסייה, צורכים כיום מידע חדשותי בפייסבוק. כ-78% מהנשאלים בסקר אמרו כי הם נחשפים לחדשות בפייסבוק 'על הדרך' - כלומר, נכנסים לרשת החברתית לצרכים אחרים; כ-4% מהנשאלים העידו כי פייסבוק משמשת אותם כפלטפורמה החשובה ביותר לצריכת חדשות. ממצא נוסף העולה מהמחקר הוא שהודות לשימוש ברשת החברתית נחשפים גולשים רבים לאתרי החדשות, שאליהם לא היו נכנסים אלמלא היו הידיעות שבהם משותפות בפייסבוק. כ-47% מבין המשתתפים בסקר שהגדירו עצמם 'לא מתעניינים בחדשות באופן קבוע', אמרו כי הרשת החברתית היא מקור חשוב לצריכת חדשות. זאת, לעומת כ-38% בלבד מבין הנשאלים שהגדירו את עצמם 'צרכני חדשות'. פישר, 14.8.2014.
66. דיוויד אראבוב, מייסד ומנכ"ל אליט מדיה: 'אנחנו הצעירים גדלנו במציאות בה התרגלנו שדברים מגיעים מהר ומדויק. אנחנו מתעצבנים כאשר זה לא קורה. אם אנחנו רואים כתבה של אלפיים מילה - אנחנו מדלגים לסוף. קוראים צעירים לפעמים בכלל לא קוראים את הכתבה - אבל הם שולחים את הכותרת שלה בטוויטר'. בתוך: אבראל, 20.1.2014.
67. בלוג הוא פלטפורמה המאפשרת לכל גולש לפרסם את הגיגיו ללא עריכה ולשתף את האחרים בדעותיו, עמדותיו ומחשבותיו. על פי סקר שנערך ב-2012 אחד מתוך ארבעה בני נוער בגילאי 17-15 כותב בלוג. שיעור החילונים שקוראים בלוגים מדי יום הוא 25.5%. רק 12% מהיהודים הוותיקים מפרסמים פוסטים חדשים מדי יום. דרור, מאי 2012.
68. Ezrachi, 1986, 68-69, 245-276.
69. סקרים מראים כי שיעור בני הנוער המתעניינים בשואה עלה בעשור האחרון. העניין האישי בשואה גבר באורח ניכר ועקבי.

- ב-61%, 1998 דיווחו שהם מתעניינים בנושא במידה רבה או רבה מאוד, ב-2004 עלתה ההתעניינות -69%, ובשנת 2010 היא הגיעה ל-80%. הקסל ונתנון, 2010, עמ' 108.
70. כהן, אפריל 2012.
71. גליל, 2014.
72. כל הנתונים הקשורים למסעות בני הנוער לפולין מבוססים על עבודתה המקיפה של נעמה גליל ואנו מודים לה. גליל, 2014.
73. כהן, אפריל 2012, עמ' 34-35; גליקמן, רז, פרימן, ליפשוט, גולדשמידט וצמח, מאי 2011.
74. משרד החינוך מעניק חסות ואישורי יציאה לפולין למשלחות משני סוגים: משלחות רשמיות בחסות המשרד המכונות משלחות ממלכתיות, ומשלחות המאורגנות דרך בית הספר בעידוד המשרד ומכונות משלחות בית ספריות או עצמאיות. למעלה משלושה רבעים מכלל המשלחות היוצאות הן עצמאיות ורק כ-25% הן משלחות ממלכתיות. בתחילה כל המסעות היו ממלכתיים אך עד מהרה החליטו בתי הספר שהם מעוניינים בשליטה על נתיבי המסע, על בחירת המדריכים, על בחירת החברות ועל אפיוני הטקסים. המסעות שמארגן משרד החינוך הם בעלי מסלול המוכתב לבית הספר המצטרף לתכנית. המסע כולל גם טקסים משותפים לכלל המשלחות הממלכתיות היוצאות בזמן נתון, דוגמת טקס לחסידי אומות העולם הכולל גם הופעת אמן המוטס מן הארץ. בתי הספר שמצטרפים לקבוצות הממלכתיות הם כאלה שמספר הנרשמים בהם אינו מאפשר הוצאת אוטובוס, והפנייה למנהלת היא לצורך צירוף התלמידים לבית ספר נוסף. ישנם מנהלים המעדיפים להעביר את ההתעסקות המנהלתית המורכבת למשרד החינוך, ולעסוק בעשייה החינוכית המורכבת לא פחות לא הכנה, הליווי וסיכום המסע. המשלחות הממלכתיות מאפשרות מפגש בין בתי ספר שונים, דתיים חילוניים מהפריפריה ומהמרכז. המשלחות העצמאיות הן כאמור בית ספריות במהותן כאשר מרכזות שכבה או בעל תפקיד אחר בבית הספר מרכז את כל העשייה סביב המסע.
75. ראו למשל: דוידוביץ, סואן והבר, אפריל 2014. על מסע חלופי בישראל ראה באתר האינטרנט של בית עדות ניר גלים. המסע נקרא: משואה לתקומה.
76. בכתבה שהופיעה בידיעות אחרונות נכתב: אירועים רבים שלא הוסיפו לשמה הטוב של ישראל התרחשו בשנים האחרונות במהלך מסעות הנוער לפולין. כעת מתברר כי באחרונה התווסף אליהם אירוע מביך נוסף כששני תיכונים ישראליים הלכו מכות בכניסה למחנה ההשמדה אושוויץ. מושקוביץ, 25.1.2008.
77. ראו: אלנר, 31.1.2010. באפריל 2006 דווח: 'תלמידים שטסים לאתרי ההשמדה ולמחנות מותירים אחריהם בלי בושה פסולת רבה במקומות שבהם נרצחו יהודים'; במרץ 2007 נמסר: 'שני תלמידי תיכון עירוני י"ד בתל אביב השחיתו חדר מלון בו שהו במהלך ביקור מאורגן במחנות ההשמדה בפולין, השתכרו, הקיאו ומרחו צואה על קירות חדר המלון'; באוגוסט אותה שנה התברר כי 'חשפנית הוזמנה למלון בו שהו התלמידים'; בנובמבר סופר: 'שבעה תלמידים סולקו מבית מלון בקרקוב ויחזרו מפולין יום לפני תום המסע - זאת לאחר שעלו לגג המבנה באישון לילה ללא רשות המלווים, שיחקו בשלג והפריעו את מנוחת האורחים'. היטיב להגדיר את המסע תלמיד תיכון מצפת שחזר מפולין: 'אנשים יוצאים למסע לא כי מדובר בפולין אלא כי זה חבר'ה, זה מגניב. נוסעים לעשות כיף כמו בטיול שנת, לא כדי ללמוד'.
78. המתנגדים לנסיעת בני הנוער - הטיעון הנומינאלי, כלכלי. החוקרים קבעו כי העלות הגבוהה אכן מונעת את יציאתם של בני נוער רבים המבקשים להשתתף במסע. ראו למשל: זלינגר, 31.1.2008. לעניין זה ראו גם: גליקמן, רז, פרימן, ליפשוט, גולדשמידט וצמח, מאי 2011.
79. היו שתארו את המסעות הללו כטקס חניכה כמעט פגאני ובעל אופי סמי-פשיסטי.
80. פלדמן, 1995, 2001; Feldman, 2002, 2008.
81. קמחי, אפריל 2014.
82. קמחי, אפריל 2014.
83. חוה שכטר חקרה את השפעת מסעות בני נוער יהודים לפולין על מידת האמפתיה שחשו כלפי הערבים הישראליים. ממצאיה מעלים כי בקרב היוצאים למסע הייתה רגישות גבוהה יותר ללקחים לאומיים של השואה (הצורך במדינה יהודית ובצבא יהודי) וללקחים אוניברסאליים (רגישות מוסרית כללית) בהשוואה לאלה שנשארו בארץ. אבל בשעה שאצל הנשארים הלקח הלאומי לא היה יותר מודגש מאשר הלקח האוניברסאלי, הרי אצל היוצאים דווקא הודגשו הרבה יותר הלקחים הלאומיים מאשר האוניברסאליים. שכטר חוה, השפעת מסע בני נוער לפולין על האמפתיה לסבלם של ערביי ישראל. שכטר, 2002.
84. על פי מחקרים הרוב המכריע של התלמידים שיצאו למסע דיווחו לאחריו כי למדו על השואה באמצעות המסע וההכנות לו ראו: גליקמן, רז, פרימן, ליפשוט, גולדשמידט וצמח, מאי 2011. ספטמבר 2011, עמ' 22; כהן, אפריל 2012, עמ' 59.
85. לקראת יום השואה הבינלאומי בשנת 2010 ערך מכון משואה בתל יצחק סקר בקרב 430 תלמידי כיתות י'-י"ב. עולה מתוכו, כי המסע לפולין תופס מקום שלישי כמקור משמעותי ללימוד נושא השואה. המקור הראשון הוא עפי' דיווחי התלמידים עדויותיהם האישיות של ניצולי השואה (38% מן הנסקרים). המקור השני הוא סרטי קולנוע בנושא השואה (22% מן הנסקרים). המקור השלישי הוא המסע לפולין (20% בלבד מן הנסקרים) דן סואן וניצה דוידוביץ' ערכו אף הם

מחקר שנשמך על ניתוח של אלפיים שאלונים בקירוב ממדגם מייצג של כלל בתי'ס המוציאים משלחות נוער לפולין. ממחקרם עולה ש-75% מהתלמידים מחזיקים בדעה שהפעילויות סביב המסע לפולין תרמו תרומה רבה או רבה מאוד להעמקת הידע שלהם בנושא השואה. עם זאת, 78% מחזיקים בדעה ששיעורי ההיסטוריה תרמו לכך במידה כזו; 73% מחזיקים בדעה שאמצעי התקשורת תרמו לכך במידה דומה; 73% מחזיקים בדעה שביקור במוזיאונים להנצחת השואה תרם במידה דומה, ו-72% מחזיקים בדעה שסיפורים מפי ניצולי השואה תרמו לכך במידה דומה. יש לקחת בחשבון שסקר זה בדיק את תגובות פלח התלמידים הנוזקים לשירותי מכוון זה, ולפיכך ממצאיו אינם מייצגים בהכרח את התמונה הארצית כולה. קשתי, 2010.1.26. לעניין זה ראו גם: סואן ודוידוביץ, 2011.

86. אורון, 1993.
87. מסקר של מכוון משואה ללימודי השואה שנערך לקראת יום השואה הבינלאומי ב-2008 עלה כי 82% סבורים שהשואה עלולה להתרחש שוב. הסקר נערך בקרב מאות תלמידי תיכון, סטודנטים לחינוך, קצינים וחיללים. מאות תלמידי התיכון נשאלו מהו הגורם המרכזי בעיניהם ללימודי השואה: 54% מהם ציינו את הביקורים בפולין; 18% - סרטים תיעודיים; ורק 12% מהתיכונים ציינו את שיעורי ההיסטוריה בבתי הספר כגורם שמלמד אותם על מה שהתרחש בשואה. קליגר, 2008.1.25, עמ' 8.
88. שחר, 2014.6.22.
89. גליל, 2014. ראו גם: אורון, 2003; אורון, 2010.
90. דנציג, ללא תאריך. דנציג גורס כי 'במהלך השנים מערכת החינוך לא השכילה להציג תמונה מורכבת של היחסים שבין יהודים לפולנים במהלך ההיסטוריה המשותפת שלהם, וכתוצאה מכך היא חיזקה את הדעות הקדומות כלפי הפולנים בכללותם'.
91. מסקרים של קרן פרידריך אברט עולה שב-1998 61% דיווחו שהם מתעניינים בנושא השואה במידה רבה או רבה מאוד, ב-2004 עלתה ההתעניינות כבר ל-69% ואילו בשנת 2010 היא הגיעה ל-80%. יער ואלקלעי, דצמבר 2010.
92. מסקרים של קרן פרידריך אברט עולה שבין 1998 ל-2010 חל שיפור משמעותי בתדמית של גרמניה. כך, שיעור ההסכמה עם הדעה שגרמניה של היום היא בין המדינות הידיוותיות לישראל עלה מ-41.5% ב-1998 ל-60% ב-2010; שהיא נמנית על המדינות הנאורות בעולם מ-61% ל-76%; וכי התופעה של שנאת זרים בגרמניה דומה לזו שקיימת בכל מדינה אחרת בעולם מ-43% ל-59.5%. באותה רוח, פחתה האמונה בגרמניה של היום דומה לגרמניה הנאצית מ-43% ל-32%. המרוויינים מאמינים שאמנם בשעתו העם הגרמני היה מעורב ברובו, לפחות נפשית, בהשמדת יהודים, אולם כיום, אף שיש שנאת זרים בגרמניה, היא ברמה שדומה לזו שבארצות אחרות וגם שם לא תוביל לעליית משטר נאצי. יער ואלקלעי, דצמבר 2010.
- אבל בניגוד לשינוי לטובה שחל בשנים האחרונות בתדמית גרמניה בעיני הישראלים אצל הגרמנים המגמה הפוכה לגמרי. ד"ר אריה קיזל, ראש החוג ללמידה הוראה והדרכה באוניברסיטת חיפה, שעמד בראש צוות ישראלי שבדיק (יחד עם צוות שותף מגרמניה) את ספרי הלימוד בשתי המדינות אמר בראיון למקור ראשון: 'יש ציבור גרמני גדול, בסביבות 40 אחוזים, שמאמין שהישראלים מתנהגים כלפי הפלסטינים כמו הנאצים, כולל ההאשמה שישראל מנהלת מלחמת השמד נגד הפלסטינים. תוך כדי הבדיקה של ספרי הלימוד כבר הבנתי שהמגמה בגרמניה היא של הטיה שלילית. אבל ההפתעה האמיתית היא דווקא ספרי הלימוד הישראליים. עד כמה שזה יכול להפתיע ואולי אף לקומם אחדים, גרמניה מוצגת בספרי הלימוד של חטיבות הביניים והתיכון בצורה הרבה יותר פתוחה ורב-ממדית מכפי שישראל מוצגת לתלמידים הגרמנים. גרמניה מוצגת בספרי הלימוד בישראל על תרבותה והתפתחותה הלאומית בהקשרים היסטוריים מימי הביניים והלאה. החוקרים הגרמנים מצאו גם כי קיימת בישראל התייחסות מודגשת 'גם לכל הקבוצות הלא יהודיות שנרדפו על ידי הנאצים', קרי הומוסקסואלים, צוענים וכל אלה שלא עמדו בקטגוריה של 'האדם העליון'. לורד, 2015.7.31.
93. אלרואי, 2004; קניאל, ספטמבר 1994; מרגלית, תשרי תשס"ח. אלמוג, 1997.
94. 'ירידה מארץ ישראל', ויקיפדיה. סרטו של דודו טופז (תסריט ושחקן ראשי) 'תל אביב - לוס אנג'לס' הוא דוגמה מובהקת לאותה נטייה.
95. מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עלה כי בני 20 עד 24 עוזבים בשיעורים הגבוהים ביותר - 2,900 מהם עזבו בשנת 1998. אחריהם נמצאים בני 25 עד 29 - 2,500 מהם עזבו באותה שנה, ומקרב בני 30 עד 34, 2,200 איש עזבו את ישראל. עוד עלה מנתוני משרד הפנים 'שכ-450 אלף אזרחים ישראלים, יהודים וערבים, שגילם מעל 18, שוהים בחו"ל בכל רגע נתון. למספר זה יש להוסיף כ-550 אלף ילדים מתחת לגיל 18. רק 245 אלף ממיליון הישראלים החיים בחו"ל החזיקו אז בדרוכן ישראלי בתוקף, השאר הסתפקו באזרחותם הזרה'. בתוך: שמואלי, 2002.3.5.
96. Barak & Lars, 2007.2.22. כבר ב-2002, בדיון בוועדת חוק ומשפט בכנסת, התברר שמאז פרוץ אינתיפאדת אל אקצה הולך וגדל מספר הישראלים שמבקשים דרכון זר, בעיקר מנציגויות בריטניה, ארה"ב וקנדה. על פי מחקר שערך יוסי הרפז מאוניברסיטת תל אביב ב-2007 יותר מ-100,000 ישראלים החזיקו באזרחות של מדינות מזרח אירופה ומרכזה, עלייה של כמעט 100 אחוזים ביחס למספר המחזיקים באזרחות כזו בשנת 2000. בתוך: קלינגבייל ושלמה, 2012.12.14.
97. Torres, 2007.11.7-26.

98. למרות שהישראלים אוהבים להתלונן על המדינה שלהם, במדרד האושר העולמי האחרון הגיעה ישראל למקום ה-11 במדרד שביעות הרצון של אזרחיה. מדובר במדרד הרווחה הגלובלי, שבדק את רמת החיים ב-158 מדינות בעולם בשנים 2014-2012. Helliwell, Layard & Sachs, 2015.
99. מהסקר האינטרנטי, שנערך ב-2015 עבור וואלה NEWS (בקרוב 500 משיבים יהודים בגילאי 18-65 עלה כי מרבית הציבור (71.2%) היה מעדיף לחיות בישראל, אם כל האפשרויות היו פותחות בפניהם. עם זאת, 28.8% מהנשאלים היו בכל זאת מעדיפים לחיות במדינה אחרת. כאשר בוחנים את התוצאות לפי חתכי גיל מתברר כי דור הביניים (גילאי 49-30) מיואש יותר מאחרים: 35.3% היום מעדיפים לחיות במדינה אחרת, לעומת 17.3% מבני ה-50-65 ו-30.2% מבין בני ה-18-29. מערכת וואלה, 23.4.2015.
100. ברנובסקי, 23.12.2007.
101. גולד ומואב, מאי 2006.
102. הצגת נתוני המחקר בנושא 'בריחת המוחות מישראל' על ידי ד"ר עומר מואב מ'מרכז שלם', ודיון. ישיבת ועדת המדע והטכנולוגיה של הכנסת, 28.6.2006.
103. כך למשל דווח כי מספר אנשי הסגל הישראליים בארצות הברית עומד על כ-25% מכלל הסגל האקדמי בישראל. בן-דוד, 11.3.2008.
104. יאיר, 4.11.2013.
105. לאחר ההכרזה על זוכי פרס נובל לכימיה 2013, חלקם ישראלים שהיגרו לארצות הברית, התמלאה התקשורת בכתבות על מדענים ישראלים בחו"ל. היו שראו בזה סימן למשבך המדע בארץ. אחרים ראו בזה תעודת כבוד ש'חבר'ה משלנו' הצליחו. ראש הממשלה ברך אותם אישית וערוצי הטלוויזיה המסחריים סיקרו את הטקס והביאו ראיונות אוהדים איתם.
106. גבע, 30.7.2011.
107. בדרה, 4.8.2011.
108. הנטייה לשקול מעבר לארץ אחרת בלטה באופן משמעותי יותר בקרב מצביעי שמאל, גילאי הביניים (30-49), חילונים ושכירים וכן אצל תושבי הדרום וגוש דן (חשוב לציין שהעבודה על הכתבה והסקר בוצעו לפני מבצע עמוד ענן, אם כי ההסלמה בדרום, כמו גם רוחות המלחמה שלא היתה מול איראן, כבר נשבו בעוז). קלינגבייל ושילה, 14.12.2012.
109. אבנר, 14.10.2013.
110. קלינגבייל ושילה, 14.12.2012.
111. בשנת 2012 נבחר חודרוב על ידי העיתון 'גלובס' כאחד מ-40 הצעירים המשפיעים בכלכלה הישראלית.
112. סדרת הכתבות 'היורדים החדשים' זכתה ביוני 2014 בפרס התקשורת השנתי של הארגון 'בני ברית'.
113. [110] עופר אדרת כתב בהארץ: 'במבט ראשון הבירה הגרמנית קורצת, אבל לאורך זמן מתברר שמגורים זולים רחוקים מהמרכז, הגרמנים אנטיפתיים וערבי החורף מעוררים געגועים לשמש. דירות זולות, בירות כחצי מחיר, מסיבות אל תוך הלילה ואווירה קוסמופוליטית מזמינה - אחרי שתנחתו בברלין, תגלו שיש פער לא קטן בין מה שהבטיחו לכם מדריכי התיירים ואינספור הכתבות בעיתונים, באתרים ובטלוויזיה, לבין המציאות. במבט ראשון ברלין אכן מאוד אטרקטיבית וקורצת לתייר הישראלי. זו עיר תוססת, מעניינת, שונה ומאתגרת, שמציעה עירוב בין מזרח אירופה ומערבה, בין קומוניזם, קפיטליזם וגם קצת נאציזם, ומהווה בית (או מקלט) למגוון נוודים מהעולם, שמוצאים בה תחנה בדרך לאושר. אבל בחלוף כמה ימים או שבועות תגלו שהדימוי שדבק בברלין לא בהכרח משקף את מה שתראו ברחוב'. אדרת, 6.10.2013.
114. חודרוב, 3.10.2013.
115. כותרות המאמרים אומרות הכל: 'אלכסנדרפלאץ פינת רוטשילד'; 'חורר מאוסטרליה לתת לכם עוד צ'אנס'; 'דירה בקריית אונו עולה כמו רחוב בברלין'; 'קשרים, או שתנקה שירותים'; 'בלונדון הייאוש יותר נוח'; 'לא נוח לי ברומא'; 'אדיו מילאנו, צ'או רעננה'; 'לכי בתל-אביב ואנוכי בניו ג'רזי'; 'זו לא המדינה שבה גדלתי. דילמת המהגר'; 'לא נעבור לברלין בגלל השואה?'; 'גם אני ישראלי'; 'אחיי, גיבורי המילקי'; 'כשברלין קראו דימונה'; 'גיליתי את אמריקה ואני חוזר לתמיד'; 'בדרך לברלין עוצרים בתאילנד'; 'משאירה את העבר באיטליה, ישראל היא העתיד'.
116. קריסטל, 5.10.2014. ראו גם למשל: ליבנה, 9.10.2013; שניידר, 7.10.2014.
117. הוא שימש בעבר כיו"ר מועצת התלמידים העירונית של רמת גן, למד בתיכון בליך ושירת בצה"ל כקצין בחטיבת המחקר של אמ"ן לאחר שהוכשר בתוכנית היוקרתית 'חבצלות'.
118. הוא כתב: 'אני מזמין את ראש הממשלה לקרוא איתי פניות של ישראלים שאומרים שאני פוחד להקים בישראל בית כי לא יהיה לי כסף. אתה יודע מה צריך לקרות כדי שאישה בישראל בגיל 69 תכתוב לי ותשאל אותי 'איך אני עוברת לברלין?'. שראש הממשלה יבוא ויטפל בזה, זה כישלון אישי שלו שכל התורים לשגרירויות בישראל מלאים באנשים שמבקשים ויזה. זו בושה שאזרחי ישראל נשארים רק כי אין להם ברירה אחרת.' ללא שם מחבר, 19.10.2014.
119. על הסיקור התקשורתי ראו 'מחאת המילקי', ויקיפדיה.
120. אלפר, 31.8.2014. המאמר גרר תגובה חריפה של פרופ' יהודה באואר ומענה לא פחות חריף של אלפר. בפולמוס הזה על במות הארץ והפייסבוק השתתפו אישים נוספים כמו אורי אבנר, פרופ' קרלו שטרנגר, אילנה המרמן ואחרים.

121. Osborne Clarke legal and business experts, 22.5.2014; אדרת, 6.10.2013. קונסול ישראל בגרמניה, אמר בראיון למעריב: 'אין אפשרות להגדיר מיהו הישראלי שחי כאן. האם זה שלומד גרמנית שלושה חודשים? או אולי זה שהגיע לשנה? ואולי הוא נשאר יותר זמן או שחזר לפני כן? סוגי האשרות מתמקדים בתיירות, וקצת אשרות עבודה, אשרות לימודים ואשרות של איחוד משפחה - כלומר, בני זוג גרמניים. מעטים נמצאים על אשרות אמן, בעיקר מוזיקאים. אני מרשה לעצמי להצביע על עובדה בולטת אחת, והיא שברלין הייתה ועודנה קורצת לקהל הישראלי הצעיר. טוביה ארם, מתכנן ערים ומוותיקי הישראליים בעיר הוסיף: 'אני מעריך שבכל יום מגיע אוטובוס של אנשים צעירים מישראל. אני מניח שבברלין יש כארבעים אלף ישראלים, חלקם על בסיס דרכון רומני או פולני. אפשר לומר שברלין היא אחת הערים הבינוניות המבוססות של ישראל. החוק הישראלי דורש מכל אחד שחי בארץ אחרת להירשם בשגרירות כתושב חוץ. מעטים עושים זאת, וגם אז רק מתוך אינטרס. טוריס, 11.5.2013.
122. בק, 2014; טננבוים, 2014; מרגלית ווייס, 2005.
123. ראו למשל: גרטמן, 29.6.2008.
124. עד לשנת 2000 מדיניות ההגירה של גרמניה קבעה ש'גרמניה אינה מדינת הגירה'. ההתייחסות למהגרים לתוכה, ובעיקר לעובדים הזרים, הייתה כאל מי שנמצאים שם באופן זמני. אולם קיטון והזדקנות של האוכלוסייה הביאו לבחינה מחדש של המדיניות ולקביעה כי 'גרמניה זקוקה למהגרים' Heckmann, 2003. כיום גרמניה היא המדינה השנייה בגודלה בעולם המערבי, אחרי ארה"ב, מבחינת מספר המהגרים החיים בה, הן במספרים מוחלטים - קרוב ל-11 מיליון, והן כאחוז מכלל האוכלוסייה - 13.1% (International Migration Report 2009, 2011). על פי נתונים משנת 2011, המוצגים באתר עיריית ברלין, חיים בעיר כ-3.2 מיליון בני אדם, מתוכם כ-370 אלף הם בעלי אזרחות זרה, שהם כ-12% מכלל האוכלוסייה www.berlin.de. עם זאת, ראוי יש לציין כי יש מהגרים בעלי אזרחות גרמנית (כמו חלק לא מבוטל מהישראלים המתגוררים בעיר), כך שניתן להניח כי מספר המהגרים בעיר גבוה יותר מהנקוב לעיל.
125. טוריס, 2013; פרידמן, 2012.
126. כהן, 22.10.2013. בשנים האחרונות ברלין הפכה לאחד המקומות הלוחטים באירופה. חיי לילה סוערים, מסיבות פרועות, ברים נחשבים, מועדונים שהכל מותר בהם, סצנת גייז לוחטת, וגם מרכזי תרבות והופעות למי שמחפש בילוי קצת יותר סולידי.
127. Cohen, 2011; Beer, Deniz & Schwedler, 2006.
128. באוקטובר 2014 הפכה סקסוניה התחתונה למדינה האחרונה בגרמניה שביטלה את הצורך בשכר לימוד באוניברסיטאות הציבוריות. פירוש הדבר שהלימודים בכל האוניברסיטאות הממשלתיות בגרמניה הם בחינם. הפטור משכר לימוד אינו תקף רק לסטודנטים הגרמנים אלא גם לסטודנטים הבינלאומיים. מחוקקת בבית הנבחרים של סקסוניה התחתונה הסבירה לאתר germanpulse כי ההחלטה התקבלה מכיוון 'שאנחנו לא רוצים השכלה גבוהה התלויה בעושר של ההורים'.
129. דומקה, 28.12.2013.
130. לא מעט פיתחו ממש איבה לישראל. התפישה שהמדינה גזענית, מפלה, רומסת זכויות, מיליטריסטית, וכדומה. לכן לא רק שלא מפריע להם להצטרף לארגונים אנטי ישראלים בחו"ל אלא שזה חלק בלתי נפרד מהזהות שלהם. באופן פרדוקסלי הם נשאים מאד מעורבים במתרחש בארץ.
- התחושה הזאת התחזקה מאד בשנים האחרונות בקרב צעירים שנוטים לשמאל כי נוצר הרושם שהימין תקע יתד עמוק בפוליטיקה וכי השמאל נשאר ויישאר מאחור עוד הרבה שנים.
131. ממשלת גרמניה השקיעה בבנייה מחדש של הקהילה היהודית בעיר, כחלק ממהלך עידודם של יהודים רבים מברח'מ לשעבר להשתכן בגרמניה ולהפוך לאזרחי המדינה. אמית, בגנו, ברידג' ואחרים, 2012; Cohen, Haberfeld & Kogan; 2011.
132. בגרמניה יש כ-120 קהילות יהודיות וכ-250 אלף יהודים. מחקר שבחן דפוסי חיים של ישראלים שהיגרו לארה"ב, מצא שהמרחק מישראל יוצר צורך להתקרב ליהדות. למרות שרוב המהגרים אינם דתיים הם אימצו אורח חיים יהודי, המתבטא 'הן במנהגים יומיומיים קבועים, כגון שמירת כשרות, שעליה מקפידים יותר ממחצית הישראלים האמריקנים, ציון השבת בקביעות בהדלקת נרות (יותר משני שלישים מן הישראלים), וציון חגים עיקריים - חנוכה ופסח - שאותם מציינים קרוב לתשעה מכל עשרה ישראלים'. לעומת זאת, 'בני דור שני, ובכללם מי שהגיעו בגיל צעיר לצפון אמריקה, חשים ביעד ההגירה 'בבית' ונוטים יותר להיטמע ולהתבולל בקרב הרוב, היהודי והלא-יהודי'. החוקרת סבורה כי ניתן למתן או למנוע את התהליך הטבעי של התבוללות על ידי חיזוק הקשר של צאצאי הישראלים המהגרים עם הקהילה היהודית המקומית. לב ארי, 2011.
133. אבנר, 14.10.2013.
134. אבנר, 14.10.2013. ליש לי אבנר, בת 27, עובדת בהיי-טק, מתגוררת בברלין זה כשנתיים (בזמן כתיבת המאמר). סיבוב שני לאחר הפעם הראשונה לפני חמש שנים.
135. ויס, סוכן ביטוח במקצועו, הקים את האתר 'ישראלים בברלין', הכתובת הראשונה של כל הישראלים המבקשים להיקלט בעיר. הוא גם ייסד את המפגש החודשי של הקהילה, 'השולחן הישראלי'. במקביל הוא מגיש ערבי הומור יהודי ואף הוציא שני ספרים בנושא. כמעט שאין מהגר ישראלי אחד שלא פנה אליו או לפחות אל האתר שהוא מנהל. בתוך: טוריס, 2013.

136. דור ה-Y גדל לתוך מתקפת השטנה של הפונדמנטליזם המוסלמי (כולל אירוע ה-11 בספטמבר) כנגד העולם המערבי ובאיום של איראן לחיסול ישראל. העובדה שכמעט 100% מהטרור עלי אדמות הם מבית היוצר של העולם המוסלמי, כשרבים במדינות האלו חשים הזדהות מוחלטת עם אותם מעשים, אינה תורמת לחיבת הצעירים לעמים הערביים. כמי שהיו ילדים מבוהלים בימי אוסלו המדממים של אמצע שנות ה-90, הם מתקשים לקבל את החלוקה שיצר השמאל (ובתוכו חלקים נרחבים מהתקשורת הישראלית) בין פלסטינים 'טובים' מסוגו של הפתח ל'רעים' מסוגו של חמאס. הם גם אינם מקבלים את ההבחנה בין חמאס לשאר תושבי עזה, שבה מחזיקים גם מי שאינם נחשבים לחלק ממחנה השמאל. העובדות בשטח סותרות את הגישה הזאת. הנה כי כן, סקרים מוכיחים שוב ושוב כי רוב הפלסטינים תמכו ועדיין תומכים בירי רקטי על ישראל ובשליטת זכותה של ישראל להתקיים. למעלה מ-80% מהם תמכו בעבר בפיגועי ההתאבדות בישראל, ורובם תמכו באיסמאעיל הנייה למנהיגות הפלסטינית - כמעט פי שניים מהתמיכה באבו מאזן. אין כמעט סקר מקומי ובינלאומי בשנים האחרונות שאינו מצביע על נוכחותן של אותן עמדות מיליטנטיות בקרב הפלסטינים, כמו בקרב מרבית המדינות הערביות והמוסלמיות. כך לדוגמה, מסקר של מכון PEW האמריקני מ-2013, עולה כי יותר מ-70% מהפלסטינים תומכים במוות בסקילה על ניאוף, כמעט 60% מהם במוות על עזיבת האיסלאם, ולפי סקר מאוחר יותר, ללא פחות מ-93% (האחוז הגבוה בעולם) מהפלסטינים ב'וש ובעזה יש דעות אנטישמיות. רוזנפלד, 17.10.2014.
137. בסקרים שבוצעו לאורך השנים 2010-1998 נמצאו שינויים בעמדות של בני נוער בנוגע לחשיבות השלום, הדמוקרטיה והיהדות: ב-1998 התיאור "שהמדינה תהיה יהודית" הייתה במקום השלישי (18%). [הקדימו אותה 'שהמדינה תחיה בשלום עם שכנותיה' ו'שתהיה דמוקרטיה' (28% כל אחד)]. ב-2004 המדינה היהודית הגיעה למקום השני (17%). ב-2010 הערך של המדינה היהודית עבר למקום הראשון עם כשליש מהמשיבים. יער ואלקלעי, 2010.
138. 'חשיבות השלום כיעד לאומי', מדורג אמנם בכל השנים באחד משלושת המקומות הראשונים, אך באחוזים מוחלטים הוא הולך ונעשה פחות חשוב: מ-28% ב-1998 ל-16% ב-2004 ול-18% ב-2010. הקסל ונתנון, דצמבר 2010.
139. סקר האנטישמיות העולמי מטעם הליגה נגד השמצה - ארגון הנאבק באנטישמיות ובאנטי ישראליות, חושף כיצד האנטישמיות חודרת עד לתוככי בתיהם של בני נוער ישראלים. הסקר כלל 53,100 בוגרים ב-102 מדינות וטריטוריות. ממצאי הסקר חושפים את ממדי האנטישמיות: 26 אחוזים מן הנסקרים נגועים בעמדות אנטישמיות עמוקות. 'רמת האנטישמיות בחלק מהמדינות והאזורים, אפילו במקומות בהם לא חיים יהודים כלל, היא במקרים רבים מזעזעת', אמר בארי קרטיס לשר, היו"ר העולמי של הליגה נגד השמצה. 'אנו מקווים כי הניסיון חסר התקדים הזה לאמוד ולהעריך עמדות אנטישמיות ברחבי העולם, ישמש כקריאת השכמה לממשלות, למוסדות בינלאומיים ולאנשי מצפון ויזכיר שאנטישמיות אינה שריד היסטורי בלבד, אלא אירוע נוכחי'. הליגה נגד השמצה, 13.5.2014.
140. על אידיאולוגיית האנטי ב'שמאל החדש' מאז שנות השישים כתב הסוציולוג טוד גיטלין. בספרו מ-2006: *The Intellectuals and the Flag*. הוא מבקר בחריפות את האליטה האינטלקטואלית שבתוכה הוא עצמו פעל. הוא מתאר כיצד האינטלקטואלים האמריקאים טיפחו ייאוש מהמדינה והתמקדו בשלילה. הם גם שללו כל שימוש בכוח, כולל כנגד כוחות אנטי דמוקרטיים שמסכנים את הדמוקרטיה עצמה. בעיניו זהו היתה סוג של התאבדות. רוב אנשי הרוח האמריקאים נרתעו או התחמקו מהשאלות הקשות הפרקטיות: מה כן לעשות. במקום זה הם התמקדו בתיאור אנשי הבטחון כ"סמכותנים", "פרנואידים ושקרנים". כל הפעלת כוח, גם פעולות צודקות ומתחייבות כלפי גופי טרור נפשעים ואכזריים תוארו על ידם כפעולות נפשעות, מגלומניות ומניפולטיביות. ההסתגרות בתוך תיאולוגיה טהרנית ומתנשאת, שמשחקת לידי אויבי הדמוקרטיה והמוסר, ניתק את אנשי השמאל הקיצוני מהעם והפך אותם לאויבים בתוך חברתם. ישראל שונה מארה"ב, אבל הניתוח של גיטלין מתאים להפליא למציאות הישראלית ומסביר בין השאר את הסלידה של צעירים מהשמאל. Gitlin, 2006. על השמאל הישראלי ראו גם בן-דרור, 2014.
141. האסלאם הקיצוני לצד התנועות האנטי ישראליות באירופה וארה"ב מפיצים שקרים על ישראל ומנהלים תעמולה ארסית מתוחכמת, המבוססת על גוזמאות, הטעיות ושקרים בוטים. הם אינם רואה בביקורת הפנימית בישראל אות לחוסנה הדמוקרטי וליושרה, אלא משתמש בה ככלי לרמוניזציה של דמותנו (אנשי חמאס מצטטים לא פעם פעילי שמאל רדיקלים). כאשר ביקורת הנמתחת על צה"ל עלולה להפוך לכלי נשק בידי האויב, היא מחייבת את המבקר לנהוג במשנה זהירות ואיפוק. הרי המטרה היא קודם כל לשרוד ורק אחר כך לערוך בדיק בית. הלהיטות הביקורתית, המאפיינת את מי שנתפש בעיניהם כ'יפי הנפש' ואת המנהיגות הערבית, מקוממת ישראלים רבים ומולידה איבה ברשתות החברתיות שמופנית גם כלפי הערבים, שנתפשים בהכללה כמי שנמצאים בצד המזדהה עם מסכת השקרים הללו ובמקרים מסוימים גם מסייע להפצתה.
142. פויר, 23.3.2013.
143. גילרן, 5.2.2014.
144. האקונומיסט, המגזין הכלכלי החשוב בעולם, פרסם ביולי 2014 כתבת שער נרחבת שכותרתה: 'עוני, אלימות ושנאה - העולם הערבי הוא כישלון'. להלן קטעים ממנה:
- 'לפני אלף שנה התחרו הערים הגדולות בגדאד, דמשק וקהיר על תואר העיר המובילה בעולם, הרבה לפני ערים מערביות. באותם ימים הלך האסלאם יד ביד עם חדשנות. החליפיות הערביות היו מעצמות-על דינמיות, מגדלורים של למידה, סובלנות וסחר. כיום, הערבים נמצאים במצב מחריר. אסיה, אמריקה הלטינית ואפריקה מתקדמות, אבל המזרח התיכון

שקוע בבוץ של עריצות ונקרע לגזרים במלחמות.

התקוות התעוררו לפני שלוש שנים בגל של התנערות מארבעה עריצים - בתוניסיה, במצרים, בלוב ובתימן - ובדרישה לשינוי בשאר המדינות, בעיקר בסוריה. ואולם פירות האביב הערבי נרקבו ונהפכו לאוטוקרטיה מחודשת ומלחמה. הם יצרו אומללות וקיצוניות שמאיימות על העולם כולו. [...] אף אחד לא טוען שהערבים חסרי כישרון או שיש להם אנטיפתייה פתולוגית לדמוקרטיה. ואולם כדי שיתעוררו מהסיטו שלהן, וכדי שהעולם יחוש בטוח יותר, יש צורך בשינוי גדול. [...] רבים מ-350 מיליון תושבי העולם הערבי שקועים בבוץ דומה - בין ממשלות רקובות ואפוזיציות שלעתים הן רקובות ואלימות אף יותר. בין דיכוי למרד, הם תקועים ולא יכולים להתקדם. הקיפאון הזה החמיר את החשש כי מדינות ערב אינן מותאמות מיסודן לעולם המודרני. ואולם דווקא דפוסי המודרניזציה הייחודיים של המאה ה-20 הם אלה שעומדים מאחורי הכישלון הפוליטי של האזור. [...]

האינתיפאדות הפלסטיניות של 1987-1993 ו-2000-2005, שהיו שונות במהותן, התגלו כחסרות תוחלת לא פחות. הן שינו את אופי הכיבוש הישראלי, אך השטחים עדיין בשליטת ישראל. הפלסטינים עדיין נתונים במשטרים חד מפלגתיים: חמאס האסלאמיסטי בעזה ופתח החילוני יותר בגדה המערבית הם מונופולים שלטוניים בתמיכת שירותי ביטחון נטולי פיקוח. [...]

מעבר לאלה נמצא מחזה הזוועות של סוריה ועיראק. בסוריה נהרגו יותר מ-300 אלף איש במלחמת האזרחים ו-13 מיליון תושבים נעקרו מבתיהם. מאות אתרי ארכיאולוגיה נבזזו, וערים כמו חאלב נחרבו. אין סכסוך מאז מלחמת העולם השנייה שגרם לנזק רב כל כך למורשת התרבותית העולמית.

[...] במשך שנים רבות היה אופנתי בקרב היסטוריונים להפנות אצבע מאשימה כלפי האימפריאליזם המערבי. הכוחות הקולוניאליים, נטען, יצרו תהום בין האליטה העשירה והמערבית לבין ה'ילידים' הממורמרים. הגבולות שתוקנו על ידי משרטי המפות האירופאים יצרו מצב מדיני שהקשה על בניית אומות. הקמת המדינה היהודית בפלשתינה תקעה טריז פיזי בין מדינות ערב וסיפקה תירוץ למשטרים צבאיים במדינות הסמוכות.

האסלאם, או הגרסה המודרנית שלו, נמצא בלבם של כמה מהקשיים העמוקים ביותר של מדינות ערב. טענת האמונה האסלאמית, שלפיה מתקיים שילוב של סמכות רוחנית וארצית ללא הפרדה בין המסגד למדינה, בלמה את ההתפתחות של מוסדות פוליטיים עצמאיים. מיעוט מיליטנטי של מוסלמים מחפש לגיטימציה בפרשנות פנאטית יותר ויותר של הקוראן. מוסלמים אחרים, שמאוימים על ידי האלימות הצבאית ומלחמת האזרחים, חיפשו מקלט בפלגים הדתיים. בעיראק ובסוריה נהגו שיעים וסונים להינשא זה לזה, ואילו כיום הם עסוקים בקטילה הדדית. העיוות האלים הזה של האסלאם התפשט למקומות מרוחקים כמו צפון ניגריה וצפון בריטניה. [...]

שלושה רבעים מהעולם סבלו בעברן משלטון קולוניאלי ופטריארכיה. יש מדינות מוסלמיות עם ממשלות בעלות אוצרות טבע ואוכלוסיות ענקיות, ולמרות זאת חלקן מצליח להתגבר על הקשיים. יש דמוקרטיות אסלאמיות כמו אינדונזיה שמצבן שפיר. מובא מתוך תרגום של הכתבה שפורסמה בדה-מרקר, 8.7.2014.

145. אריכא, 17.6.2014.

146. בסקרים שערכו אפי יער ויסמין אלקלעי, במטרה לבחון מגמות בעמדות הפוליטית של הנוער הישראלי נמצא כי כשני שלישים האמינו בשני מועדים שונים כי הערבים בכללם לא השלימו עם קיומה של מדינת ישראל והיו משמידים אותה לו יכלו. יער ואלקלעי, 2010.

147. לשאלה 'האם הערבים מהווים איום על קיומה של המדינה', השיבו לפני הנסיעה כמחצית (48%) כי הם מסכימים עם אמירה זו במידה רבה עד רבה מאוד ואילו יותר משליש (39%) כי אינם מסכימים כלל או מסכימים במידה מועטה. אחרי הנסיעה גדל אחוז המסכימים עם אמירה זו (במידה רבה עד רבה מאוד) ל-58% וקטן מאוד (24%) אחוז המסכימים במידה מועטה או כלל לא.

148. קמחי, אפריל 2014.

149. כך למשל, עם התקבל הבשורה על מציאת גופותיהם של גיל-עד שער, נפתלי פרנקל ואייל יפרח, סמוך לחברון, לאחר 18 ימים, הציפייה הפכה לתסכול ואז לזעם, שמצא את דרכו אל הרשת. עשרות קבוצות נפתחו מיד אחר כך בקריאה לפעולות תגמול. הבולטת שבהן היתה קבוצת הפייסבוק 'עם ישראל דורש נקמה' שמנתה יותר מ-30 אלף חברים בטרם נסגרה, ונפתחה שוב בכמה ערוצים מקבילים. רבים מהחברים בה היו בני נוער, חיילים וצעירים, שפרסמו תמונות שלהם אוזנים בשלטים עם כיתובים המעודדים נקמה בערבים ושלל ביטויי שנאה כגון "תנו לנו פשוט לרסס", ו"לשנוא ערבים זה לא גזענות זה ערכים". בר, 4.7.2014.

150. ביולי 2014 התפרסמה במוסף כלכליסט כתבה שעסקה בהתלהמות ברשת. כל החוקרים שהתראיינו לכתבה הזאת טענו כי 'אנשים מרשים לעצמם להגיד דברים שהם לא היו אומרים במציאות הפיזית'. ד"ר קרין נהון, חוקרת מאוניברסיטת וושינגטון והמרכז הבינתחומי הרצליה ומחברת הספר (עם ג'ף המסל) 'Going Viral', העוסק בויראליות. אמרה: 'המציאות של פייסבוק, היא כזו שמעודדת קיצוניות. אם אתה לא ברור בטעון שלך, אתה מתמסס והולך לאיבוד. הרבה פעמים אנשים נותנים טיעונים יותר חריפים מהעמדות האמיתיות שלהם כדי לעורר סנסציה'. ד"ר דוד גורביץ', ראש המסלול למדיה ותרבות פופולרית בבית הספר לתקשורת, המסלול האקדמי המכללה למינהל, אמר: 'אין ספק שהטכנולוגיה מעודדת שיח מסוים, עם האנונימיות, הפתיחות והוסר הצנזורה. היא מעודדת סנסציה וחשיפה והקצנה.

הרשת היא מקום שבו אתה משלח את היצרים שלך בצורה הכי חזקה. אתה לא יכול לכתוב פוסט מתון שמתחיל ב'מצד אחד' וממשיך ב'מצד שני', כי אז אתה לא תהיה מעניין. דם - זה מעניין. מי מקבל 80 אלף לייקים, שמאלנים שקוראים למתינות ושלום? אומר גורביץ', הימין מטבעו הוא רגשני, תמיד דיבר מהרגש. הכל מוצף באותם אדים רגשיים ואפוקליפטיים של חיות האדם שרוצים לרצוח אותנו. ד"ר זוהר קמפף, שחוקר תקשורת בזמן משברים, כמו ימי מלחמה וטרור, במחלקה לתקשורת באוניברסיטה העברית ומחבר הספר 'Transforming Media Coverage of Violent Conflicts: The New Face of War' אומר: 'ההקצנה קשורה בירידה במעמדם של המדיה המסורתית. זה לא שהמדיה המסורתית לא נותנים מקום לקיצוניים, אבל לדמויות האלה במדיה המסורתית יש בדרך כלל גבולות ברורים של התבטאות. בעיתונות ובטלוויזיה הם נמנעים מאמירות גזעניות ובוטות חריגה. במדיה החדשים יש הרבה התבטאויות כאלה, ואז הן זוכות להדים ברשת ולכן גם באמצעי המדיה המסורתית'. קמפף מדגיש כי המגמה הזאת מעצימה מגמה ותיקה יותר של אמצעי התקשורת הממוסדים לתת ביטוי לקולות מהשטח. זו עלייתו של האיש הפשוט מהרחוב, והוא מפעיל לחץ על הממסד לנקוט פעולות שמצייתות לדעות של האיש הפשוט מהרחוב. זה בעצם נותן קול לקיצוניים, כי היום התקשורת הממוסדת מחפשת את האיש הפשוט לא ברחוב כי אם בפייסבוק, ושם, כאמור, האנשים הפשוטים שבוטלים הם הקיצונים הקולניים'. שמיר, 31.7.2014

151. בסקר של המכון הישראלי לדמוקרטיה שנערך חודשים ספורים לאחר הבחירות לכנסת ה-19 (ינואר 2013) נבדקה הגדרת עוצמת מתח בין מזרחיים לאשכנזים בפילוח לפי מוצא, דתיות, גיל ומיקום פוליטי. הפילוח לפי המוצא מעלה כי המתח הזה נתפס כחזק בשיעור הגבוה ביותר בעיני עולי חבר המדינות וילדיהם ובשיעור הנמוך ביותר בעיני ילידי אירופה-אמריקה וילדיהם. ילידי אסיה-אפריקה וילדיהם נמצאים בתווך. פילוח לפי מידת דתיות מעלה הבדלים קטנים ולא שיטתיים. פילוח לפי גיל מעלה כי 38.5% מקבוצת הגיל הצעירה ביותר (18-24 - כלומר צעירים מדור ה-Y) מגדירה את המתח אשכנזים-מזרחיים כחזק. כל הקבוצות האחרות נעות בין 28.3% ל-21%. פילוח לפי מיקום פוליטי מראה כי אלה המשייכים את עצמם לקבוצת השמאל נוטים להמעיט בעוצמת מתח זה (רק 18.2% מהשמאל המתון ו-21.2% מהשמאל מגדירים אותו כחזק), ואילו קבוצת הימין ה"קשה" בולטת בשיעור הגבוה של המגדירים אותו כחזק (34.7%). הרמן וחבריה, 2013.

152. לרגל כניסתה של חברת ביטבורגר הגרמנית לשוק הבירה הישראלית ביקר גרהרד טרפן, מנהל חטיבת המכירות העולמית של החברה בישראל. בראיון לעיתונות הישראלית הוא התייחס למחירי הבירה בישראל: 'בגרמניה אנשים היו פותחים במלחמה עם כאלה מחירים', הוא מכריז. 'אתמול שתיתי גולדסטאר במלון ב-32 שקל, 6.5 יורו, זה ממש משוגע! בשביל מוצר נחמד כמו בירה זה בפירוש יקר מדי'. לדברי טרפן, 'הבירה בגרמניה היא משקה לאומי, וכל אחד יודע מה המחיר שלה. כך שאם אתה מעלה את המחיר, תתחיל מהפכה לאומית. כל אחד יודע שלחם עולה 1.2 יורו ובירה לא יכולה לעלות יותר מכך. גלבוץ, 7.7.2013.

153. ישראל דורגה במקום ה-15 מתוך 18 המדינות בהן נערכו המבחנים של ארגון ה-OECD. פחות מ-30% מבני הנוער בישראל מחזיקים בחשבון בנק בהשוואה ליותר מ-70% באוסטרליה, בלגיה או צרפת. במקום הראשון דורגה סין ואחריה בלגיה. ההבנה הכלכלית של התלמידים הישראלים טובה יותר רק מזו של תלמידי סלובקיה, איטליה וקולומביה. הציון הממוצע של התלמידים בישראל היה 476, כאשר הממוצע ב-OECD עמד על 500 ובסין הציון הממוצע היה 603. טווח הציונים במבחן נע בין 200 ל-800 נקודות. התוצאות של תלמידי ישראל במבחני האוריינות הפיננסית היו נמוכים גם ביחס לתוצאות במתמטיקה והבנת הנקרא. כמו כן, שיעור התלמידים בישראל אשר לומדים בבית הספר חינוך פיננסי נמוך מ-30% וגבוה רק משיעורם בספרד ואסטוניה. בשנת 2011 הוכנסה תוכנית לחינוך פיננסי במערכת החינוך בישראל. בשלב ראשון הוכנסה התוכנית כפיילוט ל-25 בתי ספר וב-2012, השנה בה נערכו מבחני פיזה, הצטרפו עוד כ-70 בתי ספר. התוכנית נועדה לתלמידים בכיתה י' והתבססה על 30 שעות שבועיות והכשרות מורים ייעודיים בתחום. נתון מפתיע שעולה מדו"ח ה-OECD הוא שבישראל, שיעור בני ה-15 אשר מחזיקים בחשבון בנק נמוך יחסית לשאר המדינות המפותחות. פחות מ-30% מבני הנוער בישראל מחזיקים בחשבון בנק משלהם בהשוואה ליותר מ-70% באוסטרליה, בלגיה, אסטוניה, צרפת, ניו זילנד וסלובניה. לעצם ההחזקה בחשבון בנק לא הייתה השפעה לטובה על הציונים במבחני האוריינות הפיננסית. גם הבדלים מגדירים לא השפיעו על התוצאות, כאשר בישראל נרשם הבדל של 6 נקודות בממוצע לטובת הנעדרות. מנלה, 9.7.2014.

154. אישוש להשערה שאין הרבה שוני בין קבוצות האוכלוסייה בנושאים כלכליים/ חברתיים עולה בקשר לזרמים הפוליטיים בקרב בני הנוער. כאשר נשאלו לגבי תהליך ההפרטה, לא נמצא כל הבדל בין הימין למרכז בקרב בני נוער וצעירים בהתפלגות התשובות (מעט מדי, יותר מדי, או הפרטה ברמה הראויה). 30%-21 לכל תשובה גם בימין וגם בקרב משיבים מהמרכז. רק השמאל עונה בהתאם להגדרת עולם השמאל: 47%, רוב יחסי ברור, חושב שיש יותר מדי הפרטה. כאשר לפערים חברתיים, רק מיעוט אמרו שהמחלוקת בין עשירים לעניים היא המסכנת ביותר את החברה הישראלית. צמת, 2010.

155. ראו למשל הסקר של ידגר, תש"ע.

156. חשוב לציין כי רוב הסקרים המוזכרים בחלק זה של המחקר לא מתמקדים דווקא בדור ה-Y, אלא בכלל הציבור הישראלי או היהודי, אך אנו משערים כי המגמות שסקרים אלה משקפים, רלוונטיות לדור ה-Y, גם אם אינן מייחדות אותו.

157. בסקר משנת 2009 עולה כי 80% מהישראלים היהודים מאמינים באלוהים; 67% סבורים שהעם היהודי הוא העם הנבחר; 65% מאמינים שמצוות התורה ניתנו משמים ו-56% מאמינים בחיים שלאחר המוות.
- 43% מגדירים את עצמם 'חילונים לא אנטי-דתיים'. רק 3% מגדירים את עצמם 'חילונים אנטי-דתיים'. רוב גדול של המשיבים לסקר העידו שהם מאמינים באלוהים ובכך שיתוגמלו על מעשים טובים וייענשו על הרעים, וכן בכוחה של התפילה. מרביתם (כשני שלישים) אף דיווחו על אמונה עזה בייחודם של העם היהודי ותורת ישראל. שיעורים נמוכים יותר (כמחצית מהמשיבים) העידו על אמונה בעולם הבא ובביאת המשיח, וכשליש העידו על אמונה חזקה בכך שיהודי שאינו מקיים מצוות מסכן את כל העם היהודי.
- יותר מ-80% ציינו שבשבת הם משתדלים לבלות עם המשפחה 'תמיד' או 'לעתים קרובות', ויותר משני שלישים דיווחו כך לגבי עריכת סעודה מיוחדת כליל שבת. אריאן, 2009.
158. לפי הסקר החברתי של הלמ"ס מ-2009, 56.6% מהמסורתיים שומרים כשרות 'במידה רבה מאוד', ו-94.3% 'במידה כלשהי'. לשכה מרכזית לסטטיסטיקה. אפריל 2011.
159. בסקר 'מדד הדת והמדינה' של Ynet ועמותת חדו"ש (חופש דת ושוויון), שמבוסס על סקר שנערך על ידי מכון סמית למחקר בקרב מדגם של 800 איש, נבדק יחסם של היהודים בישראל (כלל האוכלוסיה) לשבת. 34% רואים בה יום מנוחה בעל 'אווירה מיוחדת' ותו-לא (54% מהחילונים) ועבור 24% זהו יום רגיל (41% מהחילונים). לעומתם, 29% שומרים את השבת על פי ההלכה (100% מהדתיים והחרדים) ו-13% מקיימים חלק מהמצוות הקשורות בה (35% מהמסורתיים - התשובה הנפוצה ביותר במגזר זה). נחשוני, 2014.9.23; מערכת חידוש (לחופש דת ושוויון), 2014.9.22.
160. מסקר משנת 2009 עולה כי מרבית היהודים הישראלים (85%) מעידים שעבורם 'חשוב' עד 'חשוב מאוד' לחגוג את חגי ישראל לפי המסורת, ומרביתם (90%) סבורים כך לגבי סדר פסח. רבים (82%) מעידים שהם נוהגים להדליק נרות בחנוכה 'תמיד' או 'לעתים קרובות', אך שיעור נמוך יותר נוהגים לא לאכול חמץ בפסח (67%), לצום ביום כיפור (68%), לשמוע מגילת אסתר (36%) או לערוך תיקון ליל שבועות (20%). אריאן, 2009.
161. מסקר שערך דה-מרקר בשיתוף מכון גיאוקרטוגרפיה, עולה כי כמעט מחצית הציבור תומך בנוהג של חגיגת חגים מיובאים דוגמת ולנטיינס-דיי והסילבסטר: מהסקר עלה כי 45% מצהירים כי הם תומכים בנוהג ו-47% מתנגדים. ואולם גם מי שמתנגד לנוהג לא תמיד מתרגם זאת למעשה: 18.5% מקרב אלה שמביעים התנגדות לחגים כאלה, הצהירו כי למרות זאת, הם רוכשים מתנות לבני זוגם לרגל ולנטיינס דיי. בקרב התומכים בחג, מתכוונים כ-30% לרכוש מתנות לבני זוגם. העובדה שגם המתנגדים למסורת החדשה נוטלים בה חלק היא עדות ליעילות שיווקית. אפללו, 2007.2.14.
162. על פי סקר שנערך ב-2010, כשלושה רבעים מבני הנוער היהודים ולמעלה משני שלישים מהצעירים מעדיפים נישואים על ידי רב מוכר מהרבנות הראשית. עם זאת חשוב להדגיש כי אף שאישית יש העדפה נמוכה לנישואים לא-אורתודוקסיים, חלק גדול מהמרוואיינים (כמחצית המרוואיינים, בכל אחת מקבוצות הגיל) תומכים בנישואים לא אורתודוקסיים, כולל בנישואים חד-מיניים; דהיינו, מחזיקים בגישה של 'איש באמונתו יחיה'.
163. רוב מכריע של היהודים הישראלים (יותר מ-90% סבורים כי 'חשוב' עד 'חשוב מאוד' לקיים את הטקסים היהודיים המרכזיים במעגל החיים - לערוך ברית מילה, לשבת שבעה, לחגוג בר מצווה ולומר קדיש אחרי ההורים. מרבית אלה שהעידו ש'חשוב' עד 'חשוב מאוד' לערוך ברית מילה, ומרבית אלה שהעידו כך לגבי טקס בר המצווה, סבורים כך מסיבה דתית. נראה שגם אם רוב היהודים הישראלים סבורים ש'חשוב' עד 'חשוב מאוד' לערוך טקס נישואים בברכת רב (80%), העמדות כלפי נושא זה אינן חד-משמעיות. רק כמחצית מהיהודים הישראלים (54%) שללו את האפשרות שהם או בני משפחתם היו בוחרים להינשא בנישואים אזרחיים, אם הייתה אפשרות כזו במדינת ישראל. אריאן, 2009.
164. מניתוח סטטיסטי (המתבסס על בדיקת הלמ"ס) שערכו ד"ר עידו ליברמן וד"ר יעל קשת מהמכללה האקדמית גליל מערבי, עולה כי כרבע מהיהודים בישראל (24%) פונים לרבנים בבקשת עצה - כמעט מחציתם (43%) אינם דתיים. במספרים נומינליים מדובר ב-386,750 חילונים ומסורתיים, הנוהגים לבקר רבנים ולשאול בעצתם. בראיון ל-Ynet יהדות אמרו השניים: 'למרות החדשנות, הסטיגמות ולעיתים החוויות השליליות, יותר ויותר אנשים מכל המעמדות מעוניינים להכיל ולהתחבר לפן הרוחני והמסורתי בחייהם החילוניים. טשטוש הגבולות בין דת לחילוניות רק הולך וגובר'.
- לדברי ד"ר קשת, מהמחקר עולה עוד כי בקרב החילונים והמסורתיים גבוהים שיעורי הפונים לרבנים בקרב הצעירים, לעומת מבוגרים מעל גיל 40. שיעור פונים גבוה יחסית נרשם גם בקרב אנשים דור שני ממוצא מזרחי, לעומת ילידי הארץ ואנשים ממוצא אירופי או אמריקאי. בעלי הכנסה נמוכה והשכלה נמוכה נטו לפנות יותר אף הם.
- המחקר גם מצא קשר חזק בין מצב נפשי רעוע, לרצון לפנות לרב, וכאשר נשאלו הנחקרים למי יעדיפו לפנות במידה ויחוו דיכאון או צורך לשתף מישהו בבעיותיהם האישיות, ענו 51.2% ענו כי יעדיפו לפנות לפסיכולוג או לאיש מקצוע, 43.9% יעדיפו לפנות לרב ו-5% טענו שיממשו את שתי האופציות.
- רבים מהמרוואיינים גם תיארו התרגשות גדולה המתגברת לקראת הביקור אצל הרב, ובמקרים מסוימים תוארו הביקורים אצל הרב כחוויה מיסטית ואפילו על-טבעית.
- רוב המרוואיינים התבקשו על ידי הרב לבצע פעילות סמלית או טקסית, כמו למשל לקרוא את התיקון הכללי, פרקים מתהילים, לשתות מים קדושים פעמיים ביום, או לענוד קמע, לטבול במקווה, להדליק נרות לזכר צדיקים, או להעניק צדקה לעריכת ברית מילה במקרה של בעיית פוריות - הכל בהתאם לרב ולמקרה. עוד עולה, כי נשים חילוניות

- ומסורתיות מרבות להתייעץ עם רבנים, לעומת מקבילותיהן במגזר החרדי שכמעט ואינן מתייעצות בעצמן עם רבנים. בקרב בכירי הרבנים החרדים, רב יקבל אישה לשיחה במקרים נדירים מאוד.
- על שאלת מיליון הדולר - למה באמת פונים חילונים ובעיקר אנשי עסקים לרבנים מקובלים, משיב ד"ר ליברמן בצורה ישירה ונוקבת: 'זו עסקה ברורה. הפונים לא מחפשים צדיקים, אלא את הקשר לאל. הצד השני של העסקה הוא הרבנים - חלקם מחפשים כסף, אצל אחרים זו החצר שמחפשת את הכסף, וחלקם מסתפקים בעובדה שהאדם חיפש את קרבתם. הסחורה ברורה והיא על השולחן - כל צד יודע מה הוא יכול לספק ומה לא'.
- 'מהמחקר עולה כי שני הצדדים מסתפקים במועט, ולכן העסקה עובדת. הפונים מבקשים ברכה וקשר לעולם הנסתר. הרב מסתפק בעובדה שפונים אליו, ולעיתים תורמים לו. הרב ישמח כמובן אם בהמשך הדרך הפונה יהפוך לדתי יותר, אבל הוא מסתפק במה שיש. אני קורא לזה חיבור האצבע לתקע של החשמל. אלה שפונים לרבנים המיסטיים, מאמינים שמדובר באנשים שמחוברים למימד שהוא מעבר למציאות הפשוטה והיומיומית שלנו. הרבנים האלה הם ככל חשמל שמחבר בינם לבין אותו מקור חשמלי שיעזור להם להתחבר למהות. אבל חייבים להודות שלא מדובר בתופעה ישראלית בלבד, אלא בתהליך שמתרחש בעולם המערבי מאז סוף המאה ה-20, של שבר העולם הרציונאלי. הוא לא נותן מענה מספק. אם בעידן המודרני הרציונאליות הייתה המלכה של האנושות, בעידן הפוסט-מודרני יש ניו-אייג', ניסיון לחפש רוחניות, וזה לא בהכרח מוביל למקומות טובים ולדברים טובים. הרבנים המקובלים מציידים את לקוחותיהם בברכות ותפילות לכל מצוקה ובקשה: למציאת זיווג, לבריאות ולפרנסה - ניתן למצוא גם תפילות ייחודיות שנכתבו בשנים האחרונות על פי דרישות הציבור, ממש כך - ובהן תפילה להצלחה במבחן הפסיכומטרי, תפילה לחייל היוצא למארב, או תפילה לקראת ראיון עבודה. טסלר, 13.5.2014.
- חשוב לציין שהרצון לקבל ברכה לא מעיד על אמון מוחלט בתפישת הרבנים. הנה כי כן, על פי סקר 'מדד הדתי והמדינה' עולה כי -84% מכלל האוכלוסייה היהודית בישראל (חרדים, דתיים, מסורתיים וחילונים) לא מאמינים לטענות הנשמעות מעת לעת מפי רבנים חרדים, לפיהן אירועים ביטחוניים ואסונות טבע הם עונשים משמיים על חטאים כדוגמת חילול שבת וגיוס בני ישיבות בכפייה. נחשוני, 23.9.2014.
165. בשלהי 2014 פורסם 'מדד הדת והמדינה' של Ynet ועמותת חדו'ש (חופש דת ושוויון). המדד מבוסס על סקר שנערך על ידי מכון סמית למחקר בקרב 800 איש - מדגם מייצג של כלל האוכלוסייה היהודית הבוגרת בישראל שכוללת בתוכה חרדים, דתיים, מסורתיים וחילונים. על השאלה בסקר האם אתה תומך בהפרדת הדת מהמדינה? ענו 61% מבעלי הדעה כי הם בעד הפרדת הדת מהמדינה, ו-84% מסכימים כי במדינת ישראל צריך להתקיים חופש בחירה והתנהגות לחילונים ולדתיים לפי השקפת עולמם. מניתוח הנתונים עולה, כצפוי, כי מספר התומכים בכך יורד ככל שמתחזקת רמתם או אדיקותם הדתית.
166. על השאלה בסקר 'מדד הדת והמדינה' (מדובר בכלל הציבור היהודי) 'באילו סוגי גיורים מדינת ישראל צריכה לדעתך להכיר?' ענו 66% כי יש להכיר בכל סוגי הגיורים ובכללם קונסרבטיביים, רפורמיים ואזרחיים. נחשוני, 23.9.2014.
167. נחשוני, 19.9.2007.
168. ראו: לוטן, 2007.
169. דן בן אמוץ הוא במידה רבה אביה הרוחני של תרבות הניו אייג' בישראל. העיתונאי, מבקר המוסיקה, שדרן הרדיו והמתרגם אורי לוטן תרם גם כן. בשנות ה-70 הוא טייל בהודו והצטרף לכת של הגורו אושו בפונה, שבה היה חבר כשבע שנים. תקופה זו הזינה את הכתיבה שלו על ניו-אייג', שהייתה ידענית וביקורתית. בין השאר, כתב לוטן את הטור 'החיים כבצל' בעיתון 'חדשות'; מאוחר יותר רוכזו הטורים בספר באותו שם (שראה אור בהוצאת כנרת). על המגמה ראו גם: ענברי, ספטמבר 1999.
170. בכתבה שפורסמה במעריב בשנת 2000 כתבה יעל חזן: 'אנו חיים כיום במה שהמיסטיקנים מכנים 'עידן הדלי', זמן רוחני במיוחד. מושגים מהעולם המיסטי, שבעבר נחלתם של בודדים ומשוגעים לדבר, שגורים כיום גם כפי האנשים הרציונאליים ביותר. ייעוץ נומרולוגי למתן שם לתינוק הוא כמעט בבחינת הליך מסודר, שימוש במושגים כמו 'תקשור', 'אנרגיות חיוביות' או 'עין הרע' שגור כיום גם כפי עוללים. 'להכין מפה' הוא מושג שאינו קשור בהכרח באוכל, והמילה 'פתיחה' מדברת על משהו הרבה פחות מכאיב (לא תמיד, אגב) מהדרך אותה חוצה העובר בדרכו אל אוויר העולם. בכפוף למצב מוצף השוק בעשרות, אם לא מאות, ספרים חדשים אודות מיסטיקה. לימוד עצמי של אסטרולוגיה, נומרולוגיה, טארוט, אבחון העתיד בדרכים שונות ומשונות - על כל נושא יש כמה וכמה גרסאות.' חזן, 31.5.2000, עמ' 25-26.
171. הרב מיכאל לייטמן הוא הדמות המוכרת ביותר בתחום הזה בארץ. הוא בעל תואר ד"ר לפילוסופיה, מייסד קבוצת 'בני ברוך' והעומד בראשה. הזרם שמוביל לייטמן הוא אחד משני הזרמים הבולטים של קבלה פוסט-מודרנית ברוח העידן החדש שקמו בשלהי המאה העשרים (לצד הזרם של שרגא ברג). לייטמן מפיץ את רעיונותיו באמצעות ערוץ טלוויזיה, אתרי אינטרנט רבים (בהם כאלה המיועדים בנפרד לילדים, לנשים, לקוראי רוסית, לקוראי אנגלית ועוד) וכנסים המוניים. קבוצת 'בני ברוך', שמרכזה בפתח תקווה, עוסקת גם בהוצאה לאור של כתבי קבלה, ספרים, מאמרים, סרטי לימוד, שיעורים והרצאות. התנועה גם מפיצה בחינם עיתון דו-שבועי בן שנים עשר עמודים בשם 'קבלה לעם' וכן מחזיקה בחברת הפקת סרטים בשם 'ARI Films'. כחלק מן החזות המדעית של לייטמן מציג בה את משנתו, מפעילה 'בני ברוך' מוסדות פסאודו-אקדמיים כגון 'המכון למחקר ע"ש הרב אשלג' (באנגלית ARI: Ashlag Research Institute),

'האקדמיה לקבלה' ו'מכללת הנקודה שבלב'. דרך נוספת בה מפיצה קבוצת 'בני ברוך' את רעיונותיה היא באמצעות 'תנועת הערבות'. ארגון זה הוקם על ידי 'בני ברוך' בתקופת המחאה החברתית בישראל, בקיץ 2012, והשתלב בגל ההפגנות. הערך 'מיכאל לייטמן', ויקיפדיה.

172. במחצית העשור הקודם הופיעו בתקשורת כתבות שסקרו תופעה מעניינת בישראל שהלכה והתחזקה אחרי רצח רבין. מוסקונה-לרמן, 2.5.2006. עיסוק אינטנסיבי מחודש ביהדות: בתי מדרש וקבוצות לימוד, חוגים לפרשת שבוע, תיקוני ליל שבועות, יצירת טקסטים יהודיים 'אלטרנטיביים', קהילות תפילה חילונית (הגירסה החילונית לבתי-כנסת), הלחנת פיוטים עתיקים ועיסוק נרחב של יוצרים מכלל תחומי היצירה (שירה, תיאטרון, ובמיוחד המוזיקה הפופולרית) בנושאים מעולם המסורת והאמונה; גידול אינטנסיבי בעיסוק בקבלה, וכן בעולם החסידות, ובמיוחד בזיקה לכתבי ר' נחמן מברסלב. שלג, מרץ 2011. התופעה הזו זכתה לסקירה רחבה בספרו של העיתונאי יאיר שלג 'מעברי ישן ליהודי חדש - רנסנס היהדות בחברה הישראלית' (2010). שלג הבחין בין שני אפיקים מרכזיים של 'רנסנס היהדות': 'הראשון - האפיק התרבותי, מתייחס לעיסוק ביהדות כנדבך תרבותי המבקש להעשיר את עולמה של התרבות הישראלית. באפיק הזה מתבלטים במיוחד בתי המדרש ותחום הלמדנות היהודית בכלל, אבל גם ניתן לכלול בו את החזרה לעולם הפיוט המסורתי ותופעות תרבותיות וחברתיות אחרות, כמו הנטייה העכשווית לקשור פעילויות שונות (צדק חברתי, אקולוגיה, טכניקות טיפוליות ואפילו אמנויות לחימה) למקורות יהודיים. האפיק השני הוא האפיק הרוחני, זה המבקש להעשיר את עולמה של הנפש הפרטית במגע עם הטרנצדנטי, עם 'האלוהי'. בתחום הזה ניתן לכלול בעיקר את העיסוק בקבלה וחסידות, ושאר גרסאות יהודיות של החיפוש הרוחני המאפיין כיום את העולם המערבי בכלל (מה שמכונה 'ניו אייג')'. לטענתו יש הבדל בין שני האפיקים: בעוד האפיק התרבותי הוא בעיקרו תולדה של משבר זהות מקומי של האליטה האשכנזית-חילונית, ורצון שלה לעגן את זהותה התרבותית גם בהקשר היהודי, לאור היחלשות העוגן הציוני והעוגן הסוציאליסטי, הרי האפיק הרוחני הוא בעיקרו תולדה של משבר המאפיין את כלל הציויליזציה המערבית, שהמירוץ החומרי-קפיטליסטי הביא רבים מבניה לתגובת נגד, או לפחות לרצון לאזן את 'המירוץ' בקפסולות של רוחניות. זו הסיבה שהאפיק התרבותי מאפיין בעיקר את בני 'האליטה הישנה' (החילונים-אשכנזים, ולעתים גם את חבריהם, בני האליטה הציונית-דתית), בעוד האפיק הרוחני מאפיין במיוחד את מורדי האליטה הישנה: מזרחים, עולים מברמה'מ, דתיים וחרדים, ולעתים גם חילונים-אשכנזים שמרדו בערכי הוריהם'. שלג, מרץ 2011.

להערכתנו רוב העוסקים בלימודי היהדות במתכונת החילונית החדשה מבוגרים בגילם מצעירי דור ה-Y. עם זאת, בשנים האחרונות, נמשכים יותר ויותר צעירים לנושא, הן בשל המשבר הכלכלי והרוחני והן בשל השפעת סגנון הניו אייג'. 173. יהונן גראב כותב: 'כתב-העת החשוב ביותר בקרב חוגי ה'עידן החדש' הוא המגזין 'חיים אחרים', שיש לו אלפי מנויים ורבבות קוראים. קשה למצוא בסקירות שהופיעו שם על מאות שיטות, מורים ומטפלים משהו המזכיר כתיבה עיתונאית ביקורתית. אדרבה, לעתים נדמה שמדובר למעשה בפרסומת סמויה, מהסוג שמשתלט בימינו על התקשורת. הפרסומת הסמויה נפוצה מאוד גם בספרות ה'עידן החדש' בכללותה. כך, האחרון בסדרת ספרי 'הארי פוטר' מאדיר יזמים העוסקים במכירת צעצועים 'מכושפים'. יש כאן מעין פרסומת לצעצועים הנלווים ל'סרטי' 'הארי פוטר', אחת התעשיות הרווחיות בעולם. [...] תרבות ה'עידן החדש' בימינו מאופיינת במידה רבה בחיפוש אחר 'קיצורי דרך', הממירים את התהליך הארוך והמייסר של ההכשרה המיסטית ותיקון המידות בנוסחאות פלא להעצמה עצמית מהירה'. גראב, 2005. על העידן החדש כתעשיית שרלטנות המשקפת את עידן הקיטש ראו גם: מנשנפרוינד, 2009.

[לדף המאמר באתר <<](#)